R G B WH GR BL Grey Scale #13 C M Y K
DANES PICTA .COM
A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO – OBRONNY
INSTYTUT EKONOMII I LOGISTYKI

PODSTAWY, MECHANIZMY I PROCEDURY KSZTAŁTOWANIA BEZPIECZEŃSTWA EKONOMICZNEGO POLSKI Z PUNKTU WIDZENIA NARODOWEJ I SOJUSZNICZEJ STRATEGII OBRONNEJ

KRYPTONIM „PMP - BENSSO"

Część II

DIAGNOZA UWARUNKOWAŃ KSZTAŁTOWANIA BEZPIECZEŃSTWA EKONOMICZNEGO POLSKI W ŚWIETLE WYMAGAŃ NARODOWEJ I SOJUSZNICZEJ STRATEGII OBRONNEJ

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. ____
II
Akademii Obrony Narodowej

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/5357 cz.2
05-005357-003-0

Praca wykonana pod kierownictwem
płka dra hab. Zenona STACHOWIAKA

65266

WARSZAWA 2002

Colour Chart #13
Blue Cyan Green Yellow Red Magenta Black
Inches Centimetres

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO - OBRONNY

INSTYTUT EKONOMII I LOGISTYKI

PODSTAWY, MECHANIZMY I PROCEDURY KSZTAŁTOWANIA BEZPIECZEŃSTWA EKONOMICZNEGO POLSKI Z PUNKTU WIDZENIA NARODOWEJ I SOJUSZNICZEJ STRATEGII OBRONNEJ

CZĘŚĆ II

DIAGNOZA UWARUNKOWAŃ KSZTAŁTOWANIA BEZPIECZEŃSTWA EKONOMICZNEGO POLSKI W ŚWIETLE WYMAGAŃ NARODOWEJ I SOJUSZNICZEJ STRATEGII OBRONNEJ

KRYPTONIM „ PMP – BENSSO”

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. 65266
II
Akademii Obrony Narodowej

Opracowanie naukowe pod kierownictwem

płk dr hab. Zenona STACHOWIAKA

BIBLIOTEKA GŁÓWNA
Nr ewid. .....
II
Akademii Obrony Narodowej

Warszawa **2002**

ZESPÓŁ AUTORSKI:

płk dr hab. Zenon STACHOWIAK (Kierownik zespołu, wstęp, rozdział 1.1.; 1.2.; 3.1.; 3.3.; zakończenie)

mjr mgr Marek JUSZCZYK (3.1.;3.3.)

ppłk mgr Ryszard KŁODZIŃSKI (rozdział 2.1.)

mjr mgr inż. Paweł KOPANIA (rozdział 1.1.; 1.2.;2.1.; 2.2.; 2.3.; 3.2.;

ppłk mgr Stanisław KUREK (rozdział 2.1.; 2.2.; 2.3.;3.2.;)

por. mgr inż. Sylwester KUREK (sekretarz zespołu; rozdział 2.3.; 3.2.)

płk mgr Tadeusz MASIOWSKI (rozdział 2.2.)

płk dr inż. Andrzej SZYMANIK (rozdział 1.3.)

Krystyna KACZMAREK (przepisywanie w języku polskim łącznie z redakcją techniczną ; bibliografia)

mgr Monika KOT (adiustacja gramatyczno-stylistyczna)

Adam ZGRYZA (usługi kreślarskie)

SPIS TREŚCI

WSTĘP 5

1. Identyfikacja narodowej i sojuszniczej strategii obronnej i ich relacje do strategii bezpieczeństwa i bezpieczeństwa ekonomicznego 24

1.1. Pojecie narodowej i sojuszniczej strategii obronnej oraz strategii bezpieczeństwa 24

1.1.1. Istota narodowej i sojuszniczej strategii obronnej 24

1.1.2. Istota strategii bezpieczeństwa i jej umiejscowienie w ogólnej problematyce bezpieczeństwa państwa 42

1.1.3. Narodowa i sojusznicza strategia obronna państwa a strategia bezpieczeństwa państwa 51

1.2. Bezpieczeństwo ekonomiczne kraju wobec wyzwań strategii obronnej 56

1.2.1. Bezpieczeństwo ekonomiczne jako stan, proces i sytuacja 56

1.2.2. Wyznaczniki bezpieczeństwa ekonomicznego a wyznaczniki strategii obronnej 80

1.2.3. Wyzwania strategii obronnej a uwarunkowania bezpieczeństwa ekonomicznego 84

1.3. Narodowa i sojusznicza strategia obronna a kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego kraju 93

2. Diagnoza uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski w świetle wymagań narodowej i sojuszniczej strategii obronnej .. 103

2.1. Identyfikacja i analiza uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego kraju w okresie transformacji systemowej 103

2.1.1. Uwarunkowania polityczne 104

2.1.2. Uwarunkowania geostrategiczne i geofizyczne 106

2.1.3. Uwarunkowania ekonomiczne i społeczne 107

2.1.4. Uwarunkowania legislacyjne 124

2.2. Analiza wpływu narodowej i sojuszniczej strategii obronnej na kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego kraju 126

2.3. Analiza bilansu potrzeb i możliwości kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego państwa z punktu widzenia narodowej i sojuszniczej strategii obronnej..... 181

2.3.1. Bilans potrzeb i możliwości zapewnienia bezpieczeństwa socjalno-bytowego 182

2.3.2. Bilans potrzeb i możliwości zapewnienia zasobów i stanu aparatu wytwórczego 197

2.3.3. Bilans potrzeb i możliwości surowcowo-energetycznych 204

2.3.4. Bilans potrzeb żywnościowych i możliwości ich zaspokojenia 209

2.3.5. Bilans potrzeb i możliwości uczestnictwa w międzynarodowych stosunkach ekonomicznych 212

2.3.6. Bilans potrzeb i możliwości a produkcja specjalna 216

3. Ocena uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski z punktu widzenia narodowej i sojuszniczej strategii obronnej 222
3.1. Ogólna ocena uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski 222
3.1.1. Ocena wewnętrznych uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski 240
3.2. Ocena zagrożeń i barier kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego kraju z punktu widzenia wymagań strategii obronnej 244
3.3. Postulatywny model kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski z punktu widzenia wymagań strategii obronnej 262
3.3.1. Ogólne uwarunkowania tworzenia postulatywnego modelu kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego w świetle wymagań strategii obronnej 263
3.3.2. Model bezpieczeństwa ekonomicznego kraju z punktu widzenia jego korelacji ze strategią obronną 321
3.3.3. Formuła postulatów wynikająca z uwarunkowań nieekonomicznych 329
3.3.4. Formuła postulatów wynikająca z uwarunkowań ekonomicznych 334
3.3.5. Formuła postulatów wynikające z polityki bezpieczeństwa państwa i polityki gospodarczo-obronnej 348

ZAKOŃCZENIE 357

BIBLIOGRAFIA 365

WYKAZ SCHEMATÓW I TABEL 374

WSTĘP

Dokonujące się w Polsce i innych krajach procesy zmian ustrojowych i przebudowy powiązań z zagranicą, które uzyskały nazwę transformacji, objęły zarówno sferę polityczną, militarną jak i gospodarczą. Podporządkowane zostały one generalnie przyśpieszeniu postępu cywilizacyjnego, przybliżającego poziom i sposób życia społeczeństwa do poziomu krajów rozwiniętych oraz zapewnieniu bezpieczeństwa społeczeństwu i państwu. Polska będąc uczestnikiem dokonujących się globalnych i europejskich przemian polityczno - gospodarczych stanęła przed koniecznością rozwiązania wielu wynikających stąd problemów bytu państwowego. W miarę postępujących procesów transformacji i integracji z krajami Zachodu ich rozwiązanie zaczęło być wiązane coraz bardziej z działaniami sojuszniczymi. Jednym z obszarów w których te zależności ujawniły się stało się bezpieczeństwo ekonomiczne Polski. Stało się ono w dekadach przełomu XX i XXI wieku przedmiotem szerszego zainteresowania zarówno w obszarze polityki jak i nauki. Impulsami stymulującymi do tych działań były radykalne zmiany na politycznej, militarnej i gospodarczej mapie świata i Europy.

Przesłanki te uzasadniają podjęcie i rozwiązanie problemu określonego tematem opracowania: **"Podstawy, mechanizmy i procedury kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski z punktu widzenia narodowej i sojuszniczej strategii obronnej"** składającego się z trzech części**.** Kwestie do rozwiązania - wynikające z niego - kierują uwagę państwa na wynikające z tych procesów konsekwencje dla bezpieczeństwa, w tym także dla jego filara gospodarczego i militarnego. Wprowadzany system rynkowy wymusił procesy zmian sposobu funkcjonowania i struktury gospodarki, a także stosunków ekonomicznych z zagranicą. Zmianie uległy również sojusze obronne naszego kraju. Polska stała się członkiem Paktu Północnoatlantyckiego. W ślad za tym pojawiły się nowe problemy i warunki dla rozwoju gospodarczego i bezpieczeństwa Polski.

Istnienie i rozwój państwa uzależniony jest od zespołu warunków wypełniających treścią pojęcie bezpieczeństwa. Najczęściej ujmowane jest ono w kategoriach realizacji i ochrony naczelnych wartości dla społeczeństwa

zorganizowanego w państwo. Warunkiem zapewnienia bezpieczeństwa państwa jest odpowiedni rozwój i istnienie w gospodarce podstaw na których będzie się ono wspierać. To właśnie gospodarka ma zapewnić środki niezbędne do jego dostarczania jako dobra publicznego, umożliwiając w ten sposób państwu osiąganie i ochronę odpowiednio wyartykułowanych i uporządkowanych wartości.

Drugą stroną problemu bezpieczeństwa są destrukcyjne (negatywne) oddziaływania na gospodarkę, które utrudniają lub nawet uniemożliwiają zaspokojenie różnorodnych potrzeb wyrażonych racją stanu państwa. Inaczej mówiąc idzie o określenie zagrożeń, by na tej podstawie wiedzieć przed czym się bronić lub czego unikać, a następnie i podjąć odpowiednie działania zmierzające do ich neutralizacji. Kluczowe znaczenie tego problemu wynika z faktu, że procesom transformacji towarzyszą zjawiska, które mogą powodować destrukcyjne skutki w gospodarce, grożące także redukcją ekonomicznych podstaw bezpieczeństwa. Równolegle istotnym przesunięciom podlegają źródła i charakter zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego kraju. Konieczność ich identyfikacji i oceny powoduje, że operacjonalizacja musi objąć kwestie odnoszące się do źródeł zagrożeń (wewnętrznych i zewnętrznych), ukształtowania trwałej i wystarczającej gospodarczej bazy bezpieczeństwa a także systemu przeciwdziałania zagrożeniom. Praktyczne znaczenie takich przedsięwzięć wskazuje, że operacjonalizacja powinna być jednym z istotnych elementów obiektywizacji polityki i strategii bezpieczeństwa Polski.

Rozwiązanie problemu wynikającego z tematu pracy wymaga znalezienia odpowiedzi na następujące pytania:

- jak definiować i interpretować pojęcie bezpieczeństwa ekonomicznego oraz narodowej i sojuszniczej strategii obronnej?
- jakie założenia opisywać powinny metodologię i model badań bezpieczeństwa ekonomicznego?
- jakie są uwarunkowania kształtowania się bezpieczeństwa ekonomicznego Polski w świetle wymagań narodowej i sojuszniczej strategii obronnej?
- jak należy ocenić stan i perspektywy kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski?

Próba odpowiedzi na tak postawione pytania podjęta została lub zostanie w opracowaniu (schemat 1) pod ogólnym tytułem: **„Podstawy, mechanizmy i procedury kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego polski z punktu widzenia narodowej i sojuszniczej strategii obronnej”,** składającym się trzech części, z których:

- pierwsza, została skoncentrowana na identyfikacji metodologii i modelu badań bezpieczeństwa ekonomicznego kraju;
- druga, odzwierciedla diagnozę uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski w świetle wymagań narodowej i sojuszniczej strategii obronnej;
- trzecia, uzewnętrzni oceny stanu i perspektywy kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego.

Podjęcie tych rozważań uzasadnia szereg przesłanek. **Po pierwsze** - problematyka kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego kraju i przeciwdziałania zagrożeniom dla niego jakie niesie proces tworzenia gospodarki rynkowej w Polsce i włączania jej do europejskiej przestrzeni gospodarczej nie jest w pełni rozpoznana. Te zagadnienia podejmowane są najczęściej w opracowaniach o charakterze wycinkowym lub przyczynkarskim. Powszechnie oczekuje się na to, że integracja Polski ze strukturami NATO i Unii Europejskiej rozwiąże problemy bezpieczeństwa, w tym bezpieczeństwa ekonomicznego. Zbyt wolno narasta świadomość tego, że sam proces integracji niesie wyzwania, które mogą zarówno przyczynić się do wzmocnienia bezpieczeństwa, jak i mogą przerodzić się w zagrożenia dla niego. **Po drugie** - dość słabo rozpoznana jest specyfika i złożoność bezpieczeństwa ekonomicznego – zarówno z punktu widzenia jego kształtowania jak i zagrożeń dla niego. Przenoszenie na grunt gospodarki właściwości bezpieczeństwa w sferze politycznej i militarnej okazuje się zabiegiem chybionym. W tej sytuacji pożądane są działania zmierzające do wyodrębnienia kryteriów i cech bezpieczeństwa ekonomicznego, a w ślad za tym. **Po trzecie** - odczuwalny jest brak pełniejszych opracowań uogólniających dotychczasowy dorobek teoretyczny i wnioski wynikające z doświadczeń polityki gospodarczej i gospodarczo - obronnej ostatnich dziesięciu lat w kształtowaniu bezpieczeństwa ekonomicznego Polski (identyfikacji i systematyzacji

zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego oraz ewentualnych szans wynikających z przygotowanych przeciwdziałań tym zagrożeniom i przebudowy ekonomicznej kraju). **Po czwarte** - podjęcie problemów określonych tematem pracy może być także przydatne dla rozwijania wiedzy o ekonomicznych uwarunkowaniach bezpieczeństwa Polski na przełomie XX i XXI wieku oraz dla podejmowania decyzji gospodarczo-obronnych.

Schemat 1

Idea rozwiązania problemu
„Podstawy, mechanizmy i procedury kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski z punktu widzenia narodowej i sojuszniczej strategii obronnej"

Źródło: opracowanie własne.

Rozważania podjęte w pierwszej części opracowania zatytułowanego „**Metodologia i model badań bezpieczeństwa ekonomicznego kraju**" pozwoliły na wysnucie szeregu spostrzeżeń, wniosków i postulatów zarówno o charakterze ogólnym jak i szczegółowym.

Pierwszy. Bezpieczeństwo traktowane jest zazwyczaj jako nadrzędna potrzeba człowieka (grup społecznych) i jako priorytetowy cel egzystencjalny, przy czym realizacja powyższego celu dokonywana była i jest różnymi siłami, narzędziami i środkami, od etycznych, politycznych po ekonomiczne. Niezwykle istotny jest również fakt, iż z punktu widzenia teorii bezpieczeństwa jedną z najistotniejszych kategorii jest kategoria potrzeb i jej treść, gdyż to na podstawie oceny stopnia zaspokojenia potrzeb (potrzeba - brak odczuwany przez jednostkę lub społeczeństwo), służących realizacji różnorodnie uszeregowanych preferencji, czyli wartości w sferze gospodarczej - można orzekać o stanie bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Przy czym treść tych wartości wyznaczają odpowiednio sformułowane cele, które z kolei wyrastają ze struktury potrzeb i intensywności ich odczuwania.

Drugi. Bezpieczeństwo państwa jest kategorią wielowymiarową i może być realizowane na wielu płaszczyznach. Stanowi ono zbiór nakładających się na siebie subelementów: militarnych, terytorialnych, politycznych i ekonomicznych i jest kategorią społeczną, wyrażającą ocenę stopnia zaspokojenia podstawowych potrzeb ludzkich, takich jak potrzeby istnienia, stabilności, tożsamości i dobrobytu. Określane jest często jako brak zagrożenia narodowych wartości lub jako prawdopodobieństwo przetrwania (zachowania) państwowości narodowej. Zatem pojęcie bezpieczeństwa państwa należy rozumieć szeroko: z jednaj strony - jako stan określony przez zespół czynników mierzalnych i okoliczności poddających się racjonalnemu osądowi; z drugiej strony - jako mniej lub bardziej subiektywne poczucie rządu i narodu, że państwo jest bezpieczne. Silnie akcentuje ono kwestię woli przetrwania, a więc: zachowania własnej egzystencji i tożsamości, integralności terytorialnej, suwerenności politycznej, militarnej i społeczno-gospodarczej oraz dążenie państwa do wzrostu swej potęgi poprzez rozwój wewnętrzny lub ekspansję zewnętrzną. Jawi się ono więc jako zachowania i dążenia państwa na arenie międzynarodowej do osiągnięcia, utrzymania i utrwalenia wszystkich podstawowych wartości ogólnocywilizacyjnych.

Trzeci. Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa jest pojęciem immanentnie związanym i wyrastającym z ogólnego bezpieczeństwa państwa. Jest ono pojęciem wyższym od niego, chociaż wzajemne współzależnym. Najczęściej definiowane bywa jako: zdolność systemu gospodarczego (państwa, grupy państw, regionu, świata) do takiego wykorzystania wewnętrznych czynników rozwoju i międzynarodowych współzależności ekonomicznej, aby zagwarantować w miarę niezagrożony rozwój; wypadkowa czynników rozwoju gospodarczego i ograniczających go barier, tkwiących we wszystkich czynnikach jego kształtowania; bilans potrzeb rozwojowych i możliwości ich zaspokojenia; stan gospodarki i jej struktury oraz stosunków gospodarczych i powiązań umożliwiających skuteczne przeciwstawianie się negatywnym oddziaływaniom zewnętrznym, które mogą osłabić rozwój gospodarczy, stabilność systemu społeczno-politycznego i zdolność obronną; ogólny stan zależności ekonomicznej, określający stopień efektywności zewnętrznej ingerencji ekonomicznej w wewnętrzny rozwój gospodarczy, zdolność obronną i stabilność systemu społeczno-politycznego danego kraju; lub wyraz stopnia podatności danego państwa na przeniesienie przez płaszczyznę gospodarczą, głównie przez transmisję kanałami i mechanizmami zależności ekonomicznych, działań o charakterze politycznym skierowanych na osłabienie bezpieczeństwa państwa.

Czwarty. Bezpieczeństwo ekonomiczne jest kategorią posiadającą ścisły związek: *po pierwsze* - z przyszłością, co do której nie ma nigdy pewności odnośnie przyszłego rozwoju, co powoduje nieostrość przewidywań wystąpienia w przyszłości niekorzystnych sytuacji; *po drugie* - ze specyfiką wyznaczoną takimi czynnikami, jak: obszar danego państwa, jego siła ekonomiczna, poziom rozwoju naukowo-technicznego, poziom specjalizacji gospodarczej, charakter i kierunki oraz stopień międzynarodowych powiązań gospodarczych; *po trzecie* - z wyróżnieniem w jego obszarze dwóch płaszczyzn: społeczno-gospodarczej zawierającej elementy polityczne, ekonomiczne, socjalne ekologiczne oraz wojenno-ekonomicznej, zawierającej elementy militarne obronne, tworzących równocześnie różne konfiguracje; *po czwarte* - z szerokim zakresem występowania, od państwa, poprzez grupę państw (ugrupowanie, region), kontynent, po cały świat; *po piąte* - nie tylko

z obecnymi, ale również z przyszłymi zagrożeniami, co powoduje, że problemy go opisujące obciążone są znacznym stopniem niepewności i nieprzewidywalności.

Piąty. Bezpieczeństwie ekonomicznym państwa wyraża taki stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, który zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania poprzez należyte wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju oraz zdolność do skutecznego przeciwstawiania się zewnętrznym naciskom, mogącym doprowadzić do zaburzeń rozwojowych. We współczesnym świecie jego tworzenie i utrzymanie ma ograniczony charakter ze względu na występowanie współzależności ekonomicznych, wpływających ograniczająco na sferę suwerenności danego kraju, przez co winno być obecnie kształtowane przede wszystkim poprzez: wzrost własnej siły gospodarczej w stosunku do drugiego kraju; zmniejszenie własnej zależności; oraz stabilizującego oddziaływania międzynarodowej współpracy gospodarczej.

Szósty. Istotą bezpieczeństwa ekonomicznego państwa jest odwoływanie się do dwóch opcji: pozytywnej i negatywnej. Opcja pozytywna wyraża się dostrzeganiem i określaniem cech i wartości które stanowią o bezpieczeństwie ekonomicznym, takich jak: warunki zaspokojenia podstawowych potrzeb i obrona przed ich utratą, przetrwanie, rozwój, równowaga, integralność, niepodległość, realizacja racji stanu, istnienie, tożsamość i dobrobyt. Podejście to sprowadza się do traktowania bezpieczeństwa ekonomicznego, jako zespołu właściwości gospodarki narodowej, o której możemy orzekać, że trwa i rozwija się. Z kolei opcja negatywna sprowadza się do konkretyzacji i do kreślenia „braku zagrożenia" bezpieczeństwa ekonomicznego, a więc artykulacji tego, czym bezpieczeństwo ekonomiczne nie jest. Przejawia się ona w rozszerzaniu jego zakresu znaczeniowego poprzez wyróżnianie typów i rodzajów zagrożeń oraz ich eksponowanie w teraźniejszości i przyszłości.

Siódmy. Kształtowanie i utrzymanie bezpieczeństwa ekonomicznego państwa wymaga od gospodarki narodowej, a konkretnie od potencjału gospodarczego, nadania jej cech, które by sprzyjały urzeczywistnianiu tego stanu. Sprowadzają się one do pozyskania przez potencjał gospodarczy cech określanych jako „odporność" i „żywotność". Przy czym przez *odporność gospodarczą* rozumie się stopień uległości gospodarczej wobec podejmowanych działań wojny ekonomicznej, zaś przez *żywotność gospodarczą* stopień zdolności gospodarki do przeciwstawiania się

i przezwyciężania warunków związanych z wojną gospodarczą. Obie wymienione cechy uzależnione są, z jednej strony od siły potencjału gospodarczego państwa – tj. jego wielkość, struktura, efektywność wykorzystania, nowoczesność, z drugiej strony – od jego wrażliwość na wpływy zewnętrzne.

Ósmy. Bezpieczeństwo ekonomiczne kształtują zarówno czynniki (zasoby, współzależności, sposób funkcjonowania) usytuowane wewnątrz kraju jak i za jego granicami. Stąd też, podobnie jak w bezpieczeństwie ogólnym państwa wyróżnić można: ekonomiczne *bezpieczeństwo zewnętrzne* (brak zagrożeń ekonomicznych ze strony zagranicznych podmiotów gospodarczych i wykorzystanie współzależności z zagranicą do realizacji celów gospodarowania) oraz ekonomiczne *bezpieczeństwo wewnętrzne* (stabilność wewnętrzna systemu, efektywność mechanizmu gospodarczego i sprawność wykorzystania wewnętrznych czynników rozwoju), przy czym wewnętrzne i zewnętrzne czynniki rozwoju gospodarczego i gospodarki obronnej splatają się integralnie w ogólne bezpieczeństwo ekonomiczne danego podmiotu (kraju).

Dziewiąty. Pojęcie strategii rozumiane jest najczęściej jako teoria i praktyka działania, ukierunkowanego na osiągnięcie założonych celów w danej dziedzinie, ujmowanych w skali ogólnej i mających charakter długofalowy. Strategia bezpieczeństwa państwa natomiast, jako część strategii narodowej, wyraża sztukę podziału i użycia wszelkich dostępnych środków z myślą o osiągnięciu celów bezpieczeństwa państwa, a głównie w celu zapewnienia w każdym czasie, w każdych okolicznościach i wobec każdej formy zagrożeń, integralności terytorialnej państwa, przetrwania narodu, suwerenności politycznej i gospodarczej oraz jakości życia społeczeństwa. Przez strategię obronną państwa (strategię obronności) rozumie się najczęściej dziedzinę strategii bezpieczeństwa, obejmującą tworzenie, rozwój, przygotowanie i wykorzystanie potencjału obronnego państwa (wszelkich sił, środków i sposobów z różnych dziedzin) do przeciwdziałania zagrożeniom militarnym bezpieczeństwa narodowego. Niezwykle istotny jest przy tym fakt, że celem strategii obronności każdego państwa, tworzonej w procesie „zderzenia" celów politycznych z możliwościami ich realizacji, jest przetrwanie państwa, czyli, zachowanie własnej egzystencji i tożsamości, a więc suwerenności i integralności terytorialnej.

Dziesiąty. Istniejące w obszarze bezpieczeństwa państwa związki i zależności wyraźnie wskazuj, że polityka gospodarczo-obronna państwa traktowana zarówno jako wyraz dociekań uogólniających, sprowadzających się do określenia celów, środków, metod i narzędzi realizacji przedsięwzięć państwa zmierzających do kształtowania, umacniania i utrzymania bezpieczeństwa państwa, jak również praktycznej realizacji tych celów przy wykorzystaniu w praktyce, w określonych warunkach, konkretnych jej środków, metod i narzędzi odgrywa istotną rolę w procesach kształtowania jak i realizacji strategii bezpieczeństwa państwa. Z kolei strategia określa cele ustrojowo-systemowe i polityczne dla polityki gospodarczo-obronnej, z których to wynikają zadania mające zapewnić respektowanie podstawowych wartości dla każdego narodu.

Jedenasty. Współzależności bezpieczeństwa i rozwoju gospodarczego kraju oraz związki tych problemów z obronnością kraju są powszechnie zaakceptowane. Potrzeby bezpieczeństwa coraz bardziej oddziaływają na przebieg procesów rozwojowych. Dlatego też, konstruując model kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego, ze względu na wymagania strategii bezpieczeństwa, poszukiwać należy przesłanek określających potrzeby obronne państwa, a na ich podstawie pożądanych kierunków i proporcji rozwoju gospodarczego. Rozważania te dotyczyć muszą potrzeb obronnych i zdolności ich zaspokajania w różnych stanach bezpieczeństwa państwa.

Dwunasty. Gospodarka narodowa stanowi materialną bazę dla wszystkich segmentów tworzących bezpieczeństwo, a rolę komponentu gospodarczego w systemie bezpieczeństwa państwa określa teoria ekonomii. Zgodnie z jej twierdzeniami, to właśnie gospodarka musi dostarczyć środki niezbędne poszczególnym segmentom bezpieczeństwa ogólnego, przeznaczając na ten cel część swoich zasobów i zdolności produkcyjnych. Ponadto gospodarka musi zadbać o własne bezpieczeństwo, utrzymując w tym celu nadmiarowe elementy we własnej sferze realnej i sferze regulacji. Podzielając punkt widzenia twórców współczesnej ekonomiki obronny można twierdzić, że bezpieczeństwo kraju z punktu widzenia ekonomisty zależy od trzech czynników: ilości dostępnych zasobów, obecnie

i w przyszłości; udziału zasobów [z całości gospodarki narodowej], przydzielonych na cele bezpieczeństwa kraju; oraz efektywności wykorzystania tej części zasobów.

Trzynasty. Analizując różne stanowiska dotyczące materii powiązań gospodarki i bezpieczeństwa można stwierdzić, iż obejmują one bardzo wielu aspektów współczesnej rzeczywistości przy czym do najważniejszych zalicza się zazwyczaj trzy ogniwa łączące oba te obszary. Pierwszym węzłem spinającym bezpieczeństwo i gospodarkę są finanse. To wielkość wydatków obronnych determinuje bezpośrednio siłę militarną państwa, ucieleśnioną w rozmiarach, wyposażeniu, wyszkoleniu i zabezpieczeniu logistycznym sił zbrojnych. Drugie ogniwo stanowi baza produkcyjno-usługowa (baza mobilizacyjna) odgrywająca ciągle ogromną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa. Warto tu podkreślić, że wysoki udział wydatków obronnych w produkcie krajowym brutto nie musi iść w parze z rozbudowaną własną bazą gospodarczą reprezentowaną przede wszystkim przez przemysł zbrojeniowy i zaplecze naukowo-badawcze. Trzecim głównym ogniwem łączącym bezpieczeństwo i gospodarkę jest bezpieczeństwo ekonomiczne, w tej interpretacji rozumiane jako niezagrożone [od zewnątrz] funkcjonowanie gospodarki, osiągane dwiema podstawowymi drogami: 1) poprzez autarkię (samowystarczalność); 2) poprzez szeroką współpracę międzynarodową.

Czternasty. Dokonanie identyfikacji i określenie stanu (poziomu) bezpieczeństwa ekonomicznego państwa jawi się być niewykonalne bez określenia narzędzi, na podstawie których można dokonać powyższych czynności. Do takich narzędzi należy bezsprzecznie zaliczyć wyznaczniki bezpieczeństwa ekonomicznego państwa, powstałe jako wypadkowa czynników rozwoju gospodarczego i barier jego kształtowania. Umożliwiają one z jednej strony określenie stanu bezpieczeństwa ekonomicznego kraju, z drugiej zaś jednocześnie obszarów i skali zagrożeń. Traktując bezpieczeństwo ekonomiczne państwa jako bilans potrzeb rozwojowych państwa i możliwości ich zaspokojenia, wyróżnienia się najczęściej cztery obszary funkcjonowania jego wyznaczników, a mianowicie: *możliwości rozwojowe, potrzeby rozwojowe, infrastrukturę* oraz *obszar bilansowy*. W każdym z tych obszarów wyznaczniki konkretyzowane być mogą całym szeregiem mierników i wskaźników,

których rolą jest przede wszystkim sygnalizacja zagrożeń, co z kolei implikuje konieczność dokonywania oceny ich poziomów, według przyjętych kryteriów.

Piętnasty. Uwzględniając specyfikę wyznaczników bezpieczeństwa ekonomicznego, można wyróżnić dwa zasadnicze ich rodzaje, to jest *ogólne*, które kryją w sobie istotę podstawowych procesów rzeczywistości gospodarczej i *progowe* będące konkretyzacją wyznaczników ogólnych poprzez wskazanie w nich tzw. „progów krytycznych", których przekroczenie umożliwi państwu decydowanie o własnym rozwoju, a społeczeństwu wolne, niczym nie obciążone decydowanie o zachowaniach konsumpcyjnych.

Szesnasty. Wyznaczniki progowe bezpieczeństwa ekonomicznego kraju wyodrębnić można w dwóch zasadniczych płaszczyznach: podmiotowej i przedmiotowej. W wypadku *płaszczyzny podmiotowej* uwagę koncentruje się przede wszystkim na współzależnościach rozwojowych, które umiejscowione są głównie w obszarze produkcji, dystrybucji oraz finansów. Współzależności powyższe konkretyzowane są w każdym z tych obszarów całym szeregiem wyznaczników, których rolą jest przede wszystkim sygnalizacja zagrożeń. Z kolei biorąc pod uwagę wymiar *podmiotowy*, uwaga skoncentrowana jest przede wszystkim na uzależnieniach rozwojowych, które umożliwiają z jednej strony określenie pewnego stanu bezpieczeństwa ekonomicznego kraju, z drugiej zaś jednocześnie obszarów i skali zagrożeń. Stanowią one zależność o charakterze pierwotnym (surowcowo-energetycznym, żywnościowym itd.) i wtórnym (kredytowo-płatnicza, technologiczna oraz infrastruktury ekonomicznej). Ważnym jest również fakt, iż charakterystyczną cechą wskazanych wskaźników jest to, że dają one obraz związków i zależności bezpieczeństwa ekonomicznego w skrajnych jego wymiarach (od stanu krytycznego po stan optymalny).

Siedemnasty. Ogół wskaźników podzielić można na dwie główne grupy: *bezwzględne* - opisujące cechy mierzalne występujące w gospodarce tj. rozmiary PKB, kwoty przeznaczone na oszczędności i inwestycje, wartość eksportu i importu itd. oraz *względne* – charakteryzujące stany i procesy gospodarcze poprzez zestawienie i porównanie ze sobą wskaźników bezwzględnych, które w połączeniu z inną cechą lub innym związkiem czy też zależnością, pozwalają stwierdzić obecność lub

przewidzieć zaistnienie innych cech opisu lub zależności, a także umożliwiają na budowanie sądów wartościujących a także na wykrywane zależności i związków.

Osiemnasty. Zagrożenia bezpieczeństwa ekonomicznego państwa identyfikowane są zazwyczaj jako: 1) oddziaływania, które mogą spowodować zahamowanie rozwoju gospodarczego lub utratę zdolności rozwoju ekonomicznego, możliwości optymalizacji rozwoju i swobody decyzji w sprawach gospodarczych; 2) na płaszczyźnie obronno-ekonomicznej, zespół czynników o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym, uruchomienie których doprowadzić może do zaburzeń w rozwoju potencjału obronno-ekonomicznego; 3) takie zewnętrzne i wewnętrzne procesy, które mogą skutkować brakiem zdolności gospodarki do zaspokajania uzasadnionych potrzeb, lub utratą adekwatności albo pogłębianiem niedopasowania gospodarczych podstaw bezpieczeństwu do sprostania wymogom zagrażających konfliktów. Selekcji zagrożeń z pośród różnorodnych oddziaływań można dokonać tylko na podstawie przyjęcia odpowiednich kryteriów rozumianych jako zasady wyznaczające sposób osądzania stanu bezpieczeństwa i wyprowadzane z nadrzędnego systemu wartości. Dlatego do identyfikacji zagrożeń należy przyjąć kryteria zbudowane na podstawie przewidywanych *skutków* negatywnych oddziaływań.

Dziewiętnasty. W oparciu o wyniki przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że zagrożeniami gospodarczego bezpieczeństwa państwa będą te oddziaływania (zjawiska i procesy), które mogą doprowadzić do: 1) zahamowania rozwoju gospodarczego lub utraty zdolności rozwojowych; 2) pogorszenie pozycji kraju mierzonej udziałem w tworzeniu dochodu narodowego i międzynarodowym podziale pracy w stosunku do gospodarek otoczenia zagranicznego; 3) utraty swobody (suwerenności) podejmowania decyzji w sprawach gospodarczych i ich optymalizacji; 4) utraty zdolności do dostarczania wystarczającej ilości dóbr i usług; 5) w czasie pokoju dla utrzymania pożądanego poziomu potencjału militarnego i rezerw gospodarczych, a w czasie wojny dla wojsk walczących i szeroko rozumianego zaplecza.

Dwudziesty. Wynikiem dotychczasowych rozważań, w toku których dokonano próby parametryzacji wszystkich ważnych czynników składających się na pojęcie zagrożeń gospodarczych jest zoperacjonalizowana postać definicji tej kategorii,

a sformalizowany zapis zagrożeń gospodarczych wskazuje, że są one kategorią wynikową a ich wymiarem będzie przepływ pewnych wielkości ekonomicznych w czasie - czyli strumieni oddziaływań. Dodatkowo w oparciu uzyskane wyniki parametryzacji poszczególnych elementów tworzących kategorię zagrożeń bezpieczeństwa gospodarczego państwa i ich ogólną formułę, można obecnie prowadzić próby oszacowania przykładowych strumieni zagrożeń.

$$\mathbf{Z_j^{(t)} <== S_n^{(t)} = Pz * pk^{(t)}};\ \text{pod warunkiem że: } S_n^{(t)} \in K_z\ ;$$

Interpretacja:

Zagrożenia gospodarczego bezpieczeństwa **(Z_j)** tworzą przewidywane (w chwili „**t**" lub przedziale czasu) strumienie destrukcyjnych oddziaływań, jednak pod warunkiem, że wywołane przez nie skutki **($S_n^{(t)}$)** będą mieścić się w kryteriach identyfikacji **(K_z)**. Źródłem tych zagrożeń jest możliwość przekształcenia całości lub części gospodarczego potencjału zagrożeń **(Pz)** przez oczekiwany w określonej perspektywie konflikt gospodarczy (wyrażony prawdopodobieństwem zaistnienia **$pk^{(t)}$**) w strumienie destrukcyjnych oddziaływań na gospodarkę.

Dwudziesty pierwszy. Wychodząc z obszarów funkcjonalnych gospodarki w stosunku do bezpieczeństwa państwa i współzależności pomiędzy nimi ogół możliwych w przyszłości destrukcyjnych oddziaływań na gospodarkę podzielić można na następujące grupy zagrożeń: 1) globalne, odnoszące się do całości potencjału gospodarczego kraju, wyodrębnione w oparciu o kryterium istnienia ścisłych współzależności; 2) podstawowe, odnoszące się do gospodarczych podstaw bezpieczeństwa kraju; oraz 3) specyficzne, odnoszące się wyłącznie do gospodarki obronnej. Uzasadnieniem dla wyodrębnienia zagrożeń globalnych jest istnienie ścisłych współzależności pomiędzy wielkością (rozmiarami), strukturą i sposobem funkcjonowania gospodarki narodowej a wielkością środków, które są lub mogą być przeznaczone na zaspokojenie różnorodnych potrzeb, tym także związanych z bezpieczeństwem państwa. Stąd też zagrożenia dla bezpieczeństwa ekonomicznego kraju mogą wynikać z negatywnych zjawisk i procesów ujawniających się w takich dziedzinach jak: rozwój gospodarczy i mechanizmy funkcjonowania; możliwości

reprodukcji gospodarczej; finanse państwa; stosunki gospodarcze z zagranicą; poziom zatrudnienia (wykorzystania) zasobów itp.

Dwudziesty drugi. Wynik dotychczasowych rozważań wykazuje, że niezależnie od rodzajów i źródeł powstawania zagrożeń dla gospodarki obronnej, sprowadzić je można do negatywnych oddziaływań (impulsów) o charakterze *regulacyjnym* bądź *realnym*. Hipotetyczne skutki, które powstałyby w wyniku spełnienia się negatywnych oddziaływań, także dadzą się ująć w postaci redukcji materialnych zdolności gospodarki obronnej do zaspokajania potrzeb obronnych państwa (np. w wyniku niszczenia zasobów) albo w postaci dezorganizacji jej procesów regulacyjnych (np. mobilności, niewydolności systemu kierowania). Stąd też uzasadnionym wydaje się prowadzenie analiz zagrożeń gospodarki obronnej według kryterium charakteru oddziaływania (impulsu), gdyż w takim ujęciu w miarę precyzyjnie da się uchwycić związki przyczynowo-skutkowe pomiędzy analizowanymi procesami, stanami a ich skutkami dla gospodarki obronnej.

Opracowanie **„Diagnoza uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski w świetle wymagań narodowej i sojuszniczej strategii obronnej”** (schemat 2) stanowiące II część pracy **„Podstawy, mechanizmy i procedury kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego polski z punktu widzenia narodowej i sojuszniczej strategii obronnej”** podjęte zostało ze względów teoretycznych i praktycznych. Względy teoretyczne to niewystarczająca skala pogłębionych dociekań i uogólnień w kwestii związku uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego z narodową i sojuszniczą strategią obronną. Względy zaś praktyczne, to waga tej problematyki w aktualnej rzeczywistości politycznej, militarnej i gospodarczej współczesnej Polski i świata. Rozważania podjęte w opracowaniu ukierunkowane zostały na rozwiązanie problemu badawczego, sformułowanego w postaci pytania: jakie uwarunkowania (związki i zależności) występują między bezpieczeństwem ekonomicznym Polski, a narodową i sojuszniczą strategią obronną? Rozwiązaniem tego głównego problemu, będzie odpowiedź na szereg szczegółowych pytań, takich jak:

- jaka jest istota strategii bezpieczeństwa państwa?

- jaka jest istota narodowej i sojuszniczej strategii obronnej państwa?
- jakie czynniki współtworzą uwarunkowania kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego państwa?
- czy i jakie współzależności występują miedzy bezpieczeństwem ekonomicznym państwa a strategią bezpieczeństwa państwa i strategią obronną (narodową i sojuszniczą) ?

Pomocnym w rozwiązaniu problemów pracy oraz osiągnięciu założonych celów będzie weryfikacja dwóch hipotez roboczych:

1. Bezpieczeństwo ekonomiczne Polski we współczesnym świecie zależne jest zarówno od czynników o charakterze politycznym, militarnym, jak i gospodarczym. Oznacza to jednocześnie, że jest ono wypadkową koncepcji i realizacji strategii bezpieczeństwa państwa oraz strategii obronnej państwa – postrzeganej zarówno w wymiarze narodowym i sojuszniczym.
2. Między strategią bezpieczeństwa państwa strategią obronną (postrzeganą w wymiarze narodowym i sojuszniczym) daje się zauważyć liczne wspólne obszary zależności, stanowiące w istocie o efektywności podejmowanych przedsięwzięć na rzecz bezpieczeństwa ekonomicznego państwa.

Dociekania podjęte w pracy zostaną ograniczone zakresem podmiotowym, przedmiotowym, przestrzennym oraz czasowym. **Zakres podmiotowy** pracy stanowi – z jednej strony państwo polskie postrzegane przez pryzmat naczelnych organów państwowych a także centralnych i terenowych organów administracji państwowej, mających wpływ na kształt bezpieczeństwa ekonomicznego kraju oraz strategii obronnej państwa – w wymiarze narodowym i sojuszniczym; z drugiej strony z podmiotów otoczenia zewnętrznego, w których mogą tkwić źródła kształtowania oraz zagrożeń dla bezpieczeństwa ekonomicznego kraju. Natomiast **zakres przedmiotowy** rozważań stanowią uwarunkowania kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego kraju oraz ta część strategii bezpieczeństwa, która dotyczy obronności państwa (postrzeganej w wymiarze narodowym i sojuszniczym), jak również wzajemne związki i zależności między nimi, a także tak warunki kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego, jak i czynniki zagrożeń dla niego postrzegane w wymiarze rzeczowym oraz regulacyjnym z punktu widzenia narodowego

i sojuszniczego. Z kolei **zakres przestrzenny** pracy stanowią dwie płaszczyzny: pierwsza – w szerszym rozumieniu stanowi terytorium Polski, druga zaś w węższym postrzeganiu to część gospodarki narodowej, które tworzy gospodarcze podstawy kształtowania bezpieczeństwa państwa. Z kolei **zakres czasowy** dotyczy okresu transformacji ustrojowej, obejmującego lata 1989-2002.

Przyjęta formuła celów, problemów badawczych, hipotez roboczych oraz zakresu pracy, umiejscowiła podjęte rozważania na dwóch płaszczyznach:

- ***teoretycznej***, na której określono istotę strategii bezpieczeństwa państwa i strategii obronnej państwa oraz istotę bezpieczeństwa ekonomicznego a także związków między nimi;
- ***praktycznej***, na której uwzględniono analityczne studium kształtowania bezpieczeństwa państwa z punktu widzenia założeń i realizacji narodowej i sojuszniczej strategii obronnej państwa.

W toku podjętych dociekań odwołano się i wykorzystano szereg metod badawczych, spośród których wiodącymi okazały się metody analizy i syntezy. Pozwoliły one, po zidentyfikowaniu konkretnych uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego oraz charakteryzujących je faktów, zjawisk i powiązań między nimi, a także na rozpoznanie ich rangi, znaczenia oraz na dokonanie ocen w odniesieniu do podjętego obszaru dociekań.

Podstawą podjętych dociekań okazał się liczny zbiór materiałów źródłowych, które stanowią publikacje zwarte (monografie, studia) publikacje periodyczne, artykuły z periodyków naukowych, dokumenty państwowe i resortowe oraz materiały statystyczne.

Praca składa się ze wstępu, trzyrozdziałowej części głównej, zakończenia, bibliografii oraz wykazu schematów, tabel i wykresów. Całość obejmuje spis treści.

Układ części głównej stanowią trzy rozdziały (schemat 2), spośród których:

- *rozdział pierwszy* – zatytułowany **„Identyfikacja narodowej i sojuszniczej strategii obronnej i ich relacje do strategii bezpieczeństwa i bezpieczeństwa ekonomicznego”** koncentruje uwagę na określeniu istoty narodowej i sojuszniczej strategii bezpieczeństwa państwa oraz rozpoznaniu i umiejscowieniu ich

w stosunku do strategii bezpieczeństwa państwa i bezpieczeństwa ekonomicznego państwa;

- *rozdział drugi* – pod tytułem **„Diagnoza uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski w świetle wymagań narodowej i sojuszniczej strategii obronnej"** podejmuje analityczne dociekania zmierzające do określenia istoty i charakteru uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego kraju z punktu widzenia wymagań narodowej i sojuszniczej strategii obronnej;
- *rozdział trzeci* – **Ocena uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski z punktu widzenia strategii obronnej** uzewnętrznia ocenę wzajemnego wpływu strategii bezpieczeństwa oraz strategii obronnej na uwarunkowania kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski oraz formułuje postulatywny model kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego kraju.

Taki układ pracy w przekonaniu jej autorów , zapewni osiągnięcie założonych celów oraz rozwiązanie podjętych problemów. Jest on koherentny z ideą rozwiązywanych problemów podjętych w części pierwszej opracowania (schemat 1).

Schemat 2

Idea rozwiązania problemu **„Diagnoza uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski w świetle wymagań narodowej i sojuszniczej strategii obronnej"**

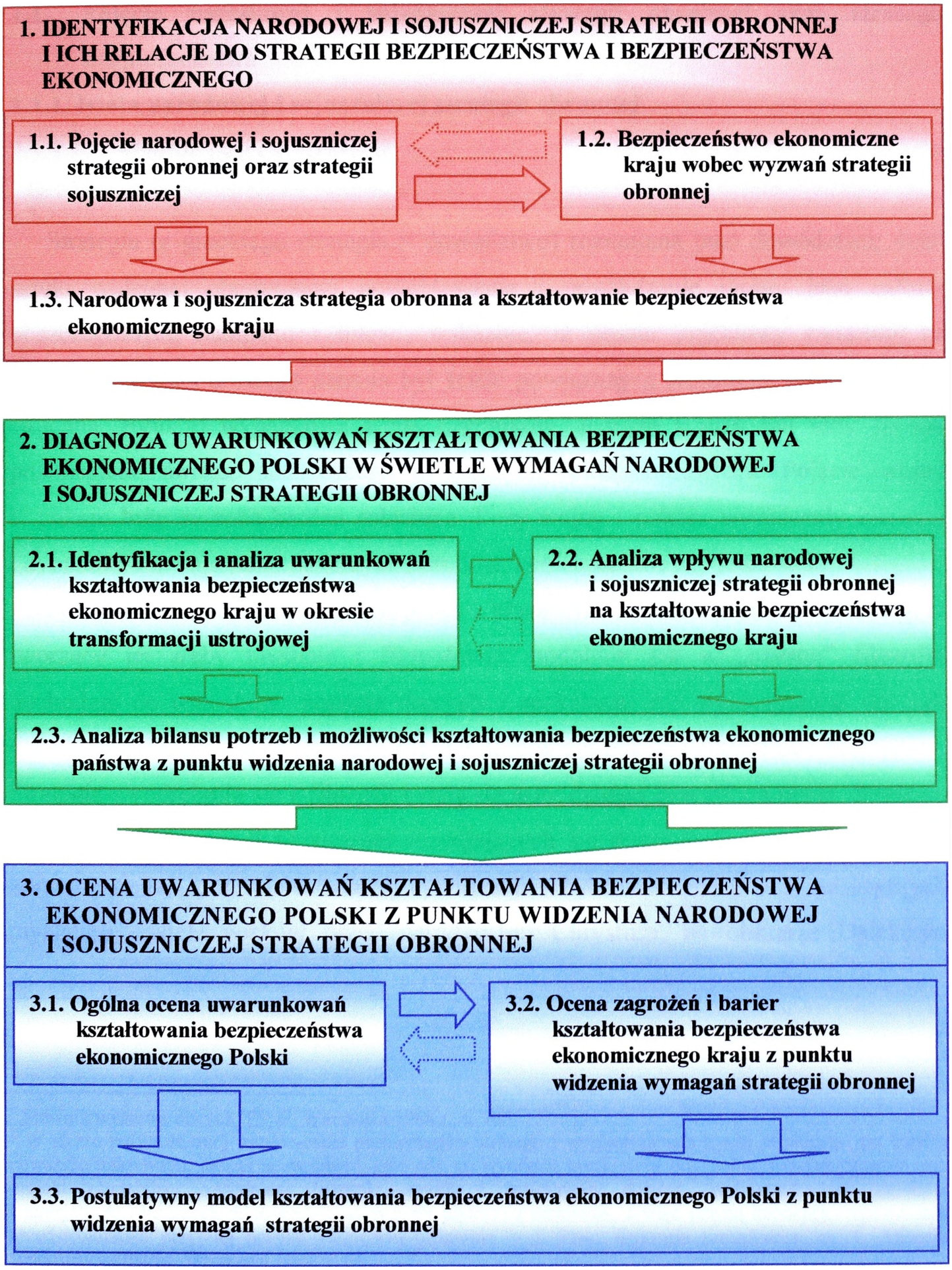

Opracowanie własne.

1. IDENTYFIKACJA NARODOWEJ I SOJUSZNICZEJ STRATEGII OBRONNEJ I ICH RELACJE DO STRATEGII BEZPIECZEŃSTWA I BEZPIECZEŃSTWA EKONOMICZNEGO

1.1. Pojęcie narodowej i sojuszniczej strategii obronnej oraz strategii bezpieczeństwa

1.1.1. Istota narodowej i sojuszniczej strategii obronnej

1.1.1.1. Ogólne pojęcie strategii

Strategia (z greckiego strategia = dowództwo) rozumiana jako dowództwo, dział sztuki wojennej obejmującej przygotowania i prowadzenie wojny jako całości poszczególnych kampanii i bitew[1], wskazuje, iż obszar pojęciowy związany ze strategią wyrósł i u swego zarania był ściśle powiązany z wojskiem, teorią i sztuką wojenną. Było to wypadkową wielu czynników. Jednym z nich był inny sposób postrzegania świata, otaczającego ówczesnych ludzi środowiska. Pojęcie wojny i pokoju były ze sobą bardzo splecione. Losy wojny i pokoju wyznaczały kierunki i dynamikę rozwoju poszczególnych narodów, społeczeństw, czy jednostek.

Przez wiele stuleci strategia była jedną z płaszczyzn filozofii. Było to wynikiem, iż tworzący jej zręby myślicie i filozofowie, podobnie jak w „czystej" filozofii, dochodzili do wniosków poprzez domysły i spekulacje, nie wykorzystując do tego doświadczenia, czy też obserwacji. Wraz z dorobkiem pokoleń filozofów i praktyków. Strategia wyodrębniła się z filozofii i stała się samodzielną dyscypliną nauki. Strategia jest obecnie jedną z dynamiczniej rozwijających się dyscyplin[2]. Dyscypliną, której korzenie sięgają początków naszej cywilizacji – była tworzona przez starożytnych myślicieli wiele wieków przed narodzinami Chrystusa, na obszarze Dalekiego

---

[1] Słownik wyrazów obcych, PWN, Warszawa 1988 r., s. 705.

[2] W sferze pozamilitarnej współcześnie problematyka strategii i wypływających z niej implikacji jest bardzo poważnie traktowana, można ją rozumieć, jako coś, co wynika z misji, wizji oraz celów i zadań. Stanowi ona projekt zawierający zasadnicze kierunki, reguły i instrumenty działań (wykorzystywanie zasobów i umiejętności) będących odpowiedzią na sygnały płynące z otoczenia, a więc pewną koncepcję zapewnienia przedsiębiorstwu przyszłej pozycji względem otoczenia. – J. Penc, Strategia zarządzania, cz. 1, Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa 1994, s. 64.

Wschodu, Indii, Starożytnej Grecji i Rzymu. Jednym z pierwszych traktatów z zakresu strategii była praca Sun Tzu pt. „Sztuka wojny”[3].

W najstarszych opracowaniach strategia była określana w sposób pragmatyczny. Jej celem było tworzenie, czy też formułowanie zasad przygotowania armii, organizacji marszów, określenie sposobów prowadzenia starć zbrojnych decydujących o losach wojen. Strategia była pojmowana jako sztuka dowodzenia, w przeciwieństwie do taktyki rozumianej jako sztuka szykowania oddziałów Pierwotnie więc strategia oznaczała kierowanie wojskami, zwłaszcza z pozycji naczelnego wodza[4].

W odniesieniu do strategii można było wyróżnić dwa podejścia: pierwsze nazwane praktycyzmem i drugie określone mianem krytycyzmu.

Praktycyzm – to nurt postrzegania strategii, który dominował od zarania rozważań dotyczących niej, aż do XVII w. n.e. Przedstawiciele tego nurtu podchodzili do strategii jak do działalności praktycznej - odrzucając, lub też nie postrzegając strategii jako samodzielnej dziedziny wiedzy. W swych pracach ograniczali się do opisywania tzw. mądrości życiowych, które rozumieli jako ukoronowanie doświadczeń płynących z historii ludzkości. Skutkiem tego było, iż przy opisie faktów nie podejmowali oni próby doszukiwania się przyczyn i skutków wydarzeń oraz oceniania ich. Warto jednak podkreślić, iż brak krytycznego nastawienia do opisywanych wydarzeń w niczym nie ujmuje obiektywności dokonywanych opisów oraz fachowości przedstawicieli[5].

Krytycyzm – to nurt postrzegania strategii, którego początków można doszukać się w XVIII w. n.e. Wówczas to zajmujący się problematyką strategii odeszli od prostego przedstawiania faktów i wydarzeń na rzecz przeprowadzania analizy (przyczynowej), której celem było objaśnienie przyczyn, przebiegu i skutków wydarzeń strategicznych. W wyniku rozwoju myśli strategicznej, który nastąpił pod wpływem przeprowadzanych dociekań, nastąpiło poszerzenie zakresu pojęciowego strategii. W najpełniejszym wymiarze – za sprawą Komitetu Połączonych Szefów

---

[3] Sun Tzu, Sztuka wojny, Przedświt, Warszawa 1994. – Jego dzieło wchodziło w skład tzw. Siedmioksiągu, współautorami byli: Wsu-Tsu (IV w. p.n.e.), Sma-Fa (IV w. p.n.e.), Wei Liao-Tsu (IV w. p.n.e.), Lie Wen-gun Wendui (VII w. p.n.e.), Sun-Lio (VII-VI w. p.n.e.) i Liu-Tao (IV-III w. p.n.e.).

[4] Por. R.Wróblewski , Wprowadzenie do strategii wojskowej, BUWIK, Warszawa 1998 r., s.37.

[5] Por. J. Tarnowski, Consilium rationis bellicate; S. Łaski, Spraw i postępków rycerskich i przewagi opisanie krótkie z naukami w tej zacnej zabawie potrzebnymi; M. Machiavelli, Książe.

Sztabów Armii Stanów Zjednoczonych od lat sześćdziesiątych XX wieku strategię zaczęto postrzegać jako sztukę i naukę rozwoju oraz zastosowania niezbędnej siły politycznej, ekonomicznej, psychologicznej i wojskowej w czasie pokoju i wojny dla maksymalnego wsparcia polityki w celu zwiększenia prawdopodobieństwa zwycięstwa i uzyskania pożądanych następstw oraz zminimalizowania ewentualnej porażki[6].

Za ojca współczesnej strategii wielu autorów prac traktujących o strategii uważa Carla von Clausewitza, który wniósł wiele interesujących przemyśleń do historii myśli strategicznej[7]. W jego rozważaniach można doszukać się korzeni nie tylko strategii dotyczącej sfery militarnej, ale także stwierdzeń, które stały się podwalinami strategii pozamilitarnej, wykorzystywanej obecnie w sferze gospodarczej, politycznej itp.[8].

Współcześnie myśl strategiczna rozwija się dynamicznie zarówno w sferze cywilnej jak i militarnej. Dynamiczny rozwój nauki oraz szeroka wymiana dorobku pomiędzy wojskowymi i cywilnym strategami powoduje, iż oba obszary strategii w znacznym stopniu na siebie oddziaływają. Choć „obie" strategie odnoszą się do tak pozornie odległych dziedzin to jej pojęcie, definiowanie a także ich zakres jest w swojej istocie zbieżne.

W sferze cywilnej strategię rozumie się jako świadome, czynne i racjonalne działanie kierownictw przedsiębiorstw (organizacji) w celu zdefiniowania i realizowania celów reprezentowanego podmiotu, czego ukoronowaniem ma być wypełnienie założonej misji przedsiębiorstwa. Ponadto pod pojęciem strategii rozumie się określony układ reakcji odbywających się w określonym czasie, na bodźce płynące z otoczenia. Takie rozumienie strategii podkreśla, iż każde przedsiębiorstwo, czy też organizacja posiada swoją strategię, różnice występują jedynie przy poziomie stopnia świadomości przy jej tworzeniu[9]. Oznacza to, że każda ze strategii ujawnia inny charakter[10].

---

[6] Por. R. Wróblewski, Wprowadzenie...op.cit., s.48.
[7] Por. L Wyszczelski, Historia myśli wojskowej, Bellona, Warszawa 2000, s. 120.
[8] Por. C. Clausewitz, O wojnie, MON, Warszawa 1958.
[9] J.A.F. Stoner, Ch. Wankel, Kierowanie, PWE, Warszawa 1992 r., s. 95.
[10] Por. J. Penc-Pietrzak, Strategie biznesu i marketingu, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 1998, s. 15-35.

Do głównych cech strategii stanowiących o niej zalicza się – tak jak to czynią R. Hayes i S. Wheelwright: horyzont czasu, efekt, skupienie wysiłków, układ decyzji oraz wszechobecność. Ogólnie biorąc, wyrazu strategia używa się do opisu czynności związanych z odległym **horyzontem w czasie (horyzontem czasu)**, zarówno z punktu widzenia okresu potrzebnego do wykonania tych czynności, jak i do wystąpienia ich efektów. Chociaż wyniki posługiwania się określoną strategią mogą ujawnić się dopiero po dłuższym okresie, ich ostateczny **efekt** będzie znaczny. Skuteczność strategii zazwyczaj wymaga **skupienia wysiłków**, działalności czy też uwagi na względnie ograniczonej wiązce zamierzeń. Koncentracja na wybranych działaniach tym samym ogranicza zasoby dostępne dla innych rodzajów działalności. Chociaż w niektórych przedsiębiorstwach do realizacji wybranych przez nie strategii wystarczy jedynie kilka podstawowych decyzji, w większości strategii konieczne jest podejmowanie wielu decyzji określonego typu w czasie. Muszą się wzajemnie wspierać, tworząc konsekwentny **układ decyzji**. Strategia obejmuje szerokie pasmo działań, od przydzielenia zasobów do codziennych operacji. Jako taką charakteryzuje ją **wszechobecność**. Ponadto potrzeba konsekwencji w czasie powoduje, że wszystkie szczeble organizacji powinny niemal instynktownie działać w sposób wzmacniający strategię[11].

Przy takim postrzeganiu pojęcia strategii i cech ją opisujących poczynić można kolejne spostrzeżenie, iż strategia:

- jest dla organizacji wyznacznikiem głównego kierunku działania, wokół którego skupiają się inne działania i inicjatywy;
- jest dla organizacji wyznacznikiem długoterminowego działania i skupia w swym nurcie wszelkie formy działalności;
- jest podstawą kreacji sukcesu lub niepowodzenie misji organizacji w dłuższym lub krótszym horyzoncie czasu[12].

Wyróżnić można trzy poziomy stosowania strategii:

- pierwszy - **strategia na poziomie organizacji** – jest tworzona przez naczelne kierownictwo, które nadzoruje interesy i wszelkie jego operacje, są to osoby

---

[11] Ibidem, s.96.
[12] Ibidem,s.100.

zajmujące się więcej niż jednym rodzajem jego działalności; strategia na tym poziomie odnosi się do działań podejmowanych przez organizację jako całości;

- drugi - **strategia na poziomie jednostki organizacyjnej** – jest tworzona na poziomie samodzielnego zakładu, filii i służy zabezpieczeniu jej interesów i prowadzonych działań;
- trzeci - **strategia na poziomie funkcjonalnym** – jest wykorzystywana do zarządzania na poziomie oddziałów, czy też działów i służy do kierowania różnymi jego rodzajami funkcji np. finansami, marketingiem, pracami badawczo-rozwojowymi itd.; jest to poziom realizacyjny, którego nadrzędnym zadaniem jest jak najpełniejsze i najlepsze realizowanie strategii szczebla nadrzędnego.

1.1.1.2. Istota i pojęcie strategii obronnej

Nadrzędnym pojęciem w obszarze bezpieczeństwa na poziomie kraju jest bezpieczeństwo państwa. Jego obszar pojęciowy jest obszarem pierwotnym dla pozostałych rodzajów bezpieczeństwa państwa[13]. Oznacza to jednocześnie, że bezpieczeństwo państwa jest wartością nadrzędną i decyduje o możliwości trwania i rozwoju tegoż państwa (narodu). Na jego poziom znaczący wpływ mają źródła, charakter i rodzaj zagrożeń.

Z koncepcji bezpieczeństwa państwa wynika strategia bezpieczeństwa narodowego, którą można rozumieć jako teorie i praktykę działalności państwa, ukierunkowanego na osiąganie celów założonych w dziedzinie bezpieczeństwa, ujmowanych w skali ogólnej i mających charakter długofalowy[14], obejmuje swym zakresem: ogólną perspektywę, a także utrzymanie, rozwój i przygotowanie oraz właściwe wykorzystanie potencjału państw, we wszystkich jego kategoriach działalności.

---

[13] W tym miejscu należy zaznaczyć, iż nie zawsze można utożsamiać bezpieczeństwo państwa z bezpieczeństwem jednostki, gdyż może w tym obszarze dochodzić do rozdźwięków. Częstokroć spotykamy się z sytuacją, gdy dla dobra ogółu będzie poświęcane dobro jednostki.

[14] Por. Słownik terminów z ...., op. cit., s. 72.

Strategia obronna odnosi się do teorii i praktyki funkcjonowania państwa (grupy państw) skierowanej na realizację zadań określonych przez potrzeby obronne, takie jak:

- przeciwdziałanie zagrożeniom militarnym;
- funkcjonowanie państwa w różnych stanach zagrożeń;
- realizowanie zadań mających na celu przygotowanie i wykorzystanie potencjału obronnego państwa, które umożliwiłyby skuteczne przeciwdziałanie zagrożeniom militarnym.

Na kształt strategii obronnej największy i bezpośredni wpływ posiada polityka obronna państwa, która jest częścią polityki bezpieczeństwa państwa. Polityka obronna państwa jest definiowana poprzez różne spojrzenia, np. można ją rozumieć jako zespół działań informacyjno-propagandowych, prowadzonych przez państwo w celu przeciwstawienia się zagrożeniom wojennym i ich skutkom[15]. Wydaje się, iż takie ujmowanie polityki obronnej państwa jest zbytnim uproszczeniem, przez co staje się fałszywie rozpoznanym obszarem. Nie można sprowadzać polityki obronnej jedynie do zespołu działań informacyjno-propagandowym, bowiem samo pojęcie polityka oznacza sferę wzajemnych stosunków, pomiędzy państwem i innymi państwami i organizacjami – w ujęciu negatywnym i pozytywnym, to także odnosi się do celów stawianych przed państwem i środków do ich realizacji[16]. Politykę obronną należałoby rozumieć jako element polityki bezpieczeństwa narodowego, która jest dziedziną działalności państwa w sferze koncepcyjno-decyzyjnej oraz realizacyjnej, która odnosi się do przygotowania i optymalnego wykorzystania jego potencjału obronnego. Ze sposobu rozumienia pojęcia polityki obronnej państwa wypływa obszar zainteresowania strategii obronnej. Z proponowanego definiowania polityki obronnej państwa wypływa rozumienie polityki obronnej jako:

a) części strategii bezpieczeństwa państwa;

b) praktyczną stronę polityki obronnej;

---

[15] Por. S. Koziej, F. Wołkowicz, Podstawowe założenia polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej, AON DSO MON, Warszawa 1998 r., s. 3

[16] Por. Słownik terminów z ..., op. cit., s.54.

c) optymalizację użycia sił i środków wydzielonych przez państwo do realizacji celów i zadań, które zostały określone przez sferę polityczną;

d) praktyczne korygowanie i wypełnianie obranych celów;

e) praktyczną metodę dobierania środków i sposobów realizacji zadań z dziedziny obronności państwa.

Pojęcie strategii obronnej jest definiowane w dwojaki sposób, bowiem jako:

a) teorię i praktykę działania państwa (sojuszu, koalicji itp.), ukierunkowanego na osiąganie celów założonych w dziedzinie obronności tj. przeciwdziałanie zagrożeniom militarnym, funkcjonowania państwa w warunkach wystąpienia tych zagrożeń, ujętych w skali ogólnej i mających charakter długofalowy[17];

b) dziedzinę strategii bezpieczeństwa, obejmującą tworzenie, rozwój, przygotowanie i wykorzystanie potencjału obronnego państwa (wszelkich sił, środków i sposobów z różnych dziedzin) do przeciwdziałania zagrożeniom militarnym bezpieczeństwa narodowego[18].

Przytoczone definicje kładą nacisk na ukierunkowanie politycznej sfery działalności państwa na przeciwdziałanie zagrożeniom o charakterze militarnym. Druga definicja wydaje się być pełniejszą, gdyż podkreśla nieodzowną sferę działań strategii obronnej tzn. właściwe przygotowanie i wykorzystanie potencjału obronnego państwa. Jak dowodzi historia prowadzenia wojen bez właściwe zabezpieczenia potrzeb państwa w okresie prowadzenia działań zbrojnych trudnym, a wręcz niemożliwym do osiągnięcia jest sukces militarny.

Dla pełniejszego określenia przedmiotu dociekań należy przytoczyć postrzeganie strategii obronnej przez B. Balcerowicza, według którego jest to:

- po pierwsze: **teoria i praktyka działania państwa (sojuszu, koalicji itp.)**, ukierunkowanego na osiąganie celów założonych w dziedzinie obronności, tj. przeciwdziałania zagrożeniom militarnym, funkcjonalnym państwa w warunkach wystąpienia tych zagrożeń, ujętych w skali ogólnej i mających charakter długofalowy[19];

---

[17] Ibidem, s.72.
[18] Ibidem
[19] Por. B. Balcerowicz, Obronność państwa średniego, Bellona, Warszawa 1997, s. 12.

- po drugie: **dziedzina strategii bezpieczeństwa**, obejmująca tworzenie, rozwój, przygotowanie i wykorzystanie potencjału obronnego państwa (wszelkich sił, środków i sposobów z różnych dziedzin) do przeciwdziałania zagrożeniom militarnym bezpieczeństwa narodowego[20].

Zaprezentowana definicja strategii obronnej wydaje się być najpełniejsza, bowiem ujmuje aspekt przeciwdziałania państwa, tak w sferze teoretycznej, jak i praktycznej, zagrożeniom militarnym, a jednocześnie dostrzega spoczywający na niej obowiązek kreatywnego przygotowanie struktur państwa na skuteczne przeciwdziałanie takim zagrożeniom. Zauważyć w tym miejscu trzeba, iż nawet współcześnie stratedzy dość enigmatycznie postrzegają problem uekonomicznienia prowadzonych wojen. Mówi się o konieczności zabezpieczenia potrzeb wojennych, procesów mobilizacyjnych itd. W związku z tym wydaje się, iż należy do praktyki działań w obszarze strategii wprowadzić problematykę ekonomiczną, jako tą, która determinuje wszelkie działania w tym obszarze.

1.1.1.3. Uwarunkowania kształtu strategii obronnej

Na kształt strategii obronnej znaczący wpływ wywierają uwarunkowania. Ich zbiór ze względu na kształtowaną wielkość czynników je stanowiących, najtrafniej daje się ująć w czterech grupach, a mianowicie jako: społeczno-polityczne, ekonomiczne, militarne oraz położenie geostrategiczne.

Analiza uwarunkowań społeczno-politycznych pozwala w ich zbiorze wyodrębnić szereg czynników, w tym zwłaszcza: polityczne, socjalno-bytowe, demograficzne, etniczne, religijne, światopoglądowe, ekologiczne itp. Zaznaczyć jednak trzeba, iż żaden z przytoczonych czynników nie występuje w rzeczywistości samodzielnie. Wynika to stąd, iż każdy czynnik, jego kształt i znaczenie jest uwarunkowany innymi współistniejącymi czynnikami. Można podejmować próbę ważenia czynników, jednak będzie to ocena bardzo subiektywna i jego ostateczny wynik będzie wypadkową splotu wielu wydarzeń, co może mieć wpływ na poprawność wniosków.

---

[20] Ibidem, s.12.

W zbiorze uwarunkowań społeczno-politycznych najważniejszy jest czynnik polityczny, który to decyduje o formie ustroju państwa oraz przynależności do określonych organizacji międzynarodowych i bloków państw. Określa on filozofię działania wewnątrz, jak na zewnątrz. Czynnik ten i forma jego występowania przekłada się w znacznym stopniu na inne sfery działalności państwa. Posiada wpływ na charakter państwa, a przez to na jego stosunki z innymi podmiotami stosunków międzynarodowych. Decyduje, czy nadrzędnym celem działalności państwa jest dobrobyt zamieszkujących go ludzi, troszczenie się o pokojowe współistnienie, kultywowanie i szerzenie demokratycznych wartości, czy też państwo stacza się lub trwa w różnych formach rządów autorytarnych, popiera nietolerancje religijną, rasową, etniczną itd.

Kolejnym czynnikiem wpływającym na kształt uwarunkowań społeczno-politycznych jest czynnik socjalno-bytowy. Jego obserwacja i analiza przemian zachodzących w jego obszarze umożliwia wychwycenie we właściwym czasie sygnałów o potrzebach społecznych, a także pozwala na realne zestawienie potrzeb z możliwościami ich zaspokojenia. Takie działanie umożliwia skorelowanie możliwych działań z oczekiwanymi potrzebami. Przykładem, który najostrzej pokazuje konieczność korelacji możliwości i potrzeb w tym obszarze jest budownictwo mieszkaniowe i związane z nim oczekiwania społeczne. Także o tym czynniku decydują takie wartości jak: poziom ochrony zdrowia, jakość i poziom zaspokojenia potrzeb społecznych w stosunku do systemu emerytalnego i rentowego, poziomu oświaty i dostępności kultury we wszystkich warstwach społecznych itd. Można go określić jako wskaźnik „społecznego nacisku" na sferę rządzącą. W zależności od sytuacji wewnętrznej i międzynarodowej czynnik socjalno-bytowy ma przełożenie na kształtowanie strategii obronnej państwa. Wyraża się to czynnikami ilościowymi np. ile procent ludności w wieku produkcyjnym może być aktywnych zawodowo, ile procent z pośród nich można wykorzystywać w systemie obronnym państwa itd.

Z czynnikiem socjalno-bytowy blisko jest związany czynnik demograficzny, który w znacznym stopniu determinuje działania państwa. Pozwala on określić:

- czy kraj posiada dodatni, czy ujemny przyrost naturalny i z czym to jest związane?;
- czy społeczeństwo dane kraju jest społeczeństwem starzejącym się, czy też mamy do czynienia z sytuacją odwrotną?;
- czy w nadchodzących latach należy oczekiwać niż, czy też wyż demograficzny itd.?

Odpowiedzi na te pytania i inne związane z tą tematyką jest bardzo ważnym i pomocnym narzędziem w planowaniu tak gospodarczym, jak i obronnym.

Czynnik etniczny może być spoiwem lub elementem rozsadzającym kraj. W znacznym stopniu determinuje ustrój społeczny i polityczny państwa. Częstokroć czynnik etniczny ma znaczący wpływ na kształt strategii obronnej np. posiada duży wpływ na nią w Turcji, Izraelu itp.

Z czynnikiem etnicznym jest związany czynnik rozmieszczenia ludności danego państwa poza jego granicami, może mieć on duży wpływ na strategię obronną, zwłaszcza jak dowodzi historia w kontaktach sąsiedzkich np. okres III Rzeszy, kontakty turecko-bułgarskie, czy też turecko-ormiańskie itd.

W wielu regionach świata na uwarunkowania społeczno-polityczne duży wpływ mają czynniki religijne. Państwa o charakterze religijnym np. Iran, Arabia Saudyjska, Afganistan itd., podporządkowały swoją doktrynę polityczną zasadom religijnym. Takie zasady posiadają bezpośrednie przełożenie na przyjętą strategię obronną (popieranie terroryzmu w imię szerzenie swojej religii jest oficjalna doktryna państwową – co może mieć przełożenie na agresywny charakter prowadzonej polityki itd.). Częstokroć religia ma wpływ na kierunki i zasady polityki międzynarodowej np. prawosławie ma znaczący wpływ na poziom i jakość stosunków pomiędzy Rosją a Jugosławią; kraje islamskie popierają swoich pobratymców i kraje forujące islam – Arabia Saudyjska wspiera finansowo Albanię oraz muzułmanów zamieszkujących obszar byłej Jugosławii.

W krajach Europy Zachodniej, gdzie w przeszłości prowadzono wiele długoletnich wojen religijnych, które wyniszczały państwa i pociągały za sobą wiele ofiar, wpływ czynnika religijnego na kształtowanie strategii obronnej jest nieznaczący. Jest to wynikiem pozostawienia kwestii religii do osobistych rozważań każdemu

obywatelowi. Jednak czynnik religijny niespodziewanie wniknął na obszar Europy Zachodniej, jest to wynikiem splotu kilku wypadkowych tj. pozostałość po polityce kolonialnej Francji i Wielkiej Brytanii, migracji ludności z obszarów objętych wojną, czy też na tle ekonomicznym będących jednocześnie pod wpływem np. muzułmanizmu, zagrożenia terrorystycznego ze strony radykalnych grup islamskich itd. Ma to duży wpływ na kształtowanie strategii obronną państw na zachodzie Europy zarówno w ujęciu zewnętrznym – znaczna część krajów islamskich ma negatywne nastawienie do członków paktu, jak i wewnętrznego – wiele krajów należących do Paktu Północnoatlantyckiego jest zamieszkiwanych przez ludność wyznania islamskiego i upatruje się w niej czynnika, który może destabilizować kraj od wewnątrz lub wykorzystywać jego obszar do przygotowywania działań wobec innych państw, czy też w inny sposób.

XX wiek został zdominowany przez problematykę światopoglądową – byliśmy świadkami dominacji i upadku feudalizmu, faszyzmu, socjalizmu. Czynnik światopoglądowy jest bezpośrednio związany z czynnikiem politycznym i religijnym. To z korelacji tych trzech czynników częstokroć wypływał najsilniejszy bodziec kształtujący strategie obronną, a czasem strategię agresywną. Nawet sam z siebie powoduje narzucenie określonej doktryny politycznej – agresywnej, bądź pokojowej. Społeczność międzynarodowa w znacznym stopniu odczuła jego wpływ na charakter strategii obronnej.

W drugiej połowie XX wieku, a w szczególności w latach sześćdziesiątych duże znaczenia w kształtowaniu uwarunkowań społeczno-politycznych nabrał czynnik ekologiczny. Dostrzeżono jego wagę dla dalszego trwania ludzkości, jakości i poziomu życia. Silne ruchy ekologiczne mają znaczący wpływ na sferę polityczną i gospodarczą. Przez to czynnik ekologiczny oddziałuje na sferę militarną. Może nie jest to drastyczne i bezpośrednie naciskanie na kwestie obronne (oczywiście w ujęciu ekologicznym), lecz poprzez liczenie się polityków z głosami ekologów innego wymiaru nabrała w wielu krajach doktryna obronna.

Drugą istotną grupą uwarunkowań kształtowania strategii obronnej są uwarunkowania ekonomiczne, które mogą stać się ogranicznikiem lub siła napędową w kształtowaniu strategii obronnej. Np. Rosja mimo aspiracji

mocarstwowych nie jest w stanie prowadzić skutecznej polityki globalnej, nie jest w drożyć do realizacji skutecznej polityki obronnej – gdyby nie jeszcze sprawna broń masowego rażenia stałaby się pariasem stosunków międzynarodowych. Natomiast Stany Zjednoczone dzięki swojemu potencjałowi gospodarczemu są w stanie realizować skuteczną strategie obronną, która zabezpiecza interes narodowy.

Związek pomiędzy ekonomią, a możliwościami obronnymi kraju są oczywiste i w dobie masowych armii oraz konieczności wykorzystywania drogich systemów obronnych jest to zauważalne i doceniane. Uwarunkowania ekonomiczne decydowały i decydują sile militarnej państwa. Szereg ekonomistów podkreśla, iż o losach wojny decyduje potencjał ekonomiczny.

Z jednej strony poziom rozwoju gospodarczego określa zdolność państwa do sprostowani wymogą potencjalnego konfliktu, z drugie podstawą polityki obronne jest doktryna obronna państwa, która określa cele i charakter przewidywanego konfliktu i tym samym narzuca wielkość i strukturę potrzeb, którym powinna sprostać gospodarka obronna[21].

Na kształt strategii obronnej znaczący wpływ posiadają uwarunkowania militarne. Są jednak one w znacznym stopniu uzależnione od dwóch pierwszych grup uwarunkowań tzn. społeczno-politycznych i ekonomicznych. O możliwościach obronnych państwa decyduje kształt jego sił zbrojnych, przyjęta doktryna obronna i możliwości zaspokojenia potrzeb obronnych. Uwarunkowania militarne mówią nam o stosunku sił zbrojnych określonego państwa do sił zbrojnych jego potencjalnych i realnych przeciwników oraz o założeniach, jakie winny przyświecać polityce obronnej, aby była realna i skuteczna. Ponadto uwarunkowania ekonomiczne powinny wspierać działania polityczne w pozyskiwaniu koalicjantów. Określają one kierunki zagrożeń militarnych.

Ważny wpływ na strategię obronną mają uwarunkowania geostrategiczne. Składają się bowiem na nie takie czynniki jak: położenie geograficzne; fizyczne ukształtowanie terenu; powierzchnia kraju; liczba ludności i gęstość zaludnienie;

---

[21] Por.W. Stankiewicz, Podmiot i język ekonomiki obrony, w: Ekonomika obrony, Pod red. W Stankiewicza, AON, Warszawa 1994, s. 27.

strategiczne położenie względem sąsiadów; oraz posiadane surowce i zasoby naturalne.

Położenie geograficzne, fizyczne ukształtowanie terenu, posiadane surowce i zasoby naturalne itd. są efektem wielowiekowego procesu, w wyniku którego nasz kraj posiada określone terytorium. Siłowe rozstrzygnięcia w celu zmiany tego stanu wydają się w obecnej dobie mało realne. Uwarunkowania geostrategiczne narzucają konkretne zadania strategii obronnej, gdyż decydują o tym jakie i z kim posiadamy granice, jak są one ukształtowane; czy teren sprzyja obronie, czy też potencjalnemu agresorowi; ile i jakich posiadamy surowców, jakie są ich trasy dostaw itd. Przekłada to się bezpośrednio na kierunki i skale zagrożeń oraz konieczne do opracowania i wdrożenia działania przez strategię obronną.

Strategia obronna jest narzędziem wykorzystywanym do osiągania celów narzucanych przez sferę polityczną. Oczywiście występuje szereg rozbieżności pomiędzy polityką a strategia obronna, jest to efektem wielu nieścisłości jakie powstają na poziomie państwa, jak i na poziomie jednostki. Przyczyn tych rozdźwięków można doszukiwać się w niedoskonałości systemu zarządzającego państwem, a przez to następuje nieświadome powielanie błędów. Częstym błędem sfery politycznej jest nie wysłanie wyraźnych sygnałów odpowiednim adresatom oraz nie postawienie jasnych i konkretnych celów do realizacji.

Kolejnym bardzo ważnym błędem, który uniemożliwia strategii obronnej realizację systemowych zadań, jest brak korelacji pomiędzy celami możliwymi a celami koniecznymi[22] – to jest takimi cele, które zostały dopasowane do możliwości danego państwa i odpowiadają posiadanym przez nie środkom. Należy je osiągać, aby zapewnić krajowi dalsze trwanie i niezachwiany rozwój oraz utrzymanie wybranego systemu wartości, powstałego w wyniku przemian historycznych. Preferowanie w praktyce celów możliwych może mieć szereg skutków ubocznych i niekorzystnych dla poziomu bezpieczeństwa państwa. Ma to szczególne znaczenie dla państw średniej wielkości, takich jak Polska, gdyż łatwiej jest zachwiać podstawami państw tego typu, niż podstawami mocarstwa lub kraju pretendującego do tego miana. Preferowanie celów możliwych do osiągnięcia

---

[22] Por. A. Beaufre, Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia, MON, Warszawa 1968, s.161.

może w końcu doprowadzić do tego, że zamiast poszukiwać możliwości będzie się usiłowało usprawiedliwić niemożliwości[23].

Należy w tym miejscu podkreślić, iż B. Balcerowicz jest w swych poglądach przeciwny przeciwstawianiu sobie celów możliwych i koniecznych, gdyż uważa to za działanie wzajemnie się wykluczające, co jest błędem z logicznego punktu widzenia[24]. Nie można jednak zgodzić się z takim podejściem do końca, gdyż jest to zbyt jednostronne podejście do tej problematyki. Obszar realizacyjny celów przyjętych przez państwo do wypełnienia powinien być wypadkową możliwości i konieczności. Porównywanie obu obszarów, formułowanie wniosków, a na ich podstawie definiowanie celów, których realizacja jest niezbędna z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa jest właściwą procedurą. Mówmy w tym przypadku nie o przeciwstawianiu, czyli używaniu sformułowania kryjącego w swojej treści agresję – pewne negatywne nastawienie, ale o porównywaniu i współgenerowniu, czyli współpracy, współtworzeniu wartości wyższych.

Postulowanym celem dla sfery politycznej jest właściwe skorelowanie celów stawianych strategii obronnej i przyznanych do ich realizacji środków. Spodziewanym efektem jest wytworzenie równowagi pomiędzy potrzebami i możliwościami w sferze obronnej.

Cele, które zostaną w sposób jasny i konkretny określone są przyczynkiem, a nawet podstawą skutecznego i efektywnego działania. Dla potrzeb konstrukcji strategii obronnej B. Balcerowicz opracował postulowaną metodę generowania celów, opierającą się na następujących elementach: pierwotnej dążność państwa, potrzebach państwa, interesie narodowym i celach ogólnych.

Pierwotna dążność państwa[25] – są to stałe determinanty, rządzące się swoimi prawami bez względu na czas, ustrój, czy też inne uwarunkowania społeczne, polityczne i ekonomiczne. Tymi determinantami są: wola przetrwania; potrzeba zachowania tożsamości narodowej; potrzeba zachowania bytu; dbanie o własną potęgę; zapewnienia dobra jednostce (traktowane jako cel nadrzędny).

---

[23] Por. B.Balcerowicz, Obronność...op.cit, s.92.
[24] Ibidem,s.92.
[25] Ibidem,s.94.

Potrzeby państwa[26] wypływające w sposób naturalny z jego pierwotnych dążności - często nazywanymi aspiracjami[27], dają się pogrupować - w ślad za J. Kukułką - na:

- **„potrzeby egzystencjalne"**, których obejmują takie rodzaje potrzeb jak: materialne, świadomościowe, ekonomiczne, organizacyjne, przetrwania, bezpieczeństwa, tożsamości;
- **„potrzeby koegzystencji"**, które to obejmującą grupę następujących potrzeb: przynależności, współżycia, prestiżu, łączności, zorganizowania, współzawodnictwa, suwerenności itd.;
- **„potrzeby aktywności"** do których zalicza się potrzeby: funkcjonowania, informacyjne, regulacyjne, sprawności, skuteczności, innowacyjne[28].

Interes narodowy[29] – który można przedstawiać jako w pełni sformalizowane potrzeby państwa-narodu, które pod wpływem procesu metamorfozy polegającym na świadomym sformułowaniu ich i dopasowania do wymogów realizacyjnych, zostały wdrożone do pragmatyki państwowej[30]. Jest on – jak to rozumie J. Kukułka - formą ... wyrażania i ukierunkowywania realizowanych potrzeb, a zarazem stanowią ogniwo łączące potrzeby z celami państwa (narodów bądź grup kierowniczych)[31]. Całość problematyki związany z zależnościami występujących pomiędzy interesem narodowym, celami i potrzebami wymaga usystematyzowania, aby uniknąć chaotycznej ich realizacji, a przez to nie efektywnego działania. Dlatego powinno się wprowadzić w tym obszarze hierarchizację interesów, celów i potrzeb. W działalności państw, a zatem i w polityce zagranicznej, naczelne miejsce zajmują interesy i cele egzystencjalne[32], które obejmują wszelkie warunki i czynniki przetrwania, integralności oraz bezpieczeństwa narodu i państwa, a także poszanowania ich tożsamości i suwerenności. Na drugim miejscu sytuują się interesy i cele koegzystencjalne państw – zorientowane na odpowiednie usytuowanie

---

[26] Ibidem, s.94.
[27] Por. J. Kukułka, Problemy teorii stosunków międzynarodowych, PAN, Warszawa 1979, s. 264.
[28] Ibidem, s.264.
[29] Por. B. Balcerowicz, Obronność ...., op. cit., 95.
[30] Ibidem, s.96.
[31] Por. J. Kukułka, Problemy teorii ..., op. cit., s. 264.
[32] B. Balcerowicz, Obronność ..., op. cit., s. 96.

w środowisku międzynarodowym. Trzecie miejsce zajmują interesy i cele funkcjonalne, które służą wspomaganiu dwóch pierwszych grup interesów i celów[33].

Cele ogólne – po określeniu zakresu i kierunków zainteresowania interesu narodowego przez ośrodki decyzyjne państwa może nastąpić określenie celów ogólnych, które poprzez swoją treść, horyzont czasowy i przestrzenny stają się jednocześnie celami strategicznymi państwa i są to:

- zapewnienie szeroko rozumianego bezpieczeństwa narodowego;
- pomnożenie siły państwa – we wszystkich sferach jego działalności, poczynając od obszaru gospodarczego, poprzez polityczny, kulturowy, oświatowy, aż do obszaru obronnego;
- podniesienie na wyższy poziom bezpieczeństwa i stabilności wewnętrznej, poprzez zapewnienie możliwie wysokiego dobra jednostki, zmniejszenia tarć społecznych, tworzenia szans dla zrównoważonego rozwoju, pokojowe rozwiązywanie sytuacji konfliktowych itd.;
- wzrost znaczenia państwa na arenie międzynarodowej[34].

Z tak sformułowanych celów wynika, iż ich realizowanie zabezpiecza państwo przed utratą podstawowych wartości narodowych, do których można zaliczyć:

- przetrwanie państwa (jako niezależnej jednostki politycznej) i narodu (jako wyróżnionej grupy etnicznej) oraz biologiczne przeżycie ludności;
- integralności terytorialnej;
- niezależności politycznej (w sensie ustrojowym, samowładności i swobody afiliacji);
- jakość życia, na którą składają się: standard życia, szczeble rozwoju społeczno-gospodarczego, system kultury, możliwości i perspektywy dalszego rozwoju[35].

Taka struktura celów oraz wynikające z niej wartości narodowe wymuszają przyjęcie odpowiedniej metody określania hierarchii celów. Z takiego podejścia wynika potrzeba przechodzenia od celów ogólnych do celów coraz bardziej szczegółowych.

---

[33] Ibidem, s.96.
[34] Ibidem, s.97.
[35] Por. J. Kukułka, R. Zięba, Polityka państwa, UW, Warszawa 1992 r., s. 65.

Przedstawiona metoda generowania celów jest bardzo uogólniona i pozbawiona specyfik narodowych i przez to może odnosić się wszystkich państw, czy też ich organizacji. Dopiero przeniesienie tej metody na grunt narodowy może spowodować jej upraktycznienie i stworzenie skonkretyzowanej hierarchii. Jej zaś ukoronowaniem jest określenie celów polityki i strategii obronnej państwa. Pierwszym i najważniejszym zadaniem strategii obronnej państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa w skali narodu i jednostki oraz poczucia jego przez jednostkę, grupę społeczną, warstwę społeczną, społeczeństwo.

Bezpieczeństwo narodowe narzuca polityce obronnej państwa, a zatem i strategii obronnej realizację celów w określonym obszarze ogólnego bezpieczeństwa. Cele i działania polityki obronnej państwa i strategii obronnej skupiają się na obszarze zagrożeń militarnych. Celem głównym polityki (strategii) obronnej państwa jest: ochrona i obrona państwa, jego interesów narodowych przed zagrożeniami militarnymi oraz (w razie konieczności) skuteczne wspieranie polityki państwa środkami militarnymi[36]. Wydaje się jednak, iż nie można w pełni utożsamiać polityki obronnej państwa i jego strategii obronnej. Z określonej polityki wypływa strategia, czyli strategia jest jej narzędziem realizacyjnym.

Szczególnie ważnym elementem jest wspierania polityki globalnej przez wykorzystanie środków militarnych w krajach, które prowadzą politykę globalną lub do takiej aspirują np. Stany Zjednoczone, Francja itp. Nie chodzi tu tylko o fizyczne użycie sił zbrojnych, ale także demonstrowanie siły i obecność wojskową w różnych zakątkach świata – szczególna rola przypada w takim wypadku marynarce wojennej.

Jednak w przedstawionych celach polityki obronnej brakuje ukazania celów z obszaru przygotowania kraju do przeciwdziałania militarnego wszelki rodzajom zagrożeń. Wydaje się, iż jest to bardzo ważny aspekt, który jest współcześnie podstawą sprawnego i skutecznego prowadzenia działań zbrojnych, a przez to stworzenie możliwości wspierania polityki międzynarodowej państwa. Bowiem to z obszaru polityki i strategii obronnej państwa powinny wynikać zadania dla obszaru pozamilitarnego, których wypełnienie będzie warunkiem podstawowym dalszego i nie

---

[36] Por.B. Balcerowicz, Obronność ... op. cit., s. 99.

zahamowanego rozwoju tejże sfery. Oznacza to także, że polityka obronna państwa powinna nie tylko otaczać ochroną obszar interesu narodowego przed faktycznymi lub potencjalnymi zagrożeniami militarnymi, ale także przygotowaniem i utrzymaniem na odpowiednim poziomie potencjału obronnego państwa w czasie pokoju do sprawnego jego rozwijania w czasie zagrożenia i skutecznego wykorzystania w czasie wojny[37], a także winne określać kierunki działań obowiązujące ...wszystkie organy władzy i administracji państwowej, terenowej, samorządu terytorialnego, partii politycznych, organizacji zawodowych, społecznych i kulturalnych, a także obywateli[38].

Polityka obronna państwa powinna być wypadkową systematycznej analizy szeregu czynników, które mogą mieć na nią wpływ. Najważniejszymi czynnikami, które należałoby obserwować i analizować to: zagrożenia militarne i wypływające z ich skali potrzeby obronne i ograniczenia w ich zaspokajaniu, które wypływają ze sfery społecznej i ekonomicznej.

Z przedstawionego obszaru polityki obronnej państwa wyłania się problematyka, której rozwiązaniem winna się ona zajmować. Tworzy ją:

a) ocena warunków bezpieczeństwa państwa, w tym sprecyzowanie możliwych zagrożeń i ich skutków;
b) określenie programu (zestawu celów i zadań) przeciwstawiania się potencjalnym zagrożeniom wojennym, w tym reagowania kryzysowego i zapobiegania wybuchowi konfliktu wojennego oraz koncepcji prowadzenia działań wojennych;
c) ustalenie sił i środków niezbędnych do realizacji powyższego programu, czyli składu i struktury systemu obronnego państwa, w tym zwłaszcza jego sił zbrojnych;
d) koordynacja przygotowań obronnych w czasie pokoju, czyli przygotowania systemu obronnego do realizacji zadań w czasie kryzysu, zagrożenia i wojny[39].

---

[37] Por.S. Koziej, F. Wołkowicz: Podstawowe ...op. cit., s. 31.
[38] Ibidem, s.31.
[39] Ibidem,s.32.

1.1.2. Istota strategii bezpieczeństwa państwa i jej umiejscowienie w ogólnej problematyce bezpieczeństwa państwa

Zgodnie z polską terminologią pojęcie „bezpieczeństwo" określane jest jako stan psychiczny lub prawny, w którym jednostka ma poczucie pewności, oparcie w drugiej osobie lub w sprawnie działającym systemie prawnym. Bezpieczeństwo stanowi przeciwieństwo zagrożenia, dlatego najczęściej określane jest przez pryzmat zagrożeń i możliwości ochrony przed nimi. Jest wiele definicji określających pojęcie „bezpieczeństwo", możemy przyjąć, że bezpieczeństwo było i jest definiowane jako stan niezagrożenia, spokoju, stan i poczucie pewności, wolność od zagrożeń, wolność od strachu lub ataku; przeciwieństwo niebezpieczeństwa; poczucie zagrożenia ze strony niestabilnego porządku w którym żyjemy; swoboda działania, której nie towarzyszy poczucie zagrożenia, a więc i stan umysłu, który determinowany jest przez określoną formę porządku międzynarodowego, warunek przetrwania rozumny standard życia[40].

W znaczeniu ogólnospołecznym bezpieczeństwo obejmuje zaspokojenie potrzeb: istnienia, przetrwania, pewności, stabilności, niezależności, ochrony poziomu i jakości życia. Będąc naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych jest zarazem podstawową potrzebą państwa, jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia.

Pojęcie bezpieczeństwa – rzecz to znamienna dla naszej epoki – stale się wzbogaca, z czym idzie oczywiście w parze różnorodność a nawet dowolność jego wykładni. Z jednej bowiem strony bezpieczeństwo jest stanem, określonym przez zespół czynników wymiernych i okoliczności poddających się racjonalnemu osądowi. Z drugiej strony – oznacza mniej lub bardziej subiektywne poczucie narodów i sił nimi rządzących, że państwo jest bezpieczne lub nie, oczywiście z całą gamą odczuć pośrednich.

Również zakres treściowy bezpieczeństwa znacznie się poszerzył. Wyłączna niegdyś płaszczyzna militarna jego rozumienia i kształtowania została wzbogacona

---

[40]Por. J.Stańczuk, Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa, Warszawa 1996, s.15-16.

o sferę polityczną, ekonomiczną, ekologiczną itp. Nastąpiła także zmiana teleologii (sposobu wyjaśnienia istoty i przebiegu zjawisk i procesów celowych w rozpatrywanym obszarze) pojęcia:

- w przeszłości – pierwotna wola przetrwania,
- obecnie – także obrona dobrobytu państwa i jego obywateli.

Określenie strategii bezpieczeństwa państwa z punktu widzenia podjętych rozważań wymaga odwołania się w pierwszej kolejności do rozumienia samego pojęcia „strategia". Pojęcie to, wywodzące się ze „środowiska wojskowego" stało się dzisiaj bardzo powszechne. Była to więc wojskowa część realizacyjnej fazy polityki państwa, wyrażająca sztukę użycia i podziału sił zbrojnych w wojnie, a także jej przygotowania i prowadzenia[41].

Współcześnie relacje pomiędzy strategia i polityką znacznie się rozbudowały. Strategia w sensie teorii i praktyki wkroczyła daleko poza sferę myślenia i działania wojskowych. Głównie w państwach zachodnich zarysowała się nowa tendencja poszerzenia zakresu pojęciowego terminu „strategia". Początkiem takiego podejścia są szczególnie znane opracowania brytyjskiego teoretyka, zajmującego się tym problemem B.Liddel Harta. Rozumiał on i określał strategię – jako sztukę rozdziału środków wojennych dla urzeczywistnienia celów polityki[42]. Jeszcze szerzej potraktował to pojęcie francuski generał i teoretyk wojskowy A.Beaufre. Według niego strategia jest „nowym sposobem myślenia mającym zastosowanie w każdej sytuacji konfliktowej. Strategia jest to sztuka dialektyki sił, sztuka dialektyki woli stosująca się do rozwiązania konfliktu"[43].

Współcześnie, przy obecnym stanie badań nad strategią w warunkach niebywałego poszerzenia obszaru podmiotowego tej dziedziny wiedzy sformułowanie uniwersalnej definicji wydaje się nieosiągalne. Do dalszych rozważań przyjmiemy, że strategia to – teoria i praktyka działania, ukierunkowanego na osiągnięcie założonych

---

[41] Por. R.Wróblewski, Podstawowe pojęcia z dziedziny polityki bezpieczeństwa strategii i sztuki wojennej, AON, Warszawa 1993, s.24.
[42] Por. J.Kukułka, Problemy standardów międzynarodowych, Warszawa 1978, s.121.
[43] Por. A.Beaufre, Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia, Warszawa 1968, s.30.

celów w danej dziedzinie, ujmowanych w skali ogólnej i mających charakter długofalowy[44].

Zapożyczenie idei strategii przez inne dziedziny życia państwa powoduje – co się często podkreśla i nad czym dyskutuje - konieczność stosowania przymiotników do określenia stopnia jej szczegółowości (gospodarcza, militarna, bezpieczeństwa, obronności itd.). Ze względu na problem, który jest podejmowany, zajmiemy się najwyższym poziomem strategii w aspekcie bezpieczeństwa, a więc strategią bezpieczeństwa państwa.

Strategia bezpieczeństwa państwa, jako część strategii narodowej, wyraża sztukę podziału i użycia wszelkich dostępnych środków z myślą o osiągnięciu celów bezpieczeństwa państwa, a głównie w celu zapewnienia w każdym czasie, w każdych okolicznościach i wobec każdej formy zagrożeń, integralności terytorialnej państwa, przetrwania narodu, suwerenności politycznej i gospodarczej oraz jakości życia społeczeństwa[45].

Takie pojmowanie strategii wyraża się tym, że jest ona właściwa dla każdego państwa – bez względu na jego wielkość.

Zasadniczym dokumentem regulującym problematykę strategii bezpieczeństwa państwa polskiego, jest „Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej" przyjęta 4 stycznia 2000 roku[46]. Dokument ten zastępuje „Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa"[47] oraz „Politykę bezpieczeństwa i strategie obronną Rzeczypospolitej Polskiej"[48], przyjęte w listopadzie 1992 roku.

W tym dokumencie zostały określone strategiczne cele polskiej polityki bezpieczeństwa do których należą:

- zagwarantowanie niepodległości, suwerenności, integralności terytorialnej państwa;

---

[44] Por. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON Warszawa 2001, s.71.
[45] Por. La Defense, Organizacja ogólna obrony, S6DN; Dyrekcja Dzienników Urzędowych, Paryż Cedex 1993, s.3.
[46] Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej (przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 4.01.2000 roku).
[47] Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa. Prezydent RP, Warszawa 2.11.1992 r.
[48] Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej. KOK, Warszawa 2.11.1992 r.

- stworzenie jak najlepszych warunków do wszechstronnego i stabilnego rozwoju społecznego i gospodarczego kraju, dobrobytu jego obywateli, a także dla zachowania dziedzictwa narodowego i rozwoju narodowej tożsamości;
- wnoszenie wkładu w budowę trwałego, sprawiedliwego ładu pokojowego w Europie i świecie.

W „Strategii bezpieczeństwa..." wskazane zostały także podstawowe zasady polskiej polityki bezpieczeństwa. Sprowadzić można je do następujących formuł:

- Polska traktuje bezpieczeństwo w sposób kompleksowy, uwzględniający znaczenie i wpływ czynników politycznych, militarnych, ekonomicznych, społecznych, energetycznych i innych.
- Polska realizuje swoją politykę zgodnie z Konstytucją RP, z poszanowaniem prawa międzynarodowego, zgodnie z celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych oraz Dokumentów Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), a także a także duchem i literą traktatów i konwencji międzynarodowych, których jest strona.
- Polska ściśle wiąże swoje bezpieczeństwo z bezpieczeństwem państw NATO i członków Unii Europejskiej. Polska realizuje własne narodowe interesy bezpieczeństwa przede wszystkim w ramach północnoatlantyckiego systemu sojuszniczego współdziałania i solidarności. Polska będzie wspierała społeczność międzynarodową zmierzającą do umocnienia bezpieczeństwa w Europie i na świecie.

Biorąc pod uwagę zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa państwa „Strategia bezpieczeństwa..." określa ich obszary i ewentualne źródła powstawania wszelkiego rodzaju zagrożeń. W ostatnich latach zmalała groźba wybuchu wojny globalnej i zmniejszyło się niebezpieczeństwo konfliktu europejskiego. Wzrasta natomiast liczba kryzysów lokalnych, przeradzających się niejednokrotnie w lokalne lub regionalne konflikty. Do źródeł powstawania konfliktów zaliczyć można: waśnie etniczne i religijne, graniczne, naruszenia praw człowieka, katastrofy naturalne i wywołane działalnością człowieka, niedobór podstawowych środków do egzystencji, zapaść gospodarczo-cywilizacyjna, osłabienie lub rozpad struktur państwowych itp. Powstające kryzysy i konflikty lokalne na naszym kontynencie mogą pośrednio,

a w niektórych przypadkach nawet bezpośrednio oddziaływać na bezpieczeństwo Polski i jej obywateli. Dlatego Polska będzie reagować, w ramach NATO, a także w ramach wysiłków wspólnoty międzynarodowej, a także samodzielnie, na wyzwania i zagrożenia, które mogłyby przekształcić się w konflikt lokalny.

Dostrzegając pozytywy i szansę w otoczeniu międzynarodowym nadal istnieć będą obiektywne źródła zagrożeń wojennych, niezależnie nawet od woli politycznej poszczególnych państw. Ich powodem może być niestabilność polityczna, społeczna i ekonomiczna.

Potencjalne zagrożenia Polski według prawdopodobieństwa wystąpienia kryterium podmiotowego wg ekspertów OBWE[49] można uszeregować następująco: polityczno-militarne; wpływające z nierespektowania praw człowieka; ekonomiczne; społeczne oraz ekologiczne.

Jedną z często spotykanych klasyfikacji zagrożeń bezpieczeństwa państwa w naszym kraju jest podział ich na[50]: polityczne, ekonomiczne, wewnętrzne, psychospołeczne i ekologiczne i militarne. **Polityczne** – powstają w wyniku planowego i zorganizowanego manipulowania koncepcjami ideologiczno-organizacyjnymi celem obalenia legalnej władzy i ustanowienia niedemokratycznymi metodami – władzy, która może podjąć działania sprzeczne z polską racja stanu. **Ekonomiczne** – powstają natomiast na skutek naruszenia zdolności gospodarki narodowej do zaspokojenia materialnych potrzeb społeczeństwa, niezbędnych do egzystencji i działalności technologicznych i wytwórczych. Z kolei **wewnętrzne** – powstają w wyniku utraty przez państwo zdolności w utrzymaniu ładu i porządku publicznego. Przesłankami takiego zagrożenia mogą być: narastanie akcji terrorystycznych, patologie społeczne i próby zmian istniejącego porządku. Natomiast **psychospołeczne** – mogą być spowodowane planowym oddziaływaniem na świadomość społeczną metodami dywersji polityczno-propagandowej, w celu wywołania emocji sprzyjających destabilizacji systemu obronnego państwa. **Ekologiczne** – zaś są efektem naturalnego stosunku człowieka do otoczenia – żywego

---

[49] Por. Z.Sabak, J.Królikowski, Ocena zagrożeń bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, AON, Warszawa 2000, s. 41.

[50] Por. B.Balcerowicz, Wybrane problemy obronności państwa, Warszawa 1997, s.59.

jak i martwego - i mogą doprowadzić ludzkość do samounicestwienia. **Militarne** – natomiast występują zawsze wtedy, gdy cele polityki państwa są sprzeczne z celami polityki innych państw, a rozstrzygnięcie jest możliwe tylko metodami walki zbrojnej. Celem oddziaływania militarnego może być fizyczne zmuszenie Polski do oddania we władanie przeciwnika zasobów materialnych państwa, siły roboczej, jej intelektu oraz obszaru terytorium państwa.

Określenie i ocena zagrożeń są podstawą kształtowania polityki bezpieczeństwa państwa oraz strategii działania. Polska swoje interesy w zakresie przeciwdziałania ewentualnym zagrożeniom realizuje poprzez działania narodowe, dalszą integrację i współpracę w ramach NATO oraz z Unią Europejską, zaangażowanie w rozwiązywanie problemów mogących zagrażać bezpieczeństwu naszego kraju, regionu i obszaru euroatlantyckiego.

Istotne znaczenie w realizacji polskiej polityki bezpieczeństwa mają działania narodowe[51], podejmowane przez państwo. Rozwój gospodarczy, dobrobyt, nowocześnie i sprawnie funkcjonujące państwo, a także rozwój potencjału naukowo-technicznego i edukacja społeczeństwa przyczyniają się do wzrostu bezpieczeństwa. Ważnym obszarem realizacji strategii bezpieczeństwa jest zapewnienie warunków zwiększenia tempa i efektywności rozwoju kraju. Państwo demokratyczne, zamożne i o wysokim poziomie dorobku i wykształcenia ludności są znacznie mniej skłonne do agresji międzynarodowej niż dyktatury przeżywające trudności gospodarcze.

Państwo polskie wnosi istotny wkład w kształtowanie bezpieczeństwa w Europie i Azji, działając na forach wielostronnych, regionalnie oraz dwustronnie. W centrum uwagi znajdują się prace prowadzone w ramach NATO, Unii Europejskiej i OBWE nad budową europejskiego systemu bezpieczeństwa kooperatywnego oraz utrwalania istniejących reżimów kontroli zbrojeń.

Zasadniczym gwarantem stabilności polityczno-wojskowej na kontynencie jest Sojusz Północnoatlantycki. Dla Polski stanowi on realna podstawę zapewnienia bezpieczeństwa i obrony. Polska będzie aktywnie uczestniczyć w umacnianiu tej organizacji i utrzymaniu jej zdolności do wypełnienia podstawowych zadań w zakresie bezpieczeństwa. Priorytetem Polski jest zachowanie przez Sojusz Północnoatlantycki

---

[51] Por. Strategia...op.cit.

zdolności do wypełniania jego funkcji jako skutecznej organizacji obrony zbiorowej i zapewnienie niezawodnej solidarności sojuszniczej. Jako aktywny sojusznik i członek społeczności międzynarodowej, Polska będzie działać solidarnie w przypadku bezpośredniego naruszenia bezpieczeństwa jej Sojuszników i Partnerów. Zbrojny atak na terytorium Sojuszu, przeprowadzony z dowolnego kierunku, spotka się z reakcją na podstawie artykułu IV i V Traktatu Północnoatlantyckiego[52].

Bezpieczeństwo Rzeczypospolitej po raz pierwszy od kilku stuleci nie jest zagrożone. Jednak musimy pamiętać, że bezpieczeństwo nie jest wartością stałą i daną raz na zawsze. Biorąc pod uwagę rozwój cywilizacyjny, naturę współczesnych stosunków międzynarodowych, trzeba być świadomym, że wyzwań, ryzyka i zagrożeń będzie przybywać. Dlatego poznawanie ich, określanie możliwego charakteru oraz innych parametrów nie może być czynnością jednorazową, musi być procesem ciągłym. Dlatego główne założenia i treść strategii bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polski, na którą składają się podstawy polskiej polityki bezpieczeństwa i strategii obronności powinny być poddawane ciągłej analizie a wnioski i spostrzeżenia zawarte w stosownych dokumentach.

Istota strategii bezpieczeństwa państwa przejawia się przede wszystkim w określeniu zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń, które mogą wynikać zarówno z funkcjonowania i ewolucji środowiska międzynarodowego, jak i środowiska krajowego, w którym powstają zagrożenia i wyzwania dla jego społeczeństwa i państwa. Następuje przeciwdziałanie zagrożeniom za pomocą środków polityczno-dyplomatycznych i siły wojskowej. Dysponowanie siłą wojskową nie musi oznaczać konieczności użycia tej siły w wojnie, natomiast pozwala państwom traktować siły zbrojne jako skuteczny środek odstraszania.

Nadrzędnym celem państwa jest zapewnienie najżywotniejszych interesów narodu, w tym jego bezpieczeństwa. Historia ludzkości wskazuje, że najbardziej dogodne warunki bytu społeczeństwa, a więc istnienie i funkcjonowanie narodu zapewnia łączenie go z bezpieczeństwem państwa. Ścisłe związki miedzy głównymi potrzebami i interesami narodu a bezpieczeństwem państwa są współtwórcą jednocześnie wartości narodowej i państwowej racji stanu. Ta zaś wymaga

---

[52] Por. NATO, Vademecum, Warszawa, Bellona 1999, s. 396.

odpowiednich organizacji państwowych dysponujących sprawdzonymi regułami działania i wyspecjalizowanymi organami oraz demokratycznej organizacji życia narodu.

Umiejscowienie strategii bezpieczeństwa państwa w ogólnej problematyce bezpieczeństwa państwa oraz ujawnienie związków i zależności między nimi wymaga rozważenia tej problematyki w kontekście interesu narodowo-państwowego, suwerenności państwowej oraz polityki bezpieczeństwa państwa. Oznacza to jednocześnie konieczność ujawnienia – w sposób syntetyczny – istoty pojęcia „bezpieczeństwa państwa" i relacji między „strategią bezpieczeństwa państwa".

Pojęcie bezpieczeństwa państwa należy rozumieć szeroko, z jednej strony – jako stan określony przez zespół czynników mierzalnych i okoliczności poddających się racjonalnemu osądowi; z drugiej strony – jako mniej lub bardziej subiektywne poczucie rządu i narodu, że państwo jest bezpieczne. Silnie akcentuje ono kwestię przetrwania, a więc zachowania własnej egzystencji i tożsamości, suwerenności i integralności terytorialno-geofizycznej, politycznej, militarnej i społeczno-gospodarczej oraz dążenie państwa do wzrostu swej potęgi poprzez rozwój wewnętrzny lub ekspansję wewnętrzną. Jawi się ono jako zachowania dążenia państwa na arenie międzynarodowej do osiągnięcia, utrzymania i utrwalenia wszystkich podstawowych wartości ogólno-cywilizacyjnych.

Obecnie w Polsce bezpieczeństwo państwa rozumiane jest jako: - taki rzeczywisty stan stabilności wewnętrznej i suwerenności państwa, który odzwierciedla brak lub występowanie jakichkolwiek zagrożeń (w sensie zaspokajania podstawowych potrzeb egzystencjonalnych i behawioralnych społeczeństwa oraz traktowania państwa jako suwerennego podmiotu w sferach międzynarodowych[53]. Inna definicja określa bezpieczeństwo państwa jako: - stan uzyskany w wyniku zorganizowanej ochrony i obrony przed możliwym zagrożeniem, wyrażony stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń[54]. Pojęcie „bezpieczeństwo państwa"[55] jest utożsamiane z „bezpieczeństwem narodowym"[56]. Można te pojęcia używać zamiennie.

---

[53] Por. S.Dworecki, Zagrożenia bezpieczeństwa państwa, Warszawa 1994, s.16.
[54] Por. Słownik...op.cit., s.10.
[55] Ibidem, s. 93.
[56] Ibidem

Traktując bezpieczeństwo jako stan niezagrożenia, spokoju i „pewności" czy tez dążenia do zapewnienia sobie i komuś poczucia tego stanu – od pojedynczego obywatela po całe społeczeństwo państwa, dostrzec trzeba pierwotność uczucia zagrożenia w stosunku do poczucia, że jest się bezpiecznym. Oznacza to także, że przeświadczenie o zagrożeniu może stać się impulsem do działania równie silnym jak zagrożenie realne. Jego zaś zapewnienie wiązać będzie się każdorazowo z koniecznością wypracowania jakiejś strategii działania.

Fundamentalnym warunkiem bezpieczeństwa państwa jest wybór właściwych form i sposobów jego zapewnienia, czyli przyjęcia z jednej strony realnej, a z drugiej – dostatecznie skutecznej opcji strategii działania. Dla suwerennego państwa oznacza to konieczność wypracowania właściwej formuły organizacji własnego bezpieczeństwa tak w zewnętrznej, jak i wewnętrznej sferze jego działalności.

Strategia działania każdego konkretnego narodu czyli państwa musi zawierać odpowiedz na pytania konkretyzujących wstępną hipotezę, a mianowicie: od kogo i w jakich dziedzinach dany kraj jest zależny lub niezależny? w stosunku do kogo i w jakim zakresie dany kraj zachowuje swoje bezpieczeństwo? oraz w stosunku do kogo dany kraj może oczekiwać realnego zagrożenia swego bezpieczeństwa?

Strategię działania z punktu widzenia prakseologii społecznej należy rozumieć jako skonkretyzowany program długotrwałego działania w różnych sferach ukierunkowany na przyszłość. Można przyjąć, że w zakresie bezpieczeństwa państwa strategią działania jest strategia bezpieczeństwa państwa. Strategia bezpieczeństwa narodowego (państwa) często definiowana jest jako „plan narodowy" – koordynujący wykorzystanie (użycie) wszelkich instrumentów (artykułów) władzy państwowej, zarówno cywilnej jak i wojskowej, niezbędnych do realizacji zabezpieczających realizację interesów narodowych[57] .

Jedną z zasadniczych funkcji strategii bezpieczeństwa państwa jest dbałość zarówno o cele bliższe, jak i dalsze polityki państwa w zakresie bezpieczeństwa. Cel jest oczywiście funkcją narodowego interesu zdefiniowanego jako określony system wartości. Interesy narodowe, determinujące działania państwa obejmują: bezpieczeństwo fizyczne i przetrwanie narodu, zachowanie struktur politycznych,

---

[57] Ibidem, s.105.

ekonomicznych i społecznych państwa oraz uruchomienie takich wartości jak: „sposób życia" narodu, jego tradycje i kulturę.

1.1.3. Narodowa i sojusznicza strategia obronna państwa a strategia bezpieczeństwa państwa

Strategia obronności państwa jest jedną z podstawowych części składowych strategii bezpieczeństwa RP. Określa ona źródła i charakter zewnętrznych wyzwań i zagrożeń militarnych dla bezpieczeństwa państwa, formułuje koncepcje przeciwstawiania się tym zagrożeniom w czasie pokoju (strategia prewencyjno-stabilizacyjna), kryzysu (strategia reagowania kryzysowego i wojny (strategia wojenna) oraz ustala siły i środki, jakie państwo winno wydzielić do realizacji owych koncepcji, czyli ustanawia elementy, strukturę i zasady utrzymywania systemu obronności RP[58] .

Strategia obronna (obronności państwa) jest definiowana jako dziedzina strategii bezpieczeństwa, obejmująca tworzenie, rozwój, przygotowanie i wykorzystanie potencjału obronnego państwa (wszelkich sił, środków i sposobów z różnych dziedzin) do przeciwdziałania zagrożeniom militarnym bezpieczeństwa narodowego[59].

Strategia obronności każdego państwa tworzona jest w procesie „zderzenia" celów politycznych z możliwościami ich realizacji. Jej treść między innymi powinna uwzględniać potencjalne implikacje goestrategicznego położenia kraju, możliwe kierunki rozwoju polityki bezpieczeństwa państwa, prognozowane zagrożenia militarne, skutki przewagi potencjałów ewentualnych przeciwników i możliwości ich neutralizacji.

Podstawowym celem polskiej strategii obronności jest przetrwanie państwa, czyli, zachowanie własnej egzystencji i tożsamości, a więc suwerenności i integralności terytorialnej[60]. Strategia ta opiera się na koncepcji bezpieczeństwa, w której – obok aspektów wojskowych i politycznych – znajdują się czynniki

---

[58] Por. Strategia,,,op.cit.
[59] Słownik ...op.cit., s.72.
[60] Por. R.Wróblewski, Strategia...op.cit., s.9.

ekonomiczne, ekologiczne, demograficzne, społeczne (w tym humanitarne). Ważnym elementem tej koncepcji bezpieczeństwa są kwestie poszanowania praw i swobód obywatelskich.

Odnosząc zaś problem strategii obronności do realiów współczesności jej wykładnię daje „Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej"[61] z dnia 23 maja 2000 roku – w oparciu o postanowienia Konstytucji i innych aktów prawnych oraz kierując się postanowieniami strategii bezpieczeństwa RP i uwzględniając treści koncepcji strategicznej NATO – ustanawia wykładnię podstawowych założeń strategicznych w dziedzinie obronności Polski w warunkach członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim. Przyjęta strategia daje podstawy koncepcyjne do dalszych prac planistycznych, programowych i doktrynalnych dotyczących przygotowania i użycia potencjału obronnego państwa w czasie pokoju, kryzysu i wojny.

W porównaniu z poprzednimi dokumentami strategicznymi z 1990 i 1992 roku „Strategia obronności..." zawiera szereg nowych elementów. Pierwszym jest inny tytuł dokumentu. Odstąpiono od nazwy „doktryna". W tym względzie przyjęto podejście stosowane w państwach NATO, gdzie najwyższe koncepcje państwowe nazywa się „strategicznymi", natomiast terminu „doktryna" odnosi się do sfery bezpośrednio wykonawczej, w tym zwłaszcza wojskowej. Po raz pierwszy wprowadzono do formalnego obiegu pojęcie „strategia obronności", zastępując nim dotychczasowe pojęcie „Strategia obronna". Obronność traktowana jest w tym dokumencie jako jedna z dziedzin bezpieczeństwa państwa dotycząca przeciwstawienia się zewnętrznym zagrożeniom polityczno-militarnym przy wykorzystaniu wszystkich dysponowanych przez państwo sił i środków (militarnych i niemilitarnych). Tak rozumiana strategia formułuje odpowiedzi na trzy główne rodzaje pytań: jakie są podstawowe uwarunkowania strategiczne obronności państwa?; jakie są jego interesy narodowe, cele strategiczne i warunki ich osiągania?; jakie siły i środki winno wydzielić państwo do realizacji tych koncepcji?[62] .

Strategia obronności RP mocno akcentuje interesy narodowe. Odzwierciedlają one bowiem sam sens istnienia narodu jako wyodrębnionej zbiorowości i tworzonego

---

[61] Strategia obronności Rzeczypospolitej (przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 23 maja 2000 roku).

[62] Por. S.Koziej, Podstawowe problemy strategii i systemy obronności na przełomie XX i XXI wieku, AON. Warszawa 2001, s.28.

przezeń państwa jako organizacji powołanej właśnie do zapewnienia możliwości realizacji owych interesów. One też bezpośrednio determinują cele strategiczne w sferze obronności. Biorąc pod uwagę historyczne uwarunkowania polskich interesów narodowych, kształtowane przez ponad tysiącletnią historię naszej państwowości, należy nieustannie dbać o bezpieczeństwo, o zdolność do przetrwania w różnorodnych warunkach, o nienaruszalność terytorium i suwerenność własnego państwa. Bezpieczeństwo obywateli oraz niepodległość i nienaruszalność terytorium są bez wątpienia interesami narodowymi o egzystencjonalnym znaczeniu których zapewnienie ma charakter bezwzględnego imperatywu, uzasadniającego użycie w ich obronie w razie potrzeby wszystkich dysponowanych przez państwo sił i środków, z militarnymi włącznie.

Celem obrony narodowej Rzeczypospolitej Polskiej jest zapewnienie bezpiecznych warunków realizacji jej interesów narodowych oraz och ochrona przed zewnętrznymi zagrożeniami kryzysowymi i wojennymi. Jednym z celów szczegółowych nowej strategii jest udział we wspólnej obronie terytoriów państw członkowskich NATO, zgodnie z art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego[63]. W tym celu szczegółowym jest wyraźny kontekst sojuszniczy.

Określone zostały podstawowe zasady jakimi państwo kieruje się w praktyce strategicznej. Zasady te można podzielić na wewnętrzne – dotyczące kształtowania własnego potencjału obronnego i zewnętrzne – dotyczące relacji z otoczeniem strategicznym. Do zasad wewnętrznych należą:

- zasada odpowiedzialności zawodowej i powszechności obrony;
- elastyczność reagowania obronnego;
- współpraca cywilno-wojskowa;
- bilansowanie potrzeb obronnych i możliwości kraju.

Zasady strategii dotyczące relacji obronnych państwa z otoczeniem zewnętrznym to:

- solidarność i integracja sojusznicza;
- współpraca i partnerstwo;
- umacnianie zaufania i regionalnej stabilności militarnej;

---

[63] Por. NATO, Vademecum...op.cit., s. 395-399.

- odstraszanie i wiarygodność.

Strategia obronności zakłada, że stosowanie do celów i zadań strategicznych Polska będzie utrzymywać system obronności gwarantujący sprostanie wyzwaniom i przeciwstawienie się wszystkim potencjalnym zagrożeniom zewnętrznym. System ten stanowią wszystkie siły i środki przeznaczone do realizacji zadań obronnych, odpowiednio do tych zadań zorganizowane, utrzymywane i przygotowane. Składa się on z trzech podstawowych elementów: podsystemu kierowania oraz dwóch podsystemów wykonawczych – militarnego (Siły Zbrojne RP) i pozamilitarnego (pozamilitarne ogniwa obronne).

Przyjęta strategia obronności dużo miejsca w porównaniu z poprzednimi koncepcjami poświęca przygotowaniom obronnym, ustanawiając szereg zasad i przedsięwzięć w tym zakresie, które powinny zapewnić systematyczne zajmowanie się sprawami obronności przez wszystkie zobowiązane prawnie do tego struktury państwa. Zasadniczym celem przygotowań obronnych realizowanych w czasie pokoju jest przede wszystkim przygotowanie wszystkich elementów i ogniw systemu obronności, a także całego społeczeństwa, do sprawnego działania i przetrwania w nadzwyczajnych warunkach kryzysowych i wojennych. Na przygotowania te składają się: planowanie strategiczno-operacyjne i programowanie obronne (w tym budżetowanie) oraz bieżące utrzymanie i doskonalenie systemu obronności.

Strategia obronności RP przewiduje, że w warunkach programowania obronnego przygotowana będzie koncepcja długookresowego rozwoju społeczno-gospodarczo-obronnego i na jej podstawie będą cyklicznie opracowywane sześcioletnie programy przygotowań obronnych, ustalające główne przedsięwzięcia w zakresie utrzymywania zasobów oraz rozwoju organizacyjno-technicznego i doskonalenia sprawnościowego systemu obronności, wraz z określeniem niezbędnych na ich realizację nakładów finansowych.

Wdrażanie programów zapewnia się poprzez ustalanie w każdym roku budżetu obronnego. Strategia stwierdza, że państwo zapewnia na nie nakłady rosnące w tempie przyrostu produktu krajowego brutto, utrzymując je na poziomie nie niższym niż 2,2% PKB.

Strategia obronności Rzeczypospolitej pozostaje w szczególnie ścisłym związku z przyjętą przez Radę Ministrów 4 stycznia 2000 roku Strategią bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Strategia bezpieczeństwa RP jest dokumentem nadrzędnym w stosunku do strategii obronności RP.

Ogólna postać struktury treści strategii bezpieczeństwa RP obejmuje:

Wstęp

1. Podstawy polskiej polityki bezpieczeństwa
2. Zagrożenia i wyzwania
3. Płaszczyzny aktywności i instrumenty realizacji polskiej polityki bezpieczeństwa
4. Podstawy strategii obronności Rzeczypospolitej Polskiej

Konkluzja.

Natomiast ogólna postać struktury treści strategii obronności RP przedstawia się następująco:

Wstęp

1. Polska – jej interesy i cele strategiczne w dziedzinie obronności
2. Wyzwania i zagrożenia polityczno-militarne
3. Koncepcja obronności
4. System obronności Rzeczypospolitej Polskiej
5. Przygotowania obronne

Zakończenie.

Uogólniając, należy stwierdzić, że strategia bezpieczeństwa RP obejmuje ogólne problemy polityki bezpieczeństwa państwa, określa stan i poziom zagrożeń oraz sposób ich postrzegania jako jeden z głównych determinantów polityki państwa. Określa płaszczyzny aktywności i instrumenty realizacji polskiej polityki bezpieczeństwa poprzez działania narodowe, integrację i współpracę z NATO i Unią Europejską oraz w ramach współdziałania ze wszystkimi państwami i organizacjami dążącymi do umocnienia stabilności i bezpieczeństwa międzynarodowego. W ostatnim rozdziale przedstawione zostały podstawy strategii obronności RP.

Strategia obronności obejmuje problemy ogólnostrategiczne, kwestie strategii wojskowej oraz aspekty pozamilitarne. W swej treści zawiera ocenę zewnętrznych wyzwań i zagrożeń polityczno-militarnych, formułuje koncepcje przeciwstawienia się

tym zagrożeniom w czasie pokoju, kryzysu i wojny; określa siły i środki, jaki państwo powinno wydzielać do realizacji owych koncepcji – czyli ustanawia strukturę oraz ogólne zasady utrzymywania i funkcjonowania systemu obronności RP[64].

W wymiarze merytorycznym „Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej" – w oparciu o Konstytucję RP i innych aktów prawnych, oraz uwzględniając treści koncepcji Strategicznej NATO – ustanawia wykładnię, dotyczącą problematyki bezpieczeństwa państwa i podstawowych założeń strategicznych w dziedzinie obronności Polski.

1.2. Bezpieczeństwo ekonomiczne kraju wobec wyzwań strategii obronnej

1.2.1. Bezpieczeństwo ekonomiczne jako stan, proces i sytuacja

Korzeni problematyki bezpieczeństwa ekonomicznego można doszukiwać się w ogólnym pojęciu bezpieczeństwa, gdyż jest ono pojęciem pierwotnym i znacznie szerszym. Obejmuje swym zakresem szereg rodzajów bezpieczeństwa, w tym bezpieczeństwa ekonomicznego.

Bezpieczeństwo nie jest pojęciem jednorodnym, lecz wieloraki i wieloaspektowym. Pierwsze przekazy na jego temat zostały odnalezione w najstarszych dziełach pozostawionych przez cywilizację światową. Badania nad nim odbywały się bez względu na obszar, na którym rozwijała się dana cywilizacja. W początkowej fazie generowania pojęcia bezpieczeństwa, jego pojmowanie znacznie różniło się od dzisiejszego. Współczesnej genezy dla obszaru europejskiego można doszukiwać się w Starożytnej Grecji i Rzymie. W Starożytnej Grecji rozprawiano nad bezpieczeństwem personalnym i strukturalnym, co bezpośrednio wiązało się z warunkami, w jakich żyli ówcześni ludzie. Ideę bezpieczeństwa postrzegano wieloaspektowo i wplatano ją w różnego rodzaju rozważania filozoficzne[65]. Natomiast w Starożytnym Rzymie podkreślano, iż najważniejszym celem działalności człowieka jest pragnienie osiągnięcia szczęścia. Wskazywano również na konieczność poznania

---

[64] Por. Strategia obronności...op.cit., s. 4.

[65] Por. Encyklopedia PWN w trzech tomach, t. 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 819; Nowa encyklopedia PW, t.4, Wydawnictwa PWN, Warszawa 1996, s. 912.;Platon, Państwo, t. 1 i 2, PWN, Warszawa 1958.

rzeczywistości, by zrozumieć co jest dobrem, co złem, gdyż uważali to za podstawę osiągnięcia szczęścia i bezpieczeństwa. Droga do bezpieczeństwa miała wieść poprzez zgłębianie wiedzy przez ludzkość. Podobnie jak Greccy, Rzymianie doszukiwali się elementu ekonomicznego, jako jednej z przyczyn wywoływania wojen. Upadek Starożytnego Rzymu na wiele lat odciął Europę od jej korzeni kulturowych. Wczesnochrześcijańskie koncepcje bezpieczeństwa w swych rozważaniach odwoływały się do Starego[66] i Nowego Testamentu[67], a tylko w marginalnym stopniu do dorobku filozofii greckiej i rzymskiej. Radykalne odejście od tych poglądów nastąpiło wraz z wyniesieniem religii chrześcijańskiej do rangi religii państwowej Imperium Rzymskiego[68].I tak, coraz więcej zwolenników zyskiwała teza (św. Augustyn - 340-430 n.e.)[69], iż ograniczoną potrzebą ludzką jest dążność do zapewnienia sobie bezpieczeństwa i pokoju – pac omnium rerum, czyli pokój powszechny, jako proponowana idea dla świata[70]. W czasach późniejszych została ona rozwinięta (św. Tomasz z Akwinu - 1225-1274)[71] do formuły, iż aby osiągnąć bezpieczeństwo należy działania skoncentrować na trzech filarach: „pokoju-dobru-dostatku", co w praktyce oznaczało dostrzeżenie roli „pierwiastka" ekonomicznego w dochodzeniu do bezpieczeństwa[72]. W praktyce filozofowie Starożytnej Grecji, Rzymu i wczesnochrześcijańscy stworzyli podstawy współczesnego rozumienia bezpieczeństwa, bowiem to oni dostrzegali jego wieloaspektowość i znaczenie dla bytu człowieka.

Współcześnie nastąpiło odejście od jedynie prostego pojmowania bezpieczeństwa jako braku istnienia zagrożeń. Pojmowane jest ono również jako posiadanie możliwości przeciwstawiania się zagrożeniom, możliwości rozpoznania, wykrywania, definiowania i unikania zagrożeń. Takie rozumienie bezpieczeństwa nadało mu dynamiczny charakter.

---

[66] Por. Z. Świniarski, O naturze bezpieczeństwa, Ulmak, Warszawa-Pruszków 1992, s.17-21.
[67] Por. R. Rosa, Filozofia ..., op. cit., s. 40.
[68] Ibidem, s. 41.
[69] Encyklopedia PWN w..., t.1, op. cit., s. 128.
[70] Por. R. Rosa, Filozofia..., op. cit., s.47.
[71] Encyklopedia PWN w..., t.3, op. cit., s. 594.
[72] Por. R. Rosa, Filozofia ..., op. cit., s. 47.

Problematyka bezpieczeństwa ekonomicznego w ostatnich dekadach XX wieku stała się tą której dużo uwagi zaczęli poświęcać politycy, ekonomiści, przedsiębiorcy, a także organizacje i instytucje międzynarodowe. Przyczyn tej sytuacji należy doszukiwać się w dwóch obszarach, tradycyjnym – wywodzącym się z problematyki wojny gospodarczej oraz we współczesnym – wyrażającym się procesami transformacji społeczno-politycznej oraz ekonomicznej współczesnego świata.

Historia rozwoju ludzkości pokazuje, iż zastosowanie nowej broni zmusza do poszukiwanie środka, który zniwelowałby przewagę strony przeciwnej – nowa broń zawsze rodzi antybroń. Wykorzystywanie wojny gospodarczej w stosunkach międzynarodowych przyczyniło się do powstania zainteresowania problematyką bezpieczeństwa ekonomicznego, jako najbardziej skutecznego środka przeciwdziałającego użyciu jej narzędzi. Stąd wywodzi się pojmowanie bezpieczeństwa ekonomicznego jako środka przeciwdziałania zagrożeniom zewnętrznym.

Współczesne ujęcie wiąże się z przemianami polityczno-ekonomicznymi, jakie zaszły w świecie na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. Korzeni obecnie obserwowanych przemian należy doszukiwać się przede wszystkim w dynamicznie rozwijających się stosunkach gospodarczych, jakie nastąpiły po II Wojnie Światowej. Nierozerwalnie z tą problematyką był związany postęp naukowo-techniczny oraz globalizacja stosunków gospodarczych.

Efektem przemian z ostatniej dekady XX w. było odejście od dwubiegunowości w stosunkach międzynarodowych. Świat przestał dzielić się na „dobrych i złych", na Wschód i Zachód, a podzielił się na bogatą „Północ" i biedne „Południe". Uwidocznił się wyraźny trend utraty znaczenia geopolityki na rzecz geoekonomiki w stosunkach międzynarodowych, którą należy rozumieć jako określony związek polityki, gospodarki i przestrzeni, czyli obszaru geograficznego[73].

O poszerzeniu geoekonomiki w stosunkach międzynarodowych zdecydowało szereg przyczyny, wśród nich zaś:

---

[73] Por.E. Haliżak, Bezpieczeństwo narodowe Polski, geopolityczne, geoekonomiczne uwarunkowania, wyd. A. Marszałek, Toruń 1995 r., s. 12.

a) zmiany jakie zaszły po II Wojnie Światowej w funkcjonowaniu gospodarki światowej, które uruchomiły proces globalizacji produkcji, powstanie globalnego rynku walutowego, powstanie globalnych mechanizmów i instytucje regulujących gospodarkę światową- tj. Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Banku Światowego, czy też grupy G-7;

b) nasilenie procesów ekonomizacja bezpieczeństwa państwa w sensie praktycznym i koncepcyjnym, w dobie broni masowego rażenia dla państw i narodów większego znaczenia nabrały czynniki poza militarne, jako współcześnie decydujące elementy o ich trwaniu i rozwoju. Można stwierdzić, iż obecnie najważniejszymi wymiarami bezpieczeństwa narodowego stały się bezpieczeństwo ekonomiczne i kulturowe. Konflikty pomiędzy nacjami i państwami wyrastają ze sfery handlowo-ekonomicznej. Sprowadza się to do wypierania wojen militarnych przez wojnę gospodarczą, penetracji obcych rynków przy wykorzystaniu środków handlowo-finansowych. Uzależnienie ekonomiczne konkurenta, przeciwnika pozwala na dominację nad nim przy jednoczesnym osiąganiu profitów bez konieczności utrzymania na jego terytorium kosztownych baz wojskowych. Celem takich działań jest osiąganie egoistycznych celów ekonomicznych, które stoją w sprzeczności w stosunkach pomiędzy nacjami i państwami;

c) jakościowe zmiany w strukturze stosunków międzynarodowych, które są determinowane przez czynniki ekonomiczne:

- konflikt ideologiczny został zastąpiony konfliktem na tle ekonomicznym - pomiędzy bogatą Północą i biednym Południem;
- dynamika i kierunki rozwoju świata są dyktowane przez trzy centra tj. Amerykę Północną – zdominowaną przez Stany Zjednoczone; Europę – zdominowaną przez państwa zgrupowane w organizacji pod nazwą Unia Europejska; Azja Wschodnia – gdzie o prym konkurują ze sobą dwie potęgi – Japonia i Chiny.

Relacje jakie zachodzą pomiędzy tymi rynkami są zdeterminowane przez sferę ekonomiczną tzn. występuje ostra konkurencja, walka o rynki zbytu i surowcowe, wspieranie własnych centrów naukowo-badawczych, pojawiają się różnego rodzaju

próby wykorzystywania środków wojny gospodarczej, jednocześnie koncerny reprezentujące poszczególne centra nawiązują ze sobą współpracę, widoczne są procesy przejmowania przedsiębiorstw konkurencyjnych i tworzenia megakoncernów.

Otaczający nas świat i dynamika przemian jaką sobie narzuciliśmy przyczyniły się do redefiniowania pojęcia bezpieczeństwa. Obecnie można wyróżnić trzy metody ogólnego ujęcia tej problematyki:

- pierwsza – **negatywna**: wyraża się tym, że dookreślenie terminu bezpieczeństwo polegało i polega na artykulacji tego, czym bezpieczeństwo nie jest, a nie jest – zgodnie z unormowaniem słownikowym – zagrożeniem lub zagrożeniami. Stąd rozszerzenie i dookreślenie tego terminu znaczone jest przez różne specyfikacje i wyróżnienia rozmaitych typów oraz rodzajów zagrożeń, wydobywanie i eksponowanie coraz to nowych, recentywistycznych i futurystycznych zagrożeń...[74];
- drugie – **pozytywna**: sprowadza się do tego, że definiowanie bezpieczeństwa wyrażane jest przez spoglądanie na nie z perspektywy pewnych cech i wartości oraz celów, które stanowią o nim. Tymi pozytywnymi wartościami czegoś, o czym można orzekać, że jest bezpieczne...[75];
- trzecie – **uniwersalna**: polega na traktowaniu go jako perspektywy w której istota rzeczy zasadza się na takiej formie istnienia, która realizuje w sposób optymalizujący trwanie, przetrwanie i jego szansę oraz rozwój tego bytu, jego naturalne parcie do bycia i życia[76].

Z tak ujmowanego ogólnego pojęcia bezpieczeństwa można wygenerować różne sposoby jego realizowania, a mianowicie[77]:

a) **saproficzny**: pewne podmioty obumierają, tracą swe bezpieczeństwo – jest wynikiem naturalnych procesów, z czego z kolei korzystają inne podmioty[78];

---

[74] Por. J. Świniarski, O naturze ...., op. cit., s. 173.
[75] Ibidem, s. 173.
[76] Ibidem, s.174.
[77] Por., Ibidem, s. 177-178.
[78] Saprofity (sapro- + gr. phytón = roslina) bot. organizmy roślinne nie przyswajające dwutlenku węgla, pozbawione zieleni, pobierające pokarm z martwych szczątków organicznych. Słownik wyrazów obcych, PWN, Warszawa 1988, s. 660.

b) **komensalistyczny**: podnoszenie poziomu bezpieczeństwa poprzez wykorzystanie lub podporządkowanie innego podmiotu, jego istotą jest odnoszenie większych korzyści przez jedną ze stron, możliwym jest w tym wypadku, że żadna ze stron nie poniesie uszczerbku w wyniku współpracy[79];

c) **mutualistyczny**: polega na podnoszeniu bezpieczeństwa w wyniku współpracy pomiędzy podmiotami, przy obopólnych korzyściach[80].

Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa można oprzeć na trzech sposobach argumentowania:

- **empirycznym**, bo wszystko, co istnieje prze do życia i jakoś walczy o to życie i istnienie, choć niekoniecznie siła i przemocą oraz orężem;
- **racjonalnym**, bo idee wywodzone z rozumu i z nim związane służą raczej racjonalizacji tego życia i jego prolongowaniu, utylitaryzacji i zwiększaniu jego szans na przetrwanie przez jego optymalizację, a jeżeli zaprzeczają temu życiu, to z zasady tylko pewnym jego formom istnienia;
- **irracjonalnym**, bo powołaniem życia jest jego doskonalenie a nie degradacja[81].

Dla pełnego zobrazowania istoty bezpieczeństwa należy określić metody jego kształtowania, są nimi:

a) metoda **permutacyjna**: zmieniająca formę istnienia życia rozwijająca tę formę i tym samym konstruująca lub dekonstruująca życie. Odwołuje się ona do dwóch sposobów permutacji: konstrukcyjnego – dokonuje się zmian poprzez dodanie czegoś lub dekonstrukcyjnego – dokonuje się zmian poprzez odjęcie czegoś np. określonej cechy;

b) metoda **perseweracyjna**: nie zmieniająca się forma istnienia życia, przeciwstawiająca się zarówno rozwojowi, jak i degradacji, tym samym jest to metoda konserwująca życie lub zapobiegająca jakimkolwiek

---

[79] Komensalizm (średniowiecznołaciński commensalis = współbiesiadnik) biol. forma symbiozy dwóch gatunków zwierząt, roślin lub zwierzęcia i rośliny, polegający na tym, że jeden z partnerów (gospodarz) udostępnia drugiemu (komensalowi) zdobywanie pokarmu (resztki pokarmu, odpadki itp.), nie doznaje uszczerbku. Ibidem, s. 370.

[80] Mutualizm (łac. mutuus = wzajemny) biol. forma współżycia organizmów dwóch gatunków, korzystna, a nawet nieodzowna ze względu na ich wzajemne współbytowanie, współodżywianie, a niekiedy także powiązanie ich cyklów rozwojowych. Ibidem, s. 498.

[81] Por. J. Świniarski, O naturze ..., op. cit., s. 197.

jego zmianom. Bazuje ona na dwóch sposobach perseweracji: konserwacyjnym – gdy stara forma się zachowuje mimo chwilowej zmiany oraz profilaktycznym, który polega na przeciwstawianiu się i obronie przed „nieposiadaniem" czegoś.

Z ujęcia historycznego i współczesnego ogólnego pojęcia bezpieczeństwa wyrosło pojęcie bezpieczeństwa ekonomicznego.

Bezpieczeństwo będąc pojęciem wieloaspektowym i wielowymiarowym, jest także pojęciem interdyscyplinarnym. Każdy dział nauki (socjologia, psychologia, ekonomia itd.) posiada własną typologie bezpieczeństwa i zakres jego definiowania. W naukach o stosunkach międzynarodowych pojęcie bezpieczeństwa dotyczy procesu zaspokajania potrzeb interesów uczestników życia międzynarodowego[82].

Natomiast ekonomika obrony pod pojęciem bezpieczeństwa dostrzega następujące obszary:

- prawdopodobieństwo przeżycia (przetrwania) fizycznego, politycznego i ekonomicznego społeczeństwa (narodu);
- warunki i możliwości społeczeństwa (narodu) do realizowania swojej kultury i wartości;
- zapewnianie istnienia i rozwoju przez państwo swoich państwowych wartości (tj. niezbywalnych interesów, centralnych wartości, racji stanu i innych), które można sprowadzić do trzech kategorii: statusu politycznego (tj. systemu społeczno-politycznego), autonomii politycznej oraz swobody rozwoju gospodarczego (do którego zalicza się: wzrost gospodarczy, konsumpcję dóbr i usług, efektywność gospodarki, stabilność cen, zatrudnienie, stan środowiska naturalnego);
- system równowagi między zagrożeniem wywołanym możliwością zaistnienia konfliktu a potencjałem obronnym zagrożonej strony;
- stan oceny zachowania odporności przez system na mogące wystąpić w przyszłości negatywne impulsy zewnętrzne[83].

---

[82] Por. R. Zięba Kategorie bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych, pod red. D. Bobrowa, E. Haliżaka, R. Zięby Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku, Fundacja Stosunków Międzynarodowych, Warszawa 1997 r., s. 6

[83] Por. Z. Stachowiak Bezpieczeństwo ekonomiczne, (w:) Ekonomika Obrony,Pod red. W.Stankiewicza, AON, Warszawa 1994, s. 180-181.

Rozpatrując pojecie bezpieczeństwa można je ująć w dwóch płaszczyznach: podmiotowej i przedmiotowej.

Odwołując się do kryterium podmiotowego można wyróżnić:

- bezpieczeństwo osobiste;
- bezpieczeństwo grupy społecznej;
- bezpieczeństwo narodowe (państwowe), organizacji państw – ogólnie można je nazwać bezpieczeństwem podmiotu;
- bezpieczeństwo międzynarodowe.

Odwołując się zaś do kryterium przedmiotowego można wyróżnić:

- bezpieczeństwo ekonomiczne;
- bezpieczeństwo kulturowe;
- bezpieczeństwo militarne;
- bezpieczeństwo ekologiczne;
- inne.

Można również stosować szereg innych kryteriów, według, których będzie można dokonywać podziału bezpieczeństwa, zgodnie z istniejącymi potrzebami, np. można przyjąć kryterium czasowe - rozumiane jako stan bezpieczeństwa i proces bezpieczeństwa; przestrzenne - obejmujące swoim zakresem region, obszar lokalny, czy też posiadający wymiar globalny itd.

Prowadząc rozważania na temat bezpieczeństwa na poziomie państwa wyłania się jego dwie kategorie tj. bezpieczeństwo państwowe i narodowe, które to są obszarami pierwotnymi wpływającymi na kształt innych, bardziej szczegółowe rodzajów bezpieczeństwa np. ekonomicznego.

Bezpieczeństwo państwowe i bezpieczeństwo narodowe są często traktowane w literaturze przedmiotu jako pojęcia tożsame i rozumie się je jako jedną z podstawowych funkcji każdego państwa, obejmującą problematykę przeciwstawiania się wszelkim zagrożeniom zewnętrznym i wewnętrznym dla istnienia i rozwoju narodu i państwa. Odzwierciedla ono również uzyskany w wyniku

zorganizowanej obrony i ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, określony stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń[84].

W przytoczonej definicji wyróżniono dwie sfery wpływające na kształtowanie i poziom bezpieczeństwa narodowego. Wypływają one z historycznie ukształtowanych struktur społecznych oraz środowiska (międzynarodowego) otaczającego dany naród.

W literaturze przedmiotu spotyka się zamienne używanie pojęć – bezpieczeństwo państwa i bezpieczeństwo narodowe. Mogłoby się wydawać, iż nie jest to błędem, gdyż z logicznego punktu widzenia pojęcia naród i państwo w szerokim ich rozumieniu można próbować utożsamiać. Bowiem państwo jest organizacją, która została powołana w wyniku przemian społecznych, koniecznością uporządkowania i sformalizowania funkcjonujących powiązań społecznych. Można założyć, iż państwo istnieje w wyniku świadomych decyzji społecznych, które jednocześnie wpływają na kształt i formę społeczeństwa, zamieszkującego w jego granicach. Zadaniem państwa jest reprezentowanie i obrona interesów ludności, która go tworzy.

Zgodnie z takim podejściem przytoczona definicja, którą została zaproponowana przez S. Kozieja i F. Wołkowicza w swym założeniu utożsamia bezpieczeństwo państwowe i bezpieczeństwo narodowe. Jednak rodzi to szereg wątpliwości, czy zawsze można utożsamiać naród i państwo, jest to możliwe w państwach jednorodnych etnicznie i religijnie. Natomiast w państwach będących zlepkiem wielu nacji, religii itd. oba pojęcia mogą stać się nietożsame.

Analizując definiowanie bezpieczeństwo narodowe przez szereg autorów można zauważamy sposób jego rozumienia np.:

- Stan równowagi między zagrożeniem wywołanym możliwością zaistnienia konfliktu a potencjałem obronnym[85];
- Jest nie tylko ochroną narodu i terytorium przed fizyczną napaścią lecz również ochroną – za pomocą różnych środków – żywotnych interesów

---

[84] Por. S. Koziej, F. Wołkowicz, Podstawowe założenia polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej, AON, Warszawa 1998 r., s. 7.

[85] Por. W. Stankiewicz, Bezpieczeństwo narodowe a walki niezbrojne (głos w dyskusji), AON, Warszawa 1991, s. 73.

ekonomicznych i politycznych, których utrata zagroziłaby żywotności i podstawowym wartościom[86];

- Stan uzyskany w wyniku zorganizowanej obrony i ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, określony stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń[87].

Natomiast bezpieczeństwo państwa jest definiowane jako:

- Taki rzeczywisty stan stabilności wewnętrznej i suwerenności państwa, który odzwierciedla brak lub występowanie jakichkolwiek zagrożeń (w sensie zaspokajania podstawowych potrzeb egzystencjalnych i behawioralnych społeczeństwa oraz traktowanie państwa jako suwerennego podmiotu w stosunkach międzynarodowych[88];
- Stan uzyskany w wyniku zorganizowanej ochrony i obrony przed możliwymi zagrożeniami, wyrażony stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń[89].

Zauważalna jest zbieżność w definiowaniu obu obszarów bezpieczeństwa, jednocześnie należy podkreślić, wydany przez Akademię Obrony Narodowej Słownik terminów bezpieczeństwa narodowego przychyla się do utożsamiania pojęcia bezpieczeństwa narodowego i bezpieczeństwa państwa[90]. Do utożsamiania obu pojęć przychyla się również Z. Stachowiak i definiuje je jako brak zagrożeń i poczucia zagrożenia podstawowych dla danego narodu wartości, a mianowicie politycznych (suwerenności narodu, jego niepodległego bytu i niezależności w zagwarantowanych granicach), ideologicznych (ustrój, cele i formy organizacji życia społecznego), gospodarczych (optymalizacja rozwoju społeczno-gospodarczego i swoboda podejmowania decyzji gospodarczych) oraz kulturalno-cywilizacyjnych, zapewniających swobodny rozwój życia duchowego i tożsamości narodowej. Jest to więc kategoria społeczna, wyrażająca ocenę stopnia zaspokojenia podstawowych potrzeb ludzkich, takich jak potrzeby istnienia, stabilności, tożsamości i dobrobytu[91].

---

[86] Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, pod red. B. Balcerowicza, AON, Warszawa 1996, s. 9.
[87] Ibidem, s. 10.
[88] Por. S. Dworecki, Zagrożenia bezpieczeństwa ...., op. cit., s. 16.
[89] Ibidem s. 6.
[90] Słownik terminów... op. cit. s. 54.
[91] Z. Stachowiak Bezpieczeństwo ..., op. cit., s. 183.

Jednak Z. Stachowiak zgadza się na utożsamianie obu pojęć pod pewnymi zastrzeżeniem, iż państwo jest pojęciem szerszym niż naród. Wynika to ze współczesnego ujęcia obu problemów:

- naród to społeczeństwo obywatelskie, rozumiane szerzej niż nacja, czyli narodowość;
- państwo zaś to naród oraz terytorium[92].

Stosując takie zastrzeżenie można pod pewnymi względami zgodzić się z utożsamianiem bezpieczeństwa narodowego i państwa. Jednak dążąc do klarowności rozważań należy podkreślić, iż bezpieczeństwo państwa jest pojęciem szerszym. Swoim zakresem obejmuje znacznie większy obszar problemowy niż bezpieczeństwo narodowe. Państwo by mogło funkcjonować we współczesnym rozumieniu powinno być np. niezawisłe, suwerenne natomiast dla bezpiecznego funkcjonowania narodu nie są to warunki podstawowe np. sytuacja narodowościowa w Belgii. Dlatego można zauważyć, iż składowe bezpieczeństwa narodowego są składowymi bezpieczeństwa państwa, są także składowe graniczne np. bezpieczeństwo ekonomiczne oraz występujące jedynie w obszarze bezpieczeństwa państwa np. suwerenność.

Poprzez podejście praktyczne bezpieczeństwo państwa jest rozumiane jako stan, w którym zwraca się uwagę na brak zagrożeń i podejmowanie działań mających na celu ich eliminowanie. Można je określić jako podejście państwowo centryczne. Najważniejszymi wartościami są: integralność terytorialna, niezależność polityczna, trwanie i rozwój narodu. Dla tak rozumianego bezpieczeństwa państwa podstawową gwarancję jego zapewnienia stanowiły siły zbrojne, a także ewentualne porozumienia narodowe, ukierunkowane na udzielanie pomocy w sytuacjach zagrożenia.

W ujęciu teoretycznym najważniejszymi kryteriami bezpieczeństwa państwa są sfery: militarna, polityczna i prawna. Zakłada ono, iż oddziaływanie polityczno-dyplomatyczne poparte siłą militarną lub groźbą jego użycia oraz umiejętne wykorzystanie prawa międzynarodowego jest gwarancją zapewnienia, a nawet podniesienia poziomu bezpieczeństwa narodowego. Z tego ujęcia wywodzi się

---

[92] Ibidem.

podejście, które zakłada, iż bezpieczeństwo państwa można zapewnić dzięki posiadaniu przewagi militarnej, natomiast inne środki stanowiłby tylko uzupełnienie.

Można także obecnie wyodrębnić podejście teoretyczne współczesne. W XX wieku nastąpiła „eksplozja" postępu technicznego, który doprowadził do powstania szeregu nowych broni. Przyczyniła się do tego w szczególności II Wojna Światowa oraz wyścig zbrojeń pomiędzy rywalizującymi blokami politycznymi, które to doprowadziły do dość absurdalnej sytuacji - osiągnięto taki poziom zbrojeń, w którym użycie siły w stosunkach międzynarodowych mogło się stać zagrożeniem dla dalszego bytu nie tylko stron konfliktu, ale także całej ludzkości. Odwrotnie niż zakładano rozbudowa czynnika militarnego przyczyniła się do konieczności poszukiwania innych dróg zapewnienia bezpieczeństwa narodowego – co jednak nie jest jednoznaczne z wyrzeczeniem się użycia sił zbrojnych w stosunkach międzynarodowych. Współcześnie siła militarna jest wykorzystywana jako element odstraszania i polityczno-psychologicznego oddziaływania na ewentualnego przeciwnika.

Ponadto do zmniejszenia znaczenia czynnika militarnego w stosunkach międzynarodowych przyczyniło się powstanie i uzyskanie silnej międzynarodowej pozycji przez podmioty pozarządowe. Trend ten przyczynił się jednocześnie do poszerzenia zakresu pojmowania bezpieczeństwa przez organizmy państwowe. Zostało dowartościowane znaczenie zagrożenia dla jakości życia jednostki, grupy społecznej i państwa (jako całości), a także zostały dostrzeżone zagrożenia, jakie mogą mieć wpływ na jakość życia tych podmiotów. Zauważono również, iż zbytnie skoncentrowanie się na aspekcie militarnym bezpieczeństwa narodowego może przyczynić się do utraty odpowiedniego poziomu w innych aspektach bezpieczeństwa - począwszy od poziomu życia, skończywszy na kulturze narodowej. Wpłynęło to na rozumienie zagrożeń jako zjawisk złożonych, mogących mieć wpływ na jakość życia jednostek, państw, organizacji państw, ale także jako zjawisk mogących mieć wpływ na poziom samodzielności podmiotów stosunków międzynarodowych – ekonomicznych i politycznych, w danym przedziale czasowym. Takie pojmowanie zagrożeń przyczyniło się do powstania współczesnego rozumienia bezpieczeństwa państwa jako zjawiska wielowymiarowego, interdyscyplinarnego,

o znacznie uszczuplonym aspekcie militarnym - choć nie marginalizowanym, dającym równouprawnienie problematyce kulturowej, ekonomicznej, ekologicznej, ideologicznej i społecznej.

Każde państwo stara się zdefiniować zagrożenia i zapewnić sobie odpowiedni poziom bezpieczeństwa, do tego celu może wykorzystywać szereg strategii np. przedsięwzięcia unilateralne i bilateralne, w tym współpracę z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi oraz poprzez prowadzenie polityki mocarstwowej wydaje się, iż obecnie nawet Stany Zjednoczone nie mogą prowadzić polityki mocarstwowej w pełnym tego słowa rozumieniu. W praktyce międzynarodowej dominuje strategia współpracy wielostronnej z szeregiem państw i organizacji międzynarodowych. Prawidłowością jest przy tym, iż państwa rozwinięte bardziej dostrzegają swój interes w takiej formie współpracy niż państwa odstające w rozwoju cywilizacyjnym. Wynika to z rozwoju przestrzennej wizji bezpieczeństwa narodowego, począwszy od horyzontu regionalnego, skończywszy na globalnym. Państwa zawierają sojusze polityczno-wojskowe oraz podejmują jednocześnie szereg zabiegów mających przyczynić się do spadku napięcia w stosunkach międzynarodowych, aby umocnić i podnieść na wyższy poziom bezpieczeństwa międzynarodowego, rozumianego jako gwaranta rozwoju gospodarczego, czego ostatecznym efektem ma być zapewnienia dobrobytu jednostki. Tendencja do poszerzania terytorialnego bezpieczeństwa państwa narastała po II Wojnie Światowej, mimo powstałego bipolarnego podziału świata. Była i jest ona skutkiem procesów internacjonalizacji szeregu dziedzin życia, wzrostu międzynarodowych zależności gospodarczych. Z kolei internacjonalizacja międzynarodowych stosunków gospodarczych jest efektem dynamicznego postępu naukowo-technicznego, w wyniku czego świat stał się globalną wioską. Znaczny wzrost umiędzynarodowienia stosunków gospodarczych przyniósł państwom nowe typy zagrożeń, ale i nowe szanse rozwojowe. Wzrost liczby szans i zagrożeń wymusza ciągłe poszerzanie obszaru bezpieczeństwa państwa (narodu, organizacji), to z kolei jest przyczyną kreowania nowych instrumentów, których użycie może zapewnić utrzymanie lub podniesienie poziomu bezpieczeństwa.

W związku z dynamicznie rozwijającą się sytuacją wewnętrzną i zewnętrzną rodzi się konieczność określenia kryteriów pozwalających na definiowanie współcześnie pojęcia bezpieczeństwa. W ich zbiorze muszą się znaleźć zarówno pytania, jak i postulaty oraz nakazy. Przede wszystkim zaś:

a) w sposób przejrzysty winien zostać określony jego cel i zadania stawiane przez państwo, których osiągnięcie i realizacja byłyby przyczynkiem do zapewnienia odpowiednich warunków trwania i rozwoju bezpieczeństwa;
b) należy wskazać wymagania, które trzeba wypełnić, aby zapewnić państwu niezależność polityczną, nienaruszalność granic, integralność terytorialną, prawo do samostanowienia, itd.;
c) ukazywać metody wypracowywania form i sposobów osiągania celów polityczno-gospodarczych przy wykorzystaniu zarówno środków pozamilitarnych jak również militarnych;
d) wskazać sposoby i metody wykorzystania silnych i słabych stron czynników kształtowania bezpieczeństwa państwa, tj. potencjału gospodarczego, społecznego, militarnego, położenia geostrategicznego, itd.;
e) wskazać metody kreowania współpracy międzynarodowej, w wyniku której państwo współtworzyłoby lub przystępowałoby do organizacji regionalnych, ponadregionalnych, czy też globalnych, aby dążyć do osiągnięcia celów niezbędnych z punktu widzenia interesu narodowego, a niemożliwych do osiągnięcia samotnie przy uwzględnieniu zasady niezależności przy podejmowaniu tego typu decyzji;
f) wskazać zespół rozwiązań systemowych z zakresu społeczno-gospodarczo-politycznego, które zapewniłyby utrzymanie wolności i niepodległości, a jednocześnie przyczyniłyby się do rozwoju gospodarczego;
g) ukazać kierunki działań, które przy zapewnieniu rozwoju państwa zaspokoiłyby aspiracje narodowe oraz dobrobyt jednostki;
h) wskazać „punkt równowagi" pomiędzy pożądanym poziomem bezpieczeństwa, a możliwościami jego realizacji.

Bezpieczeństwo państwa kładzie silny nacisk na takie kwestie, jak przetrwanie, czyli utrzymanie tożsamości narodowej, suwerenność

i integralność terytorialna, przy jednoczesnym podkreśleniu, iż nie będzie to możliwe bez posiadania niezależności politycznej, ekonomicznej i militarnej, a także bez możliwości rozbudowy swojej potęgi, wyrazem której będzie rozwój wewnętrzny, wzrost pozycji na arenie międzynarodowej. Bez tych fundamentalnych i ponadczasowych wartości nie jest możliwe zapewnienie podstawowych interesów państwa i narodu.

Pojęcia bezpieczeństwa państwa i interesu narodowego są ze sobą nierozerwalnie powiązane, gdyż interes narodowy uwidacznia sobą interes społeczny, a przez to interes państwa. Konkretyzując interes narodowy to:

- nakaz utrzymania suwerenności państwa;
- przeciwdziałanie krokom mającym na celu jednostronne uzależnienie państwa przez inny podmiot stosunków międzynarodowych;
- nakaz utrzymania suwerenności kulturowej - tożsamości narodowej, gospodarczej, politycznej itd. z wyjątkiem tych sytuacji, w których państwo zrzeka się części lub całej suwerenności w danej dziedzinie suwerenną decyzją.

Można wysunąć tezę, iż współcześnie w interesie narodowym leży balansowanie pomiędzy suwerennością, a przyjmowaniem niezbędnej współzależności. Ponadto na kształtowanie interesu narodowego ma także wpływ historyczne doświadczenie narodu, jego dążenia i potrzeby, które wypływają z wewnętrznych uwarunkowań i otaczającego środowiska. Interes narodowy jest więc wypadkową korelacji, jakie zachodzą w grupach wartości, które reprezentują: bezpieczeństwo państwa, dobrobyt narodu, zharmonizowany rozwój narodowy oraz porządek konstytucyjny.

Bezpieczeństwo państwa nie jest także pojęciem abstrakcyjnym, lecz zostało uformułowane przez empirię, która wyrosła przez wieki doświadczeń narodowych (państwa) i posiada silne umocowanie w uwarunkowaniach historycznych, gospodarczych, cywilizacyjnych, geopolitycznych, demograficznych oraz militarnych. Z tych powodów bezpieczeństwo państwa jest określane jako brak zagrożeń dla interesu narodowego, czy też jako bardzo niskie prawdopodobieństwo wystąpienia ewentualnych zagrożeń. Na kształtowanie bezpieczeństwa państwa duży wpływ ma nakładanie szeregu subelementów tj. ekonomicznego, politycznego,

geograficznego itd. Spośród subelementów wyłaniają się podstawowe rodzaje bezpieczeństwa państwa:

a) bezpieczeństwo ekonomiczne – rozumiane jako stan rozwoju systemu gospodarczego, który zapewnia państwu sprawne funkcjonowanie oraz rozwój, a także daje możliwości skutecznego przeciwdziałania oddziaływaniom zewnętrznym, które mogłyby mieć niekorzystny wpływ na poziom dobrobytu narodu oraz możliwości rozwojowe[93];
b) bezpieczeństwo polityczne – rozumiane jako możliwość swobodnego kształtowania polityki państwa tak w sferze wewnętrznej jak i zewnętrznej[94];
c) bezpieczeństwo militarne – obejmuje wszystkich struktur państwa, a w szczególności sił zbrojnych, których zadaniem byłoby zapewnienie skutecznego przeciwdziałania zagrożeniom, które byłyby spowodowane groźbą użycia środków militarnych w stosunkach międzynarodowych, próby wpłynięcia na posiadane powiązania międzynarodowe (ekonomiczne, polityczne), powstawaniu doktryn strategicznych potencjalnego przeciwnika;
d) bezpieczeństwo geofizyczne – obejmuje integralność terytorialną kraju i nienaruszalność granic.

Znaczenie jakie przypisuje się poszczególnym rodzajom bezpieczeństwa jest wypadkową szeroko rozumianych uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych w ujęciu politycznym, gospodarczym, kulturowym itd. Do końca lat osiemdziesiątych XX wieku największą wagę przywiązywano do bezpieczeństwa militarnego. Na przełomie XX i XXI wieku nie istnieje zdecydowany „lider" spośród różnych rodzajów bezpieczeństwa. Jednak wydaje się, iż szczególne znaczenie dla zachowania bezpieczeństwa państwa posiada bezpieczeństwo ekonomiczne (schemat 3). Wynika to ze strategii jaką przyjęły najbardziej rozwinięte państwa, które uważają, iż celem nadrzędnym jest zapewnienie dobrobytu jednostce i społeczeństwu, możliwe jest poprzez harmonijny rozwój gospodarki narodowej i ekspansję na inne rynki narodowe.

Bezpieczeństwo ekonomiczne jako jeden z wymiarów bezpieczeństwa państwa przenika wszelkie sfery życia społecznego i państwowego. Mówiąc

---

[93] Por. Z. Stachowiak, Ekonomika ...., op. cit., s. 189.
[94] Por. S. Koziej, F. Wołkowicz, Podstawowe założenia..., op. cit., s. 7.

o bezpieczeństwie ekonomicznym w ujęciu podmiotowym możne je wówczas rozpatrywać jako jeden z elementów bezpieczeństwa, w wymiarze:

- jednostki (osobistym);
- grupy społecznej;
- narodu (państwa);
- grupy państw (regionalne), kontynentu (ponadregionalne);
- globalnym.

Pewnych problemów przysparza jednoznaczne określenie w literaturze przedmiotu charakteru bezpieczeństwa ekonomicznego. Na przykład bezpieczeństwo militarne odnosi się do przeciwdziałania groźbie użycia siły, aby opanować terytorium innego państwa, czy też ograniczyć jego suwerenność itp. W kwestii bezpieczeństwa militarnego istnieje względny konsensus. Natomiast w odniesieniu do bezpieczeństwa ekonomicznego napotyka się na bardzo dużą różnorodność poglądów, które znacznie od siebie odbiegają. Poczynając od tak skrajnych, które twierdzą, iż bezpieczeństwo ekonomiczne nie jest związane z zagrożeniami, gdyż gospodarowanie wymaga współpracy (przedstawiciele ekonomii klasycznej). Takie twierdzenie wynika ze spojrzenia na gospodarkę jako na sferę współpracy oraz szeregu powiązań handlowych i finansowych. Poprzez utożsamianie zagrożeń ekonomicznych z konkurencją różnych podmiotów na wolnym rynku. Te ujęcie bezpieczeństwa ekonomicznego nie rozstrzyga jego istoty. W ekonomii konkurencja jest jednym z czynników wymuszających racjonalność w działaniu poszczególnych podmiotów gospodarczych. Konkurencja powoduje, iż poszukuje się oszczędności, nowych rozwiązań, stymuluje poziom cen itd. Z drugiej strony rozpatrując kwestię konkurencji nie można stwierdzić, iż jest to pojęcie negatywne lub pozytywne. Dzięki niej konsument otrzymuje produkty o wyższej jakości, za mniejszą cenę itd. Natomiast dla producentów stwarza zagrożenie dla dalszego trwania, dla poziomu zyskowności i rentowności działań, promuje silniejszych i tych, którzy potrafią się przystosować do nowych warunków.

Dla określenia istoty pojęcia „bezpieczeństwa ekonomicznego" ważnym elementem jego konkretyzacji jest zakres. Z tego punktu widzenia bezpieczeństwo ekonomiczne może być postrzegane jako:

- zdolność systemu gospodarczego (państwa, grupy państw, regionu, świata) do takiego wykorzystania wewnętrznych czynników rozwoju i międzynarodowych współzależności ekonomicznych, aby zagwarantować w miarę możliwości rozwój;
- wypadkowa czynników rozwoju gospodarczego i ograniczających go barier, tkwiących we wszystkich czynnikach jego kształtowania;
- bilans potrzeb rozwojowych i możliwości ich zaspokojenia;
- stan gospodarki i jej struktur oraz stosunków gospodarczych i powiązań umożliwiających skuteczne przeciwstawienie się negatywnym oddziaływaniom zewnętrznym, które mogą osłabić rozwój gospodarczy, stabilność systemu społeczno-politycznego i zdolność obronną;
- ogólny stan zależności ekonomicznych, określających stopień efektywności zewnętrznej integracji ekonomicznej w wewnętrzny rozwój gospodarczy, zdolność obronną i stabilność systemu społeczno-politycznego danego kraju;
- wyobrażenie w zakresie rzeczywistych, względnie potencjalnych zagrożeń gospodarczych kraju, które określają stopień efektywności zewnętrznej integralności ekonomicznej w wewnętrzny rozwój gospodarczy, zdolność obronną i stabilność systemu społeczno-politycznego danego kraju;
- wyraz stopnia podatności danego państwa na przeniesienie przez płaszczyznę gospodarczą, głównie przez transmisję kanałami i mechanizmami zależności ekonomicznych, działań o charakterze politycznym skierowanych na osłabienie bezpieczeństwa państwa[95].

Bezpieczeństwo ekonomiczne jest więc wypadkową wielu czynników, w tym:

- przyszłości (charakteryzujący się dużym stopniem niepewności i o wysokim stopniu nieprzewidywalności);
- położenia i obszaru państwa oraz posiadanych zasobów naturalnych;
- rozwoju gospodarczego, naukowo-technicznego, kulturowego itd.;
- międzynarodowych powiązań gospodarczych;

[95] Por. Z. Stachowiak Bezpieczeństwo ekonomiczne, ...op. cit., s. 187-188.

- płaszczyzn odziaływujących na kształt struktur państwa tzn.: społeczno-gospodarczej i wojenno-obronnej.

Sposób i zakres definiowania bezpieczeństwa ekonomicznego jest uwarunkowany punktem spojrzenia na to zagadnienie. Inaczej ujmie go politolog, ekonomista, czy specjalista od międzynarodowych rynków finansowych. Dlatego można spotkać się z ujęciem bezpieczeństwa ekonomicznego jako instrumentu służącego do zabezpieczenia kontaktów z otaczającym dany podmiot środowiskiem oraz posiadający wpływ na pozycję na arenie międzynarodowej. W literaturze przedmiotu występują także takie ujęcia tej problematyki (ku którym się skłaniam), iż bezpieczeństwo ekonomiczne jest nie tylko instrumentem działalności zewnętrznej danego podmiotu, ale także ma wpływ na jego wnętrze. Bowiem nie tylko wpływa na poziom bezpieczeństwa sfery gospodarczej, ale posiada znaczący wpływ na sferę militarną, rozwój społeczno-kulturowy narodu, rozwój naukowo-techniczny, na poziom życia itd.

Najpełniejszą definicją bezpieczeństwa ekonomicznego wydaje się być definicja podana przez Z. Stachowiaka, który podkreśla, że jest to taki stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, który zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania – poprzez należyte wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju – oraz zdolność do skutecznego przeciwstawienia się zewnętrznym naciskom, mogącym doprowadzić do skutecznego przeciwstawienia się zewnętrznym naciskom, mogącym doprowadzić do zaburzeń rozwojowych. Jego tworzenie i utrzymanie ma ograniczony charakter, a to ze względu na występowanie we współczesnym świecie współzależności i zależności ekonomicznych, wpływających ograniczająco na sferę krajowej suwerenności[96]. Oznacza to, że przytoczona definicja podkreśla, iż aby osiągnąć pożądany poziom bezpieczeństwa ekonomicznego państwa należy skorelować ze sobą następujące elementy:

a) poziom kierowania (zarządzania) państwem, który będąc jednym z motorów napędowych rozwoju gospodarki narodowej, przyczyniłby się do osiągania pożądanego poziomu dobrobytu jednostki;
b) rozwój gospodarczy, zapewniający trwanie i rozwój państwa (narodu);

---

[96] Ibidem, s. 189.

c) wielokierunkowy system przepływu informacji pomiędzy wszelkimi sferami życia podmiotu i otaczającym go środowiskiem;
d) system wykrywania i likwidowania lub zmniejszania niekorzystnych skutków zagrożeń zewnętrznych, jak i wewnętrznych.

Z kolei Z. Kołodziejak ujmując bezpieczeństwo ekonomiczne jako zdolność systemu gospodarczego państwa (grupy państw) do takiego wykorzystania wewnętrznych czynników rozwoju i międzynarodowej współzależności ekonomicznej, które gwarantowały będą jego niezagrożony rozwój[97], przez co kładzie nacisk na dwa elementy:

- pierwszy - sprawność systemu gospodarczego, który zapewniłby skorelowanie możliwości rozwojowych i szans jakie rodzi kontakt z otoczeniem, czyli minimalizowanie słabych stron i wykorzystywanie silnych stron danego państwa;
- drugi - zapewnienie niezagrożonego rozwoju danego państwa (grupy państw – bloku, sojuszu) jest możliwe poprzez stworzenie sprawnego systemu gospodarczego.

Przytoczona definicja jest dość ciekawym i szerokim ujęciem problemu oraz stanowi rozwinięcie wcześniejszych dociekań autora, w których bezpieczeństwo ekonomiczne było definiowane jako stan gospodarki (stosunków gospodarczych), jej struktur, powiązań umożliwiających skuteczne przeciwstawienie się negatywnym oddziaływaniom zewnętrznym, które mogą osłabiać rozwój gospodarczy, stabilność systemu społeczno-politycznego i zdolności obronne[98].

Uzupełnieniem spojrzenia na obszar, jaki kryje pod sobą bezpieczeństwo, może być ujmowanie go jako ogólny stan zależności ekonomicznej kraju, określający stopień efektywności zewnętrznej ingerencji ekonomicznej w wewnętrzny rozwój gospodarczy, zdolność obronną i stabilność systemu społeczno-politycznego danego kraju [99].

---

[97] Z. Kołodziejak Bezpieczeństwo ekonomiczne, geneza, uwarunkowania obronne, w: Bezpieczeństwo ekonomiczne teoria i praktyka pod red. Z. Kołodziejaka, Instytut Ekonomii Politycznej, Łódź 1986, s. 20.
[98] Ibidem, s. 18.
[99] S. Michałowski Współzależność ekonomiczna w stosunkach Wschód – Zachód, w: Sprawy Międzynarodowe 1984 10, s. 53.

Można pokusić się o stwierdzenie, iż bezpieczeństwo ekonomiczne jest takim poziomem rozwoju gospodarki danego podmiotu gospodarczego (jednostki, państwa, organizacji itd.), który zapewnia mu harmonijny rozwój, jak i efektywne wykorzystywanie szans i zagrożeń wypływających z otaczającego środowiska. Jednocześnie jest to świadome działanie na rzecz rozwoju własnego systemu gospodarczego, który można być postrzegany jako wyznacznik rozwoju innych dziedzin oraz wygenerowanie i wykorzystywanie szeregu instrumentów ekonomicznych, które pozwoliłyby na trwanie i rozwój państwa (narodu), a także wzrost dobrobytu jednostki. Bezpieczeństwo ekonomiczne można ujmować jako środek do uzyskania i utrzymania stabilności wewnętrznej oraz odgrywania stosownej roli w obszarze międzynarodowym, tak w ujęciu politycznym, jak i ekonomicznym.

Rozpoznana istota bezpieczeństwa ekonomicznego wskazuje, iż jego osiągnięcie może przebiegać jedną z dwóch dróg. Pierwsza z dróg polega na tym, że bezpieczeństwo ekonomiczne byłoby kształtowane poprzez wzrost własnej siły ekonomicznej w stosunku do innych państw. Jest to jednak postawa konfliktogenna, powodująca narastanie szeregu sytuacji kryzysowych w stosunkach międzynarodowych (może uwidaczniać się np. w sferze politycznej, ekonomicznej, militarnej, kulturowej itd.). Z kolei pójście drugą drogą w swych założeniach sprowadza się do tworzenia pomiędzy państwami (ugrupowaniami państw) szeregu powiązań, wytworzenie szerokiej współpracy. Stosunki gospodarcze będą korzystnie stymulowały stosunki dwu- i wielostronne, poprzez budowę głębokich powiązań gospodarczych wykorzystywanie siły zbrojnej w stosunkach międzynarodowych byłoby nieopłacalne dla uczestników konfliktu, zapewne i dla krajów niezaangażowanych.

Rozpatrując bezpieczeństwo ekonomiczne z punktu widzenia makroekonomicznego wyróżniamy cztery zakresy: państwo, region, kontynent, świat.

Regionalne bezpieczeństwo ekonomiczne odnosi się do grupy państw oraz tworzonych przez nie organizacji. Możemy je określić , iż jest to taki stan systemu gospodarczego wyróżnionej grupy państw, który w oparciu o potencjał każdego z nich oraz integrujące działania, zapewnia dokonanie istotnych przeobrażeń na rzecz

przyspieszonego rozwoju poszczególnych gospodarek narodowych, a zarazem całego systemu integrowanego oraz zapewnienia zbiorowej suwerenności ekonomicznej[100].

Współpraca regionalna jest korzystna z punktu widzenia gospodarek poszczególnych państw, gdyż problemy narodowe nierozwiązywalne na poziomie pojedynczego kraju przestają być barierą na wspólnym forum. Problemy gospodarcze są rozwiązywane przez zjednoczenie sił państw regionu. Bezpieczeństwo ekonomiczne jest podnoszone na wyższy poziom, gdyż zazwyczaj gospodarki państw z określonego regionu są ze sobą powiązane i kondycja jednej zależy od kondycji innych. Mówiąc o integracji regionalnej w podtekście znajduje się pewna obawa, czy integracja regionalna nie doprowadzi do izolacji regionu (politycznej, ekonomicznej). Dotychczasowe przykłady świadczą, iż poprzez integrację gospodarka poszczególnych państw ulegała wzmocnieniu i było to przyczynkiem do działań na rzecz szerokiej współpracy gospodarczej.

Szerszym ujęciem bezpieczeństwa ekonomicznego jest jego postrzeganie z punktu widzenia kontynentu. Jest to nieznaczne poszerzenie ujęcia problemu w stosunku do bezpieczeństwa regionalnego. Integracja kontynentalna prowadzi do wygenerowania i określenia poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego dla kontynentu. Analogicznie do bezpieczeństwa ekonomicznego regionu bezpieczeństwo ekonomiczne kontynentu jest także pewnym stanem systemu gospodarczego, na który składa się potencjał gospodarek poszczególnych państw (organizacji). Poziom kontynentalny stwarza szansę osiągnięcia jeszcze większej stabilności gospodarczej, społecznej, politycznej oraz zapewnienie większych szans rozwojowych dla gospodarki kontynentu, a więc również dla gospodarek poszczególnych krajów).

Globalne bezpieczeństwo ekonomiczne wydaje się jeszcze pojęciem iluzorycznym i nie można spodziewać się wprowadzenia go w życie. Jednak jak dowodzi współczesna historia przemiany polityczne i ekonomiczne mogą wprowadzić w zdumienie nie tylko zwykłych uczestników, ale także specjalistów zajmujących określonymi dziedzinami. Z tych też względów celowym staje się określenie co obejmuje globalne bezpieczeństwo ekonomiczne. Pod tym pojęciem można rozumieć

---

[100] Z. Stachowiak Bezpieczeństwo ekonomiczne, ...op. cit., s. 189-190.

się taki poziom międzynarodowych stosunków gospodarczych, który jest narzędziem budowy i rozwoju globalnego zaufania gospodarczego (ekonomicznego), jak i systemu wzajemnej pomocy. Upatrywać trzeba w nim również płaszczyznę rozwiązywania problemów wyrastających w gospodarce światowej, przy jednoczesnej eliminacji środków pozamilitarnych w stosunkach międzynarodowych np. wojny gospodarczej. Ideą przewodnią globalnego bezpieczeństwa ekonomicznego będzie stworzenie systemu wymiany handlowej, który byłby korzystny dla wszystkich stron biorących w nim udział.

Bez względu na poziom, z jakiego rozpatrujemy dany aspekt bezpieczeństwo ekonomiczne (państwa, regionalne ...) ujawnia się na dwóch płaszczyznach:

- pierwszej, społeczno-ekonomicznej (nazywaną także ogólnogospodarczą), która odnosi się do takiego rozwoju gospodarki kraju, który jest w stanie zapewnić trwanie i rozwój gospodarki w międzynarodowej wolnorynkowej grze rynkowej oraz w sytuacjach kurczenia się wymiany międzynarodowej, gwarantuje stabilność funkcjonowania i odporność na zagrożenia zewnętrzne i wewnętrzne systemu społeczno-politycznego, a także zapewnienie odpowiedniego poziomu zdolności obronnych; z tej płaszczyzny wypływają następujące składowe bezpieczeństwa ekonomicznego: bezpieczeństwo socjalne, żywnościowe, finansowe, surowcowe, energetyczne i ekologiczne;
- drugiej, obronno-wojskowej, która to jest zjawiskiem bardzo złożonym i wielowymiarowym, a przy rozpatrywaniu jej winno się zdefiniować pojęcie ekonomicznego bezpieczeństwa obronnego postrzeganego jako zdolność systemu gospodarczego państwa (grupy państw złączonych wspólnym układem) do efektywnego niezrażonego rozwoju potencjału obronno-ekonomicznego i funkcjonowania gospodarki obronnej[101].

W przytoczonej definicji wyróżnia się dwie płaszczyzny, które posiadają bezpośredni wpływ na poziom ekonomicznego bezpieczeństwa obronnego:

- zewnętrzną, czyli możliwość przeciwstawiania się zagrożeniom, jakie są generowane przez otaczające kraj środowisko;

---

[101] Por. Z. Kołodziejak Bezpieczeństwo ekonomiczne – geneza, uwarunkowania, zakres pojęciowy, aktualności, w: E. Frejtag Mika, Z. Kołodziejak, W. Putkiewicz, Bezpieczeństwo ekonomiczne we współczesnym świecie, Radom 1996 r., Monografie 25, s. 14.

- wewnętrzną, w której szczególny nacisk jest kładziony na rozwój potencjału obronno-ekonomicznego, który wypływa z potencjału ekonomicznego państwa; przy czym należy zaznaczyć, iż wzrost jednego lub spadek nie pociąga w każdym wypadku analogicznego zjawiska w drugim obszarze. Utrzymanie odpowiedniego poziomu potencjału obronno-ekonomicznego jest działaniem perspektywicznym i w zależności od potrzeb może obejmować okres do 25 lat.

Z punktu widzenia obronno-wojskowego bezpieczeństwo ekonomiczne państwa można rozumieć jako:

a) poziom potencjału obronno-ekonomicznego, który nie powoduje konieczności podejmowania dodatkowych działań chroniących jego wzrost i możliwości wykorzystania;
b) poziom gospodarki, który zapewni zaspokajanie podstawowych potrzeb;
c) system, którego sprawność zapewni trwanie i rozwój gospodarki narodowej w sytuacjach będących efektem powstałego zagrożenia (przewidywalnych i nieprzewidywalnych);
d) system, który wygeneruje skuteczne mechanizmy przeciwdziałania sytuacjom konfliktowym na niwie wewnętrznej i zewnętrznej, których skutkiem mogłoby być powstanie np. konfliktu.

Kolejnym problemem jest stwierdzenie, z jakich opcji jest kreowana istota bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Pierwsza opcja pozytywna wyraża się postrzeganiem bezpieczeństwa ekonomicznego przez perspektywę elementów tworzących i decydujących o jego poziomie tzn. dostrzeganie określonych cech i wartości kreujących bezpieczeństwo ekonomiczne tj. określenie niezbędnego poziomu zaspokojenia potrzeb jednostki i narodu, wykreowanie systemu, który zapewniłby trwanie, rozwój, integralność terytorialną, niepodległość, suwerenność w wymiarze politycznym, ekonomicznym itd., tożsamość w wymiarze narodowym, kulturowym itd. oraz dobrobyt w skali państwa oraz jednostki. Opcja pozytywna posiada dwie sfery, które decydują o jej kształcie: realną, czyli to co już istnieje, ze wszystkimi pozytywami i negatywami i regulacyjną tj. sferę polityczną wraz z prognostycznym ujęciem. Takie podejście pozwala na ujęcie bezpieczeństwo

ekonomiczne jako zespołu właściwości gospodarki narodowej, na które można posiadać wpływ.

Druga opcja negatywna sprowadza się do postrzegania bezpieczeństwa ekonomicznego z perspektywy istniejących, jak i zakładanych zagrożeń, czyli definiowanie bezpieczeństwa ekonomicznego poprzez to, czym nie jest.

Z tak rozumianego bezpieczeństwa ekonomicznego można wygenerować dwa przeciwstawne obszary:

a) obszar obrony – generujący odpornościowe zachowania zagrożonego systemu, przez co gospodarka narodowa staje się mniej wrażliwa na oddziaływania destrukcyjne;
b) obszar agresywny – określany potencjałem negatywnym posiadającym możliwości negatywnego (destrukcyjnego) oddziaływania na inne podmioty.

1.1.2. Wyznaczniki bezpieczeństwa ekonomicznego a wyznaczniki strategii obronnej

Kompleksowy opis bezpieczeństwa ekonomicznego z metodologicznego wymaga wskazania zbioru jego wyznaczników, które pozwalają identyfikować określoną cechę zależności funkcjonowania konkretnej części obszaru życia społeczeństwa, będącą pochodną efektów lub zależności funkcjonowania poszczególnych czynników w sferze wytwórczej i konsumpcyjnej gospodarki narodowej, a także w obszarach występujących pomiędzy tymi sferami[102]. Oznacza to jednocześnie, że każdemu wyznacznikowi jest przypisana rola identyfikacji określonego poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego na wszystkich szczeblach funkcjonowania państwa-organizacji. Są one elementami bardzo elastycznymi i mogą być równie dobrze wykorzystywane do stwierdzenia stanu i opisania jego poziomu. Ostrzegają więc one o ewentualnych zagrożeniach bezpieczeństwa ekonomicznego.

Kiedy mówimy o bezpieczeństwie ekonomicznym należy mieć na uwadze możliwości i bariery rozwojowe gospodarki kraju. Jeżeli będziemy analizowali

---

[102] Z. Stachowiak, Bezpieczeństwo żywnościowe Rzeczypospolitej Polskiej na przełomie XX i XXI wieku. Aspekt obronno-ekonomiczny i społeczny, AON, Warszawa, 1995, s.72.

bezpieczeństwo ekonomiczne kraju jako bilans potrzeb i możliwości ich zaspokojenia, wówczas można wyróżnić cztery sfery funkcjonowania wyznaczników:

- pierwszą - możliwości rozwojowych;
- drugą - potrzeb rozwojowych;
- trzecią - infrastrukturalną;
- czwartą - bilansową.

Wyodrębnienie sfery bezpieczeństwa ekonomicznego nie da jeszcze pełnego obrazu gospodarki narodowej. By to osiągnąć należy stworzyć odpowiedni zbiór mierników i wskaźników.

Mierniki mogą być ilościowe, wartościowe oraz czasowe. Pod tym pojęciem kryją się odpowiednio dobrane liczby bezwzględne, które pozwolą na przeprowadzenie analizy, dokonanie porównań oraz sformułowanie ocen. Służą do poznania liczebności, określeniu zjawisk i zdarzeń. Można je określić jako odpowiednio dobrane informacje w postaci liczbowej, które odzwierciedlają badane stany i zdarzenia sfery gospodarczej. Mogą być wykorzystywane w skali gospodarki światowej, narodowej, branży, w odniesieniu do sfery produkcyjnej, jak i konsumpcyjnej.

Mierniki bezpieczeństwa ekonomicznego mogą mieć postać:

a) **syntetyczną** – poprzez ujęcie agregatywne umożliwiają przybliżenie ogólnego wymiaru wyznaczników; współokreślają całościowo poziom wskaźnika konkretnego wyznacznika, przez co dokonują przybliżonej oceny badanego stanu;
b) **analityczną** – poprzez którą określają ilościowe rozmiary poszczególnych czynników stanowiących o bezpieczeństwie ekonomicznym; współokreślają poziom podstawowych zasobów czynników kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego.

Mierniki mogą być stosowane (bez względu na metodę: bilansową, statystyczną, normatywną itd.) przy konstrukcji i opisie wyznaczników bezpieczeństwa ekonomicznego.

Pod pojęciem zaś wskaźników należy rozumieć wartości względne, które odnoszą się do określonej podstawy. Przyjmują postać liczbową wyrażającą stosunek procentowy lub ilościowy do danej wielkości. Obrazują określone cechy przedmiotu

lub zjawiska połączone z pewną inną jego cechą. Obliczanie wskaźników opiera się w praktyce na wybieraniu punktu wyjścia dla danego zjawiska, a następnie określeniu w stosunku do badanej podstawy wartości w procentach. Można wyróżnić wskaźniki struktury, dynamiki, zasadnicze itd.

Można wyróżnić dwa podstawowe rodzaje wyznaczników bezpieczeństwa ekonomicznego:

a) ogólne – są to wyznaczniki, które obejmują swoim zakresem istotę podstawowych procesów gospodarczych i opisują je poprzez swoją charakterystykę tj. wielkość, strukturę, sposób wykorzystania, najważniejsze procesy ekonomiczne (które są efektem działalności ludzkiej);
b) progowe – są uszczegółowieniem wyznaczników ogólnych, gdyż pokazują progi krytyczne dla określonego państwa, których przekroczenie w danej dziedzinie może oznaczać utratę możliwości swobodnego decydowania o własnych losach, wolności i rozwoju. Progi krytyczne mogą odnosić się do wszystkich sfer życia społecznego, gospodarczego i wojskowo– obronnego[103].

Wyznaczniki bezpieczeństwa ekonomicznego odnoszą się do dwóch zasadniczych płaszczyzn:

a) podmiotowej – zajmującą się współzależnościami rozwojowymi, która dotyczy sfery produkcyjnej, dystrybucyjnej i finansowej, w których jako konkretne zbiory wyznaczników zajmują się monitorowaniem, wykrywaniem oraz sygnalizowaniem o powstałych zagrożeniach;
b) przedmiotowej – zajmującą się uzależnieniami rozwojowymi, która określa istniejący poziom bezpieczeństwa ekonomicznego państwa, jednocześnie wykrywa obszary zagrożeń i ich skalę, poprzez nieodwzorowanie zależności o charakterze pierwotnym tj. surowcowym, żywnościowym itp.; oraz wtórne, które obejmują sferę handlu zagranicznego, technologiczną, kredytową itp.

---

[103] Próg krytyczny ... to taki stan zależności gospodarki narodowej, którego przekroczenie w wyniku agresji ekonomicznej nie daje stronie poddanej restrykcjom szans na decydowanie i kształtowanie właściwego rozwoju gospodarczego oraz pokonywanie barier rozwojowych. Nie pozwala także skutecznie przeciwstawić się zewnętrznym naciskom, uniemożliwi utrzymywanie osiągniętego poziomu życia oraz nie daje większych szans na zachowanie zdolności obronnej. (Z. Stachowiak Ekonomika obrony..., op. cit., s. 194-195.)

Używając do pełnego zobrazowania bezpieczeństwa ekonomicznego państwa wymienionych wyznaczników możemy otrzymać środek przydatny do przewidywania szeregu zagrożeń i wiążących się z nimi następstw. Będzie pozwalało na ukazanie, jakie powstają związki i zależności wewnątrz obszaru bezpieczeństwa ekonomicznego, jak i na styku ze środowiskiem w różnych sytuacjach tj. pokoju, kryzysu, wojny.

Dobór mierników, wyznaczników i wskaźników jest zależny od podejścia do problematyki bezpieczeństwa ekonomicznego. Dla potrzebnych wygenerowania postulowanego modelu bezpieczeństwa ekonomicznego wydaje się, iż najwartościowszymi byłyby:

- PKB i jego dynamika;
- dynamika nakładów inwestycyjnych;
- dynamika przyrostu wartości środków trwałych;
- model systemu gospodarczego;
- powierzchnia państwa;
- liczba ludności i gęstość zaludnienia;
- dynamika produkcji przemysłowej;
- wielkość wydobycia, importu oraz produkcji surowców energetycznych;
- bilans energii elektrycznej;
- dynamika produkcji budowlanej;
- infrastruktura drogowa oraz komunikacyjna;
- środki oraz możliwości transportowe;
- produkcja rolnicza i jej dynamika;
- stosunek ora wielkości importu i eksportu.

Szerokie i elastyczne pojmowanie oraz wdrażanie do praktyki funkcjonowania państwa narzędzia jakim jest bezpieczeństwo ekonomiczne pozwoli na pełniejsze i sprawniejsze wykorzystywanie posiadanych zasobów i potencjalnych możliwości.

Bezpieczeństwo ekonomiczne poprzez swój zakres może stać się „strażnikiem" interesu narodowego. Bowiem właściwe jego wykorzystywanie podnosi próg wrażliwości państwa na oddziaływania tak zewnętrzne, jak i wewnętrzne. Poprzez wykorzystywanie elementów bezpieczeństwa ekonomicznego można sprawniej

definiować, analizować i przeciwdziałać ewentualnym zagrożeniom. To z kolei przekłada się na podniesienie ogólnego poziomu bezpieczeństwa państwa. Współcześnie trudno jest sobie wyobrazić tworzenie założeń i praktyczne ich wdrażanie w zakresie funkcjonowania różnych dziedzin bez uwzględnienia szczególnej roli jaką w tych procesach odgrywają czynniki ekonomiczne.

1.2.3. Wyzwania strategii obronnej a uwarunkowania bezpieczeństwa ekonomicznego

Na historię ludzkości można spojrzeć na jako splot wydarzeń na pograniczu sfery militarna, polityczna i ekonomiczna. W zależności od szeregu uwarunkowań jedna z tych sfer uzyskiwała dominacje nad pozostałymi. Były to procesy mniej lub bardziej rozpoznawalne. Jednak nie postrzegano tego tak wieloaspektowo jak obecnie. Współczesny złożony świat wymaga uchwycenia szerokiego spektrum spraw, które w swej istocie nie są jednorodne. Trudno dziś powiedzieć, o którejkolwiek dziedzinie życia społecznego, iż nie jest interdyscyplinarna. Odnosi się to także to istoty pojęcia strategii obronnej państwa, która jest wypadkową sfery politycznej, gospodarczej, społecznej itd. W związku z tym przed wieloma krajami – w tym i Polską stanęły do rozwiązania problemy związane ze strategią obronną i jej korelacjami z bezpieczeństwem ekonomicznym. Szczególnego znaczenia nabrało to na początku XXI wieku.

Wypracowana strategia winna sprostać współczesnym wyzwaniom, aby móc skutecznie przeciwstawić się negatywnym następstwom kształtowania się środowiska międzynarodowego. Jednocześnie winna być bodźcem do podejmowania przemian w sferze gospodarczej, których efektem byłoby zapewnienie środków do wypełniania zadań jakie przed nią stoją.

Dla kształtowania i utrzymania bezpieczeństwa ekonomicznego ważnym jest określenie jego uwarunkowań, bowiem wyznaczają one podstawy, poziom i zakres bezpieczeństwa ekonomicznego. Najważniejszym kryterium, które wykorzystuje się przy określaniu, kreowaniu i utrzymaniu bezpieczeństwa ekonomicznego są czynniki,

które go kształtują. Mówiąc o czynnikach należy pamiętać, iż tworzą one niejednorodny system powiązań i zależności, o różnych siłach i kierunkach oddziaływania. Ponieważ wyodrębnienie wszystkich uwarunkowań nastręcza pewne trudności, dlatego też aby je jednoznacznie rozpoznać i scharakteryzować pożądanym staje się ich pogrupowanie. Na ogólnym poziomie rozważań można wyróżnić następujące grupy uwarunkowań bezpieczeństwa ekonomicznego: polityczne, ekonomiczne (gospodarcze), militarno-obronne, geostrategiczne oraz infrastrukturalne.

Uwarunkowania te można rozważyć jako wypadkową dwóch grup czynników:

- pierwszą, charakterze zewnętrznym, które są generowane przez środowisko otaczające określone państwo;
- drugą, charakterze wewnętrznym, których genezy można dopatrywać się wewnątrz określonego państwa.

Uwarunkowania bezpieczeństwa ekonomicznego można postrzegać jako czynniki jego kształtowania. Takie podejście będzie skutkowało określeniem trzech wpływów na kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego: ujemnego, obojętnego, dodatniego. Dla celów analitycznych można rozpatrywać każdy z tych wpływów pojedynczo, jednak w rzeczywistości spotykamy się z występowanie wszystkich trzech naraz, lecz z różnym nasileniem.

Wpływ dodatni oznacza, iż występują czynniki sprzyjające tworzeniu i utrzymaniu bezpieczeństwa ekonomicznego. Natomiast wpływ czynników ujemnych generuje zagrożenia dla utrzymania i kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego. Z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego pożądane jest, aby przeważający wpływ posiadały czynniki dodatnie.

Rozważając problematykę uwarunkowań bezpieczeństwa ekonomicznego uwidacznia się, iż wiodącymi są czynniki jego kształtowania, stąd też odwołujemy się do podziału uwarunkowań na polityczne, ekonomiczne, militarno-obronne, geostrategiczne i infrastrukturalne.

Spośród wszystkich uwarunkowań wiodącą rolę, przy obecnym rozwoju międzynarodowych stosunków gospodarczych, posiadają uwarunkowania ekonomiczne. Bowiem to one formułują wymogi bezpieczeństwa ekonomicznego w sferze podażowej, popytowej i infrastrukturalnej.

Sfera podażowa bezpieczeństwa ekonomicznego państwa charakteryzuje uwarunkowania gospodarcze (sferę produkcyjną i usługową), natomiast sfera popytowa odnosi się do możliwości pozyskania surowców, siły roboczej, myśli technicznej, żywności, know-how itd. Sfera infrastrukturalna obejmuje obszar technologiczny, zarządzanie i instytucje.

Uwarunkowania ekonomiczne składają się z dwóch obszarów:

a) **Zewnętrznego** – wynikającego ze sposobu powiązania gospodarki kraju z gospodarką otaczającego środowiska, jak i środowiskiem wewnętrznym państwa tj. otaczającym szeroko rozumianą sferę gospodarczą. Rozwój obszaru zewnętrznych ekonomicznych uwarunkowań zachowania i wzrostu poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego w dużym stopniu zależy od więzów jakie posiada gospodarka narodowa z gospodarką światową i otoczeniem społecznym (ze wszystkimi implikacjami wypływającymi z tego otoczenia tj. kulturowymi, naukowymi, konsumpcyjnymi itd.);
b) **Wewnętrznego** – jest on wypadkową potencjału intelektualnego, zasobów roboczych, majątku znajdującego się w dyspozycji, uwarunkowań geograficznych.

Znaczącą rolę wśród uwarunkowań bezpieczeństwa ekonomicznego odgrywają uwarunkowania polityczne. Ich uwzględnienie oznacza, iż problematyka bezpieczeństwa ekonomicznego nie jest pojęciem samym w sobie, lecz istnieje w ścisłym powiązaniu z sytuacją społeczną i obronną państwa oraz z aktualnym układem politycznym. Wynika z tego, iż uwarunkowania polityczne posiadają dwie płaszczyzny: wewnętrzną i zewnętrzną. Naczelnym zadaniem wobec tego zjawiska winno być zdobywanie i gromadzenie wiedzy na jego temat. Tworzenie możliwości do jej przepływu i wykorzystania. Celem tych działań winno być określenie, czy z rozpoznanych uwarunkowań wypływają możliwości, czy też zagrożenia dla państwa.

Na płaszczyźnie wewnętrznej uwarunkowania polityczne bezpieczeństwa ekonomicznego są kreowane przez sferę polityczną - politykę bezpieczeństwa państwa i jej uwidocznienie na płaszczyźnie społeczno-gospodarczej, a także w polityce bezpieczeństwa ekonomicznego, poprzez określenie celów, zadań i systemu organizacyjnego.

Na płaszczyźnie zewnętrznej uwarunkowania polityczne bezpieczeństwa ekonomicznego odnosi się do ustroju politycznego oraz przynależności do określonego bloku państw (organizacji), a także w zakresie charakteru stosunków, jakie zostały wypracowane z innymi państwami i organizacjami (blokami państw).

Uwarunkowania polityczne bezpieczeństwa ekonomicznego posiadają ścisłe powiązania z uwarunkowaniami ekonomicznymi, gdyż wypływają z siebie wzajemnie i nie mogą samodzielnie występować. Ponadto przynależy im się rola kreatywnego i konstruktywnego kształtowania polityki bezpieczeństwa ekonomicznego. Bowiem nadają one formę zinstytucjonalizowaną uwarunkowaniom kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego. Jednocześnie szerokość i głębokość powiązań pomiędzy grupami uwarunkowań bezpieczeństwa ekonomicznego powoduje, iż stają się dla siebie wzajemnie weryfikatorami.

Kolejną grupą uwarunkowań bezpieczeństwa ekonomicznego są uwarunkowania obronno-militarne. Jest ona grupą dalece złożoną. Są one pochodną uwarunkowań politycznych i ekonomicznych. Tenże obszar uwarunkowań wypływa z założeń polityki bezpieczeństwa państwa poprzez nałożenie na gospodarkę narodową konieczności zaspokajania militarnych potrzeb państwa. Stanowią one zbiór czynników, które mogą warunkować utratę lub utrzymanie, a nawet wzrost poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Odnosi się to do wszystkich stanów tzn. pokoju, zagrożenia militarnego i wojny. Czynniki z tego obszaru mogą sprzyjać, jak i ograniczać kształtowaniu się bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Wyszczególnione stany, w jakich może się znajdować państwo są wypadkową zaistniałych konfliktów społecznych, narodowościowych i państwowych.

Czynniki wypływające z obszaru obronno–militarnego są bodźcem do tworzenia i ciągłej aktualizacji systemu działań w sferze gospodarczej, funkcjonującego pod kątem dostosowania jej struktur do wymagań, jakie stawiane są przez określone obszary bezpieczeństwa państwa. Oznacza to, że uwarunkowania obronno–militarne są obszarem złożonym i rozwiązywalnym poprzez działania wieloetapowe, gdyż wypływa to ze stopnia zmienności sytuacji, w jakiej znajduje się dany kraj.

Kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego zależy od stanu, w jakim może znajdować się państwo. W każdym z nich ujawniają się inne problemy do rozwiązania:

a) W stanie pokoju: w skali makro uwarunkowania bezpieczeństwa ekonomicznego skupiają się na trzech grupach:
   - pierwszą grupę stanowią **uwarunkowania kreacyjne**, które są związane z tworzeniem polityki bezpieczeństwa państwa, jego strategii obronnej i systemu obronnego oraz uszczegółowieniem w ich obszarze problematyki bezpieczeństwa ekonomicznego;
   - drugą grupę stanowią **uwarunkowania realizacyjne (funkcjonalne)**, które są zauważalne w trakcie realizacji polityki bezpieczeństwa, przy wypełnianiu założeń strategii obronnej, a także przy tworzeniu, utrzymaniu i rozwoju systemu obronnego;
   - trzecią grupę stanowią **uwarunkowania** spełniające zadania **weryfikacyjne (korygujące)** wobec dwóch pierwszych grup uwarunkowań.

b) W stanie zagrożenia: uwarunkowania obronno–militarne skupiają się w dwóch grupach – realizacyjnej i weryfikacyjnej. Grupa kreacyjna jest wykorzystywana w ograniczonym stopniu. Działania skupiają się na zabezpieczeniu niezbędnego minimum dla przetrwania ludności. Sfera gospodarcza przygotowuje się do zaspokajania potrzeb w większym stopniu wojska niż ludności cywilnej.

c) W stanie wojny: działania nadal będą się skupiać w obszarze realizacyjnym i weryfikacyjnym, lecz przy położeniu większego nacisku na ten ostatni, gdyż w trakcie działań wojennych będą narastały czynniki negatywne, które będą wymagały odpowiednich reakcji.

Na kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego duży wpływ będą posiadały uwarunkowania społeczne, które skupiają w sobie szereg uwarunkowań socjalno – bytowych, kulturowych, oświatowych itp. Stanowią o nich warunki bytowe ludności, zabezpieczenie społeczne (ochrona zdrowia, system rentowo - emerytalny, kultura,

oświata, sport itd.). Analiza tego obszaru uwarunkowań ukazuje poziom życia społeczeństwa oraz kierunki, które należy obrać, aby zapewnić dobrobyt jednostki.

Uwarunkowania społeczne znajdują się w ścisłym związku z uwarunkowaniami politycznymi i ekonomicznymi. Są one w dużym stopniu od nich zależne.

O dużym znaczeniu dla bezpieczeństwa ekonomicznego, są uwarunkowania geostrategiczne. Z jednej strony nie mamy żadnego wpływu na fizyczne ukształtowanie kraju, jego klimat, ilość zasobów naturalnych, położenie względem innych państw, z drugiej strony możemy kształtować liczbę ludności, sieć komunikacyjną itd. Z obszaru tych uwarunkowań, często w decydującym stopniu, wypływa fakt, jakie miejsce posiada kraj w hierarchii światowej.

Bezpośredni wpływ na realizację procesu bezpieczeństwa ekonomicznego posiadają uwarunkowania infrastrukturalne. Znajdują one bowiem odbicie we wszystkich omawianych dotychczas grupach uwarunkowań.

Uwarunkowania infrastrukturalne wpływają na kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego w następujący sposób:

a) w wymiarze ekonomicznym koncentrują się na problemie niepodzielności nakładów w skali zaangażowania poszczególnych rodzajów kapitału, pracochłonności i kapitałochłonności przedsięwzięć, a także na kwestie zmian jakościowych;
b) w wymiarze społecznym są to działania administracji państwowej i samorządowej na rzecz zapewnienia odpowiedniej sytuacji prawno-ekonomicznej społeczeństwa;
c) w wymiarze techniczno – organizacyjnym są one odpowiedzialne za realizację zarządzania i koordynowania procesów kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego, a także kształtowanie cech niezbędnych do realizacji tych przedsięwzięć tj. dużej mobilności, żywotności przestrzennej, jedności funkcjonalnej itd.

Uwarunkowania infrastrukturalne winny zapewniać takie rozwiązania, które sprzyjałyby rozwojowi poziomu bezpieczeństwa jednostki, podmiotów gospodarczych, gałęzi przemysłu, aż do bezpieczeństwa państwa.

Związki pomiędzy sferą militarną i gospodarczą sięgają zarania dziejów ludzkości. Ślady oddziaływań obu sfer można się doszukać już w pierwszych, jakie dotrwały do naszych czasów, przekazach piśmienniczych.

Sun Tzu, chiński myśliciel, wódz i mąż stanu, żyjący na przełomie VI i V wieku p.n.e., w swych rozważaniach wiele uwagi poświęcił tej tematyce. W dziele pod tytułem „Sztuka wojny" podkreślał, iż aby prowadzić wojnę nie można tylko myśleć o stworzeniu silnej armii, ale także należy przewidzieć jakie należy zaspokoić potrzeby wynikłe z jej stworzenia. Można się doszukać w tych rozważaniach wniosków z obszaru strategii obronnej i ekonomii. Wskazują one na wymogi, jakie stawia strategia obronna gospodarce i jakie wynikają z tego sprzężenia zwrotne.

Wagę problematyki strategii obronnej i jej korelacji ze sferą gospodarczą dostrzegli także stratedzy – myśliciele tworzący w Starożytnej Grecji i Rzymie. Wówczas to narodziła się słynna maksyma – pecunia nervus belli – co można przetłumaczyć – „pieniądz jest nerwem armii".

Również w nowożytnej Europie dostrzeżono wagę zależności zachodzących pomiędzy sferą gospodarczą a militarną. Korespondowały one z krzewieniem idei Odrodzenia. Było to związane ze zmianą filozofii prowadzenia wojen. Od XV wieku konflikty nabrały na intensywności, nastąpił znaczny wzrost liczebności armii, a wraz z nią wprowadzano nowe jakościowo rodzaje uzbrojenia i wyposażenie armii. Wraz z tymi zmianami nastąpił znaczny wzrost kosztów konfliktów. Każda wojna była dużym obciążeniem dla państw je prowadzących, jednak narastanie wielkości konfliktów, konieczności angażowania coraz to większej liczby ludności – bezpośrednio zaangażowanej w prowadzenie konfliktu, jak i pracującej na jego rzecz – coraz większej ilości uzbrojenia, które było o wyższej jakości i wyższym zaawansowaniu technologicznym. W żadnym okresie historii ludzkości nie można było prowadzenie działań zbrojnych bez odpowiedniego zaplecza gospodarczego w stosunku do prowadzonych działań, jednak w okresie Odrodzenia można doszukiwać się początku idei wojny totalnej. Nastąpiło odejście od wojen rycerskich na rzecz powszechnego udziału w walkach zbrojnych. Powolnie kształtujące się masowe armie stawiały przed sferą gospodarczą „obowiązek" wypracowania

i zabezpieczenia niezbędnych środków finansowych i rzeczowych na potrzeby ich działań. To kierujący gospodarką musieli poszukiwać takich rozwiązań, które pobudzą do rozwoju odpowiednie gałęzie przemysłu (gospodarki), aby móc zaspokajać w jak największym stopniu roszczenia sfery militarnej. Było to jedynie możliwe na drodze wzrostu potęgi ekonomicznej państwa, poniekąd roszczenia płynące ze sfery militarne stymulowały kierunki i szybkość rozwoju gospodarki. Analizując przebieg wojen, jakie wybuchały w kolejnych wiekach powstaje obraz jak ważną i często decydujący wpływ na ostateczny wynik działań zbrojnych miał poziom zaspokojenia potrzeb sił zbrojnych np. klęska Rosji w Wojnie Krymskiej, klęska Południa w Wojnie Secesyjnej, czy też klęska Francji w wojnie z Prusami w 1871 r. - były spowodowane niższym poziome rozwoju gospodarczego państw, które przegrały, gdyż w znacznie mniejszym stopniu miały możliwości zaspokajania potrzeb sił zbrojnych[92]. Każda klęska militarna odbijała się następnie w sposób niekorzystny na sferze gospodarczej np. utrata darmowej (niewolniczej) siły roboczej przez plantatorów z południowych stanów Stanów Zjednoczonych, przy jednoczesnym pozyskaniu masowej i taniej siły roboczej przez fabryki z Północy.

Jednak rozwój środków walki oraz wprowadzenie doktryny masowości do idei prowadzenia wojen kazało się bronią obusieczną. Szereg analiz z przełomu XIX i XX wieku wykazało, iż nowa wojna nie tylko doprowadzi do pokonania jednej ze stron konfliktu, ale także konieczność poniesienia na nią dużych nakładów, co będzie przyczyną ruiny gospodarek obu stron (zwolennikiem tej tezy był Jon Block, bankier i ekonomista, żyjący w latach 1836 – 1902). Jak dowiodła historia w postaci przygotowań i trwania I Wojny Światowej teza okazała się słuszna. Przed rozpoczęciem I Wojny Światowej przeciwne strony podniosły wydatki na „obronność", co już było samym w sobie dodatkowym obciążeniem gospodarek, a następnie niepowodzenie opracowanych planów strategicznych – wymuszone odejście od idei wojny błyskawicznej na rzecz wojny pozycyjnej – przyniosło kolejne znaczące obciążenia gospodarek narodowych na rzecz prowadzenia działań zbrojnych. Doświadczenia płynące z I Wojny Światowej

[92] Por. W. Goetel, Cywilizacja współczesna pożera surowce, w: Wiedza i życie, nr 9, 1959, s. 546.

pokazały, iż zabrakło korelacji pomiędzy sferą militarną i gospodarczą[93]. Przyjęta przez Niemcy doktryna wojenna spowodowała, iż gospodarka nie była w stanie w dłuższej perspektywie zaspokoić potrzeb państwa i armii, co pociągnęło za sobą drenaż obszaru pozamilitarnego Było to odczuwalne przez wiele lat po zakończeniu wojny, a można nawet się pokusić o stwierdzenie, iż efektem tego było dojście w 1933 r. nazistów do władzy i pośrednio II Wojna Światowa.

Doświadczenia płynące z I i II Wojny Światowej oraz kolejnych konfliktów przyczyniły się do zrozumienia i docenienia wagi problematyki gospodarczej dla wypełnienia doktryny obronnej, a co za tym idzie strategii obronnej. Obecnie we współczesnej gospodarce światowej, jak i w gospodarkach narodowych nie istnieje proste działanie przyczynowo-skutkowe. Problematyka gospodarcza posiada wiele płaszczyzn i częstokroć niedomagania jednej z nich uniemożliwia płynny rozwój i trwanie państwa. Jedną z takich płaszczyzn gospodarki narodowej jest bezpieczeństwo ekonomiczne. Bez zapewnienia odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa energetycznego, surowcowego, finansowego i żywnościowego trudne jest do zapewnienia trwanie i rozwój państwa, nie mówiąc o prowadzeniu skutecznej polityki obronnej.

Przekładając problematykę bezpieczeństwa ekonomicznego na potrzeby wypełniania strategii obronnej należy podkreślić, iż:

a) z doktryny obronnej, a co za tym idzie ze strategii obronnej winny wynikać kierunki działań gospodarczych niezbędnych do jej realizacji;
b) strategia obronna winna narzucać ile i na ile winna posiadać wsparcie dla realizacji swoich zadań ze sfery bezpieczeństwa ekonomicznego;
c) winny być jasno określone zakresy minimum-maksimum określonych zasobów dla realizacji skutecznej strategii obronnej, w korelacji z możliwościami gospodarki narodowej;
d) powinno się dążyć do takiego poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego, aby ewentualny przeciwnik był zniechęcony do rozpoczęcia wojny gospodarczej tak środkami ekonomicznymi, jak i militarnymi tzn. poziom bezpieczeństwa ekonomicznego winien być tak określony ze strony strategii, by móc podejmować

[93] Por. J. Misztal, Surowce strategiczne, MON, Warszawa 1974, s. 9 i 38.

i prowadzić działania zbrojne w określonym czasie w warunkach ograniczonego dopływu surowców i innych towarów do kraju.

Strategia obronna powinna określać potrzeby i sposoby ich zabezpieczenia (oczywiście w sposób realny i możliwy do realizacji). Cele i metody ich realizacji powinny być określone w strategii obronnej w sposób jasny i jednoznaczny, tak by można było zapewnić jej realizację w korelacji ze sferą gospodarczą. W innym przypadku nawet najlepsza doktryna obronna może stać się bezużyteczna ze względu na niemożliwość jej realizacji, gdyż nie zostaną zapewnione odpowiednie środki i siły na jej realizację.

1.3. Narodowa i sojusznicza strategia obronna a kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego kraju

Problem uzyskania poczucia bezpieczeństwa i potrzeba jego „pomnażania" towarzyszy ludziom od zarania ich dziejów. Ta potrzeba oraz szereg uwarunkowań historycznych i ewolucyjnych, które nałożyły się na dzieje ludzkości leżą u podstaw naszego pojęcia bezpieczeństwa. Od prostej zależności poczucia lub braku poczucia bezpieczeństwa przeszliśmy do wielowariantowego i wieloaspektowego rozpatrywanie tegoż pojęcia. W wyniku ewolucji ludzkość wytworzyła najbardziej skomplikowane systemy społeczne z istniejących dotychczas na Ziemi. Na początku XXI wieku funkcjonuje szereg społeczności, które są wielorasowe, wielokulturowe, niejednorodne etnicznie, które są spajane pierwotną potrzebą poczucia bezpieczeństwa. Dzisiaj ta potrzeba jest przedstawiana jako bezpieczeństwo państwa.

Bezpieczeństwo państwa jest kojarzone jako nierozerwalny element optymalnych warunków dla bytu społeczeństwa. Analizując dowolny aspekt życia społeczeństwa jednym z jej elementów będzie kontekst bezpieczeństwa i związane z występowaniem jego współzależności. Stąd wywodzi się między innymi wieloaspektowość problematyki bezpieczeństwa państwa.

Bezpieczeństwo ekonomiczne i strategia obronna nie są pojęciami mogącymi funkcjonować w oderwaniu od realiów otaczającego środowiska. Ukształtowanie obu

pojęć jakie nastąpiło poprzez przemiany cywilizacyjne przyczynia się do spojrzenia na nie z perspektywy wymagań i oczekiwań państwa.

By prawidłowo umiejscowić bezpieczeństwo ekonomiczne w obszarze problematyki bezpieczeństwa państwa oraz strategię obronną w strategii narodowej należy ujawnić związki i zależności jakie ukształtowały na przestrzeni dziejów kraju pomiędzy interesem narodowym, strukturą systemu obronnego państwa i strategią bezpieczeństwa państwa.

Interes narodowy rozumiany jako zespół określonych wartości ukształtowanych w wyniku doświadczeń historycznych, położenia geostrategicznego, posiadania określonego ustroju społeczno-politycznego, których potrzeba utrzymania przyczynia się do podjęcia działania przez naród. Tak ujmowany interes narodowy wskazuje na dwuobszarowy zakres pojmowania jego[94].

Pierwszy obszar obejmuje interesy bezwzględne, egzystencjalne (życiowe), związane z bezpośrednim bezpieczeństwem fizycznym życia obywateli oraz istnienia narodu i państwa. Są to interesy niestopniowalne, jednowymiarowe, nienegoocjowalne, „zerojedynkowe"[95]. Można powiedzieć, iż jest to nienegcjowalna część interesu, poprzez utrzymanie której decyduje się o trwaniu i rozwoju narodowym. Natomiast część negocjowalna ujmuje interes narodowy jako interesy względne, jakościowe, związane z jakością życia obywateli, istnienia narodu i funkcjonowania państwa. W przeciwieństwie do pierwszych są stopniowalne, wielowymiarowe, pozostawiające pewien margines „negocjowalności[96].

Takie rozumienie obszaru interesu narodowego narzuca określone funkcje bezpieczeństwu ekonomicznemu i strategii obronnej. Bowiem z niego wynika potrzeba utrzymania określonych wartości, a są nimi: suwerenność, niezależność gospodarcza i polityczna, prawo do samostanowienia itd. Interes narodowy staje się więc przyczynkiem do wyznaczenia określonych zadań i celów, poprzez realizację, których zostaną utrzymane pożądane wartości. Wartości bezwzględne, to te które

---

[94] Por. J. Kukułka, Zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie konfliktów w stosunkach międzynarodowych, w: Stosunki międzynarodowe, UMCS, Warszawa 1994, s. 124.
[95] Por. S. Koziej, Rozważania o przyszłej strategii NATO oraz strategii bezpieczeństwa i obronności RP, AON DSO, Warszawa 1999 r., s. 68.
[96] Ibidem, s. 68.

umożliwią fizyczne przetrwanie jednostki, a przez to narodu. Przez poziom fizycznego przetrwania jednostki-narodu uwidacznia się poziom humanizacji państwa. Prawidłowe zdefiniowanie interesu narodowego, którego treść wypływa z obszaru bezpieczeństwa państwa, pozwala na właściwe określenie zakresu i obszaru bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Znajdzie to swoje odzwierciedlenie w:

a) prawidłowym sformułowaniu celi rozwojowych dla gospodarki narodowej;
b) stworzeniu funkcjonalnego i odpornego na zagrożenia systemu gospodarczego;
c) ukształtowaniu stabilnego systemu społeczno-politycznego;
d) zmniejszeniu możliwości osłabienia systemu obronnego i zdolności obronnych państwa;
e) zapewnieniu trwania i rozwoju potencjału obronno-ekonomicznego;
f) właściwym skorelowaniu nałożonych obciążeń na gospodarkę narodową wobec sfery obronnej z poziomem zagrożeń.

Z tego zakresu wynikają związki jakie zachodzą pomiędzy ekonomią i bezpieczeństwem państwa oraz polityką. Jednak uchwycenie tych związków może powodować szereg trudności, bowiem w wielu wypadkach trudno jest jednoznacznie określić, czy podjęta decyzja ma tylko i wyłącznie charakter polityczny, czy też ekonomiczny. Z kolei decyzje podejmowane w jednej z tych sfer mają bezpośrednie przełożenie na bezpieczeństwo państwa. Wydaje się, iż nie można określić miejsca bezpieczeństwa ekonomicznego w ogólnej problematyce bezpieczeństwa państwa bez jednoczesnego ujmowania elementu wpływu polityki na tę relację. Jednak należy w tym miejscu zastrzec, iż nie zawsze jasne będą motywy polityczne podejmowanych decyzji z obszaru bezpieczeństwa państwa i ekonomicznego, jednak ich wpływ na kształtowanie się obu obszarów jest determinujący. Motywy polityczne decyzji z obszaru bezpieczeństwa państwa, jak i ekonomicznego wymagają ze względu na ich wagę celowego zniekształcenia, utajnienia lub niepełnego przekazu. W takiej też postaci są podawane do publicznej wiadomości.

Współcześnie przy silnych tendencjach globalizacyjnych gospodarki światowej bezpieczeństwo ekonomiczne uzyskało bardzo silne związki ze sferą polityczną i wywodzącym się z niej bezpieczeństwem ekonomicznym. Wzrost powiązań

pomiędzy gospodarkami narodowymi przyniósł większą wrażliwość ekonomiczną państwa. To z kolei powoduje większą podatność gospodarek poszczególnych krajów na czynniki zewnętrzne. Może to oznaczać uzależnienie bytu państwa od importu żywności, surowców, ze szczególnym uwzględnieniem surowców energetycznych oraz ubezwłasnowolnienie własnego systemu finansowego.

W interesie narodowym leży, aby przyjęty do osiągnięcia poziom bezpieczeństwa ekonomicznego zapewnił krajowi, w otwartych gospodarkach rynkowych:

- zabezpieczenie przed niekorzystnymi wpływami wolnej gry rynkowej;
- zapewnienie elastyczności na podaż określonych dóbr zarówno w sferze militarnej, jak i pozamilitarnej.

Natomiast dla strategii obronnej z interesu narodowego wypływają następujące cele:

a) ogólne:

- obrona i ochrona państwa/narodu przy zastosowaniu środków militarnych;
- obrona interesów narodowych przed zagrożeniami militarnymi;
- wspieranie polityki państwa za pomocą środków militarnych;

b) szczegółowe:

- **w zakresie ochrony i obrony państwa środkami militarnymi:**

- zapobieganie powstaniu zagrożeń oraz ich ograniczanie;
- obronę bytu narodowego i państwowego w warunkach skonkretyzowania się ich zagrożeń;
- zapewnienie nienaruszalności terytorium państwa;
- zapewnienie suwerenności państwowej, rozumianej jako wyłączność egzekwowania prawa przez państwo na jego terytorium[97];

- w zakresie wspierania polityki państwa środkami militarnymi:

- wsparcie polityki i obrony interesów państwa na arenie międzynarodowej środkami militarnymi;
- realizacja zobowiązań międzynarodowych i sojuszniczych (koalicyjnych) w zakresie użycia sił zbrojnych;

---

[97] Por. B. Balcerowicz, Obronność ..., op. cit., s. 102.

- udział w obronie praworządności, porządku publicznego i trwałości państwa[98].

Przedstawione powyżej cele są sformułowane na poziomie ogólnym, przez co posiadają charakter ponadnarodowy. Dopiero poprzez ich przełożenie na poziom narodowy-państwa następuje ich konkretyzacja w poszczególnych ich etapach wdrażania tzn. począwszy od interesu narodowego, poprzez bezpieczeństwo państwa, strategię narodową, strategię bezpieczeństwa narodowego, skończywszy na strategii obronnej. Właściwe i jasno oraz odpowiednio zhierarchizowane cele stawiane strategii obronnej przez bezpieczeństwo państwa jest podstawą utrzymania jego na wymaganym poziomie. Źle określone cele dla strategii obronnej, niewłaściwe rozpoznanie kierunków i skali zagrożeń, niewłaściwe zestawienie celów możliwych i koniecznych, niedopasowanie celów do posiadanych zasobów itd., w bliższym lub dalszym czasie niekorzystnie odbije się na poziomie bezpieczeństwa państwa. Strategia bezpieczeństwa państwa (narodowego) - i analogicznie jej działy: strategia bezpieczeństwa wewnętrznego, zewnętrznego i obronności (lub obrony narodowej) – to przyjęta do realizacji koncepcja zawierająca określenie najistotniejszych (strategicznych) potrzeb i celów państwa w dziedzinie bezpieczeństwa (obronności), optymalnych w danych warunkach sposobów osiągania tych celów oraz niezbędnych do tego sił i środków[99].Można ja także ująć jako dziedzinę strategii narodowej, obejmującą tworzenie, przygotowanie i wykorzystanie potencjału państwa dla przeciwdziałania wszelkim zagrożeniom bytu i rozwoju[100].

Z takiego rozumienia strategii obronnej wynikają zadania jakie na niej spoczywają, obszary jej oddziaływania oraz możliwości realizacyjnych. Jednym z obiektów zainteresowania strategii bezpieczeństwa państwa jest rozpoznawanie wyzwań jakie stoją przed państwem, w których należy podejmować decyzje strategiczne, a przez to automatycznie wyznacza problematykę jakiej rozwiązanie spoczywa w gestii bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii obronnej. W jej obszarze następuje skonkretyzowanie celów i określenie niezbędnych środków do ich osiągnięcia, czego efektem powinno być zapewnienie państwu odpowiedniego

---

[98] Ibidem, s 102.
[99] Por. S. Koziej, Rozważania o przyszłej ..., op. cit., s. 66.
[100] Słownik terminów ..., op. cit., s. 72.

poziomu bezpieczeństwa. Strategie bezpieczeństwa państwa określa się obowiązującą doktryną, z której wypływają konkretne zadania stojące przed sferą militarną i gospodarczą.

Z doktryny obronnej wynikają kierunki zagrożeń militarnych oraz dostępne środki do przeciwdziałania im. Poprzez określenie zagrożeń militarnych wyłaniają się obszary działalności państwa narażone na ich oddziaływanie oraz warunki występowania tychże zagrożeń. W strategii bezpieczeństwa państwa można określić horyzont czasowy występowania zagrożeń tzn. czas, w którym mogą powstać oraz czas trwania zagrożeń. Efektem tego są zadania jakie obszar obronności stawia przed gospodarką, która z kolei jest jednym z filarów bezpieczeństwa państwa.

Po zdefiniowaniu zadań wypływających ze strategii bezpieczeństwa państwa następuje przygotowanie i praktyczna realizacja ich w sferze bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii obronnej. Wówczas obserwuje się przygotowanie i wykorzystanie potencjału obronnego i gospodarczego państwa. Kolejnym elementem decydującym o umiejscowieniu bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii obronnej w problematyce bezpieczeństwa państwa jest funkcjonująca struktura systemu obrony państwa. Na strukturę systemu obrony państwa składają się trzy główne elementy:

- naczelne organy państwa;
- wyspecjalizowane ogniwa bezpieczeństwa państwa;
- wspomagające ogniwa bezpieczeństwa państwa.

Do naczelnych organów państwowych należą, w przypadku Polski, Sejm i Senat (władza ustawodawcza), Premier i Rada ministrów (władza ustawodawcza) oraz sądy[101]. Do ich kompetencji należy tworzenie i utrzymanie bezpieczeństwa państwa wraz ze wszystkimi jego aspektami. Naczelne organy państwowe stanowią zasady funkcjonowania państwa, stoją na straży ich realizacji i przestrzegania. Poprzez

[101] Władzę sądowniczą umieszczono w gronie naczelnych organów państwa mimo pomijania ich w tego rodzaju rozważaniach w literaturze przedmiotu, jak i innych opracowaniach, w tym rządowych. Wydaje się, iż nie można mówić o spójnym systemie bezpieczeństwa państwa, gdy pomija się tak ważną kwestię dla stabilności państwa, jak przestrzeganie i egzekwowanie prawa.

swoje działania określają miejsce i rolę bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii obronnej w ogólnym obszarze bezpieczeństwa państwa[102].

Natomiast wyspecjalizowane ogniwa bezpieczeństwa państwa są powoływane w celu zapewnienia wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa państwa. W zależności od struktury państwa będą posiadały różny kształt i kompetencje, do obszaru ich zainteresowań będą należały sprawy obronności, bezpieczeństwa wewnętrznego oraz sprawne funkcjonowanie państwa itd. W obszarze ich kompetencji leży bezpośrednie przygotowanie odpowiednich sił i środków w celu zabezpieczenia bezpieczeństwa państwa. Znajduje to odzwierciedlenie w rozporządzenia i projektach ustaw itp., które bezpośredni przekładają się na sposób, formę i jakość kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii obronnej. Z możliwości i woli tychże ogniw w kształtowaniu poszczególnych obszarów bezpieczeństwa państwa, z praktycznego ich działania, wynika poziom bezpieczeństwa państwa.

Wspomagającymi ogniwami bezpieczeństwa państwa są organy, na których dodatkowo poza podstawowymi zadaniami spoczywają zadania z zakresu realizacji bezpieczeństwa państwa. Wyraża się to w bezpośrednim lub pośrednim wspieraniu i zabezpieczaniu działań na rzecz bezpieczeństwa państwa. Odbywa się to szczególnie w obszarze ochronno-usługowym.

Z obszaru interesu narodowego, struktury systemu obronnego i strategii bezpieczeństwa państwa wyłania się filozofia pojmowania bezpieczeństwa państwa. Z filozofii bezpieczeństwa państwa, która jest niczym innym niż tylko systemem zarządzania obszarem bezpieczeństwa państwa wynikają umiejscowienia poszczególnych jego składowych w całym systemie. Z niej wypływa kształt interesu narodowego, który determinuje dwa podstawowe składowe całego systemu tj. obszar militarny i pozamilitarny. Ponadto z interesu narodowego wynika strategia bezpieczeństwa państwa. Kształt i zakres w jakim operują bezpieczeństwo ekonomiczne i strategia obronna jest wypadkową powyższych rozwiązań. Bez wątpienia bezpieczeństwo ekonomiczne obejmuje układ militarny i pozamilitarny bezpieczeństwa państwa, strategia bezpośrednio powiązana z bezpieczeństwem

---

[102] Por. S. Koziej, F. Wołkowicz, Podstawowe założenia ..., op. cit., s.35-36.

ekonomicznym jest umiejscowiona w układzie militarnym. Po przez bezpośredni powiązanie i operowanie częściowo w podobnych obszarach tworzą zbiór wspólny. Jednocześnie należy mieć na uwadze, iż z relacji pomiędzy interesem narodowym a strukturą systemu bezpieczeństwa państwa wyłania się strategia bezpieczeństwa państwa.

Bezpieczeństwo ekonomiczne, jak i strategia obronna są częściami składowymi bezpieczeństwa państwa. Są to jednak pojęcia węższe. Ponadto należy podkreślić, iż bezpieczeństwo ekonomiczne i strategia obronna w stosunku do bezpieczeństwa państwa są pojęciami współzależnym. Bezpieczeństwo ekonomiczne posiada szereg subelementów wraz z bezpieczeństwem państwa, odnoszą się one do takich obszarów jak: bezpieczeństwo żywnościowe, energetyczne, finansowe i surowcowe. Nakładanie się obszarów obu pojęć powodują powstanie szeregu konfiguracji i zależności, których wypadkową jest ostateczna forma i poziom bezpieczeństwa państwa i bezpieczeństwa ekonomicznego. Przy czym bezpieczeństwo ekonomiczne nie może być osiągnięte w oderwaniu od pozostałych składowych bezpieczeństwa państwa. Jedynie przy jednoczesnym zaspokajaniu potrzeb wynikających z innych płaszczyzn bezpieczeństwa narodowego można zaspokoić potrzeby wypływające z bezpieczeństwa ekonomicznego. Chcąc by bezpieczeństwo ekonomiczne wypełniało stawiane przed nim wymogi należy przy konstruowaniu jego zasad udzielić odpowiedzi na następujące pytania: jakich organizacji międzynarodowych jesteśmy członkami i co z tego wynika? wobec jakich dziedzin funkcjonowania państwa to się odnosi? wobec jakich państw oraz wobec jakich organizacji zachowujemy szeroko rozumiane bezpieczeństwo, ze szczególnym uwzględnieniem bezpieczeństwa ekonomicznego? jakie państwa, czy też organizacje międzynarodowe stanowią realne zagrożenie bezpieczeństwa? Odpowiedzi na te pytania są determinowane przez interes narodowy oraz strukturę systemu bezpieczeństwa państwa i znajdują odbicie w strategii narodowej.

Z kolei jednym z rodzajów strategii narodowej jest strategia obronna, której nadrzędnym celem w krajach demokratycznych jest niedopuszczenie kraju w uwikłanie się w spory i konflikty. Współcześnie zarysowuje się tendencja kładąca nacisk, aby przyjęta strategia obronna przyczyniała się do pokojowego współistnienia

w skali regionalnej, jak i globalnej. Zakładanym efektem takiego podejścia do strategii obronnej staje się odpowiednie ukierunkowanie rozwoju prawa międzynarodowego, tworzenie porozumień w szeregu obszarach – w tym bipolarne i wielostronne oraz rozwijanie współpracy w szeroko rozumianej dziedzinie obronności. Na strategii obronnej spoczywa obowiązek, aby siły zbrojne nie tylko były elementem odstraszającym ewentualnego nieprzyjaciela, ale także by były trwałym elementem systemu demokratycznego. Działania z obszaru strategii obronnej z perspektywy bezpieczeństwa państwa posiadają charakter długofalowy i są nastawione na przygotowanie państwa do funkcjonowania w okresie narastania lub występowania zagrożeń o charakterze militarnym. W swej istocie strategia obronna powinna wykorzystywać w sposób planowy środki z różnych dziedzin działalności państwa.

Bezpieczeństwo państwa, bezpieczeństwo ekonomiczne oraz strategia obronna są pojęciami współzależnymi. Kształt i istota bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii obronnej zależy od przyjętej filozofii bezpieczeństwa państwa. Jednakże na zasadzie sprzężenia zwrotnego od poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego i wdrożonej strategii obronnej zależy ogólny poziom bezpieczeństwa państwa. Nieprawidłowe określenie wymagań wobec bezpieczeństwa ekonomicznego może spowodować niewłaściwe przygotowanie gospodarki kraju do funkcjonowania w różnych możliwych do wystąpienia sytuacjach. Z podobną sytuacja występuje w obszarze strategii obronnej. Niewłaściwe określenie kierunków i skali zagrożeń militarnych może przyczynić się do utraty możliwości do właściwego przygotowania struktur państwowych do przeciwdziałania zagrożeniom militarnym. Rozważając współcześnie o bezpieczeństwie narodowym nie sposób nie zauważyć , iż jest ono pojęciem wieloaspektowym o bardzo skomplikowanym „mechanizmie". Bezpieczeństwo ekonomiczne oraz strategia obronna są jedynie „trybami tego mechanizmu", jednak przy dokładnej analizie uwidacznia się ich pierwszoplanowa rola dla zapewnienia pożądanego poziomu bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo ekonomiczne obejmuje swym zakresem obszar militarny i pozamilitarny bezpieczeństwa państwa oraz posiada duży wpływ na nie. Natomiast strategia obronna znajduje się w obszarze militarnym bezpieczeństwa państwa, lecz

poprzez zachodzące powiązania i zależności posiada wpływ na kształt obszaru pozamilitarnego. Ten proces zachodzi także w odwrotnym kierunku. Kształt i zakres obu pojęć w systemie bezpieczeństwa państwa zależy od przyjętego systemu zarządzania państwem i wynikającej z tego hierarchizacji celów, poziomu ich uszczegółowienia, wymuszania sposobów ich osiągania, sposobów zapewnienia środków itd.

2. DIAGNOZA UWARUNKOWAŃ KSZTAŁTOWANIA BEZPIECZEŃSTWA EKONOMICZNEGO POLSKI W ŚWIETLE WYMAGAŃ NARODOWEJ I SOJUSZNICZEJ STRATEGII OBRONNEJ

2.1. Identyfikacja i analiza uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego kraju w okresie transformacji systemowej

Fundamentalne zmiany jakie zaszły na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych w Europie Środkowej i Wschodniej, stworzyły nowe uwarunkowania bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Rozpadło się imperium radzieckie na skutek odrzucenia totalitarnego ustroju politycznego i komunistycznej ideologii. Ustanowiono wiele wolnych i niepodległych państw na obszarze republik byłego Związku Radzieckiego. Zakończył się podział Europy. Te doniosłe wydarzenia, jak również transformacja środowiska bezpieczeństwa, wywarły głęboki wpływ na wszystkie międzynarodowe osiągnięcia bezpieczeństwa. Oznaczając zakończenie politycznej, ideologicznej i wojskowej konfrontacji między Wschodem i Zachodem, która charakteryzowała lata „zimnej wojny", umożliwiły one przeorientowanie swojej polityki, przy zachowaniu tej podstawowej funkcji, jaką jest zagwarantowanie bezpieczeństwa oraz kontynuowanie wysiłków na rzecz realizacji długofalowego celu politycznego czyli ustanowienia nowego ładu pokojowego na świecie.

Lata dziewięćdziesiąte były okresem radykalnych zmian ustrojowych w Polsce. Po wielu wiekach Rzeczypospolita Polska znalazła się w sytuacji sprzyjającej rozwiązaniu dylematu bezpieczeństwa, wyznaczonego przez położenie między dwiema potęgami – Rosją i Niemcami. Największym i najbardziej rozwiniętym naszym sąsiadem jest Republika Federalna Niemiec. Współpraca z Niemcami to jedna z głównych dróg wiodących Polskę do Unii Europejskiej. Także rozwój polskiej gospodarki potrzebuje partnerskich powiązań z gospodarką niemiecką. Poza tym z Niemcami łączy nas członkostwo we wspólnym sojuszu militarnym –

NATO. Polska jest głęboko zainteresowana współpracą z Rosją, naszym wschodnim sąsiadem. Sąsiedzką i regionalną współpracę traktujemy jako drogę ułatwiającą wspólne włączenie się w przyszły, ogólnoeuropejski system bezpieczeństwa zbiorowego.

Po przystąpieniu do Sojuszu Północnoatlantyckiego Polska w istotny sposób zmieniła swą pozycję geopolityczną i geostrategiczną na arenie międzynarodowej. Polska stała się częścią sojuszniczego systemu obronnego, gwarantującego bezpieczeństwo i stabilny rozwój kraju. Wyraźnie zmienił się charakter zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa Polski i środowiska międzynarodowego. Wzrosła liczba kryzysów lokalnych, przeradzających się niejednokrotnie w lokalne lub regionalne konflikty na tle waśni etnicznych i religijnych, sporów granicznych, naruszania praw człowieka, katastrof nuklearnych i wywołanych działalnością człowieka, zapaści gospodarczo-cywilizacyjnej, itp.

Rewolucyjne zmiany nastąpiły w sferze gospodarczej państwa. Z gospodarki nakazowo-rozdzielczej, centralnie planowanej nastąpiło przejście do gospodarki rynkowej. Proces ten jest jednak bardzo skomplikowany a przede wszystkim długofalowy. Polska jest na drodze do pełnej demokracji i gospodarki rynkowej opartej głównie na własności prywatnej.

Historyczne zmiany, jakie dokonały się w Polsce oraz w jej międzynarodowym otoczeniu mają wpływ na problematykę bezpieczeństwa kraju, w tym na kształt bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Z punktu widzenia strategii bezpieczeństwa i strategii obronnej koniecznym staje się prowadzenie analiz wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań bezpieczeństwa państwa. Szczególnie odnosi się to do wymiaru politycznego, gospodarczego i militarnego oraz aspektów, które nabrały w ostatnich latach znaczenia we współczesnym świecie tj. ekologicznego, społecznego i prawno-legislacyjnego .

1.1.1. Uwarunkowania polityczne

Rok 1989 zapoczątkował proces radykalnej przemiany politycznej w stosunkach Wschód-Zachód, poprzedzony „pierestrojką" w ZSRR ściśle związaną

z osobą M.Gorbaczowa, rozpadem ZSRR oraz ze zburzeniem Muru Berlińskiego. Zmierzch systemu socjalistycznego zapoczątkował przemiany w skali globalnej w sferze politycznej, gospodarczej oraz militarnej. Na początku lat dziewięćdziesiątych nastąpił rozpad Układu Warszawskiego i bloku gospodarczego jakim była Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej. Polska znalazła się bez sojuszników w sferze militarnej i partnerów w sferze gospodarczej. Polska w tej sytuacji zmuszona została do określenia swojego miejsca w nowej rzeczywistości. Wybrano kierunek dążący do pełnej integracji z Europą Zachodnią, konkretnie do Unii Europejskiej. W tej sytuacji na kształtowanie uwarunkowań polityki gospodarczo-obronnej będą rzutowały procesy przystosowawcze do wymogów stawianych przez UE i Europejską Unię Monetarną.

Członkostwo Polski w NATO daje naszemu państwu szansę na wzmocnienie naszego bezpieczeństwa. Jednak wiąże się z tym szereg zadań, zwłaszcza osiągnięcie interoperacyjności zapewniającej możliwość skutecznego funkcjonowania w operacyjnych strukturach NATO oraz osiągnięcie kompatybilności w obszarze organizacyjnym i technicznym, co umożliwiłoby współdziałanie struktur obronnych poszczególnych krajów członkowskich z polską strukturą obronną. Biorąc pod uwagę położenie Polski na styku NATO – a z drugiej strony Rosja, Białoruś, Ukraina, na naszym państwie spoczywać będą szczególne zadania związane z kształtowaniem jak najlepszych stosunków na wspomnianym styku, gdyż bezpieczeństwo Polski jest w znacznym stopniu wypadkową relacji pomiędzy NATO i wspomnianymi krajami.

Polska jako państwo graniczne w okresie ewentualnych działań zbrojnych może spełniać funkcję tarczy sojuszu. Stąd działania naszego kraju powinny być nakierowane na rzecz poszerzenia NATO na Wschód. Także członkostwo w sojuszu Północnoatlantyckim może powodować ponoszenie znacznych kosztów na rzecz uczestnictwa w różnorodnych działaniach poza własnym terytorium. To z kolei może powodować zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego naszego kraju, gdyż może się stać celem akcji odwetowych różnego rodzaju grup etnicznych i religijnych o charakterze terytorialnym i militarnym. Wynikające z tego kolejne zewnętrzne uwarunkowania kształtowania polityki gospodarczo-obronnej jak: terroryzm, zorganizowana przestępczość oraz rozprzestrzenianie się broni masowego rażenia.

Również aktywny udział Polski w międzynarodowych organizacjach jak: ONZ, OBWE oraz innych o charakterze regionalnym do których można zaliczyć: „Trójkąt Weimarski", „Szczyt Wyszehradzki" oraz stowarzyszenie państw bałtyckich jest istotnym czynnikiem mającym wpływ na nasze bezpieczeństwo oraz kształtowanie polityki gospodarczo-obronnej.

1.1.2. Uwarunkowania geostrategiczne i geofizyczne

Polska jeszcze w 1989 roku sąsiadowała z trzema socjalistycznymi państwami tj. ZSRR, Czechosłowacją i NRD. Obecnie graniczymy bezpośrednio z siedmioma państwami: Rosją, Litwą, Białorusią, Ukrainą, Słowacją, Czechami i Niemcami. W tej grupie państw znajdują się kraje z którymi złączeni jesteśmy w jednym sojuszu polityczno-militarnym – NATO (Niemcy i Czechy).

Druga grupa państw (Litwa i Słowacja) to pretendenci do Unii Europejskiej i NATO, w najbliższej perspektywie lat nie stanowią zagrożenia dla Polski. Pozostała grupa (Rosja, Białoruś i Ukraina) stanowi dużą niewiadomą o trudnej do przewidzenia przyszłości. Rosja jest naszym największym sąsiadem, stanowiąc jednocześnie obszar potencjalnie największych zagrożeń dla naszego bezpieczeństwa ale także całej Europy i świata. Zagrożenia te tkwią przede wszystkim w braku stabilizacji politycznej, ustrojowej, gospodarczej i militarnej. Z drugiej strony Rosja może być wyzwaniem dla polskiej gospodarki. Państwo to posiada największy naturalny rynek zbytu dla naszych produktów, poczynając od wysoko przetworzonych, a kończąc na produktach rolnych. Polska ma szansę zostać pomostem pomiędzy Rosją a resztą świata.

Drugim ważnym sąsiadem, z punktu widzenia kształtowania uwarunkowań bezpieczeństwa ekonomicznego jest Ukraina. Kraj ten jest dla Polski strategicznym partnerem. Dlatego w interesie naszego kraju leży taki kierunek rozwoju stosunków dwustronnych na polu gospodarczym i obronnym, aby redukować zagrożenia, jakie mogą powstać na terenie Ukrainy.

Państwem o najbardziej autokratycznym charakterze rządów jest Białoruś. Jest to kraj o najmniej posuniętych przemianach społeczno-gospodarczych wśród krajów

położonych w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. Rozwój dwustronnych stosunków polsko-białoruskich winien być oparty na podobnych zasadach jak w przypadku stosunków polsko-ukraińskich. Jednak kierunki rozwoju sytuacji na Białorusi są trudne do przewidzenia.

Najbardziej gospodarczo rozwiniętym sąsiadem i jednocześnie naszym partnerem w NATO są Niemcy. Poprzez związanie się wspólnym sojuszem obronnym zmieniliśmy swoja sytuację strategiczną. Ocenia się, że w najbliższej perspektywie będziemy zacieśniać współpracę na szeroko rozumianej płaszczyźnie obronnej. Niemcy są naszym największym partnerem gospodarczym, a przyszłość stosunków gospodarczych będzie zależeć od polityki polskiego rządu w zakresie wspierania eksportu.

Na kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego kraju znaczący wpływ posiadają także uwarunkowania geograficzno-przyrodnicze. Będzie się to przejawiać przygotowaniem na możliwe do wystąpienia w naszym kraju klęski żywiołowe i różnego rodzaju katastrofy. W zakresie przeciwdziałania klęskom żywiołowym konieczne jest wprowadzenie szeregu rozwiązań systemowych oraz poniesienie odpowiedzi nakładów finansowych.

1.1.3. Uwarunkowania ekonomiczne i społeczne

Uwarunkowania ekonomiczne kształtowania polityki gospodarczo-obronnej tworzą możliwości rozwojowe Polski, będącej krajem średniej wielkości – pod względem powierzchni i ludności (tabela 1) i średnim znaczeniu gospodarczym w świecie i o przeciętnym poziomie rozwoju gospodarczego, odzwierciedlić można w oparciu i zbiór syntetycznych wskaźników, takich jak: Produkt Krajowy Brutto (PKB), syntetyczny wskaźnik znaczenia gospodarczego[104] oraz syntetyczny wskaźnik poziomu gospodarczego[105].

---

[104] Syntetyczny wskaźnik znaczenia gospodarczego jest obliczany jako przeciętna udziałów procentowych tego kraju w obszarze euroatlantyckim pod względem powierzchni, liczby ludności, PKB wg kursu walutowego, PKB wg siły nabywczej walut oraz handlu zagranicznego.

[105] Syntetyczny wskaźnik poziomu gospodarczego kraju został obliczony jako przeciętna z relacji tego kraju w stosunku do obszaru atlantyckiego w zakresie PKB per capita wg siły nabywczej waluty oraz liczby samochodów osobowych w użytkowaniu na 1000 mieszkańców

Poziom bezpieczeństwa Polski ze względu na możliwości rozwojowe najpełniej odzwierciedla analiza tego problemu w oparciu o syntetyczny wskaźnik opisujący stan gospodarki którym jest produkt krajowy - PKB ogółem i per capita (tabela 2). Jego wielkość oraz tendencje kształtowania wstępnie charakteryzują ogólną zdolność do zaspokajania potrzeb bezpieczeństwa. Jest on więc pierwszym sygnalizatorem bezpieczeństwa ekonomicznego kraju. Jego analizy pod kątem dynamiki oraz proporcji jego tworzenia i wykorzystania w okresie minionych kilkunastu lat wykazują wyraźne pogorszenie stanu bezpieczeństwa ekonomicznego Polski.

Rozmiary wytwarzanego w 2000 roku w Polsce PKB wg siły nabywczej USD (w cenach bieżących) wynoszące 360,0 mld USA lokują nasz kraj pomiędzy porównywalne z Holandią (437,2 mld USA liczącą 15,9 mln ludności) a Belgią (268,3 mld USA przy 10,2 mln ludności). Są one zdecydowanie mniejsze od PKB Niemiec (5,7 razy) i Rosji (3,1 razy) a większe od Ukrainy (1,6 razy), Czech (2,5 razy), Słowacji (przeszło 8,3 razy) i Litwy (16,6 razy)[106].

W nieco innych relacjach pozostają natomiast rozmiary wytworzonego PKB wg kursów walutowych (w cenach bieżących). W 2000 roku kształtował się on na poziomie 157,8 mld USD, wobec 161,8 mld USD w Norwegii i 204,2 mld USD w Turcji, to jest państw których poziom PKB jest zbliżony do poziomu PKB w naszym kraju. Zbliżone są natomiast relacje kształtowania się PKB wg kursów walutowych do krajów bezpośredniego otoczenia Polski podobnie jak przy PKB wg siły nabywczej pieniądza[107].

Różnice poziomów w rozwoju gospodarczym Polski w stosunku do Europy Zachodniej potwierdza także kształtowanie się wielkości PKB per capita. Uzyskany u nas (wg siły nabywczej) poziom 9,3 tys. USD stanowi zaledwie około 20,6 % poziomu osiągniętego w Luksemburgu czy 37,4 % w Niemczech. Jeszcze gorsza ujawnia się przy porównaniach PKB per capita wg kursów walut. Osiągnięty przez

---

[106] Por. K.Polarczyk, Gospodarka i bilans militarny. Polska na tle krajów NATO i Europy. BSE, Warszawa 1997, s. 33.; World Development Indicators database, World Bank, 07 July 2001, Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000, GUS, Warszawa 2000

[107] Ibidem s.32.

nasz kraj poziom 4,2 tys. USD stanowi zaledwie 9,5 % poziomu osiągniętego w Luksemburgu i 16,8 % w Niemczech.

Tabela 1

Podstawowe wielkości i relacje geofizyczne krajów NATO oraz bezpośredniego otoczenia Polski w 2000 roku

Lp	GRUPA KRAJÓW / KRAJ	POWIERZCHNIA			LUDNOŚĆ		
		OGÓŁEM W tys. km^2	Miejsce wśród krajów europejskich (łącznie z Kanadą i USA) ogółem i na 1 mieszk.	RELACJA POLSKA= 1	OGÓŁEM w mln	Miejsce wśród krajów europejskich (łącznie z Kanadą i USA) ogółem i na 1 mieszk.	RELACJA POLSKA= 1
A.1. KRAJE POZAEUROPEJSKIE							
1.	USA	936,4	3	29,94	281,5	1	7,27
2.	Kanada	997,6	2	31,90	30,7	11	0,79
A.2. KRAJE EUROPEJSKIE							
3.	Belgia	30,5	43	0,1	10,2	21	0,26
4.	Dania	43,1	39	0,14	5,3	31	0,14
5.	Francja	551,5	7	1,76	58,8	6	1,52
6.	Grecja	132,0	22	0,42	10,6	17	0,27
7.	Hiszpania	506,0	8	1,62	39,6	9	1,02
8.	Holandia	40,8	41	0,13	15,9	15	0,41
9.	Islandia	103,0	24	0,33	0,3	46	0,008
10.	Luksemburg	2,6	48	0,01	0,4	48	0,01
11.	Niemcy	357,0	12	1,14	82,1	3	2,12
12.	Norwegia	323,9	14	1,04	4,5	37	0,12
13.	Portugalia	92,4	27	0,29	10,0	22	0,26
14.	Turcja	779,5	4	2,49	65,3	4	1,69
15.	Wielka Brytania	244,1	17	0,78	58,6	5	1,54
16.	Włochy	301,3	16	0,96	59,7	7	1,49
A.3. KRAJE EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ PRZYJĘTE W 1999 ROKU DO NATO							
17.	Polska	312,7	15	1	38,7	10	1,00
18.	Czechy	78,9	30	0,25	10,3	18	0,27
19.	Węgry	93,0	26	0,30	10,0	20	0,26
B. KRAJE BEZPOŚREDNIEGO OTOCZENIA POLSKI							
20.	Rosja	1707,5	1	54,6	145,5	2	3,76
21.	Litwa	65,2	33	0,21	3,7	40	0,10
22.	Białoruś	207,6	19	0,66	10,0	19	0,26
23.	Ukraina	603,7	6	1,93	49,6	8	1,28
24.	Słowacja	49,0	37	0,16	5,4	30	0,14

* Poza Niemcami i Czechami

Opracowano na podstawie : K.Polarczyk, NATO w świecie. Polska w NATO. Porównanie międzynarodowe sytuacji społeczno-gospodarczej i militarnej, KS-BSiE, Raport nr 159, Warszawa czerwiec 1999, s.37-38; Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1999, s. 571-572. ; World Development Indicators database, World Bank, 07 July 2001, Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000, GUS, Warszawa 2000; Charting the Progress of Populations, United Nations, New York 2000.

Tabela 2

Produkt krajowy brutto wybranych krajów w 2000 roku

Lp	GRUPA KRAJÓW KRAJ	PRODUKT KRAJOWY BRUTTO WEDŁUG KURSÓW WALUT				PRODUKT KRAJOWY BRUTTO WEDŁUG PARYTETU SIŁY NABYWCZEJ			
		Ogółem w mld USD	Na 1 mieszkańca w tys. USD	Miejsce wśród krajów europejskich (łącznie z Kanadą i USA)		Ogółem W mld USD	Na 1 mieszkańca w tys. USD	Miejsce wśród krajów europejskich (łącznie z Kanadą i USA)	
				ogółem	na 1 mieszk.			Ogółem	na 1 mieszk.
A.1. KRAJE POZAEUROPEJSKIE									
1.	USA	9645,6	34,6	1	7	9645,6	34,6	1	2
2.	Kanada	647,1	21,0	6	15	862,7,6	28,1	8	7
A.2. KRAJE EUROPEJSKIE									
3.	Belgia	252,5	24,6	11	8	268,3	26,3	12	8
4.	Dania	170,1	32,0	13	4	150,0	24,8	16	6
5.	Francja	1429,3	23,7	3	9	1364,2	23,2	5	11
6.	Grecja	126,3	11,9	19	19	204,6	16,0	14	20
7.	Hiszpania	590,1	14,9	7	18	1089	19,3	7	18
8.	Holandia	400,3	25,1	8	12	437,2	27,5	10	12
9.	Islandia	8,7	31,1	35	10	8,3	27,5	45	5
10.	Luksemburg	19,2	44,3	28	2	18,0	45,0	36	1
11.	Niemcy	2057,6	25,0	2	5	2044	24,9	2	10
12.	Norwegia	161,8	33,6	15	3	132,3	29,4	17	4
13.	Portugalia	111,6	11,1	20	20	176,0	17,6	15	19
14.	Turcja	204,2	3,1	14	28	444,0	6,8	9	27
15.	Wielka Brytania	1463,5	24,5	4	16	1426,8	23,9	3	16
16.	Włochy	1154,2	20,0	5	14	1413,6	24,5	4	13
A.3. KRAJE EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ PRZYJETE W 1999 ROKU DO NATO									
17.	Polska	157,8	4,2	18	27	360,0	9,3	11	26
18.	Czechy	50,6	4,9	22	23	144,2	14,0	16	23
19.	Węgry	47,5	4,7	23	24	122,0	12,2	18	25
B. KRAJE BEZPOŚREDNIEGO OTOCZENIA POLSKI *									
20.	Rosja	401,4**	1,7,	9	30	1118,5	7,0	6	29
21	Litwa	11,23	2,9	37	32	20,3	5,5	34	33
22.	Białoruś	29,9	3,0	33	38	71,0	7,1	28	34
23.	Ukraina	35,3	0,7	24	40	223,2	4,5	13	42
24.	Słowacja	20,0	3,7	29	26	42,2	7,8	29	24

* Poza Niemcami i Czechami: ** w 1999 roku

Opracowano na podstawie: K.Polarczyk, Gospodarka i bilans militarny. Polska na tle krajów NATO i Europy, BSE, Warszawa listopad 1997, s. 32, 33, 38, 39; K.Polarczyk, NATO...op.cit., s.37.; 2001 World Development Indicators database, World Bank, 07 July 2001, Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000, GUS, Warszawa 200

Osiągnięty poziom PKB – ogółem i per capita pokazują na olbrzymi dystans cywilizacyjny którego odrobienia przez Polskę w okresie kilku lub kilkunastu lat nie jest możliwe, pomimo objawów w miarę trwałego ożywienia. Jego utrzymanie wymaga jednak kontynuacji wzrostowych gospodarki narodowej.

Analiza procesu kształtowania się PKB w latach dziewięćdziesiątych (tabela 3). dowodzi, iż po wyjściu gospodarki narodowej z załamania w 1993 roku włącznie ujawniły się i utrwaliły tendencje wzrostowe[108].

Tabela 3

Produkt krajowy brutto w Polsce

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
PKB (w cenach bieżących – w mln zł)	155780,0	210407,3	303288	384898	468630	549445	611552	-	-
PKB (w cenach stałych – rok poprzedni 100 %)	103,8	105,2	107,0	106,0	106,8	104,8	104,1	104,0	101,0

Źródło: Opracowano na podstawie danych: Rocznik Statystyczny 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 526-527; Wybrane wskaźniki sytuacji społeczno-gospodarczej kraju w latach 1990-1999, w: Polska Statystyka Publiczna (internet). ; Polska gospodarka . Tendencje-Oceny-Prognozy 2002 nr 3,s.1.

Z przytoczonych danych oraz na podstawie danych szacunkowych z 1999 roku, w którym przyrost PKB wyniósł około 4 % wynika, że wystąpiło załamanie się silnych tendencji rozwojowych i może świadczyć o tym, że polska gospodarka znajduje się w okresie kryzysu gospodarczego. Świadczy to o problemach gospodarczych kraju, które wymagają podjęcia odpowiednich działań naprawczych. Przez działania naprawcze rozumie się oparcie wzrostu gospodarczego na stabilnych trendach rozwojowych (np. poprzez pobudzenie budownictwa, czy też innych gałęzi

[108] Por. E.Czerwińska, Zmiany strukturalne w polskiej gospodarce, Informacja nr 778, Kancelaria Sejmu – Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa kwiecień 2001.

gospodarczych, w których nasza gospodarka byłaby konkurencyjna na rynkach światowych[109].

Według orientacyjnego syntetycznego wskaźnika znaczenia gospodarczego (tabela 4) Polska w 1995 roku plasuje się na 40 miejscu wśród formalnie istniejących 235 krajów świata (0,51 % przy przyjęciu całego świata za 100 %), za 16 krajami Azji, 11 krajami Europy, 6 krajami Ameryki, 5 krajami Afryki i Australią. Polska znajduje się na 68 miejscu w świecie pod względem liczby ludności, na 32 miejscu pod względem PKB wg kursu walutowego, na 24 miejscu wg parytetu siły nabywczej walut[110] oraz na 36 miejscu pod względem wielkości obrotów handlu zagranicznego[111].

Natomiast według orientacyjnego syntetycznego wskaźnika poziomu gospodarczego (tabela 5) w 1995 roku Polska plasowała się na 50 miejscu w świecie wśród 138 uwzględnianych krajów, pod względem PKB per capita wg kursu walut Polska plasuje się na 48 miejscu i na 54 miejscu pod względem wielkości obrotów handlu zagranicznego[112].

Kolejnym wyznacznikiem możliwości kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego państwa jest poziom zaangażowania dla realizacji tego celu zasobów czynników wytwórczych, to jest zasobów pracy, majątku narodowego oraz kapitału. Procesy transformacji i daleko idąca liberalizacja w stosunkach gospodarczych z zagranicą skutkowały zwolnieniem znacznej części takich czynników produkcji jak praca i majątek produkcyjny. Sytuacja ta w istocie rzeczy odzwierciedla niedopasowanie struktury podaży do zmieniającego się popytu. Wyrazem tego stał się znaczny poziom bezrobocia i nieczynnych mocy wytwórczych.

---

[109] Por. Polityka gospodarczo-obronna „PGO" część II op.cit., s.19.

[110] Według innego źródła (2001 World Development Indicators database, World Bank, 07 July 2001) Polska na 206 krajów wyróżnionych przez Bank Światowy znajdowała się na 74 miejscu pod względem wielkość PKB per capiita wg kursów walut na 75 miejscu, a pod zgledem PKB per capiata wg siły nabywczej pieniądza na 74 miejscu.

[111] Por. Polityka...op.cit. s.20.

[112] Ibidem

Tabela 4

Syntetyczny wskaźnik znaczenia gospodarczego Polski w 1995 roku na tle innych krajów

Lp.	GRUPA KRAJÓW KRAJ	Wartość wskaźnika znaczenia gospodarczego Obszar euroatlantycki = 100	Miejsce wśród krajów Europejskich łącznie z Kanadą i USA ze względu na wskaźnik znaczenia gospodarczego	Relacja wartości wskaźnika znaczenia gospodarczego Polski w stosunku do innych krajów POLSKA = 1
A.1. KRAJE POZAEUROPEJSKIE				
1.	USA	29,06	1	20,76
2.	Kanada	7,24	4	5,17
A.2. KRAJE EUROPEJSKIE				
3.	Belgia	1,67	11	1,19
4.	Dania	0,73	19	0,52
5.	Francja	6,14	5	4,39
6.	Grecja	0,64	24	0,46
7.	Hiszpania	2,85	8	2,04
8.	Holandia	2,27	9	1,62
9.	Islandia	0,07	46	0,05
10.	Luksemburg	0,10	42	0,07
11.	Niemcy	9,42	3	6,73
12.	Norwegia	0,73	18	0,52
13.	Portugalia	0,64	23	0,46
14.	Turcja	2,19	10	1,56
15.	Wielka Brytania	5,20	6	3,71
16.	Włochy	5,06	7	3,61
A.3. KRAJE EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ PRZYJĘTE W 1999 ROKU DO NATO				
17.	Polska	1,40	14	1,00
18.	Czechy	0,50	25	0,36
19.	Węgry	0,44	27	0,31
B. KRAJE BEZPOŚREDNIEGO OTOCZENIA POLSKI *				
20.	Rosja	11,38	2	8,13
21.	Litwa	0,13	39	0,09
22.	Białoruś	0,36	28	0,26
23.	Ukraina	1,41	13	1,01
24.	Słowacja	0,23	32	0,16

* Poza Niemcami i Czechami

Opracowano na podstawie: K.Polarczyk, Gospodarka..., op.cit., s.29

Tabela 5

Syntetyczny wskaźnik poziomu gospodarczego Polski w 1995 roku na tle innych krajów

Lp.	GRUPA KRAJÓW KRAJ	Wartość wskaźnika poziomu gospodarczego przeciętna obszaru euroatlantyckiego = 100	Miejsce wśród krajów Europejskich łącznie z Kanadą i USA ze względu na wskaźnik poziomu gospodarczego	Relacja wartości wskaźnika poziomu gospodarczego Polski w stosunku do innych krajów POLSKA = 1
A.1. KRAJE POZAEUROPEJSKIE				
1.	USA	174	3	4,14
2.	Kanada	137	15	3,26
A.2. KRAJE EUROPEJSKIE				
3.	Belgia	150	9	3,57
4.	Dania	157	7	3,74
5.	Francja	149	10	3,55
6.	Grecja	74	21	1,76
7.	Hiszpania	102	17	2,43
8.	Holandia	140	13	3,33
9.	Islandia	156	8	3,71
10.	Luksemburg	222	1	5,29
11.	Niemcy	164	5	3,90
12.	Norwegia	167	4	3,98
13.	Portugalia	89	19	2,12
14.	Turcja	24	49	0,57
15.	Wielka Brytania	121	15	2,88
16.	Włochy	145	11	3,45
A.3. KRAJE EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ PRZYJĘTE W 1999 ROKU DO NATO				
18.	Polska	42	26	1,00
19.	Czechy	64	22	1,52
19.	Węgry	48	23	1,14
B. KRAJE BEZPOŚREDNIEGO OTOCZENIA POLSKI *				
20.	Rosja	26	47	0,62
21.	Litwa	33	30	0,78
22.	Białoruś	21	53	0,50
23.	Ukraina	16	54	0,38
24.	Słowacja	44	24	1,05

* Poza Niemcami i Czechami

Opracowano na podstawie: K.Polarczyk, Gospodarka..., op.cit., s.37.

Istotną kwestią dla rozwoju gospodarczego i zapewnienia bezpieczeństwa jest tworzenie i utrzymywanie odpowiedniej infrastruktury gospodarczej, a także odtwarzanie zapasów i rezerw. Obecnie funkcjonująca infrastruktura gospodarcza (w tym także obrona) w znacznej części jest przestarzała, zbyt szczupła i niewłaściwie

rozlokowana, co może stać się przyczyną zahamowania procesów rozwojowych i wykonania zadań obronnych.

Ważną stroną bezpieczeństwa ekonomicznego są „bilans rozwoju" kraju na płaszczyźnie: bytu społecznego (ubóstwo, bezrobocie i inflacja); stanu aparatu wytwórczego; zasobów naturalnych oraz międzynarodowych stosunków ekonomicznych.

Podstawowym w odczuciu indywidualnego mieszkańca kraju jest bezpieczeństwo społeczne na płaszczyźnie socjalno-bytowej. Odzwierciedla ono poziom podstawowych warunków egzystencji i funkcjonowania społeczeństwa.

Wskaźniki charakteryzujące je sygnalizują, że w okresie przemian ustrojowych ostatnich lat wystąpiło znaczne pogorszenie stanu tego bezpieczeństwa[113]. Najważniejszym jego przejawem stało się pojawienie jawnego bezrobocia i to na wysokim poziomie inflacji. Ich bezpośrednich efektem stało się wyraźne rozszerzenie skali ubóstwa w Polsce. Szacunki tego wskaźnika wskazują, że jeśli w 1988 roku około 20 % mieszkańców naszego kraju żyło poniżej granicy ubóstwa, to wyraźne pogorszenie sytuacji w tym zakresie w porównaniu do 1988 roku nastąpiło w latach dziewięćdziesiątych. W 1992 roku jego poziom oszacowano na około 33 % ogółu mieszkańców kraju[114]. Poziom ten utrzymuje się przez cały czas, mając tendencję wzrostową[115].

Kolejną grupa uwarunkowań są uwarunkowania biologiczne. Do ich obszaru można zaliczyć tak ważne aspekty kształtowania polityki gospodarczo-społecznej jak ekologia, walka z chorobami cywilizacyjnymi tj. chorobami układu krążenia, AIDS itd. Przeciwdziałanie tym zagrożeniom będzie wymagać opracowania skutecznych programów i zaplanowania odpowiednich środków na ich realizację.

Problemem społecznym lat dziewięćdziesiątych stało się bezrobocie. Ujawniło się ono wraz ze zmianą systemu gospodarowania. Poziom bezrobocia na koniec 1996 roku wynosił 2360 tys. osób (co stanowiło 89,9 % z roku 1995) przy stopie bezrobocia

---

[113] Por. M.Dziubińska-Michalewicz, Minimum egzystencji a minimum socjalne, , Informacja nr 778, Kancelaria Sejmu – Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa kwiecień 2001.

[114] Por. W.Michna, B.Gulbicha, Wyżywienie – poziom zróżnicowania, w: Analiza sytuacji produkcyjno-ekonomicznej rolnictwa polskiego w roku 1993, IERiGZ, Warszawa 1994.

[115] Por. T.Panek. Obszary ubóstwa, w: „Rzeczypospolita" 1997 nr 1.

wynoszącej 13,2 %. W 1997 roku bezrobocie uległo wyraźnemu ograniczeniu i na koniec roku wyniosło 1.826 tys. osób (co stanowiło 77,4 % z roku 1996) przy stopie bezrobocia równej 10,2 %[116]. Na koniec 1999 roku bezrobocie w Polsce osiągnęło poziom 2350 tys. osób, przy stopie bezrobocia wynoszącej ponad 11 %. Na koniec 2001 roku stopa bezrobocia osiągnęła 15,8 % przy liczbie bezrobotnych wynoszącej 2703 tys. osób[117]. W połowie 2002 roku było 3091 tys. bezrobotnych przy stopie bezrobocia wynoszącej 17,3 %[118].

Jednym z podstawowych warunków rozwoju gospodarczego i zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego kraju jest posiadanie odpowiedniej bazy surowcowo-energetycznej oraz zapewnienie ciągłości dostaw dla zaspokojenia niezbędnych potrze gospodarki społeczeństwa. Polskę pod względem zasobów naturalnych i ich wydobycia zaliczyć należy do krajów średniej zasobności. Wielkość wydobycia niektórych surowców lokuje nasz kraj w czołówce światowej i europejskiej np. węgla kamiennego i brunatnego, siarki, rud miedzi i cynku. Te surowce pokrywają zapotrzebowanie krajowe i popyt zagraniczny. Posiadamy jednak wiele surowców, które nie są dostępne w pożądanej skali, lub nie występują, muszą być pozyskane z importu lub zastąpić substytutem. W odniesieniu do części spośród nich – zwłaszcza surowców i paliw dostrzec można związki uzależnienia. Największe jest ono w odniesieniu do ropy naftowej, gazu ziemnego rud żelaza i boksytu. Uzależnienia te stanowią zagrożenia dla bezpieczeństwa ekonomicznego Polski (tabela 6).

Bardzo ważną stroną bezpieczeństwa ekonomicznego kraju jest bezpieczeństwa żywnościowe[119]. Oceniając je z punktu widzenia fizycznej, ekonomicznej i zdrowotnej dostępności stwierdzić trzeba, że Polska osiągnęła je w skali całego społeczeństwa na poziomie wystarczającym, zaś w skali niektórych grup społeczeństwa na poziomie zagrażającym niedożywieniu. Zbyt mały jest także poziom państwowych rezerw żywnościowych. Mimo, że odpowiada on możliwościom

---

[116] Por. H.Dmochowska. Podstawowe tendencje w gospodarce 1997 roku w świetle badań GUS, w: „Wiadomości statystyczne" 1998 nr 3, s.53.

[117] Por. J.Strzelecka, Fundusz Pracy – źródła finansowania i przeznaczenie środków, Informacja nr 780, Kancelaria Sejmu – Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa marzec 2001.

[118] Por. Polska gospodarka...op.cit., s.8

[119] Por. Z.Stachowiak, Bezpieczeństwo żywnościowe Rzeczypospolitej Polskiej na przełomie XX i XXI wieku. Aspekt obronno-ekonomiczny i społeczny, AON, Warszawa 1995.

magazynowym państwa, w części odbiega jednak od minimum określonego potrzebami ciągłego zaopatrzenia ludności przez okres co najmniej 2-3 miesięcy.

Tabela 6

Bilans wybranych surowców energetycznych w latach 1996-2010

Wyszczególnienie	L A T A								
	1997			2000			2010		
	Ropa naftowa mln ton	Gaz m^3	Energia elektryczna Kwh	Ropa naftowa mln ton	Gaz m^3	Energia elektryczna kwh	Ropa naftowa mln ton	Gaz m^3	Energia elektryczna Kwh
PRZYCHÓD	15,0	13,4	148,1						
- Wydobycie (produkcja)	0,3	5,6	142,7						
- Import	14,7	8,2	5,4	20	6-11		25-26	20-22	
- Zmniejszenie (zwiększenie)	+0,11	+0,4	-						
PRZYCHÓD	14,6	10,4	148						
- Zużycie krajowe	14,9	12,8	123,9						
- Zwiększenie zapasów	-	-	-						
- Eksport	-	0,04	7,9						
POTRZEBY	18,5	15,5	139-151	20,5	14,7	156-175	26,5	27,5	198-229

Opracowano na podstawie: P.Glikman, M.Kabaj, T.Muszkiet, Ciągłość i transformacja gospodarki. Zasoby kapitału, pracy, energii i ich wykorzystania do 2000-2010, Key Tex, Warszawa 1997, s.199-256; Rocznik Statystyczny 1998...op.cit., s.370-372, 380.

Istotnym obszarem ekonomicznych uwarunkowań kształtowania polityki gospodarczo-obronnej Polski są międzynarodowe stosunki ekonomiczne, a w nich kwestie zadłużenia zagranicznego oraz handlu zagranicznego. W 1999 roku Polska zajmowała 1,4% powierzchni i skupia 5,3 % ludności Europy, ale jej udział w eksporcie wynosił zaledwie 1,1 % co daje 18 miejsce wśród państw europejskich[120]. Jeszcze bardziej widoczna jest ta sytuacja w porównaniu do państw NATO (tabela 7) . W skali zaś całego świata w 1999 roku Polska zajmowała 0,2% jego powierzchni (co plasowało nasz kraj na 69 pozycji). Ludność naszego kraju stanowiła 0,8% ludności świata – co plasowało Polskę na 29 miejscu. Uczestniczyliśmy w wytworzeniu światowego PKB na poziomie 0,5%, Zaś nasz udział w światowym eksporcie oceniany jest na około 0,5%[121].

[120] Por. Rocznik Statystyczny 2000, GUS, Warszawa 2002, s.592.
[121] Ibidem, s.591.

Tabela 7

Obroty handlu zagranicznego Polski z krajami NATO i krajów NATO z Polską

Lp.	Wyszczególnienie	Import	Eksport	Udział państw NATO w obrotach Polski		Udział Polski w obrotach państw NATO	
		w mln. dol. USA	w mln. Dol. USA	Import w %	Eksport w %	Import w %	Eksport w %
A. KRAJE POZAEUROPEJSKIE							
1	Kanada	196368	215879	0,42	0,33	0,04	0,08
2	St. Zjednocz. Ameryki	791315	622828	4,49	2,57	0,08	0,31
Kraje pozaeuropejskie – razem		987683	838707	4,92	2,91	0,13	0,39
A.1. KRAJE EUROPEJSKIE							
3	Belgia	150806	165104	2,64	2,15	0,37	0,68
4	Dania	44723	48799	1,95	2,94	1,69	1,69
5	Francja	268958	285311	5,91	4,40	0,42	0,88
6	Grecja	27034	12052	0,20	0,38	0,36	0,70
7	Hiszpania	122710	104277	2,47	1,11	0,23	1,00
8	Holandia	133922	150278	3,62	4,67	0,90	1,02
9	Islandia	1875	1976	0,02	0,02	0,24	0,45
10	Luksemburg	10872	8031	0,13	0,04	0,09	0,67
11	Niemcy	436109	511290	24,07	32,94	1,95	1,99
12	Norwegia	35413	47547	0,98	0,84	0,61	0,87
13	Portugalia	33521	23136	0,17	0,11	0,08	0,31
14	Turcja	46708	22678	0,31	0,23	0,13	0,57
15	Wielka Brytania	307337	280927	5,48	3,76	0,31	0,83
16	Włochy	203410	232835	9,89	5,88	0,74	1,80
A.3. KRAJE EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ PRZYJĘTE W 1999 ROKU DO NATO							
17	Polska	42308	25751	-	-	-	-
18	Czechy	27179	22776	3,12	3,54	3,36	5,79
19	Węgry	21234	19100	1,35	1,49	1,80	3,00

Opracowano na podstawie: Rocznik Statystyczny GUS 1998, Warszawa 1998, s. 656-659;

Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego GUS 1999, Warszawa 1999, s.65-71.

Niezwykle ważnym obszarem kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski stały się zależności kredytowo-płatnicze naszego kraju z zagranicą.

Z analizy zadłużenia zagranicznego Polski wynoszącego 47,7 mld USD na dzień 31.12.1998 roku[122] wynika, że wierzycielami Polski są międzynarodowe organizacje finansowe, rządy krajów – kredytodawców, a także banki prywatne. Z kwoty tej 64,95 % to zobowiązania wobec innych wierzycieli – rządów 17 państw

[122] Ibidem s.700.

zrzeszonych w klubie Paryskim. Z 19,32 %, to zadłużenia wobec banków komercyjnych zgrupowanych w tzw. Klubie Londyńskim; 5,56 % to zobowiązania wobec banków rządowych krajów byłego RWPG, a pozostała część to zobowiązania wobec pozostałych wierzycieli. Największe zobowiązania płatnicze polski występują w odniesieniu do Niemiec, Francji, Austrii, Brazylii, Wielkiej Brytanii, Kanady i USA.

Według Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych zadłużenie zagraniczne Polski na koniec 2001 roku wyniosło 63,66 mln USD, z czego 29,36 USD to było zadłużenie sektora rządowego, a 34,3 mln USD stanowiło zadłużenie sektora przedsiębiorstw[123].

Udział polski na światowym i europejskim rynku nie odpowiada ani skali naszej gospodarki ani jej potrzebom. Procesy transformacji nie przyczyniły się do odrobienia dystansu dzielącego Polskę od rozwiniętych państw świata. Świadczą o tym tendencje kształtowania wielkości, dynamiki, struktury i kierunków handlu zagranicznego. Skalę zagrożeń dla Polski w obszarze handlu międzynarodowego wskazuje na kształtowanie się wartości eksportu per capita. Polska w 1999 roku wielkością 709 USD wobec 897 USD w świecie zajmuje 22 pozycję w Europie. Pod tym względem nasz kraj wyraźnie ustępuje Austrii (7828 USD), Niemcom (6531 USD),Czechom (2612 USD), Węgrom (2484 USD), Słowacji (1890 USD), a dzieli go przepaść w stosunku do Belgii (17005 USD). Większa jest natomiast wartość importu per capita, która kształtowała się na poziomie 1188 USD[124].

Istotna kwestią w obszarze zewnętrznych uwarunkowań ekonomicznych jest kwestia przepływu – dopływu do Polski i odpływu z Polski – bezpośrednich inwestycji zagranicznych[125]. Zjawisko przepływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do i z Polski ma znamiona stopniowego wzrostu w pierwszej i bardzo dynamicznego w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych (tabela 8, 9 i 10).

---

[123] Por. Polsak gospodarka...op.cit, załącznik 15.
[124] Por. Rocznik Sratystyczny 2000...op.cit.,s.694-695.
[125] Por. Z.Wołodkiewicz-Donimirski, Inwestycje zagraniczne w Polsce w latach 1999-2000, Informacja nr 779, Kancelaria Sejmu – Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa marzec 2001.

Tabela 8

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce według kraju pochodzenia

Kraj pochodzenia	Wielkość bezpośrednich inwestycji zagranicznych (stan na 31 grudnia 2000.)		Plany Inwestycyjne (w mln USD)
	w mln USD	% ogółu / liczba inwestorów	
NIEMCY	5117,3	16,7	2231,0
USA	4911,2	16,0	3654,4
FRANCJA	2398,9	7,8	1294,3
WŁOCHY	2037,6	6,6	1224,3
WIELKA BRYTANIA	1929,5	6,3	366,6
HOLANDIA	1878,9	6,1	410,8
KONCERNY MIĘDZYNARODOWE	1831,1	6,0	815,3
KOREA POŁUDNIOWA	1412,4	4,6	496,3
ROSJA	958,0	3,1	616,0
AUSTRIA	758,3	2,5	155,1
SZWECJA	691,5	2,2	336,8
SZWAJCARIA	666,2	2,8	235,9
DANIA	558,4	1,8	43,4
NORWEGIA	455,8	1,5	439,0
KANADA	235,6	0,8	57,1
IRLANDIA	226,1	0,7	b.d.
JAPONIA	198,3	0,6	188,4
FINLANDIA	191,2	0,6	59,0
BELGIA	156,8	0,5	100,1
PORTUGALIA	147,2	0,5	63,0
CHORWACJA	138,0	0,4	70,0
AUSTRALIA	98,1	0,3	90,0
CZECHY	68,4	0,2	b.d.
HISZPANIA	62,3	0,2	b.d.
TURCJA	48,0	0,2	58,0
LIECHTENSTEIN	29,5	0,1	12,0
CHINY	25,0	0,08	25,0
RPA	25,0	0,08	40,0
HONGKONG	20,0	0,06	20,0
SŁOWENIA	6,0	0,02	1,0
TAJWAN	5,7	0,02	200,0
IZRAEL	5,4	0,02	20,0
GRECJA	3,6	0,01	4,0
LUKSEMBURG	2,3	0,01	
Inwestycje powyżej 1 mln USD w 1998r	27 279,6	13 326,8	714
Inwestycje poniżej 1 mln USD w 1998	3371,6	x	x
Łączna wartość BIZ na koniec 2000 roku	30 651,2	x	x

Opracowano na podstawie: Polish Market Reviev, 1999 nr 2(24), s.4; Lista największych inwestorów zagranicznych w Polsce, PAIZ, Warszawa 1998 r.; J.Żurawski, Stan bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce (na podstawie informacji PAIZ (w: Inwestycje zagraniczne w Polsce, IKiCHZ, Warszawa 1999, s. 86-87.; Z.Wołodkiewicz-Donimirski, Bezpośrednie inwestycje krajów Unii Europejskiej w Polsce, Kancelaria Sejmu – Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa październik 2001, s.2.

Tabela 9

Wielkość bezpośrednich inwestycji zagranicznych w gospodarce krajów NATO w 1998 roku (w mld USD)

Lp.	Kraj pochodzenia	Wielkość zasobów bezpośrednich inwestycji zagranicznych „pozyskanych"	Wielkość zasobów bezpośrednich inwestycji zagranicznych „oddanych"
1.	KANADA	141,772	156,600
2.	STANY ZJEDNOCZONE	875,026	993,552
	Kraje pozaeuropejskie- razem	1016,798	1150,152
3.	BELGIA	164,093[a]	128,779[a]
4.	DANIA	31,762	35,821
5.	FRANCJA	179,186	242,347
6.	NIEMCY	228,794	390,090
7.	GRECJA	22,048	0,851
8.	ISLANDIA	0,426	0,381
9.	WŁOCHY	105,397	170,746
10.	LUKSEMBURG	-	-
11.	HOLANDIA	169,552	262,996
12.	NORWEGIA	24,303	33,00
13.	PORTUGALIA	21,130	7,534
14.	HISZPANIA	118,926	68,392
15.	TURCJA	7,437	0,929
16.	WIELKA BRYTANIA	326,809	498,642
	Kraje europejskie – razem	1399,863	1840,528
	NATO – razem 16 krajów	2416,661	2990,68
17.	CZECHY	13,457	0,661
18.	WĘGRY	18,255	1,286
19.	POLSKA	30,651	0,841
	Kraje przyjęte w 1998 roku – razem	62,363	2,788
	NATO – razem 19 krajów	2479,024	2993,468
	ŚWIAT	4088,068	4117,144

Uwaga: [a] – Łącznie z Luksemburgiem.

Opracowano na podstawie: World Investment Report 1999 Foreign Divert Investment and the Challenge of Development, Untied Nations, New York and Geneva 1999, s. 483-493; Polish Market Review 1999 nr 2(24) s. 4.

Tabela 10

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce w latach 1989-2000 (w mln USD)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Wartość kapitałów które napłynęły do Polski w ciągu roku w mln USD	8	97	219	1084	1420	1493	2511	7195	6561	10063	4520	10601
Skumulowana wartość inwestycji zagranicznych w mln USD	8	105	324	1408	2828	4321	6832	14027	20588	30651	35171	45772
Udział % bezpośrednich inwestycji zagranicznych w danym roku w PKB	-	0,15	0,38	1,10	1,90	1,38	2,13	3,89	4,9	7,1	-	-
Udział % bezpośrednich inwestycji zagranicznych w ogóle inwestycji globalnych w danym roku	-	0,73	1,82	6,25	11,98	8,59	12,91	20,45	40,2	-	-	-

Opracowano na podstawie: Komunikat prasowy PAIZ z 18 lutego 1999 r.; Raport o inwestycjach zagranicznych w Polsce, w: „Rzeczpospolita" 1998 nr 157, s.10; Lista Największych Inwestorów Zagranicznych w Polsce (stan na 30 czerwca 1999 r.), PAIZ, Warszawa 1999 rok: M. Pokujska, Eksportować aby przeżyć, w: „Życie Gospodarcze" 1998 nr 2, s.45.; Z.Wołodkiewicz-Donimirski, Bezpośrednie inwestycje krajów Unii Europejskiej w Polsce, Kancelaria Sejmu – Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa październik 2001, s.2.

Do Polski w latach 1989-2000 przepłynęło według danych PAIZ prawie 45,8 mld USD[126]. Do największych inwestorów zagranicznych w Polsce można zaliczyć przedsiębiorstwa z USA, Włoch, Wielkiej Brytanii, Holandii, Niemiec, Francji a z krajów Dalekiego Wschodu z Korei Południowej. Działają one głównie w takich branżach jak przemysł elektromaszynowy, spożywczy, drzewny, papierniczy, telekomunikacyjny i w sektorze finansowym. Kapitał zagraniczny, który został zainwestowany w Polsce nie stanowi zagrożenia dla bezpieczeństwa ekonomicznego Polski.

---

126 Z.Wołodkiewicz-Donimirski,Bezpośrednie inwestyucje krajów Unii Europejskiej w Polsce, Kancelaria Sejmu – Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa październik 2001, s.2.

Uwarunkowania kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego kraju z punktu widzenia przyszłościowych interesów Polski oraz narodowej i sojuszniczej strategii obronnej, zauważyć trzeba, że dylematem naszego kraju pozostanie nie tylko zmiana wewnętrznych wzorów funkcjonowania, ale również rozpoznawanie i odpowiednie wykorzystanie doświadczeń zewnętrznych rozwiązań gospodarczych. Realizacja tych zamierzeń w wymiarze zewnętrznym wyznaczona nadal będzie przez procesy globalizacji i regionalizacji rozwojowej, powodującej konieczność poszukiwania przez nasz kraj dalszych możliwości włączenia się do głównego nurtu cywilizacji przy udziale naszych dalszych i bliższych sąsiadów.

Znaczący wpływ na kształtowanie polityki gospodarczo-obronnej kraju, a w szerszym znaczeniu również polityki bezpieczeństwa państwa mają uwarunkowania militarne. Rozpatrywać je trzeba na płaszczyźnie zagrożeń militarnych bezpieczeństwa państwa, realnych działań zbrojnych na terenie danego kraju, kształtowania się podstaw militarnych krajów z bliższego i dalszego otoczenia zewnętrznego oraz określonych sojuszów polityczno-militarnych. Wszystkie te uwarunkowania razem wzięte, a także każde z osobna mogą spowodować zagrożenia dla suwerenności i integralności terytorialnej naszego kraju[127].

Obecnie głównym niebezpieczeństwem dla stabilizacji międzynarodowej, w tym także dla zewnętrznego bezpieczeństwa Polski, stały się zagrożenia kryzysowe, które mogą mieć charakter kryzysów polityczno-militarnych. Źródła kryzysów polityczno-militarnych mogą mieć podłoże polityczne, społeczne, ekonomiczne, etniczne lub też religijne. Ich oddziaływanie na bezpieczeństwo Polski może się przejawiać bezpośrednio lub pośrednio. Bezpośrednie zagrożenia kryzysowe mogą wynikać z sytuacji spowodowanych przez ukrytą lub jawną groźbę zastosowania przemocy przeciwko Polsce lub jej sojuszników. Ewentualne zaangażowanie Polski w międzynarodowe wysiłki na rzecz rozwiązania sytuacji kryzysowych może rodzić również zagrożenia pośrednie, w tym wzrost zagrożenia obywateli Rzeczypospolitej

---

[127] Por. S.Parzymies, ESDI – Europejska tożsamość bezpieczeństwa i obrony: mit czy rzeczywistość, w: „Sprawy Międzynarodowe" 1999 nr 2.

Polskiej, przebywających w rejonie konfliktu lub w jego pobliżu, a także wzrost ryzyka zagrożenia terytorium Polski odwetowymi ze stron konfliktu[128].

Biorąc pod uwagę obecne założenia oraz prognozy ocenia się, że konflikt o charakterze globalnym lub w skali europejskiej jest mało prawdopodobny. Należy jednak brać pod uwagę możliwość wybuchu konfliktów zbrojnych pomiędzy poszczególnymi państwami lub grupami państw. Takie podejście musi znaleźć odzew w zależnościach i realizacji polityki gospodarczo-obronnej. Również funkcjonowanie systemu obronnego państwa polegające na realizacji różnorodnych zadań i przedsięwzięć gospodarczo-obronnych przez wszystkie ogniwa przygotowujące państwo do działań w zakresie zagrożenia i w czasie wojny znajduje odzwierciedlenie w koncepcjach i realizacji polityki gospodarczo-obronnej. Strategia obronności państwa postrzegana przez pryzmat polityki gospodarczo-obronnej jest koncepcją określającą potrzeby i możliwości ich zaspokajania. Przedstawia ona również sposób reagowania państwa na zagrożenia kryzysowe oraz wojenne.

Reasumując, podkreślić trzeba, że bezpieczeństwo państwa, jego suwerenność sprowadzona do płaszczyzn bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii obronności wykazuje miejsce tych problemów w obszarze ogólnej problematyki bytu narodu i państwa.

1.1.4. Uwarunkowania legislacyjne

Polityka gospodarczo-obronna Polski lat dziewięćdziesiątych, której założenia znalazły odzwierciedlenie w szeregu państwowych aktów normatywnych o charakterze strategicznym i operacyjnym, pozwalała – tak w sferze kształtowania jak i realizacji – pod wpływem radykalnych zmian wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań (politycznych, gospodarczych, militarnych) rozwojowych państwa.

Jednym z ważniejszych zewnętrznych czynników kształtujących polską politykę gospodarczo-obronną są wymogi stawiane przez prawo międzynarodowe. Przystąpienie Polski do NATO zapoczątkowało proces dostosowywania polskiego

---

[128] Por. Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej (przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 23 maja 2000 r.).

prawodawstwa do systemu prawodawstwa krajów sojuszniczych odnoszącego się do dziedziny obronności kraju, wydaje się procesem naturalnym, gdyż są tworzone zręby przejrzystej współpracy. Podjęte prace w obszarze systemu obronnego kraju z powodu dużych różnic pomiędzy obowiązującymi w Polsce rozwiązaniami, a przyjętymi zasadami przez naszych sojuszników wymuszają konieczność prac legislacyjnych w odniesieniu do wszystkich jego ogniw po stronie polskiej.

Kolejna ważną kwestią jest współtworzenie regulacji prawnych w zakresie budowy gospodarczych podstaw obronności kraju. Rozstrzygnięć prawnych wymagają zwłaszcza problemy mające wpływ na postęp w procesie przygotowań obronnych bądź przesądzające o ich treści i zakresie. Są nimi zwłaszcza sprawy organizacji i funkcjonowania przemysłu obronnego oraz pozostałych dziedzin gospodarczych stanowiących podstawowe elementy infrastruktury obronnej. Innym obszarem wymagającym prawnych regulacji jest potrzeba ustawowego określenia zasad świadczeń na rzecz obrony kraju. Potrzeba ta wynika z braku przejrzystych, jednolitych, dostosowanych do realiów gospodarki rynkowej zasad ich finansowania.

Niezmiernie istotną regulacją prawną jest ustawa „O powszechnym obowiązku obrony RP". Obowiązująca obecnie z dnia 21 listopada 1967 roku nie przystaje do funkcjonowania obecnie ustroju społeczno-gospodarczego. Dokonane przeobrażenia w gospodarce wymuszają nowego spojrzenia na sprawy świadczeń dla potrzeb obronności wszystkich występujących podmiotów gospodarczych. Nie spełnia ona również wymogów ratyfikowanych przez Polskę postanowień konwencji i traktatów międzynarodowych i nie jest aktem prawnym stwarzającym podstawy do integracji z Unią Europejską.

Kolejnym obszarem wymagającym prawnego unormowania są zasady funkcjonowania wojska na rynku dóbr i usług oraz dostosowanie obowiązujących przepisów do analogicznych w sferze cywilnej może mieć w najbliższej perspektywie dodatkowe znaczenie.

Reasumując można stwierdzić, że okres zmian polityczno-gospodarczych lat dziewięćdziesiątych wymusił intensyfikację prac legislacyjnych niemal we wszystkich dziedzinach funkcjonowania państwa i życia społeczno-gospodarczego (w tym również w sferze polityki gospodarczo-obronnej), których głównym celem było

stopniowe dostosowanie uregulowań prawnych do nowych uwarunkowań polityczno-gospodarczych. Wiele kwestii zostało już rozwiązanych, co znalazło odbicie w powstających od nowa lub nowelizowanych aktach prawnych. Niemniej jednak wiele zagadnień nie zostało dotychczas należycie uregulowanych.

1.2. Analiza wpływu narodowej i sojuszniczej strategii obronnej na kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego kraju

U podstaw istniejących potrzeb i nakładających się na ich realizację możliwości rozwojowych leży hierarchia potrzeb, z której to w pierwszym rzędzie wypływają podstawowe potrzeby tj. egzystencjalne, tak rozumiane z punktu widzenia jednostki, jak i kraju. W pierwszej kolejności istnieje potrzeba zapewnienia spełnienia potrzeb fizjologicznych, a dopiero następnie potrzeby wyższych, w tym zapewnienia bezpieczeństwa, choć trudno w rzeczywistości oddzielić oba obszary. Obie kategorie potrzeb można zaliczyć do potrzeb niedostatku, czyli takich, które rodzą się w wyniku braku określonego elementu. Jest to składnik wynikający z obszaru potrzeb biologicznych, psychologicznych, czy nawet środowiskowych. Jednak należy zaznaczyć, iż aby zaistniało poczucie danej potrzeby musi być ona uświadomiona.

W wyniku zaspokojenia potrzeb podstawowych rodzą się potrzeby wyższego rzędu np. uznania, wiedzy, estetyczne itd.

Od zarania dziejów ludzkości najważniejszymi potrzebami były potrzeby fizjologiczne i bezpieczeństwa, to w swojej istocie nie zmieniło się do dzisiaj. Różnice w odczuwaniu potrzeb fizjologicznych i bezpieczeństwa na przestrzeni dziejów ludzkości uwidaczniają się w ciągłym poszerzeniu się tych obszarów. Jeżeli człowiek pierwotny, aby zaspokoić swoje podstawowe potrzeby dążył jedynie do przedłużenia gatunku, zaspokojenia głodu, a życie w grupie dawało mu większe poczucie bezpieczeństwa.

To człowiek współczesny nie uważa jako takiego zaspokojenia odczucia głodu za potrzebę podstawową, a poszerzył ją o sposób i formę uczynienia tego.

Chyba rzadko kto wyobraża sobie powrót człowieka do warunków życia z przed kilku stuleci, nie mówiąc o okresach wcześniejszych. Wynika to z tego, iż

współczesne społeczeństwa - szczególnie te ich część, które zamieszkuje rejony wysokorozwinięte - mogły by się obyć bez energii elektrycznej, ogrzewania i szeregu innych udogodnień, jakie powstały w wyniku rozwoju cywilizacyjnego. Stąd można wysnuć wniosek, iż zakres potrzeb egzystencjonalnych współczesnego człowieka obejmuje obszar potrzeb uznawanych za wyższe jeszcze kilkaset lat temu. Można w ślad za tym sformułować tezę, iż postęp cywilizacyjny wyobcował człowieka z otoczenia naturalnego, choć przy zastrzeżeniu, iż odnosi się to do społeczeństw w pełni korzystających z dokonań cywilizacyjnych.

Potrzeby egzystencjonalne poszczególnych ludzi przekładają się na potrzeby grup społecznych, a następnie potrzeby państwa.

Jednym z obszarów o bardzo dużym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb egzystencjonalnych państwa jest obszar bezpieczeństwa ekonomicznego.

Niestety jednak bywa bardzo rzadko tak, aby potrzeby bilansowały się z posiadanymi możliwościami. Odnosi się to także do potrzeb i możliwości kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski.

Pomimo ponad dziesięciu lat przemian społeczno-gospodarczych Polska jest nadal krajem o formującym się obliczu gospodarczym. By ukazać na takim gruncie potrzeby z obszaru bezpieczeństwa ekonomicznego należy to dokonać po przez perspektywę ewolucji polskiej gospodarki od odzyskania niepodległości w 1945 r., po dzisiaj.

Istnieją różne opinie na temat przyczyn drogi rozwojowej, które ukształtowały sytuację gospodarczą Polski na przełomie XX i XXI wieku. Dzieje Polski po II Wojnie Światowej można podzielić, z punktu widzenia gospodarczego, na cztery okresy[103]. Pierwszy okres został zapoczątkowany odbudową kraju i zaszczepieniu na rodzimy grunt modelu gospodarki radzieckiej, która to gospodarka posiadała charakter gospodarki wojennej i po zakończeniu realizacji planu trzyletniego – nastawionego na zaspokojenie potrzeb konsumenckich społeczeństwa[104], stawiającej nacisk na rozwój przemysłu ciężkiego, pozostawiając potrzeby konsumpcyjne na dalszy plan

---

[103] Por. K. Bolesta –Kukułka, Gra o władzę a gospodarka 1944-1991, , Warszawa, s. 73-181.
[104] Por. W. Stankiewicz, Historia myśli ekonomicznej, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1998, s. 572-573.

i nierówność sektorów[105]. Za kres tego rozdziału historii gospodarczej Polski II połowy XX wieku można ustalić odejście W. Gomułki ze stanowiska I Sekretarza PZPR. Drugi okres został zapoczątkowany w grudniu 1970 r. i objęciem władzy przez E. Gierka. Jest to okres podlegający bardzo niejednoznacznym oceną z punktu widzenia ekonomicznego. W czasie dziesięciu lat rządów Gierka Polska pożyczyła ok. 54 miliardów dolarów amerykańskich[106], u jej schyłku pozostał dług w wysokości ok. 21,3 miliarda dolarów amerykańskich[107] (w tym jak się szacuje, iż 10 miliardów dolarów[108] były to roboty w toku i zapasy materiałowe). W potocznych osądach w wyniku błędnych decyzji gospodarczych Polska została wepchnięta w pętle zadłużeniową. Jednak starając się dokonać obiektywnej oceny tego okresu należy powiedzieć, iż inwestycje „gierkowskie" stworzyły ok. 3 milionów nowych miejsc pracy[109], a lata siedemdziesiąte były okresem wejścia na rynki pracy pierwszego powojennego wyżu demograficznego. Ponadto przyniosły słabo rozwiniętej polskiej gospodarce: modernizacje dotychczas istniejących przedsiębiorstw, wprowadzenie nowoczesnych technologii, czy też know-how.

W wyniku bumu inwestycyjnego lat siedemdziesiątych osiągnięto min:

- ok. 6-krotny wzrost produkcji samochodów osobowych (ponadto w fazie finalnej w 1979 r. była umowa z Nissanem na budowę fabryki samochodów osobowych pod Gdańskiem o wydajności 100 tys. samochodów rocznie);
- wydajność sektora energetycznego wzrosła 2-krotnie;
- powstały potężne zakłady chemiczne np. w Policach, w Puławach ;
- wybudowana dwie potężne rafinerie w Płocku i Gdańsku oraz zmodernizowano rafinerie w Czechowicach, itd.[110]

Przykłady szerokiego frontu inwestycyjnego ówczesnych lat można by jeszcze długo mnożyć, niestety nie spełniły one pokładanych w nich nadziei. Przyczyn tego można dopatrywać się w początkach industrialnego społeczeństwa

---

[105] Por. Ibidem, s. 574-575.
[106] Trybuna
[107] Ibidem
[108] Ibidem
[109] Ibidem
[110] Ibidem

polskiego, które po wojnie po raz pierwszy zetknęło się z tak wielkim i powszechnym napływem nowoczesnej technologii – nie licząc budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego w latach trzydziestych XX wieku. Społeczeństwo nie było przygotowane, tak w obszarze mentalnym, jak i przygotowania zawodowego, do pełnego i właściwego wykorzystania napływających inwestycji. Społeczeństwo oraz władza go reprezentująca i wywodząca się z niego nie był w stanie przystosować się do nowotworzonych warunków, nie potrafiła wykorzystać rodzących się szans. Paradoksalnie narzucona strategia gospodarcza przez E. Gierka wpływała, zapewne nieświadomie, na poszerzanie suwerenności ekonomicznej Polski. Powodowało to pomniejszanie w wielu dziedzinach życia gospodarczego ekonomicznej zależności od ZSRR np. budowa kompleksu paliwowego poczynając od Portu Północnego, poprzez Rafinerię Gdańską i Płocka, a także połączenie ich rurociągiem.

Trzeci etap to lata osiemdziesiąte i niestety nierozerwalnie z nimi związana stagnacja gospodarcza. W wyniku nie spłacania kredytów oraz odsetek od nich polski dług zagraniczny urósł do ok. 40 miliardów dolarów amerykańskich[111]. Polska gospodarka przejadała to co zostało wytworzone w latach siedemdziesiątych. Ówczesna władza bardziej się skupiała na ułożeniu problemów politycznych i nie była zdolna do wdrożenia jakichkolwiek planów reformatorskich, których wymagała polska gospodarka. W wyniku silnego oporu społecznego, podsycanego niepowodzeniami gospodarczymi oraz korzystnemu układowi na arenie międzynarodowej w 1989 r. doszło do przemian ustrojowych i przemian gospodarczych.

Procesy transformacji zapoczątkowanej w 1989 r. zaskoczyły wszystkich, tak rządzących, jak i ówczesną opozycję, która nie była przygotowana i nie spodziewał się przejęcia rządów w Polsce[129]. Wraz z przemianami politycznymi zapoczątkowanymi w 1989 r. rozpoczął się czwarty etap rozwoju gospodarczego Polski. Jednak jeżeli w obszarze politycznym istniały pewne koncepcje przebudowy państwa i były one opracowane choćby ramowo, to program gospodarczy był tworzony ad hoc. Wraz z objęciem władzy przez rząd T. Mazowieckiego została

---

[111] Por. ....
[129] Kukuk

nakreślona droga rozwoju polskiej gospodarki. Stała się nią przemiana z systemu gospodarki planowej w kierunku gospodarki rynkowej.

Gospodarka przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych była niedostosowana do wymogów wysoce konkurencyjnych rynków światowych. Odnosiło się to zwłaszcza do poziomu jej zaawansowania technologicznego, jak i sposobów zarządzania nią. Jej przebudowa poszła w kierunku przemian systemowych – zwłaszcza strukturalnych i własnościowych. Celem podjętych przemian było dostosowanie polskiej gospodarki do wymogów stawianych przez międzynarodowe rynki, na których ostra walka konkurencyjna przy narastających trendach globalizacyjnych we wszelkich wymiarach ludzkiej jest zjawiskiem nieodłącznym[130].

Polska, tak jak na początku lat dziewięćdziesiątych, również na przełomie XX i XXI wieku stanęła przed ogromnymi zagrożeniami wobec zrównoważonego rozwoju gospodarczego kraju. Mimo ogromnego wysiłku całego społeczeństwa w okresie poprzedniej dekady polska gospodarka nie stworzyła podstaw do podjęcia równorzędnej walki, choćby w wybranych dziedzinach życia gospodarczego, z wysoce konkurencyjnymi gospodarkami krajów rozwiniętych np.: Francji, Stanów Zjednoczonych, Niemiec i innych.

Przez całą dekadę lat dziewięćdziesiątych liczono, iż prywatyzacja i „niewidzialna ręka rynku" rozwiążą wszelkie bolączki polskiej gospodarki. Państwo w coraz to większym stopniu odżegnywało się od wszelkich form interwencjonizmu państwowego. Jednak jak dowodzi rzeczywistość nasza gospodarka posiada jeszcze nazbyt słabe podstawy, aby poradzić sobie samodzielnie, bez intensywnego wsparcia ze strony instytucji państwowych, z wymogami stawianymi przez wolny rynek. Warto przy tym zauważyć, iż silne i dynamicznie się rozwijające gospodarki np. amerykańska posiadają nad sobą rozwinięty przez państwo parasol ochronny. Dotyczy on może nie wszystkich, ale wielu wybranych dziedzin i aspektów gospodarki.

Wydaje się, iż jest potrzebnym określenie przez państwo kierunków rozwoju polskiej gospodarki, a co z tym jest związane określenie dziedzin, które będą motorem

---

[130] Por. ....

napędowym rozwoju gospodarczego kraju. To z kolei wymusza podjęcie kolejnych wyzwań, których realizacja jest niezbędna dla dynamicznego i płynnego rozwoju kraju. Chodzi o stworzenie w pierwszej kolejności stabilnych ram prawnych dla działalności gospodarczej. Taki postulat jest skierowany do takich obszarów jak prawo podatkowe, prawo celne, prawo handlowe, czy też administracyjne. Przepisy z tych obszarów powinny być pozbawione w jak największym stopniu dwuznaczności. Ponadto przy ich tworzeniu powinno się dbać o zgodność z normami międzynarodowymi, a przede wszystkim powinny być trwałe oraz pozwalające na planowanie działalności przez przedsiębiorstwa przynajmniej w perspektywie średniookresowej, czyli trzy - pięcioletniej.

By umożliwić rozwój gospodarczy kraju należy ponieść odpowiednie nakłady na infrastrukturę kraju. Kwestią rozwiązań szczegółowych jest sposób finansowania przedsięwzięć z tego zakresu. Może to być kapitał państwowy, samorządowy, inwestorzy krajowi lub zagraniczni, którzy będą wspierani finansowo przez polski system bankowy, czy też poprzez pożyczki celowe z funduszy międzynarodowych np. PHARE.

Inwestycje w infrastrukturę, czyli system łączności, system komunikacyjny, czy też w system ochrony środowiska jest nieodzownym elementem przyciągającym kapitał inwestycyjny do określonych regionów. Z tego powodu wydaje się niezbędnym położenie nacisku przez państwo na dokończenie telefonizacji kraju, w standardzie umożliwiającym zapewnienie łączności zgodnie z wymogami inwestorów. Ponadto należy położyć odpowiedni nacisk na budowę autostrad, dróg ekspresowych oraz zapewnienie odpowiedniej jakości dróg lokalnych oraz ich przejezdności o każdej porze roku. W planach powinno się uwzględniać odpowiednie uzupełnienie systemu drogowego połączeniami kolejowymi. Obecnie nabiera na sile dyskusja na temat struktury własności Polskich Kolei Państwowych, ich systemu organizacyjnego itd. Nieznacznie odbiegając od tematu rozważań można zadać sobie pytanie: czy PKP ma być przedsiębiorstwem o charakterze komercyjnym nastawionym na zysk, czy też przedsiębiorstwem mające zapisane w swojej misji realizację wyższych celów społecznych?

Ważną kwestią z perspektywy rozwoju kraju oraz przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, a także przyciągnięcia przedsiębiorców jest rozbudowa infrastruktury proekologicznej, czyli oczyszczalni ścieków, wysypisk śmieci o odpowiednim standardzie itd. Obecnie wiele regionów oczekujących na inwestorów liczy także, iż poniosą oni odpowiednie nakłady na tę infrastrukturę. Podnosi to koszt potencjalnej inwestycji i jednocześnie stwarza barierę dla mniejszych przedsięwzięć[131], które mogłyby zaistnieć jedynie w regionach o przygotowanej infrastrukturze ekologicznej.

Polską gospodarkę można nazwać gospodarką wschodząca, która na progu trzeciego tysiąclecia stoi na początku nowo obranej drogi rozwoju. Rozwój gospodarczy kraju wymaga podniesienia aktywności gospodarczej i określenia, które dziedziny będą napędzały wzrost gospodarczy. Wyselekcjonowanie określonych dziedzin gospodarki pociąga za sobą konieczność wygenerowania dla nich odpowiednich nakładów i właściwej ich alokacji oraz stworzenia dla nich przyjaznego środowiska, w którym będą działały. Im szybciej zostaną podjęte działania w tym kierunku, tym szybciej można się spodziewać oczekiwanych efektów. Jednak jest to bardzo długa droga, która będzie wymagała podejmowania dużego wysiłku i cierpliwości ze strony społeczeństwa. Patrząc na przykłady krajów azjatyckich można pokusić się stwierdzenie, iż pierwsze społecznie oczekiwane efekty były widoczne jako trwały trend po 20-30 latach, zaś z punktu widzenia czysto gospodarczego mogłyby być zauważalne po 5-10 latach. Jednak wydaje się trafniejszym odniesienie tej sytuacji do bliższych polskiemu położeniu przykładów np. Hiszpanii, czy też Portugalii, których gospodarki w perspektywie ostatnich 20-30 lat rozwijały się znacznie wolniej, niż gospodarki Tygrysów Azjatyckich. Przy takim podejściu, mniej optymistycznym, należałoby oczekiwać pozytywnych efektów opartych na trwałych trendach wzrostowych można się spodziewać prawdopodobnie po 2025 - 2030 roku, czyli 35 – 40 lat od zapoczątkowania przemian gospodarczych. Jednak, aby taka pożądana sytuacja zaistniała, w tym celu należy spełnić szereg postulatów z obszaru gospodarczo-politycznego.

---

[131] Por. B. Piasecki, A. Rogut, E. Stawosz, S. Johnson, D. Smallbone, Warunki prowadzenia działalności gospodarczej przez MSP w Polsce i krajach Unii Europejskiej, Polska Fundacja Promocji i Rozwoju MSP, Warszawa 1998, s. 161-162.

By można uzyskać stały trend wzrostowy na poziomie przynajmniej 5 % PKB w skali rocznej należy odpowiednią część dochodu narodowego przeznaczać na wybrane cele rozwojowe[132]. Jego wysokość może być jedynie postulowana, gdyż realnie osiągany jego poziom zależy od szeregu wypadkowych wypływających z wewnątrz, jak i z otoczenia gospodarki.

W sytuacji gospodarczej Polski można przyjąć, iż przy nakładach inwestycyjnych w wysokości 25-30 % produktu krajowego brutto następuje ożywienie gospodarcze, którego efektem jest trwały trend wzrostu gospodarczego na poziomie 5-7 % w perspektywie kilkuletniej. Uzyskanie tak wysokich nakładów wymaga skorelowania działań na pograniczu sektora państwowego, samorządowego i prywatnego[133].

Tabela 11

Realne i oczekiwane nakłady inwestycyjne w Polsce w wybranych latach 1990-2001 w porównaniu do PKB, w mld PLN

	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000
PKB (w cenach bieżących.)	120,52	286,2	362,6	444,4	526,5	610,5	678,6
Realne nakłady inwestycyjne	18,37	47,14	65,62	90,43	114,56	125,9	133,2
Oczekiwane nakłady inwestycyjne (na poziomie 25 % PKB)	30,13	71,55	90,65	111,1	131,62	152,62	169,65
Różnice pomiędzy realnymi i oczekiwanymi nakładami inwestycyjnymi	-11,76	-24,41	-25.03	-20,67	-17,06	-26,72	-36,45

Źródło: Rocznik statystyczny 1991, GUS, Warszawa 1991, s. 117;Rocznik statystyczny 1997, GUS, Warszawa 1997, s. 483; Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszaw 1999, s. 306; Rocznik statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 514-541; Ramses 99, IFRI, s. 318.

Od początku 1995 r. Wyraźnie widoczny jest trend wzrostowy nakładów inwestycyjnych, które w 1995 r. stanowiły ok. 16,48 % PKB, aby w 1998 r. Osiągnąć 21,73 % PKB. Natomiast w 1999 r. nieznacznie opadł do poziomu 20,6 %, a w 2000 r.

[132] Odnosi się to do postulatu określenia dziedzin, które będą motorami napędowymi gospodarki jako całości, przy jednoczesnym spełnieniu warunku konkurencyjności na rynkach dostępnych dla międzynarodowej konkurencji.
[133] Materiał niepublikowany.

spadł do poziomu 19,3 % PKB[134]. Średnioroczny wzrost nakładów na inwestycyjne utrzymał się do 1997 r. w wysokości 1,32 %, aby później opadać. Nie osiągnęły one jednak minimalnego wymaganego poziomu inwestycji, czyli 25 % PKB. Dużą niewiadomą pozostaje poziom inwestycji w nadchodzącym pięcioleciu. Bowiem w przypadku polskiej gospodarki jako gospodarki okresu transformacji można się spodziewać „opóźnionej fali", czyli pogłębienia się i utrwalania dotychczasowych zjawisk kryzysowych występujących w gospodarkach krajów rozwiniętych. Oznacza to, iż w przeciwieństwie do gospodarek np. Unii Europejskiej faktyczne skutki i rozmiary kryzysu mogą się ujawnić później i będą znacznie mocniejsze i dłużej odczuwalne. Uwidoczni się to kurczeniem się rynku, spadkiem produkcji i coraz gorszym bilansem płatniczym, a z tym będzie związane brak kapitału krajowego niezbędnego do transformowania gospodarki, zaś napływający kapitał zagraniczny będzie lokowany w inwestycje charakteryzujących się szybkim zwrotem z inwestycji. Można powiedzieć, iż będzie się prawdopodobnie pogłębiał trend inwestowania kapitału zagranicznego w takie dziedziny życia jak handel, produkcję o niskim stopniu przetworzenia, przekształcania polskich zakładów w kooperantów wykonujących najbardziej uciążliwe etapy produkcji, jest to często produkcja o niższej stopie rentowności. Tego typu inwestycje mogą być bardzo szybko zastąpione przez podjęcie działań gospodarczych w innych regionach świata, oferujących jeszcze mniejsze koszty produkcji np. poprzez tańszą siłę roboczą.

Określenie wysokości potrzebnych nakładów rodzi jednocześnie pytanie: jakie są zdolności absorpcyjne polskiej gospodarki na inwestycje? Jeśli przychylić się do poglądu, iż kształtują się one na poziomie 25-35 % PKB[135], to oznacza, iż w ostatniej dekadzie mieliśmy do czynienia z niedoborem środków inwestycyjnych (tabela 11). Przytoczone dane wskazują, iż zarysowało się zbliżenie poziomem inwestycji realnych i oczekiwanych. Ponadto w latach 1996-1999 pomimo inflacji poziom niedoboru inwestycyjnego utrzymywał się na podobnym poziomie w mln PLD, a licząc w USD znacznie spadł z 16 mld USD w 1996 r. do 12,2 mld USD w 1998 r.[136]. Świadczy to o pozytywnej tendencji w polskiej gospodarce, czyli zbliżania się stopy inwestycji

---

[134] Obliczenia własne na podstawie danych zawartych w tabeli 1.
[135] Por. ...
[136] Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych.

realnych do stopy inwestycji pożądanej dla dynamicznego rozwoju gospodarki. Przy zastrzeżeniu, iż następuje wzmocnienie pozycji złotówki wobec dolara amerykańskiego, co jest zjawiskiem niekorzystnym.

Potencjalnymi źródłami, z których mogłyby być zaspakajane potrzeby inwestycyjne są zarówno źródła pochodzenia krajowego jak i zagranicznego. Krajowe źródła to: inwestycje państwowe, w tym i samorządowe oraz inwestycje kapitału prywatnego. Kapitał krajowy w przypadku inwestycji państwowych (samorządowych) pochodzi z akumulowania przychodów podatkowych, prywatyzacyjnych, czy też pożyczek z krajowego systemu bankowego lub z międzynarodowych rynków finansowych, w tym z funduszy celowych pochodzących z różnych organizacji międzynarodowych lub od innych państw np. zamiana polskiego długu wobec rządu szwedzkiego na inwestycje proekologiczne na obszarze Pomorza. Natomiast źródeł inwestycji polskiego kapitału prywatnego należy się doszukiwać przede wszystkim w rentowności dotychczas funkcjonujących przedsięwzięć gospodarczych, a co z tym jest związane otwartości systemu bankowego na udzielanie kredytów na nowe inwestycje. Niestety pierwsze dwa elementy tego układu wykazują pewną słabość, gdyż nakłady inwestycyjne państwa oraz sytuacja na rynku wewnętrznym, jak i zewnętrznym nie sprzyja wzrostowi nakładów na inwestycje.

Tabela 12

Dynamika nakładów inwestycyjnych w wybranych latach 1990-2000, rok poprzedni oznacza 100 % (ceny stałe)

	1990	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**
Dynamika nakładów inwestycyjnych	77,4	108,1	117,1	119,2	122,2	115,8	105,9	101,4

Źródło: Rocznik Statystyczny 1991, GUS, Warszawa 1991, s. 244. Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 306; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 515.

Potwierdzeniem tego jest słabnąca od 1998 r. dynamika nakładów inwestycyjnych. Jeżeli w latach 1994-1997 rósł poziom dynamiki nakładów inwestycyjnych to w 1998 r., mimo realnego ich przyrostu, dynamika zmalała

o 6,4 %[137]. Natomiast patrząc na to zjawisko z perspektywy trendu wzrostowego z lat 1996-1997 należałoby się spodziewać tego wskaźnika w 1998 r. na poziomie 123-124 %, w 1999 r. na poziomie 126-127 %, a w 2000 i w 2001 utrzymania na podobnym poziomie – który nie przekraczałby 130 % wobec roku poprzedniego[138]. Bowiem wyższy wzrost dynamiki nakładów inwestycyjnych mógłby zagrażać „przegrzaniem" koniunktury w gospodarce. Spadek dynamiki nakładów inwestycyjnych, jaki obserwujemy od 1998 r. jest zjawiskiem niepokojącym, gdyż poziom i dynamika nakładów przekłada się bezpośrednio na rozwój kraju, a w szczególności na rozwój regionalny, czyli wyrównanie poziomu rozwoju gospodarczego kraju. Poprzez pryzmat tego wskaźnika można w przybliżeniu określić stopień i dynamikę rozwoju gospodarczego kraju. Z tego z kolei będą wynikały możliwości walki z bezrobociem, kształtowanie odpowiedniego bilansu płatniczego kraju, stopień i możliwości realizacji celów społecznie oczekiwanych oraz szeregu celów strategicznych wynikających z założeń politycznych i gospodarczych, a w szczególności wynikających z potrzeb zapewnienia bezpieczeństwa kraju.

Korzystnym zjawiskiem związanym z dynamiką nakładów inwestycyjnych jest zmiana struktury obszarów, z których są one generowane. Jeszcze w połowie lat dziewięćdziesiątych dominującym sektorem pod względem wielkości nakładów był sektor publiczny, który ponosił 55,8 %[139] całości nakładów, to w 1997 r. jego udział spadł do 46,6 %[140]. Jego miejsce, głównego inwestora przejął sektor prywatny, który w 1997 r. poniósł 53,4 %[141] ogółu nakładów inwestycyjnych, podczas gdy w 1995 r. partycypował jedynie w 44,2 %[142] ogółu inwestycji. Proces ten jest związany z przyjętą wizją przekształceń gospodarczych kraju, gdzie dominującym sektorem, decydującym o skali i jakości jego rozwoju ma decydować silny sektor prywatny.

Poziom inwestycji w gospodarce uwidacznia się we wzroście wartości środków trwałych. Poprzez inwestycje przedsiębiorstwa zwiększają swój majątek,

---

[137] Obliczenia własne na podstawie danych zawartych w tabeli 2.
[138] Obliczenia własne na podstawie danych zawartych w tabeli 2.
[139] Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 307.
[140] Ibidem, s. 307.
[141] Ibidem s. 307.
[142] Ibidem s. 307.

a w konsekwencji rośnie również realna wartość środków trwałych przez nie wykorzystywana.

Tabela 13

Dynamika przyrostu wartości środków trwałych w Polsce, w latach 1990-2001

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Dynamika przyrostu wartości środków trwałych	-	101,2	101,3	101.9	102.6	102,1	104,8	103,5	103,9	103,9	104,2

Źródło: Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1998 r., s. 493; Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 522; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 524.

Mimo załamania gospodarczego lat osiemdziesiątych i recesji gospodarczej początku lat dziewięćdziesiątych widoczny jest stały przyrost wartości nakładów brutto na środki trwałe w latach 1991-2000. Niestety nie jest to poziom, który pozwoliłby na przełamanie jakościowe i ilościowe w polskiej gospodarce. Ponadto ich poziom nie pozwala na nadganianie różnic technologicznych i jakościowych pomiędzy polską gospodarką, a gospodarkami krajów Unii Europejskiej. Jedynym pozytywem jest to, iż wysokość tych inwestycji pozwala na utrzymanie polskiej gospodarki na relatywnie podobnym poziomie zaawansowania technologicznego środków trwałych i ich stopnia zużycia.

Coroczny przyrost nakładów na środki trwałe (tabela 13) kształtujący się w ostatnim pięcioleciu na poziomie 3-5 % może utrzymać ich stopień nowoczesności i zużycia na podobnym poziomie (tabela 14). Mniejsze przyrosty powodują tylko spowolnienie procesu degradacji zasobów gospodarki narodowej i nie przynosi oczekiwanych efektów w postaci skoku gospodarczego.

Tabela 14

Stopień zużycia środków trwałych w polskiej gospodarce, w wybranych latach 1990-2001

	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Stopień zużycia środków trwałych	od 44,3 do 54,8	44,7	49,7	49,0	47,9		

Źródło: Rocznik Statystyczny 1991, GUS, Warszawa 1991, s. 258; Rocznik Statystyczny 1997, GUS, Warszawa 1997, s. 490; Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1998, s. 494; Rocznik Statystyczny 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 511; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001., s. 525.

Nakłady na środki trwałe są nadal za małe, gdyż stopień zużycia środków trwałych w polskiej gospodarce oscyluje na poziomie zbliżonym do 50 %[143]. Nie zapewni to realizacji wytyczonych celów przed gospodarką. Ponadto należy podkreślić, iż w rozbiciu na działy sytuacja przedstawia się jeszcze mniej korzystnie. Stopień zużycia środków transportu w 2000 r. w skali kraju wyniósł 54,0 %[144], maszyn i urządzeń technicznych i narzędzi 52,5 %[145]. W ujęciu działowym największe zużycie środków trwałych występuje w rolnictwie (łowiectwie i leśnictwie), górnictwie i kopalnictwie oraz transporcie (gospodarce magazynowej i łączności)[146]. Podobna niekorzystna sytuacja występuje w przemyśle, w którym zużycie środków trwałych odpowiada średniokrajowemu ich zużyciu. Niestety w żadnym dziale polskiej gospodarki sytuacja nie jest choćby zadawalająca. Świadczy to o zbyt niskim poziomie nakładów na środki trwałe, czyli zbyt wolne odtworzenie zaplecza i bazy produkcyjnej w stosunku do jego zużywania się. Przekłada się tona spadek konkurencyjności polskiej gospodarki, gdyż rośnie poziom jej kapitałochłonności, energochłonności itd. Oferowane produkty są przez to relatywnie droższe, o niższej jakości w stosunku do podobnych produktów potencjalnych konkurentów z innych krajów. Niższa konkurencyjność powoduje spadek zysków, a z tym z kolei jest związany spadek możliwości akumulacji kapitału

[143] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 525.
[144] Ibidem, s. 526.
[145] Ibidem, s. 525.
[146] Ibidem, 526.

niezbędnego do podjęcia nowych inwestycji, jednocześnie spada wiarygodność kredytowa dla banków.

Przeprowadzone rozważania dowodzą, iż kapitał krajowy jest nadal niewystarczający, aby samodzielnie udźwignąć ciężar restrukturyzacji gospodarki. W szczególności odnosi się to do problemu przerzucenia ciężaru restrukturyzacji gospodarki na kapitał prywatny, który w Polsce nadal raczkuje, w stosunku do jego odpowiednika w krajach rozwiniętych. W Europie Zachodniej, czy też Ameryce Północnej potęga sektora prywatnego wyrastała przez ok. 300 lat, aby w efekcie stworzyć współczesny nam system gospodarki rynkowej. Natomiast w Polsce jest on realnie tworzony po raz drugi i zaledwie od ponad 10 lat. Nie można jednak odmówić dynamiki temu procesowi. W związku z tym nasz kraj nadal stoi przed dylematem, który nie został rozstrzygnięty od początku transformacji ustrojowej: Jak przyciągnąć zagraniczny kapitał inwestycyjny? Jakie nadać mu ramy i kierunki, czy w ogóle je nadawać?

Inwestycyjny kapitał zagraniczny wydaje się niezbędny dla zrównoważonego rozwoju kraju, szczególnie w tych obszarach, które wymagają dużych nakładów, wprowadzenia nowoczesnych technologii są „obciążone" długim okresem zwrotu poniesionych nakładów. Wydaje się jednak, iż działań kapitału zagranicznego nie można jedynie poddać „niewidzialnej ręce rynku", ale także kontroli, czy nawet pewnemu wpływowi rząd, co byłoby wykorzystywane w celu realizacji polskich interesów strategicznych.

Na poziomie centralnym możliwe jest przyciąganie kapitału do inwestowani w obszarze ekologii, szczególnie z państw sąsiednich oraz pozyskiwanie środków na inwestycje z Banku Światowego, Międzynarodowego Funduszu Walutowego, czy też Unii Europejskiej na restrukturyzacje infrastruktury gospodarczej. Możliwe jest to także poprzez działania podejmowane przez samorządy. Jednak wydaje się, iż państwo powinno w takich momentach wspierać działania samorządów od strony technicznej i merytorycznej. Do regionów odpowiednio przygotowanych łatwiej napływają nowe inwestycje. Należy w tym momencie podkreślić, iż inwestorzy zagraniczni oczekują od władz centralnych danego państwa przyjęcia długofalowej, stabilnej polityki gospodarczej zapewniającej

możliwość prowadzenie przedsięwzięć, które rokowałoby osiągnięcie zakładanych celów. Wymaga to od państwa podjęcia działań na rzecz wspierania przedsiębiorstw działających na terenie kraju tak w sferze stabilizacji prawa, jak i w obszarze czysto gospodarczym np. poprzez działania proeksportowe, pobudzające popyt na rynku wewnętrznym, czy też aktywne przeciwdziałanie wszelkim niekorzystnym tendencjom w gospodarce.

Kolejnym problemem, którego rozstrzygnięcie w znacznym stopniu przyczyni się do zdefiniowania przyszłego kształtu polskiej gospodarki jest wybór modelu gospodarczego. Jest to bardzo ważka kwestia z punktu widzenia kierunków rozwoju gospodarki narodowej – jak i jej przyszłych potrzeb i możliwości. Jeśli w 1989 r. został nakreślony kierunek orientujący się na społeczną gospodarkę rynkową – to jest wzorowany na tzw. modelu nadreńskim. Jednak od połowy lat dziewięćdziesiątych w sposób powolny i konsekwentny polska gospodarka zbliża się do modelu anglosaskiego, który funkcjonuje w takich krajach jak Wielka Brytania, Kanada i Stany Zjednoczone. Jest to jednak najbardziej drapieżny model gospodarki, a przez to trudno akceptowalny przez społeczeństwo posiadające jeszcze głęboko zakorzenione przyzwyczajenia z epoki gospodarki planowej, kiedy to zdecydowana większość społeczeństwa miała zapewnione bezpieczeństwo socjalne - choć nie na najwyższym poziomie. Słabiej zaradni mogli liczyć na opiekę ze strony państwa, różnice w dochodach nie były tak drastyczne jak w latach dziewięćdziesiątych i przy zapewnieniu minimum socjalnego słabiej odczuwalne. Ponadto praca nie była tylko środkiem do realizacji potrzeb, ale także obowiązkiem każdego obywatela. Częstokroć ludzie bez pracy znajdowali się pod silnym pręgierzem nie tylko państwa, ale i często ze strony środowiska. W szczególności odnosiło się to do obszarów o wiekowych tradycjach przemysłowych np. Dolny, czy Górny Śląsk.

Polska na początku XXI wieku nadal stoi na rozdrożu i przed podjęciem ostatecznych decyzji, które wprowadziłyby najkorzystniejsze rozwiązania najbliższe polskiej tradycji, mentalności i odpowiadałby wymogom współczesnej gospodarczej. Walka, która toczy się o docelowy system gospodarczy Polski przebiega na linii dwóch przeciwstawnych poglądów etatyzmu – liberalizmu. Do dzisiaj nie udzielono odpowiedzi w kwestii kierunków i głębokości interwencjonizmu państwa w życie

gospodarcze kraju. Nie jest wiadomym, czy państwo ma posiadać bardzo ograniczony wpływ na życie gospodarcze np. jak w modelu anglosaskim, czy też ma to być system o rozbudowanym etatyzmie, zbliżonym w swym kształcie do modelu np. nadreńskiego, czy też japońskiego. Wdrożenie bardziej rozbudowanego etatyzmu, jako idei wiodącej w gospodarce, mogłoby przynieść ingerencje państwa w takich obszarach życia gospodarczego, jak:

- wpływanie na rzecz powstawania stabilnych systemów gospodarczych, czego efektem byłoby tworzenie silnych grup łączących przedsiębiorstwa z systemem bankowym;
- działanie na rzecz stworzenia warunków dla wolnej konkurencji, przy jednoczesnym zachowaniu sobie prawa do interweniowania, którego celem byłoby zminimalizowanie lub zlikwidowanie niepożądanych skutków oddziaływania wolnego rynku;
- tworzenie mechanizmów kontroli działalności sektora prywatnego przez struktury państwowe i samorządowe, aby móc osiągać cele społecznie pożądane;
- stymulowanie i naprowadzanie strategii rozwojowej przedsiębiorstw w pożądanych kierunkach, zgodnych z interesem narodowym;
- stworzenie mechanizmów elastycznego reagowania na podaż pracy;
- tworzenie i utrzymywanie mechanizmów solidaryzmu społecznego na poziomie przedsiębiorstw np. dążenie do stałego zatrudnienia pracowników, czy też wprowadzenie zasady współodpowiedzialności pracobiorców i pracodawców, menedżerów i akcjonariuszy oraz związków zawodowych i innych organizacji pracowniczych działających w obszarze przedsiębiorstwa;
- kształtowanie w sposób bezpośredni lub pośredni struktur i relacji własnościowych przedsiębiorstw – poprzez kreowanie rynku papierów wartościowych lub rynku „imiennego" udziału kapitału zarządzającego przedsiębiorstwami.

Wydaje się, iż możliwym byłoby zaakceptowanie i przeniesienie na polski grunt, po adaptacji pewnych rozwiązań wykorzystywanych w gospodarce japońskiej[147].

W opozycji do potrzeb znajdują się możliwości i wydaje się najtrudniejszą rzeczą właściwe wyważenie decyzji, które wypływają z obu obszarów.

Polska jest oceniania, jako kraj średniej wielkości, tak pod względem ludności, powierzchni, jak i znaczenia gospodarczego. Jednak w ekonomii, tak jak w wielu dziedzinach trudno jest jednoznacznie oceniać badane obiekty, gdyż wiele elementów jest niejednorodnych i niejednoznacznych. Z jednej strony Polska jest krajem średniej wielkości, jednak patrząc na nią z perspektywy rynku zbytu okazuje się, iż jest rynkiem dość perspektywicznym, na którym znajduje się ok. 38 mln potencjalnych odbiorców. Nadal jest to obszar rodzący dla producentów, czy usługodawców szerokie możliwości, dlatego w wielu dziedzinach należy oczekiwać skoku jakościowego, który będzie dążył do osiągnięcia standardów krajów rozwiniętych.

---

[147] Można dążyć do wprowadzenia rynku względnego, który polegałby na ścisłej współpracy pomiędzy poszczególnymi przedsiębiorstwami i państwem. Taka filozofia pozwala na współpracę przy opracowywaniu nowych technologii, czy też dzieleniu się doświadczeniami. W gospodarce wschodzącej, jaką jest polska gospodarka, jest to korzystne zjawisko, gdyż ciężar finansowy, jak i intelektualny jest rozkładany na kilka, czy kilkanaście podmiotów gospodarczych. Taka filozofia gospodarcza przyczynia się zmniejszenia kosztów wprowadzania nowych produktów i strategii.

Ponadto anonimowość rynku jaka jest oferowana w modelu anglosaskim nie zawsze sprzyja płynnemu rozwojowi gospodarczemu. W modelu nadreńskim, jak i japońskim istnieją silne powiązania pomiędzy przedsiębiorstwami i bankami. Przedsiębiorstwa i banki utrzymują bliskie kontakty, a nierzadko przedstawiciel banku jest członkiem zarządu przedsiębiorstwa. Współpraca ta jest nawiązywana w długim horyzoncie czasowym i jest bardzo ścisła, banki nie tylko udzielają pożyczek, ale także szerokiej pomocy doradczej. Przy wystąpieniu dużych kłopotów następuje częstokroć przejęcie firmy w zarządzanie przez współpracujące banki.

W Stanach Zjednoczonych za najlepszy uważa się taki rząd, który sprowadza swoja role w obszarze gospodarczym do minimum, a jego samorealizacja w sferze gospodarczej polegałaby na wspieraniu rodzimych przedsiębiorstw na rynkach zewnętrznych. Natomiast w modelu japońskim rząd, czyli sfera polityczna i firmy, czyli sfera gospodarcza podchodzą do siebie jak partnerzy, którzy wzajemnie się wspierają w dążeniu do wspólnego celu, którym jest ogólny rozwój państwa, nie odnosi się to tylko do sfery gospodarczej.

Warto zauważyć, iż rząd japoński proponuje swoistą filozofie gospodarczą, która polega na podporządkowaniu przedsiębiorstw prywatnych celom długookresowym polityki gospodarczej. Było to realizowane poprzez Ministerstwo Handlu Międzynarodowego i Przemysłu, które decydowało o udzielaniu pożyczek przez prywatne banki prywatnym przedsiębiorstwom (90 % zasilania kapitałowego w Japonii pochodziło z pożyczek bankowych, a tylko 10 % przypadało na fundusze pozyskiwane przez przedsiębiorstwa z innych źródeł). Obecnie ten system ulega przemianom, gdyż nie uniknięto w nim szeregu błędów, jednak wydaje się mało prawdopodobnym, aby gospodarka japońska przeszła w przeciągu najbliższych lat do modelu anglosaskiego, choć są silne ku temu naciski wypływające z procesu globalizacji gospodarczej świata. „Uciekanie" przedsiębiorstw japońskich przed giełdą jest kolejnym elementem swoistej japońskiej filozofii gospodarczej, która to jest propagowana w szeregu krajów rozwijających się. Japończycy dowodzą, iż jest to korzystne dla gospodarek zacofanych, choć mniejsze ma to znaczenie w gospodarkach rozwiniętych, które dynamicznie się rozwijających. Najważniejszym zalecenie propagowanym przez Japończyków jest, aby nie spieszyć się z wprowadzaniem, czy tez rozszerzaniem znaczenia giełdy dla gospodarki. Poprzez system bankowy, z którego przedsiębiorstwa są zmuszone pozyskiwać kapitał inwestycyjny państwo może roztaczać nad nimi kontrolę, a w szczególności na procesem przepływu kapitału. Umożliwia to prowadzenie racjonalnej polityki społeczno-gospodarczej, która jest zgodna z interesem narodowym, a nie tylko zgodna z interesem anonimowego właściciela akcji, którego pierwszoplanowym celem z reguły jest osiąganie wysokich zysków bieżących. Takie podejście charakteryzuje się wymuszaniem na właścicielach przedsiębiorstw planowania działań długookresowych, zysk jest dla nich ważnym elementem podejmowanych działań, lecz nie najważniejszym, w przeciwieństwie do przedsiębiorstw „rządzonych" przez giełdę, których udziałowcy są bardziej zainteresowani jak najszybszym i jak największym zyskiem, niż racjonalna strategia rozwoju firmy.

Polska jako kraj położony w Europie Środkowej znajduje się na skrzyżowaniu naturalnych tras tranzytowych ze wschodu na zachód i z południa na północ. Mimo dużego skoku technologicznego w XX wieku położenie Polski i jej ukształtowanie terenu nie straciło na znaczeniu tak gospodarczym, politycznym, jak i militarnym.

Możliwości Polski przełomu XX i XXI wieku zostały ukształtowane na przestrzeni jej dziejów. W końcu 2000 r. Polskę zamieszkiwało ok. 38,7 mln ludności,[148] co stanowi ok. 0,66 % ludności świata, przy średnim zagęszczeniu na 1 km² 124 osoby[149]. Obszar zajmowany przez Polskę obejmuje 312,7 tys. km² [150]. Są do informacje wyjściowe, stanowiące o potencjalnych możliwościach państwa. Ich skalę uwidacznia odniesienie do krajów należących do NATO, graniczących bezpośrednio z Polską, jak i na tle krajów zlokalizowanych w obszarze bliskiego zainteresowania ze względu na ich położenie i ewentualne znaczenie gospodarcze lub polityczne, które mogą stanowić obszary powstawania potencjalnych szans lub zagrożeń.

Pod względem powierzchni wśród wybranych krajów zajmuje 12 miejsce. Jednak jeżeli przeanalizować tą wielkość (tabela 15) w ujęciu: miejsca wśród krajów, miejsca w grupie krajów oraz w relacji Polska=1, to trzeba zauważyć, iż:

- wśród krajów NATO pod względem powierzchni Polska zajmuje 7 miejsce;
- wśród krajów bezpośredniego otoczenia spoza NATO zajmuje 3 miejsce po Rosji i Ukrainie;
- wśród krajów dalszego otoczenia znajduje się na 3 miejscu po Szwecji i Finlandii.

Pod względem relacji wielkości powierzchni pomiędzy poszczególnymi krajami, przy założeniu, iż powierzchnia Polski to 1, wówczas okazuje się, iż państwami zdecydowanie większymi są: Rosja, Kanada i Stany Zjednoczone.

---

[148] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 90.
[149] Ibidem, s. 609.
[150] Ibidem, s. 609.

Tabela 15

Powierzchnia wybranych krajów w tys. km² i relacje związane z tą wielkością

Lp.	Grupa krajów/kraj	Powierzchnia			Relacja Polska = 1
		Ogółem w tys. km²	Miejsce wśród omawianych krajów	Miejsce w grupie krajów	
A. KRAJE NATO					
1.	Belgia	30,5	30	18	0,097
2.	Czechy	78,9	23	15	0,252
3.	Dania	43,1	28	16	0,138
4.	Francja	551,5	6	4	1,763
5.	Grecja	132,0	17	11	0,422
6.	Hiszpania	506,0	7	5	1,618
7.	Holandia	41,5	29	17	0,132
8.	Islandia	103,0	19	12	0,329
9.	Kanada	9970,6	2	1	31,885
10.	Luksemburg	26	31	19	0,008
11.	Niemcy	357,0	9	6	1,141
12.	Norwegia	323,9	11	7	1,035
13.	Polska	312,7	12	a-8/b-3/c-3	1
14.	Portugalia	92,0	21	14	0,294
15.	Turcja	779,5	4	3	2,492
16.	Stany Zjednoczone	9363,5	3	2	29,944
17.	Węgry	93,0	20	13	0,297
18.	Wielka Brytania	244,1	14	10	0,780
19.	Włochy	301,3	13	9	0,963
B. KRAJE BEZPOŚREDNIEGO OTOCZENIA POLSKI SPOZA NATO					
20.	Białoruś	207,6	16	4	0,663
21.	Estonia	45,2	27	8	0,1445
22.	Litwa	65,2	24	5	0,208
23.	Łotwa	64,6	25	6	0,206
24.	Słowacja	49,0	26	7	0,156
25.	Ukraina	603,7	5	2	1,930
26.	Rosja	17075,4	1	1	54,606
C. KRAJE DALSZEGO OTOCZENIA POLSKI SPOZA NATO					
27.	Austria	83,9	22	6	0,268
28.	Bułgaria	111,0	18	5	0,354
29.	Finlandia	338,1	10	2	1,081
30.	Szwecja	450,0	8	1	1,439
31.	Rumunia	238,4	15	4	0,762

Opracowanie własne na podstawie: Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999 r., s. 361-364.

Państwami mające ten współczynnik większy od Polski w zakresie od 1,5 do 2,5, są: Turcja, Ukraina, Francja i Hiszpania. Na podstawie przytoczonych danych można stwierdzić, iż Polska należy do krajów średnich o silnej podbudowie pod względem zajmowanej powierzchni. Nadal ma to duże przełożenie na jakość i wielkość potencjału gospodarczo-obronny.

W gronie porównywanych krajów Polska pod względem liczby ludności (tabela 16) zajmuje 10 miejsce. Natomiast po odrzuceniu krajów, które posiadają największą liczbę ludności takich jak Stany Zjednoczone i Rosja okazuje się, iż Polska należy do grona krajów o dość znacznym potencjale ludnościowym i jest pod względem tego wskaźnika porównywalna do takich krajów jak Hiszpania, czy Kanada.

Polska posiada dość znaczny potencjał ludnościowy, co nadal jest atutem w tak wysoce rozwiniętym technologicznie świecie, bowiem może być wykorzystywany jako ważki argument w trakcie prowadzenia różnego rodzajach negocjacji, szczególnie w aspekcie przystąpienia do UE.

Porównując liczbę ludności Polski do liczby ludności krajów sąsiadujących z nią można zauważyć, iż sytuacja przedstawia się podobnie, jak w przypadku porównania powierzchni krajów. Polska zajmuje czwarte miejsce po Rosji, Niemczech i Ukrainie. Warto zauważyć, iż podobna sytuacja, jak w przypadku powierzchni i ludności występuje w znaczeniu politycznym i gospodarczym w naszym regionie. Polska, Rosja, Niemcy i Ukraina odgrywają niepoślednią rolę w regionie Europy Środkowo-Wschodniej.

Tabela 16

Liczba ludności w tys. i gęstość zaludnienia w wybranych krajach oraz relacje związane z tą wielkością

Lp.	Grupa krajów/kraj	Liczba ludności			Gęstość zaludnienia
		Ogółem w tys.	Miejsce wśród omawianych krajów	Miejsce w grupie krajów	
A. KRAJE NATO					
1.	Belgia	10188	17	13	334
2.	Czechy	10304	15	12	131
3.	Dania	5284	24	16	123
4.	Francja	58607	6	5	106
5.	Grecja	10522	14	11	80
6.	Hiszpania	39323	9	7	78
7.	Holandia	15604	13	10	376
8.	Islandia	271	31	19	3
9.	Kanada	30286	11	9	3
10.	Luksemburg	417	30	18	161
11.	Niemcy	82071	3	2	230
12.	Norwegia	4406	26	17	14
13.	Polska	38650	10	a-8/b-3/c-1	124
14.	Portugalia	9802	19	15	107
15.	Turcja	63745	4	3	82
16.	Stany Zjednoczone	267901	1	1	29
17.	Węgry	10153	18	14	109
18.	Wielka Brytania	59009	5	14	242
19.	Włochy	57523	7	6	191
B. KRAJE BEZPOŚREDNIEGO OTOCZENIA POLSKI SPOZA NATO					
20.	Białoruś	10215	16	4	49
21.	Estonia	1458	29	8	32
22.	Litwa	3706	27	6	57
23.	Łotwa	2474	28	7	38
24.	Słowacja	5383	23	5	110
25.	Ukraina	50698	8	2	84
26.	Rosja	157105	2	1	9
C. KRAJE DALSZEGO OTOCZENIA POLSKI SPOZA NATO					
27.	Austria	8072	22	5	96
28.	Bułgaria	8306	21	4	75
29.	Finlandia	5140	25	6	15
30.	Szwecja	8846	20	3	20
31.	Rumunia	22565	12	2	95

Opracowanie własne na podstawie: Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s.361-364.

Pod względem gęstości zaludnienia podobnie, jak pod względem liczby ludności i powierzchni Polska należy do krajów o średniej gęstości zaludnienia w grupie omawianych państw. Jednak odnosząc porównanie gęstości zaludnienia do krajów o podobnej liczbie ludności np. Hiszpanii, czy Ukrainie okazuje się, iż jest krajem o znacznie większej gęstości zaludnienia.

Dokonując oceny możliwości Polski wynikających z porównania dwóch podstawowych wielkości, czyli powierzchni kraju i liczby ludności oraz wynikającej z kombinacji obu wielkości gęstości zaludnienia zauważyć trzeba, iż Polska:

- jest krajem średniej wielkości pod względem zajmowanego obszaru, jak i liczby ludności;
- pod względem liczby ludności i powierzchni kraju zajmuje podobna pozycje w gronie porównywanych krajów;
- biorąc pod uwagę obszar europejski z wyłączeniem Rosji, po skorelowaniu wielkości liczby ludności i powierzchni jest krajem, które potencjał pozwala na konkurowanie z największymi państwami europejskimi;
- mając status kraju średniej wielkości pod względem liczby ludności, jak i zajmowanej powierzchni, dysponuje również mocnymi podstawami do uzyskania znaczącej pozycji w Europie pod względem gospodarczym, politycznym, jak i militarnym, a w szczególności na obszarze Europy Środkowej, Wschodniej i Południowej.

Możliwości rozwojowe Polski można również ocenić poprzez syntetyczny wskaźnik PKB i per capita oraz dynamikę wzrostu PKB (tabela 17). Te wskaźniki w sposób syntetyczny pozwalają określić możliwości trwania i rozwoju oraz utrzymania bezpieczeństwa Polski. Syntetyczny wskaźnik PKB, per capita oraz dynamika wzrostu PKB są jednocześnie ważnymi czynnikami określającymi poziom bezpieczeństwa ekonomicznego kraju.

Tabela 17

Produkt krajowy brutto w wybranych krajach w mln USD i per capita w 1998 r.

Lp.	Grupa krajów/kraj	PKB ogółem w mln USD	PKB per capita (w tys.)
A. KRAJE NATO			
1.	Belgia	249.3	24,2
2.	Czechy	55	13,0
3.	Dania	174	24,2
4.	Francja	1400	23,1
5.	Grecja	121	13,1
6.	Hiszpania	553	16,9
7.	Holandia	372	22,8
8.	Islandia	8,3	23,9
9.	Kanada	604	23,7
10.	Luksemburg	16	27,3
11.	Niemcy	2100	23,0
12.	Norwegia	146	25,0
13.	Polska	159	7,5
14.	Portugalia	105	14,8
15.	Turcja	188	6,3
16.	Stany Zjednoczone	84391	30,5
17.	Węgry	48	7,6
18.	Wielka Brytania	1300	21,6
19.	Włochy	1200	21,5
B. KRAJE BEZPOŚREDNIEGO OTOCZENIA POLSKI SPOZA NATO			
20.	Białoruś	14	7,0
21.	Estonia	5,5	8,6
22.	Litwa	10,7	5,7
23.	Łotwa	6,4	6,0
24.	Słowacja	19,5	3,6
25.	Ukraina	48	4,5
26.	Rosja	440,6	3,03
C. KRAJE DALSZEGO OTOCZENIA POLSKI SPOZA NATO			
27.	Austria	211,9	21,2
28.	Bułgaria	10,1	1,2
29.	Finlandia	124	20.9
30.	Szwecja	227	21,7
31.	Rumunia	34,8	1,5

Opracowanie własne na podstawie: The Military Balance 1999-2000, s. 48-100; Rocznik Statystyki Międzynarodowej, GUS, Warszawa 2000, s. 491-492.

PKB Polski jest na średnim poziomie w porównaniu do wybranego grona krajów. Jednak jeżeli porównać PKB Polski do PKB krajów, które są podobnej wielkości pod względem ludności i powierzchni, wówczas okazuje się, iż ten wskaźnik nie jest tak korzystny dla naszego kraju. Jeżeli porównać PKB Polski do PKB krajów o podobnej wielkości tj. Norwegii, Niemiec, Finlandii, czy też Szwecji wówczas okazuje się, iż:

a) wysokość PKB Polski jest porównywalna do PKB Norwegii i Finlandii;
b) PKB Niemiec jest ponad trzynastokrotnie większy niż PKB Polski;
c) Szwecja posiada 1,4 krotnie większe PKB niż Polska.

Dokonując porównania PKB Polski do PKB krajów posiadających podobną liczbę ludności, wówczas można odnieść się z tym porównaniem do takich krajów jak Hiszpania, Kanada, Rumunia, czy Ukraina. Wówczas otrzymujemy następujące rezultaty:

a) Kanada posiada 3,8 krotnie większy PKB niż Polska;
b) Hiszpania posiada 3,5 krotnie większy PKB niż Polska;

Rumunia i Ukraina mają znacznie mniejszy PKB – rumuński PKB jest 4,5 krotnie mniejszy niż polski, a ukraiński 3,3 krotnie.

Z grona wymienionych państw jedynie Hiszpanię, Portugalię i Grecję można przyjąć za kraje do pewnego stopnia adekwatne, i które może wykorzystać w celach porównawczych dla Polski, jako wyznacznik kierunków rozwojowych.

Natomiast porównanie PKB Polski, Rumunii i Ukrainy potwierdza, iż Polska nadal zajmuje pozycję lidera przemian w Europie Środkowo-Wschodniej.

Jeszcze mniej korzystnie dla Polski wypadają porównania PKB per capita wobec następujących państw: Niemiec, Finlandii, Norwegii, Szwecji, Kanady, Hiszpanii.Jedynie wobec Ukrainy i Rumuni oraz Bułgarii PKB per capita Polski jest większy, odpowiednio 1,7 krotnie i 5,3 krotnie oraz 6,3 krotnie.

Porównywane wielkości ukazują różnice rozwojowe jakie występują pomiędzy Polską, a krajami Europy Zachodniej, a w szczególności krajami należącymi do Unii Europejskiej. Polska dążąc do przystąpienia do UE będzie zmuszona do podjęcia działań na rzecz zniwelowania występujących różnic. Państwami, które wyznaczają Polsce pierwszy etap „pogoni" za poziomem rozwoju krajów należących do UE są:

Grecja, Hiszpania i Portugalia. Pod względem powierzchni kraju jedynie Hiszpania jest krajem większym niż Polska (506 tys. km² do 312,7 tys. km² [151]), pozostałe kraje są ok. trzykrotnie mniejsze. Pod względem ludności porównywalnym krajem jest także Hiszpania (39,323 mln do 38,6 mln[152]), pozostałe dwa kraje posiadają prawie czterokrotnie mniej ludności. Pod względem wielkości PKB Hiszpania posiada 3,5 krotnie większy, a PKB Grecji i Portugalii jest porównywalny z PKB Polski[153]. Portugalski PKB jest mniejszy od polskiego o ok. 30 %, natomiast grecki o ok. 24 %. Jednak porównując PKB per capita wybranych krajów okazuje się, iż Grecja, Hiszpania i Portugalia osiągają wielkości znacznie większe od Polski 7,5, podczas gdy Grecja 13,1, Hiszpania 16,9, a Portugalia 14,8[154].

W gronie państw pretendujących do UE z obszaru Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej oprócz Polski znajdują się: Czechy i Węgry. Oba państwa są krajami małymi w skali światowej, jak i europejskiej, tak pod względem liczby ludności, jak i zajmowanej powierzchni. Jeżeli porównywać PKB Polski do PKB Czech i Węgier wynika, iż Polska posiada trzykrotnie większy PKB niż porównywane kraje. Jednak porównując PKB per capita omawianych państw okazuje się, iż Polska posiada omawianą wielkość porównywalną do Węgier i prawie dwukrotnie mniejsza niż Czechy[155]. Niestety nie są to dane korzystnie świadczące o poziomie rozwoju gospodarczego Polski. Różniący nas dystans do krajów zachodnioeuropejskich można jedynie pokonać osiągają dynamikę rozwoju gospodarczego, który byłby 1,5-2 razy większy niż państwa członkowskie UE. Od 1992 r. PKB Polski systematycznie rósł, aby w latach 1995-1997 utrzymać wzrost na największym z dotychczasowych poziomów ok. 6-7 % (tabela 18). Był to bardzo dynamiczny rozwój w skali Europy, jak i świata. Porównywalną dynamikę PKB osiągnęła w omawianym okresie jedynie Turcja. Wśród krajów wysoko rozwiniętych największą dynamikę przyrostu PKB w latach 1995-1997 posiadała Norwegia i Finlandia, gdzie utrzymywał się on na poziomie 4-5 %.

---

[151] Rocznik Statystyki Międzynarodowej, GUS, Warszawa 2000, s. 49.
[152] Ibidem, s. 49.
[153] Ibidem, s. 49.
[154] Ibidem, s. 49.
[155] Ibidem, s. 49.

W pozostałych krajach średni roczny przyrost utrzymywał się na poziomie 2-3 % w stosunku do roku poprzedniego. W krajach powstałych z rozpadu ZSRR, które sąsiadują z Polska lub są położone w naszej strefie zainteresowania można było zauważyć w latach 1995-1997 stagnację, a nawet kryzys gospodarczy.

Tabela 18

Dynamika PKB w cenach stałych, w wybranych krajach w latach 1992-1999, rok poprzedni=100,w %

Lp.	Grupa krajów/kraj	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
A. KRAJE NATO									
1.	Belgia	102	99	102	102	101	102	103	103
2.	Czechy	97	101	103	106	104	101	90	100
3.	Dania	100	102	104	103	103	103	102	102
4.	Francja	101	99	103	102	101	102	103	103
5.	Grecja	101	100	102	102	103	103	103	103
6.	Hiszpania	101	99	102	103	102	103	104	104
7.	Holandia	102	101	103	102	103	103	104	104
8.	Islandia	95	96	99	100	106	111	117	-
9.	Kanada	101	102	104	102	101	104	103	105
10.	Luksemburg	97	97	98	100	98	96	96	-
11.	Niemcy	102	99	103	102	101	102	103	102
12.	Norwegia	103	103	104	104	105	104	102	101
13.	Polska	103	104	105	107	106	107	105	104
14.	Portugalia	102	100	101	102	103	103	104	103
15.	Turcja	106	108	95	107	107	106	105	95
16.	Stany Zjednoczone	103	102	104	102	103	104	104	104
17.	Węgry	97	100	103	101	101	104	105	105
18.	Wielka Brytania	94	102	104	103	102	103	103	102
19.	Włochy	101	99	102	103	101	101	102	101
B. KRAJE BEZPOŚREDNIEGO OTOCZENIA POLSKI SPOZA NATO									
20.	Białoruś	90	93	87	90	103	104	100	-
21.	Estonia	78	92	98	104	106	111	104	-
22.	Litwa	79	84	102	100	103	107	104	97
23.	Łotwa	65	84	102	100	103	107	104	-
24.	Słowacja	-	96	105	107	107	107	104	102
25.	Ukraina	83	86	77	88	90	97	105	100
26.	Rosja	86	91	87	96	97	100	95	102

C. KRAJE DALSZEGO OTOCZENIA POLSKI SPOZA NATO									
27.	Austria	101	100	103	102	102	103	104	104
28.	Bułgaria	93	99	102	102	89	93	104	102
29.	Finlandia	96	99	105	105	103	105	105	104
30.	Szwecja	99	98	103	104	101	102	103	102
31.	Rumunia	91	102	104	107	104	94	95	98

Opracowanie własne na podstawie: Małego Rocznika Statystycznego 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 409; Rocznika Statystyki Międzynarodowej 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 484; International Financial Statistics, International Monetary Fund, Washington 2000, s. 384, 478.; Rocznik Statystyczny 2000, GUS, Warszawa 2000, s.703

W Czechach istniał silny trend przyrostu PKB do 1996 r., kiedy to nastąpiło jego załamanie, a w latach 1997-1998 występował wyraźny regres w czeskiej gospodarce, aby w 1998 r. osiągnąć ujemną dynamikę przyrostu PKB w wysokości 11 % w stosunku do roku poprzedniego.

Kolejne lata przyniosły załamanie przyrostu PKB w Polsce, a można wręcz powiedzieć jego stagnację, w 1999 r. przyrost PKB wyniósł 102,3 %, w 2000 r. 101,9 %[156]. Świadczy to o zaistnieniu niekorzystnych zjawisk w gospodarce polskiej, grożących kryzysem gospodarczym.

Kolejnym wskaźnikiem mówiącym o tempie rozwoju gospodarczego jest dynamika produkcji przemysłowej (tabela 19). W Polsce rosła ona najszybciej w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych, aby osiągnąć w 1994 r, rekordowy poziom 112 % w stosunku do roku poprzedniego. W latach następnych dynamika produkcji przemysłowej utrzymywała się na podobnym wysokim poziomie tj. 110-108 %, aby w 1997 r. osiągnąć ponownie 112 % w stosunku do roku poprzedniego. W 1998 r. nastąpił znaczący spadek dynamiki produkcji, bowiem, aż o 8 %. Przyczyny tej sytuacji należy doszukiwać się nie tylko w światowych tendencjach wywołanych kryzysem rosyjskim w 1997 r., ale także w realizowane przez polski rząd polityce gospodarcze. Wydaje się, iż ta druga przyczyna była znacznie bardziej znacząca niż czynniki zewnętrzne.

[156] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 559.

Tabela 19

Dynamika produkcji przemysłowej (w cenach stałych) w wybranych krajach w latach 1992-1998

Lp.	Nazw kraju	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
A. Sąsiedzi Polski wraz z Polską (bez Czech)								
1.	Białoruś	-	-	-	-	-	-	-
2.	Litwa	-	-	-	-	-	-	-
3.	Niemcy	98	93	104	102	100	103	104
4.	Polska	103	106	112	110	108	112	104
5.	Rosja	86	87	79	96	96	101	95
6.	Słowacja	91	96	105	108	103	101	105
7.	Ukraina	93	92	76	88	95	-	-
B. Państwa inspirujące wraz z Polską do UE								
8.	Czechy	92	95	102	109	102	104	103
9.	Węgry	90	104	110	105	103	111	112
C. Wybrane państwa UE								
10.	Grecja	99	97	101	102	101	101	108
11.	Hiszpania	97	95	107	105	99	107	105
12.	Portugalia	98	96	100	105	101	102	110

Opracowanie własne na podstawie: Małego Rocznika Statystycznego 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 393; Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 287.

Ponadto warto zwrócić uwagę na zmieniającą się strukturę produkcji sprzedanej w Polsce w latach 1995-1998. Jeżeli w 1995 r. udział sektora publicznego w produkcji sprzedanej przemysłu wyniósł 53,1 %, a prywatnego 46,9 %[157] to w 1998 r. udział sektora państwowego spadł do 30,9 %[158]. W sferze działalności produkcyjnej udział sektora publicznego w latach 1995-1998 zmniejszył się z 43,3 % do 19,4 %[159], świadczy to o dostosowywaniu się struktur własnościowych polskiej gospodarki do standardów europejskich oraz o tym, iż sektor prywatny wyrasta na obszar, który ma największy wpływ na dynamikę rozwoju gospodarczego Polski.

[157] Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s.
[158] Ibidem, s.
[159] Ibidem, s.

Z punktu widzenia możliwości rozwojowych ważnym obszarem jest dziedzina energetyki. Można zauważyć od początku lat dziewięćdziesiątych tendencję odchodzenia od węgla kamiennego w procesie pozyskiwania energii w Polsce (tabela 10). Wynika to z ograniczenia w popycie na węgiel kamienny, co w rezultacie spowodowało spadek jego wydobycia.

Tabela 20

Wydobycie węgla kamiennego i brunatnego w latach 1990-2001 (w mln t.)

	1990	1995	1996	1997	1998	2000
Węgiel kamienny	**148**	**137**	**137**	**138**	**117**	**106**
Węgiel brunatny	**67,6**	**63,5**	**63,8**	**63,2**	**62,8**	**59,5**

Źródło Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 237; Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1998, s.370-371; Rocznik statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 380-381.

W latach 1990-1998 spadek wydobycia węgla kamiennego wyniósł ok. 31 mln. ton. Trend ten utrzymał się w latach następnych i spadek w latach 1999-2001 wyniósł 11 mln t. Przewidywane obniżenie wydobycie, wynikające z restrukturyzacji branży, do 80 mln. ton w roku 2001 lub 2002 nie zostało jeszcze osiągnięte. Ograniczenia te pociągają za sobą konieczność restrukturyzacji całego przemysłu wydobywczego, który jest zaangażowany w eksploatację zasobów węgla kamiennego. Do procesu restrukturyzacji przemysłu węgla kamiennego przymierzano się od początku lat dziewięćdziesiątych, jednak proces ten nabrał rozmachu dopiero na przełomie 1998 i 1999 r. Wówczas to przystąpiono do ostatecznej likwidacji Górnośląskiego Zagłębia Węglowego (GZW) oraz ograniczenia wydobycia w Dolnośląskim Zagłębiu Węglowym (DZW), w którym to rozpoczęto likwidację nierentownych kopalni. Do początku 2002 r. nie został jednak stworzony docelowy model polskiego górnictwa węgla kamiennego. Stworzenie realnego modelu będzie wymagało rozstrzygnięcie szeregu kwestii. Przede wszystkim nie jest znana przyszła struktura odbiorców węgla kamiennego w Polsce tj. kształt polskiej energetyki oraz docelowy model polskiej gospodarki, z której będzie wynikał stopień zapotrzebowania na ten nośnik energii pierwotnej – nie jest jeszcze ostatecznie rozstrzygnięta kwestia,

czy większość odbiorców, pod względem ilości zużytej energii, będą stanowiły małe i średnie przedsiębiorstwa, czy też duże kombinaty produkcyjne.

Głównymi odbiorcami węgla w latach dziewięćdziesiątych w Polsce w celu przetworzenia na inne nośniki energii są elektrociepłownie, ciepłownie i elektrownie. Został zanotowany spadek zapotrzebowania na węgiel kamienny na tym rynku w latach 1990-1997 z 81,9 mln ton do 56,2 mln ton, a w roku 1998 do 51 mln ton, co wymusiło przemiany w przemyśle węgla kamiennego. Natomiast w 2001 r. poziom zapotrzebowania na ten nośnik energii wyniósł 51,6 mln t., co świadczy o stabilizacji na tym rynku (tabela 21). Należy podkreślić, iż Polska przy wydobyciu węgla kamiennego na poziomie 148-138 mln ton osiągała około 4 % światowego wydobycia[160]. Wydobycie węgla brunatnego jest w Polsce integralnie związane z elektrowniami i to wpływa na utrzymywanie się popytu na niego na względnie zbliżonym poziomie[161].

Tabela 21

Przetworzenie węgla kamiennego w Polsce na inne nośniki energii oraz eksport w wybranych latach 1990-2000, w mln ton

Wyszczególnienie	**1990**	**1995**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**
Węgiel kamienny przetworzony na inne nośniki energii	100,8	71,2	70,5	65,4	62,8	63,9
W tym zużycie w elektrowniach, elektrociepłowniach i ciepłowniach	81,9	55,8	56,2	51,0	51,4	51,6
Eksport	28,0	31,8	29,4	28,0	24,1	23,2

Źródło: Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1998, s. 370; Rocznik Statystyczny 2000, GUS, Warszawa 2000. S. 377; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 386.

Ponadto w Polsce jest wydobywany gaz ziemny oraz ropa naftowa, jednak wysokość ich wydobycia nie zaspakaja, tak jak w przypadku węgla kamiennego

[160] Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 301.
[161] Rocznik statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 387.

i brunatnego, potrzeb rynku wewnętrznego. Potrzeby rynku wewnętrznego na omawiane surowce kształtują się następująco: na gaz ziemny 10 549 mln hm^3 [162] w 2000 r., natomiast na ropę naftową 18 655 tys. ton[163].

Do początku lat dziewięćdziesiątych różnicę pomiędzy potrzebami rynku wewnętrznego a możliwościami dostaw ze źródeł krajowych uzupełniano głównie dostawami ropy naftowej i gazu ziemnego z obszaru ZSRR. W obliczu rozpadu Bloku Wschodniego Polska stanęła przed koniecznością dywersyfikacji źródeł zaopatrzenia obu surowców energetycznych, celem tego działania jest zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego kraju. Pod koniec dekady lat dziewięćdziesiątych ok. 79 % dostaw ropy naftowej pochodzi nadal ze złóż rosyjskich[164].

Tabela 22

Produkcja ropy naftowej (tys. ton) i gazu ziemnego (hm^3) w Polsce w wybranych latach 1990-2000

Wyszczególnienie	**Jednostka miary**	**1990**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**
Ropa naftowa	tys. ton	163	292	317	289	352	434	653
Gaz ziemny	hm^3	4556	5604	5484	5573	5561	5512	4900

Źródło: Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1998, s.371-372; Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 401-402; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa2001, s. 387.

W perspektywie istnieje możliwość na pogłębienie dywersyfikacji źródeł zaopatrzenia w ropę naftową do poziomu zapewniającego bezpieczeństwo energetyczne kraju, czyli do 30 % eksportu od jednego dostawcy. Natomiast w odniesieniu do gazu ziemnego dokonanie dywersyfikacji źródeł zaopatrzenia do bezpiecznego poziomu wydaje się w perspektywie 20 lat mało prawdopodobne. Do pewnego stopnia wynika to z powszechnie stosowanej w Europie metody przesyłania

---

[162] Ibidem, s. 387.
[163] Ibidem s. 387.
[164] Bilans gospodarki surowcami mineralnymi w Polsce na tle gospodarki światowej 1993-1997, Ministerstwo Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Ministerstwo Przemysłu i Handlu, Centrum Podstawowych Problemów Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN Zakład Polityki Surowcowej i Energetycznej, Kraków 1999, s. 673.

gazu ziemnego za pomocą gazociągów. Podejmując próbę dywersyfikacji źródeł dostaw gazu ziemnego należałoby się liczyć z ogromnymi kosztami budowy gazociągów. Jedynymi dostępnymi dla nas źródłami oprócz rosyjskich są znajdujące się pod dnem Morza Północnego. Jednak zgodnie z danymi szacunkowymi ich zapasy wyczerpią się w przeciągu 25-30 lat, znacznie wcześniej niż jedne z najbogatszych złóż na świecie tj. rosyjskie[165]. W związku z tym wydaje się, iż w tym obszarze nie istnieje możliwość osiągnięcia pełnego bezpieczeństwa energetycznego. Innym wyjściem byłaby budowa terminali gazowych nad Morzem Bałtyckim, jednak jest to przedsięwzięcie kosztowne, gdyż wymaga nie tylko infrastruktury lądowej, ale także flotylli gazowców. Sens dokonywania dywersyfikacji zaopatrzenia w gaz ziemny rozbija się o cenę surowca z innych źródeł. Wyższa cena surowca niż ze źródeł rosyjskich czyni przedsięwzięcie nieopłacalne z punktu widzenia ekonomicznego i stawia całe przedsięwzięcie pod znakiem zapytania.[166] Wydaje się, iż jedynym możliwym do zastosowania półśrodkiem jest budowa odpowiedniej liczby zbiorników, które mogłyby złagodzić skutki ewentualnych przerw, czy też ograniczeń w dostawach.

W oparciu o krajowe zasoby surowców energetycznych, jak i ich eksport Polska jest w stanie zbilansować swoje zapotrzebowanie na energię elektryczną (tabela 23).

Tabela 23

Bilans energii elektrycznej w wybranych latach 1990-2000, w gigawatogodzinach

	1990	1995	1997	1998	1999	2000
Produkcja energii elektrycznej ze źródeł krajowych	136311	139006	142769	142750	142128	145183
Zużycie krajowe energii elektrycznej	124711	118134	123894	123998	122621	124143
Eksport energii elektrycznej	11478	7157	7542	8082	8426	9663
Import energii elektrycznej	10438	4356	5357	4608	3491	3290

Źródło: Mały Roczni Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 243, Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 389.

[165] Ibidem, s. 250.
[166] Ibidem, s. 259-260.

Na przestrzeni dekady lat dziewięćdziesiątych produkcja energii elektrycznej w Polsce wzrosła o ok. 9000 GWh i w pełni są zaspakajane potrzeby rynku wewnętrznego, przy jednoczesnym marginalnym eksporcie i imporcie tego nośnika. Należy podkreślić, iż w omawianym okresie został odnotowany ponad dwukrotny spadek importu z 10 438 MWh w 1990 r. do 4608 MWh w 1998 r., natomiast w 2000 r. wyniósł on 3290 (tabela 13). Są to wielkość bez znaczenia dla bilansu energetycznego. Z podobną sytuacja spotykamy się w wypadku eksportu, na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat odnotowano jego spadek, choć nie tak duży jak w przypadku import. W 1998 r. wyeksportowano 8082 MWh, podczas gdy w 1990 r. 11478 MWh. W 1998 r. eksport stanowił ok. 5,7 % ogółu produkcji energii elektrycznej, natomiast w 200o r. wyniósł 6,6 %. Korzystną tendencja jest utrzymywanie się nadwyżki eksportowej w przypadku energii elektrycznej, choć można ten fakt traktować jedynie jako posiadający niewielkie znaczenie prestiżowe. Na początku XXI wieku stoimy przed restrukturyzacją całej branży pod względem struktury własności, perspektywicznego otwarcia się rynku dla producentów z Unii Europejskiej.

Dokonując ocen wszystkich nośników energetycznych należy jednak podkreślić, iż węgiel kamienny i brunatny stanowią podstawę bazy paliwowej polskiej energetyki, zaś pozostałe nośniki energii pierwotnej jak olej opałowy i gaz ziemny stosowane są głównie do rozpalania kotłów, jak i podtrzymywania procesu spalania. Jeżeli przyjąć rok 1980 za 100 % to w 1994 r. ilość energii elektrycznej wytworzonej z węgla kamiennego była mniejsza o ok. 23 % w wartościach bezwzględnych, przy jednoczesnym wzroście ilości wytworzonej energii elektrycznej. Nadal jednak z węgla kamiennego wytwarza się około 58 % energii elektrycznej w Polsce. Spadek wytworzonej energii elektrycznej z węgla kamiennego w latach dziewięćdziesiątych w stosunku do lat osiemdziesiątych należy wiązać z powolnym procesem dywersyfikacji nośników energii pierwotnej w Polsce, który jest także widoczny w innych krajach[167].

[167] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 389.

Analiz dotyczących przyszłości polskiej energetyki i ilości wytwarzanej przez nią energii przewiduje, iż w roku 2010 moc zainstalowanych elektrowni wyniesie ok. 45 000 MW, przy produkcji energii elektrycznej brutto ok. 214 mld KWh.

Tabela 24

Moc zainstalowanych elektrowni i elektrociepłowni zawodowych opalanych węglem kamiennym oraz wytworzona przez nie energia elektryczna brutto w wybranych latach 1970-1994 w Polsce

Rok			**1970**	**1980**	**1994**
Ogółem	**Moc**	MW	13121	23965	27969
		%	100	100	100
	Energia	**GW – h/a**	62646	117592	123129
		%	100	100	100
Węgiel kamienny	**Moc**	**MW**	9138	19181	18921
		%	69,6	80	67,6
	Energia	**GW – h/a**	40869	92548	71837
		%	65,2	78,7	58,3

Opracowanie na podstawie J. Kucowski, D. Laudyna, M. Przekwasa Energetyka a ochrona środowiska, Warszawa 1997 r., s. 17.

Zakłada się, iż w 2010 r. będzie następująca struktura pozyskiwania energii elektrycznej z nośników pierwotnych:

- 60 % energii elektrycznej będzie uzyskiwane z węgla kamiennego;
- 21 % energii elektrycznej będzie uzyskiwane z węgla brunatnego;
- 17 % energii elektrycznej będzie uzyskiwane z gazu ziemnego;
- 2 % energii elektrycznej będzie uzyskiwane z elektrowni wodnych[168].

Dokładniejsze sprecyzowanie struktury pozyskiwania energii elektrycznej nie jest możliwe. Wynika to z faktu braku jednolitych i ostatecznie zatwierdzonych

[168] Na podstawie PSE S.A. i Verbundplan: Studium rozwoju podsystemu wytwarzania energii elektrycznej w Polsce. Warszawa 1995 r.

planów precyzujących przyszły kształt polskiej energetyki, jej strukturę i zapotrzebowanie na energię elektryczna w perspektywie 20-30 lat.

Udział Polski w światowej produkcji energii elektrycznej w 2001 r. wyniósł ok. 1,1 % i spadł on w porównaniu do 1990 r. o 0,2 %[169].

Innym obszarem rzutującym na możliwości rozwojowe kraju jest stan przemysłu budowlanego. Właśnie w tym obszarze miały miejsce najbardziej wyraźne przekształcenia własnościowe, bowiem już w 1995 87,6 % produkcji sprzedanej budownictwa przypadło na sektor prywatny[170], a w 1998 r. osiągnął on aż 93,9 % udziału w produkcji ogółem[171], przy jednoczesnym ponad dwukrotnym wzroście jej wartości z 37,8 mln PLD w 1995 r. do 77,7 mln PLD w 1998 r.[172].

Na podstawie informacji przytoczonych (tabela 15) widać, iż po regresie początku lat dziewięćdziesiątych nastąpił wzrost dynamiki produkcji budowlanej. Największy przyrost nastąpił w 1997 r., natomiast w 1998 r. nastąpił spadek dynamiki produkcji budowlanej, ujmując problem w liczbach bezwzględnych, mimo to odnotowano ponad 11 % przyrost w stosunku do roku poprzedniego. Natomiast w 2000 r. wyniósł zaledwie 1 %, co świadczy o regresie w branży.

Tabela 25

Dynamika produkcji budowlanej w Polsce w wybranych latach 1990-2000, w cenach stałych, rok poprzedni=100.

	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	2000
Dynamika produkcji budowlano montażowej	101,4	98,7	104,5	100,3	105,6	103,0	116,5	111,4	101,0

Źródło: Rocznik Statystyczny 1991, GUS, Warszawa 1991, s. 310; Mały Rocznik Statystyczny 1999, Warszawa 1999, s.244; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 396.

[169] Międzynarodowy Rocznik statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 354.
[170] Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 244.
[171] Ibidem, s. 244.
[172] Ibidem, s. 244.

Jednak mniej korzystnie przedstawia się sytuacja w analogicznym okresie, gdy na tę problematykę spojrzymy z perspektywy budownictwa mieszkaniowego.

Problemy gospodarcze Polski uwidoczniły się także w budownictwie mieszkaniowym. Można zauważyć od początku lat dziewięćdziesiątych stałą tendencje spadkową w ilość oddawanych mieszkań. Jedynym wyjątkiem był rok 1997, kiedy to nastąpił wzrost ilości oddanych mieszkań – był to szczytowy okres krótkiego wzrostu gospodarczego w całej gospodarce. Odnosi się to także do budownictwa indywidualnego, jak i zbiorowego (np. budownictwo spółdzielcze).

Tabela 26

Budynki mieszkalne oddane do użytku w Polsce w wybranych latach 1990-2001

	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	2001
Budynki mieszkalne rodzinne	51494	40689	37137	38496	33965	31438	36807	35708	32119
Mieszkania rodzinne					31670	29495	33852	32729	

Źródło: Rocznik Statystyczny1991, GUS, Warszawa 1991, s. 308; Rocznik Statystyczny1995, GUS, Warszawa 1995, s. 423; Mały Rocznik statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 247; Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1998, s. 381; Rocznik Statystyczny2001, GUS, Warszawa 2001, s. 398.

Budownictwo jest wskaźnikiem rozwoju gospodarczego kraju, dynamiki tego procesu, dlatego ograniczanie produkcji w tym obszarze ukazuje zjawiska kryzysowe zaistniałe w gospodarce. Jednocześnie zarysowała się tendencja polegająca na tym, że spadkowi ilościowemu oddanych mieszkań towarzyszy wzrost ich ogólnej kubatury. Jeżeli w 1997 r. oddano 36807 mieszkań rodzinnych o łącznej kubaturze 35868 dam^3 to w 1998 r. oddano ich o ok. 1100 o łącznej większej kubaturze tj. 38629 dam^3. Podobna sytuacja ma miejsce w stosunku do oddanych mieszkań rodzinnych, w analogicznym okresie przy spadku oddanych mieszkań także o ok. 1100 ich łączna kubatura wzrosła z 24352 dam^3 do 25395 dam^3. Świadczy to kurczeniu się budownictwa powszechnego i ukierunkowaniu działań przedsiębiorstw budowlanych

na odbiorców osiągających ponadprzeciętne dochody. Nadal brakuje działań mających na celu pobudzenie budownictwa socjalnego, bez którego nie rozwiąże się szeregu problemów gospodarczych i społecznych.

Kolejnym niekorzystnym zjawiskiem występującym w Polsce w ostatniej dekadzie jest kurczenie się sieci komunikacyjnej. Pomimo starań kolejnych rządów do końca 1999 r. nie został wdrożony plan budowy autostrad oraz dróg ekspresowych, które stanowią jeden z podstawowych elementów krwioobiegu współczesnej gospodarki. Późniejsze próby także nie przyniosły żadnych przełomowych rozwiązań.

Tabela 27

Sieć komunikacyjna w Polsce w wybranych latach 1990-2001

	jedn. miary	**1990**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**2001**
Eksploatowane linie kolejowe	km	26228	23986	23420	23328	23210	22560
Drogi publiczne o twardej nawierzchni	tys. km	218	237	239	242	245	250
Rurociągi magistralne do przetaczania ropy	km	2039	2278	2278	2278	2278	2278
Drogi wodne śródlądowe	km	3997	3980	3812	3812	3812	3813
Linie lotnicze PLL „LOT”	tys. km	115	106	87	92	87	87

Źródło: Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1998, s. 388; Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 248; Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999 s. 418; Rocznik Statystyczny 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 396; Rocznik Statystyczny 2000, GUS, Warszawa 2000 s. 405.

We wszystkich obszarach sieci komunikacyjnej zauważalne jest jej kurczenie lub stagnacja, jedynie pewien wzrost na przestrzeni lat 199-2000 został odnotowany w obszarze dróg publicznych o nawierzchni utwardzonej oraz rurociągach przesyłających ropę naftową. Od 1990 r. zostało oddanych

do użytku 27 tys. km dróg o utwardzonej nawierzchni, jednak przy boomie motoryzacyjnym jaki ma miejsce w Polsce od 1990 r. jest to wielkość dalece niewystarczająca. Szczególnie jest to widoczne na obszarach zabudowanych i trasach tranzytowych.

Kurczenie się sieci komunikacyjnej w pozostałych obszarach jest wynikiem spadku ilości przewożonych towarów i pasażerów przez poszczególne rodzaje transportu. Zauważalna jest tendencja kurczenia się rynku przewozów transportu samochodowego. Regres przeżywa także transport kolejowy oraz wodny (tabela 28).

Tabela 28

Przewozy ładunków i pasażerów w Polsce w wybranych latach 1990-2000

		jedn. miary	1990	1995	1996	1997	1998	2000
Transport kolejowy	ładunek	tys. t.	281658	225348	223542	226963	206391	187247
	pasażer.	tys.	789922	456901	434221	417347	401509	360687
Transport samochodowy	ładunek	tys. t.	1292358	1086762	1091880	110759	1077295	1083071
	pasażer.	tys.	2084708	1131593	1085438	1065374	1038339	944515
Transport wodny	ładunek	tys. t.	9795	9306	9000	9340	9376	10433
	pasażer.	tys.	3816	1268	647	1030	955	1265
Transport lotniczy	ładunek	tys. t.	14	22	28	36	33	28
	pasażer.	tys.	1715	1847	2043	2287	2632	2888
Transport rurociągowy	ładunek	tys. t.	32995	33353	35367	33982	40742	44342

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 248; Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1998, s.389-390; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 406-407.

Kondycja każdego rodzaju transportu jest wypadkową aktualnego stanu gospodarki, dlatego można zauważyć przyrost liczby przewiezionych pasażerów i ładunków w 1997 r., w którym został odnotowany ponad 7 % wzrost gospodarczy. Następne lata nie były już tak korzystne, spadek wzrostu gospodarczego do ok. 5 % w 1998 r. pociągnął za sobą spadek liczby przewiezionych ładunków, jak i liczby pasażerów. Natomiast w 2000 r. pomimo trudności gospodarczych widoczny jest

wzrost przewozu pasażerów i towarów we wszystkich rodzajach transportu oprócz kolei.

Tendencje wzrostowe w omawianym okresie utrzymały się jedynie w transporcie lotniczym – w szczególności odnosi się to do liczby przewiezionych pasażerów - i transporcie rurociągowym. Jednak transport lotniczy i rurociągowy są bardzo specyficznymi obszary transportu, które rządzą się trochę innymi prawami niż pozostałe. Na obszarze Polski jest widoczny wzrost ruchu środków transportu samochodowego, lecz jest to związane w znacznym stopniu z ruchem tranzytowym, czego do tej pory nie potrafimy wykorzystać dla uzyskania określonych korzyści, czy choćby pokrycia strat wynikłych ze zwiększonego ruchu samochodowego (tabela 19). Ponadto nie ma programów wspierania krajowych przewoźników w konkurowaniu z ich odpowiednikami z innych krajów na rynkach europejskich.

Tabela 29

Liczba środków transportu w Polsce w wybranych latach 1990-2001

		Jedn. Miary	1990	1995	1997	1998	2001
Transport samochodowy	sam. osobowe	tys. szt.	5261	7517	8533	8891	9991
	sam. cięż. i ciąg. siodł.	tys. szt.	1045	1354	1487	1563	1879
	Autobusy	tys. szt.	92	85	82	81	82
Transport kolejowy	lokomotywy elektryczne	szt.	1705	1412	1404	1332	1266
	lokomotywy spalinowe	szt.	2268	1455	1367	1322	1293
	lokomotywy parowe	szt.	103	5	4	3	3
	elektr. zesp. trakcyjne	szt.	1052	993	972	975	912
	wagony towarowe	szt.	89940	73435	80815	70526	66377
Transport wodny śródlądowy	barki	szt.	1337	737	727	662	492
Transport lotniczy	samoloty	szt.	41	33	32	30	47

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 251-256; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 407, 412-414.

Przez ostatnie dziesięciolecie nastąpił gwałtowny przyrost liczby samochodów osobowych i ciężarowych, ponadto uległa zmianie struktura ich własności. Na rynku użytkowników, jak i odbiorców dominującą rolę zdobyli użytkownicy indywidualni i firmy prywatne, w przeciwieństwie do poprzednich lat. Motoryzacja kraju odbywał się jakby kosztem transportu kolejowego i śródlądowego, a także kosztem zbiorowego transportu samochodowego.

Głód motoryzacyjny jaki miał miejsce w okresie istnienia PRL stał się bodźcem do szybkiej motoryzacji kraju. Jeszcze w 1980 r. produkowano w Polsce 351 tys. szt. samochodów osobowych[173], podczas, gdy w 1986 r. produkcja spadła do 290 tys. szt.[174], a w 1990 r. osiągnąć najniższy pułap produkcji w wysokości 266 tys. szt. samochodów[175]. W 1997 r. podniesiono liczbę produkowanych samochodów w Polsce do 520 tys. szt.[176],natomiast w 2001 r. wyniosła 532 tys. szt.[177] Należy jednak zaznaczyć, iż część z nich były tylko składana w montowniach. Pozwoliło to jednak Polsce na ok. 1,5 % udziału w światowej produkcji samochodów osobowych[178] i osiągnięcie (przy wsparciu przez eksport) w 1998 r. 15,3 samochodów na 1000 mieszkańców[179], przy średniej światowej 5,8 samochodu na 1000 mieszkańców[180].

Przyrost liczby samochodów ciężarowych należy wiązać z przejęciem przez nie część przewozów kolejowych, a ponadto ze zwiększonym zaopatrzeniem małych i średnich przedsiębiorstw, dla których korzystanie z usług kolejowych jest nieopłacalne.

Jednym z najdynamiczniej rozwijających się działów polskiej gospodarki jest łączność telefoniczna – stacjonarna i bezprzewodowa. Zapóźnienie wobec czołówki światowej w tej dziedzinie wynosi jedynie ok. 1-2 lat. Polska w tej dziedzinie znajduje się w światowej czołówce.

---

[173] Rocznik Statystyczny 1989, GUS, Warszawa 1989, s.231
[174] Ibidem, s. 231.
[175] Rocznik Statystyczny 1991, GUS, Warszawa 1991, s. 278.
[176] Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1998, s. 364.
[177] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 385.
[178] Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 350.
[179] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 350.
[180] Ibidem, s. 350.

Na przestrzeni ostatniej dekady XX wieku wyraźnie widoczny jest postęp technologiczny i ilościowy w telefonii stacjonarnej i komórkowej, choć nadal są regiony, w których jest utrudniony dostęp do telefonów stacjonarnych. Między rokiem 1990 a 1998 liczba abonentów sieci stacjonarnej zwiększyła się ok. 2,6-krotnie. Natomiast w latach 1998-2000 nastąpił około 44 % przyrost abonentów. W tym samym okresie liczba abonentów na wsi zwiększyła się czterokrotnie, a w latach 1998-2000 o około 108 %, to jest w rejonie, który w tej dziedzinie był bardzo zaniedbany. Ponadto przybyła w latach dziewięćdziesiątych nowy w polskich warunkach rodzaj połączeń tj. telefonia komórkowa (tabela 20). Przewiduje się ponadto uruchomienie w najbliższych latach telefonii UMTS – najnowocześniejszego systemu telefonii bezprzewodowej, przetarg na obsługę tego systemu przeprowadzono jeszcze za rządów J. Buzka w 2000 r.

Wydaje się, iż przyszłość telefonii jest w znacznym stopniu zdeterminowana rozwojem telefonii komórkowej. Nowym zjawiskiem z tego obszaru jest pojawienie się na rynku telefonii stacjonarnej firm prywatnych, które podjęły walkę z dotychczasowym monopolistom Telekomunikacją Polską S.A. Należy się spodziewać, iż presja konkurencji pomiędzy dotychczasowym monopolistą a firmami prywatnymi z jednej strony, a z drugiej pomiędzy siecią stacjonarną i komórkową może przyczynić się do powstania rozwiązań jakościowo nowych tak w obszarze technologicznym, jak i rodzajów usług.

Tabela 30

Rozwój telefonii przewodowej i komórkowej w Polsce w wybranych latach 1990-2000

		1990	1995	1997	1998	2000
Abonenci telefonii stacjonarnej	**ogółem**	3293	5728	8485	7465	10740
	w tym osoby prywatne	2508	4720	7121	6220	8947
	w miastach	2902	4924	6906	6233	6675
	na wsiach	391	804	1579	1232	2558
Abonenci telefonii komórkowe		-	75	812	1944	6748

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 257; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 417.

Dzięki dynamicznemu rozwojowi telefonii w Polsce udało się zwiększyć liczbę abonentów na 1000 mieszkańców z 86 w 1990 r. do 193 w 1997 r. Jednak te osiągnięcia stawiają Polskę wśród takich krajów jak: Litwa (283/1000), Czechy (318/1000), Ukraina (186/1000), czy Rosja (182/1000)[181].

Bardzo ważnym działem, który ma znaczący wpływ na możliwości rozwojowe kraju jest rolnictwo. Rozwój, struktura i dynamika rozwoju gospodarczego są związane z tym obszarem, który w znacznym stopniu decyduje o poziomie bezpieczeństwa żywnościowego kraju (tabela 31). Po okresie ciągłego niedoboru żywności na rynku, ujawniło się w polskich warunkach całkowicie nowe zjawisko nadprodukcji żywności (przy spadku poziomu jej produkcji) i coraz bardziej selektywnego zapotrzebowania na produkty rolne. Zwiększona selektywność zapotrzebowania odnosi się zarówno do obszaru indywidualnej konsumpcji, jak i zapotrzebowania ze strony przemysłu przetwórczego. Dążenie Polski do przystąpienia do UE narzuca polskiemu rolnictwu konieczność wprowadzenia całkowicie nowych jakościowo rozwiązań.

Tabela 31

Dynamika produkcji rolniczej w Polsce, w wybranych latach 1992-2000, w cenach stałych, rok poprzedni = 100

	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Dynamika produkcji globalnej	100,2	106,8	90.7	110.7	100,7	99,8	105,9	94,8	94,4
Dynamika produkcji w gospodarstwach indywidualnych	114,9	110,6	91,9	110,8	101,2	99,9	106,5	94,6	94,6

Źródło: Rocznik Statystyczny 1991, GUS, Warszawa 1991, s. 324; Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 247; Rocznik Statystyczny 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 383; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 345.

[181] Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 383.

W okresie od 1990 r. do 2000 r. widocznym stały się znaczne skoki w wysokości dynamiki produkcji rolnej. Można się dopatrywać w tym obszarze działania niczym nieskrępowanej „niewidzialnej ręki rynku". Sytuacja ta uniemożliwia podejmowania planowych działań wieloletnich w obszarze rolnictwa. Informacje zgromadzone w powyższej tabeli uniemożliwiają na ich podstawie dokonywanie analiz i wykrywanie rodzących się nowych trendów. Nakładając na porównanie dynamiki produkcji porównanie poziomu produkcji zauważamy, iż poziom produkcji w 1995 r. stanowił 110,7 % poziomu produkcji w 1990 r., natomiast w 2000 r. wyniósł 87,7 % wobec 1995 r.[182]

Przyjmując za podstawę oceny dynamiki produkcji rolniczej metodologię FAO okazuje się, iż była ona znacznie niższa niż według danych GUS, a w szczególności odnosi się to do drugiej połowy lat dziewięćdziesiątych. Dokonując porównania Polski do innych krajów okazuje się, iż w świetle tego wskaźnika osiąga porównywalne wielkości do wybranych krajów.

Tabela 32

Dynamika produkcji rolniczej w wybranych krajach, w latach 1992-2000, w cenach stałych, rok poprzedni = 100

Lp.	Nazw kraju	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	2000
A. Sąsiedzi Polski wraz z Polską (bez Czech)									
1.	**Białoruś**	-	**102**	**78**	**100**	**103**	**103**	**104**	
2.	**Litwa**	-	**90**	**81**	**95**	**103**	**109**	**93**	
3.	**Niemcy**	**97**	**96**	**98**	**102**	**101**	**100**	**101**	
4.	Polska	89	106	86	108	104	89	106	94
5.	**Rosja**	-	**95**	**86**	**91**	**102**	**103**	**99**	
6.	**Słowacja**	-	-	**95**	**96**	**104**	**95**	**87**	
7.	**Ukraina**	**-94**	**90**	**103**	**95**	**99**	**105**	**90**	
B. Państwa inspirujące wraz Polską do UE									
8.	**Czechy**	-	-	**81**	**103**	**101**	**97**	**105**	
9.	**Węgry**	**100**	**97**	**102**	**101**	**99**	**98**	**97**	
C. Wybrane państwa UE									
10.	**Grecja**	**100**	**99**	**106**	**96**	**97**	**97**	**100**	
11.	**Hiszpania**	**102**	**96**	**95**	**93**	**124**	**97**	**94**	
12.	**Portugalia**	**89**	**97**	**103**	**105**	**103**	**101**	**100**	

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 383; Rocznik Statystyczny Międzynarodowej 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 201-202.

[182] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 346.

Przyczyn falowania dynamiki produkcji rolnej można się doszukiwać w wielu aspektach tej działalności. Może to wynikać bezpośrednio z obszaru problematyki rolniczej, jak i poza rolniczej. W krajach wysokorozwiniętych mamy do czynienia z rzeczywistą nadprodukcją żywności, dlatego jednym z elementów spowalniających dynamikę produkcji są działania administracyjne podejmowane na poziomie poszczególnych państw, jak i ich organizacji np. UE. Natomiast kraje uprzednio należące do RWPG borykają się z szeregiem trudnych do rozwiązania problemów. Producenci rolni napotykają szereg barier i trudności, które wynikają z zasad wolnego rynku. W krajach dawnego Bloku Wschodniego nie stworzono mechanizmów osłonowych chroniących i wspierających producentów rolnych, jak i przetwórców związanych z rolnictwem. Ponadto mamy do czynienia z produkowaniem artykułów, które spotykają się na rynku z coraz mniejszym zainteresowaniem. Wynika to do pewnego stopnia z konserwatyzmu obszarów wiejskich, które znacznie słabiej reagują na bodźce płynące z otoczenia. Znaczącym mankamentem polskiego rolnictwa jest rozdrobnienie gospodarstw indywidualnych. W latach 1990-1998 przeciętna powierzchnia indywidualnego gospodarstwa rolnego wzrosła z 7,1 ha do 7,7 ha. Niestety zrodzony w 1995 r. naturalny proces scalania gospodarstw rolnych, który zaistniał pod wpływem koniunktury gospodarczej, został przerwany na przełomie 1997 i 1998 r. Był to efekt wystąpienia odwrotnego trendu i wiążącego się z nim ze zbytem produkcji po cenach nie zapewniających jej opłacalność.

Tabela 33

Grunty użytkowe w Polsce w 1998 r. (w tys. ha)

	Powierzchnia				
	ogółem	**orne**	**Sady**	**łąki**	**Pastwiska**
Ogółem	31269	14114	265	2616	1448
w tym gospodarstwa indywidualne	17819	11831	241	2195	1129
w tym gospodarstwa indywidualne orne	15415	10818	169	1969	800
o powierzchni:					
1,01 – 4,99 ha	3365	2180	56	480	134
5,00 – 9,99 ha	3952	2724	62	530	181
10,00 – 14,99 ha	2725	1904	26	353	167
15,00 – 19,99 ha	1580	1124	10	202	103
20,00 – 49,99 ha	2272	1659	9	273	148
50,00 ha i więcej	1521	1227	6	131	67

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 206.

Należy przyjąć, iż w perspektywie przystąpienia do UE i związanej z tym konieczności podjęcia działań restrukturyzacyjnych w rolnictwie docelowe gospodarstwo polskie będzie posiadała powierzchnię 15-20 ha. Wydaje się, iż jest to możliwe do osiągnięcia, przy uniknięciu napięć społecznych, w przeciągu 10-15 lat.

W latach 1990-2000 powierzchnia zasiewów w Polsce (tabela 34) spadła o około 12 %[183]. Jednocześnie wzrósł areał przeznaczony pod zasiew zbóż z około 60 % w 1990 r. ogółu ziemi pod zasiew do 70,2 % w 2000 r.[184] Wśród zbóż odnotowano w latach 1990-2000 przyrost areału zasiewu pod pszenicę o 15 %, natomiast o 8 % spad areał przeznaczony pod zasiew żyta i jęczmienia o 0,5 %. W omawianym okresie nastąpił spadek areału przeznaczonego pod zasiew ziemniaków o 32,5 %[185].

Tabela 34

Zbiory wybranych ziemiopłodów w Polsce w wybranych latach 1995-2000 w tys. ton oraz wydajność z ha w dt. w 2000 r.

	1990	1995	1997	1998	2000	Wydajność dt z ha w 2000 r.
Pszenica	9026	8668	8193	9537	8503	37,3
Żyto	6044	66288	5299	5663	4003	18,8
Jęczmień	4217	3278	3866	3612	2783	25,4
Owies	2119	1495	1630	1460	1070	18,9
Pszenżyto	2721	2048	1841	2058	1901	27,3
Ziemniaki	36313	24891	20776	25949	24232	194
rośliny oleiste	1233	1401	611	1121	971	394

Źródło: Rocznik Statystyczny 1991, GUS, Warszawa 1991, s. 334-335; Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 209-210; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 351-352.

[183] Obliczenia własne na podstawie: Rocznika Statystycznego 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 350.
[184] Obliczenia własne na podstawie: Ibidem, s. 350.
[185] Obliczenia własne na podstawie: Ibidem, s. 350.

Przyrost produkcji rolniczej w 1998 r. był efektem zaistnienia korzystnych warunków dla rozwoju rolnictwa, jak i całej gospodarki w latach 1996-1997. Na fali optymizmu nastąpiło nieoczekiwane załamanie rynku zbytu, a w szczególności rynków wschodnich. Nieopłacalność produkcji i nadprodukcja doprowadziły do fali napięć na obszarach wiejskich[186].

Pod względem zbiorów w 1997 r. polska miała udział w światowej produkcji: pszenicy – 1,6 %, żyta – 27 % i ziemniaków – 8,8 %[187].

Zapotrzebowanie rynku wewnętrznego jest w pełni zaspakajane przez rodzimą produkcję ziemiopłodów. Jednak poziom agrokultury, ilość środków finansowych inwestowanych corocznie w produkcję rolniczą oraz klimat są determinantami, które decydują o tym, iż istnieje konieczność importowania części ziemiopłodów, wobec których przemysł stawia bardzo wysokie wymogi jakościowe np.:

- w Polsce z różnych powodów w stopniu ograniczonym jest uprawiana tzw. pszenica miękka, która jest niezbędna w produkcji lepszych gatunków pieczywa, czy też w ogóle nie jest uprawiana tzw. pszenica twarda, która jest niezbędna w produkcji lepszych gatunkowo makaronów – konieczność poczynienia wysokich nakładów na jej uprawę czyni jej produkcję nieopłacalną w polskich warunkach;
- uzyskiwane z polskich upraw ziemniaki tylko w niewielkim stopniu odpowiadają europejskim standardom jakościowym.

Osobnym problemem jest produkcja buraków cukrowych i cukru. W 1990 r. w Polsce buraki cukrowe zostały zasiane na areale 4,4 tys. ha w tym 3,65 tys. ha stanowiły zasiewy gospodarstw indywidualnych. Natomiast w 2000 r. przeznaczono pod zasiew buraków cukrowych 3,33 tys. ha, w tym 3,0 tys. ha w gospodarstwach indywidualnych[188].

---

[186] Z reguły w rolnictwie następuje przesunięcie, przynajmniej o sezon, zjawisk koniunkturalnych lub dekoniunkturalnych występujących w innych działach gospodarki narodowej, wynika to choćby ze specyfiki produkcji rolnej tj. sezonowości produkcji.

[187] Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 212-213, 223.

[188] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 350.

Tabela 35

Zbiory buraków cukrowych w Polsce w wybranych latach 1990-2000, w tys. ton oraz wydajność z ha w dt.

Buraki cukrowe	1990	1995	1996	1997	1998	2000
Zbiory	16721	13309	12564	15886	15171	13134
Wydajność	380	346	338	379	379	394

Źródło; Rocznik Statystyczny 1991, GUS, Warszawa 1991, s. 334; Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 210; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 352.

Udział Polski w światowej produkcji buraków cukrowych kształtował się w 1997 r. na poziomie 5,9 %, co pozwoliło wyprzedzić takie kraje jak: Rosja z udziałem w wysokości 4,2 %, Hiszpania z udziałem w wysokości 3,4 %, czy też Holandię z udziałem w wysokości 2,2 %[189]. Natomiast pod względem produkcji cukru Polska posiadała udział w wysokości 1,9 % w produkcji światowej z wyprodukowanymi 2336 tys. ton cukru[190].

Przemysł cukrowniczy jest jednym z ostatnich obszarów przemysłu przetwórczego, który nie został poddany w przeciągu 10 lat gospodarczej restrukturyzacji. Ponadto boryka się on z szeregiem problemów wynikających ze słabej kondycji finansowej np. z przestarzałej bazy produkcyjnej i wynikających z tego faktu wyższych kosztów produkcji, niż w krajach UE; z nadprodukcji cukru na rynku wewnętrznym, jak i światowym; z wysokiego zadłużenie poszczególnych cukrowni; z rozdrobnienia przemysłu cukrowniczego oraz krótkiego okresu kampanii cukrowniczej. Do początku 2000 r. nie podjęto strategicznych decyzji co do kierunku i głębokości przemian w obszarze przemysłu cukrowniczego. Wszelkie decyzje podejmowane później podlegały silnym naciskom politycznym i społecznym, brak jest tak naprawdę pomysłu na kompleksowe rozwiązanie tej problematyki. Wdrażane rozwiązania sprawiają wrażenie doraźnych politycznych działań mających na celu pozyskać głosy wyborców, a nie przyjąć wieloletnią strategię dla branży

[189] Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 226.
[190] Ibidem, s. 316.

cukrowniczej. W tym obszarze ścierają się dwie koncepcje tj. pierwsza - sprzedaży polskich cukrowni zagranicznym inwestorom, druga - stworzenia silnego narodowego holdingu cukrowego. Rozwiązanie tego problemu skierowuje się na rozwiązanie pośrednie, jakie to przyniesie skutki ekonomiczne pokażą najbliższe lata.

Ważkim problemem z obszaru produkcji rolnej jest produkcja zwierzęca. Jest ona bezpośrednio powiązana w Polsce z produkcją roślinną. Można zauważyć w polskim rolnictwie niekorzystne trendy polegające na masowym odchodzeniu od produkcji zwierzęcej na rzecz produkcji roślinnej i odwrotnie. Wynika to w znacznym stopniu z faktu poszukiwania przez rolników produkcji o największej stopie zwrotu w jak najkrótszym czasie, na czym cierpi jakość produkcji.

Takie falowanie wynika z faktu rozdrobnienia polskich gospodarstw rolnych oraz z małej ich specjalizacji, a także niskiego poziomu wykształcenia polskich rolników. Niekorzystnym efektem tego typu sytuacji jest powstawanie ogromnej nadprodukcji w określonym rodzaju działalności i związanych z nią trudności ze zbytem towarów po cenie zapewniającej zysk.

Staje się ono także dużym zagrożeniem dla wysoko specjalistycznych gospodarstw rolnych, których długoletnia strategia pokryła się z takim zjawiskiem.

Tabela 36

Ilości hodowanego w Polsce bydła, trzody chlewnej i drobiu w wybranych latach 1990-2000, w tys. szt.

		1990	1995	1996	1997	1998	2000
Bydło	ogółem	**10049**	**7306**	**7136**	**7307**	**6955**	**6083**
	w tym krowy	**4919**	**3579**	**3461**	**3490**	**3542**	**3093**
Trzoda chlewna	ogółem	**19464**	**20418**	**17964**	**18135**	**19168**	**17122**
	w tym lochy	**1837**	**1875**	**1677**	**1756**	**1929**	**1577**
Drób	ogółem	**52013**	**43977**	**53285**	**51120**	**50017**	**48274**
	w tym nioski	**45378**	**39766**	**45880**	**44612**	**43386**	**42649**

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 214; Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1998, s. 339; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 354.

Pod względem produkcji trzody chlewnej udział Polski w produkcji światowej sięgał 2,0 %. Większy lub porównywalny udział w produkcji trzody chlewnej z pośród krajów europejskich posiadały: Niemcy z 2,6 % udziałem, Rosja z 1,0 % udziałem i Hiszpania z 2,0 % udziałem w światowej produkcji[191].

Pod względem hodowli bydła udział Polski w produkcji światowej w 1998 r. sięgał 0,5 %. Większy lub porównywalny udział w tej dziedzinie pośród krajów europejskich posiadały: Niemcy z 1,2 % udziałem, Rosja z 2,6 % udziałem i Hiszpania z 0,5 % z udziałem w światowej produkcji[192].

Wielkość hodowli zwierząt rzeźnych przekładała się w 1998 r. na 1,4 % udziału w produkcji mięsa z uboju (łącznie wołowe, cielęce, wieprzowe i drobiowe)[193]. W omawianym okresie uzyskano 3001 tys. ton mięsa z uboju. Większą produkcję mięsa z uboju w2000 r. osiągnęły Niemcy – 6155 tys. ton i Rosja - 4427 tys. ton[194].

Pod względem produkcji mleka krowiego Polska w 1998 r. posiadała 2,7 % (12594 tys. ton)[195].

Mankamentem produkcji mięsnej w Polsce jest odbieganie produktu końcowego od europejskich standardów jakościowych. Polskie mięso posiada zbyt duża zawartość tłuszczu, hodowle specjalistyczne znajdują się nadal na marginesie głównego nurtu hodowli zwierząt np. hodowla bydła z przeznaczeniem tylko na mięso lub produkcje mleka. Tradycyjne metody hodowlane paradoksalnie korzystnie wpłynęły na produkcję mięsną, gdyż pozwoliły, jak na razie, uniknąć Polsce problemów z choroba wściekłych krów do początku 2002 r.

Problemy eksportowe na rynki unijne polskich mleczarni są znane już od 1997 r. W znacznym stopniu są one wynikiem rozdrobnienia polskich gospodarstw rolnych oraz przemysłu przetwórczego z nim związanego. Uniemożliwia to w znacznym stopniu stworzenie lobby na rzecz rolnictwa i przemysłu z nim związanego, które zapewniłoby kreowanie przyjaznej polityki

---

[191] Ibidem, s. 255.
[192] Ibidem, s. 254.
[193] Ibidem, s. 259.
[194] Ibidem, s. 259.
[195] Ibidem, s. 357.

wobec niego. Korzystnym skutkiem nałożonego embarga było wymuszenie restrukturyzacji rynku dostawców mleka. Zostały narzucone nowe wysokie normy jakościowe dla dostarczanego produktu, od 2000 r. zaprzestano skupować mleko z innej klasy niż 1 i 2, pozostałe mleko zostało uznane za pozaklasowe i nie jest odbierane od producentów. Takie podejście wymusiło wprowadzenie szeregu rozwiązań dotychczas niestosowanych na polskim rynku np. powszechne korzystanie ze schładzarek do mleka itd. Konieczność dostarczania produktu najwyższej klasy kreuje przemiany na rynku producentów mleka. Można przypuszczać, iż duże i wysoko specjalistyczne fermy mleczne w przeciągu 5 – 6 lat wyprą drobnych producentów z rynku. Ponadto te przemiany zostaną poparte przez normy narzucane w związku z zgłoszoną akcesją Polski do UE.

Potencjał rolny Polski jest jej silną i jednocześnie słabą stroną. Polska posiada możliwości rozwinięcia produkcji rolnej, której wielkość i w perspektywie kilku najbliższych lat wysoka jakość umożliwiłaby zajęcie polskiemu rolnictwu jednego z czołowych miejsc w Europie. Jednak, aby to było możliwe należy je doinwestować, wesprzeć procesy scalanie gospodarstw oraz wspomagać procesy wdrażania najnowszych metod produkcyjnych. Paradoksalnie pewne opóźnienie rozwojowe polskiego rolnictwa jest jednocześnie jego siłą, bowiem można wykorzystać rosnące zapotrzebowanie na zdrową żywność, która jest produkowana metodami naturalnymi. Największymi konkurentami Polski w tym obszarze mogą się stać kraje powstałe z rozpadu ZSRR np. Rosja, Ukraina, czy też rolnictwo krajów wysokorozwiniętych, którego produkcja jest dofinansowywana.

Znaczącym wskaźnikiem określającym możliwości rozwojowe kraju jest dynamika eksportu i importu oraz saldo tych dwóch wielkości.

Na początku lat dziewięćdziesiątych dynamika eksportu w Polsce była ujemna, dopiero w 1994 r. osiągnęła dodatni współczynnik, uzyskują wzrost rzędu 19 pkt. wobec roku poprzedniego. Był jeden z najlepszych wyników do 1998 r. Jednak w następnych latach został odnotowany spadek dynamiki eksportu, aby w 1998 r. osiągnąć najgorszy wynik od 1994 r. Natomiast w 2000 r. osiągnęła 25,3 pkt. Wobec roku poprzedniego, przyczyn tak dużego wzrostu można doszukiwać się w spadku zapotrzebowania rynku wewnętrznego i poszukiwaniu przez producentów innych

rynków zbytu, nawet na granicy opłacalności. Odwzorowuje to tendencje, które powstały w polskiej gospodarce po 1997 r. Jest to początek niekorzystnego trendu, który będzie objawiał się spadającą dynamiką eksportu. Należy jednak zauważyć, iż na tle innych krajów dynamika polskiego eksportu kształtowała się korzystnie, jednak porównując wysokość eksportu Niemiec, czy Hiszpanii widać jak gospodarki tych krajów dynamicznie się rozwijają (tabela 37).

Tabela 37

Dynamika eksportu w Polsce oraz w wybranych krajach i w wybranych latach 1992-2000

Kraj	1992	1994	1996	1997	1998	2000
Czechy	-	**103**	**103**	**115**	**112**	-
Niemcy	**102**	**114**	**110**	**109**	**106**	-
Polska	**97**	**118**	**110**	**114**	**109**	**125,3**
Grecja	**128**	**104**	-	-	-	-
Hiszpania	**105**	**119**	-	-	-	-

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 403 i 99; Rocznik Statystyczny 2001, GUS Warszawa 2001, s. 429

W latach 1992-2000 utrzymywała się wysoka dynamika importu. Spadek dynamiki importu w 1997 r. ze 122 % do 115 % w 1998 r. nie świadczy o powstaniu stałego trendu spadkowego. Jego źródeł można się doszukiwać w spadku dynamiki rozwoju gospodarczego kraju, jak i pierwszych zjawisk kryzysowych, jakie zaistniały w światowej gospodarce po 1997 r.

Tabela 38

Dynamika importu w Polsce oraz w wybranych krajach, w wybranych latach 1992-1998, rok poprzedni = 100

Kraj	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Czechy	-	**107**	**114**	**124**	**111**	**121**	**109**
Niemcy	**102**	**90**	**110**	**101**	**110**	**110**	**108**
Polska	**114**	**119**	**113**	**121**	**128**	**122**	**115**
Grecja	**115**	**110**	**105**	**108**	-	-	-
Hiszpania	**109**	**97**	**111**	-	-	-	-

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 403 i 99; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 429.

Ponadto należy zauważyć, iż dynamika importu w omawianym okresie znacznie przewyższała dynamikę przyrostu eksportu. Jest to zjawisko niekorzystne w skali gospodarki, gdyż może prowadzić do zjawisk kryzysowych w gospodarce narodowej, między innymi może być przyczynkiem do ujemnego rozwoju gospodarczego.

Z grona porównywanych krajów (tabela 39) Polska jest państwem o jednym z największych ujemnych sald eksportu do importu. Dodatnie saldo omawianych wielkości posiadały tylko Niemcy i Rosja. Różnice pomiędzy pozostałymi krajami i Polską polegały na wysokości ujemnego salda oraz wysokości importu i eksportu, jakie generują gospodarki poszczególnych krajów. O poziomie kondycji gospodarki danego kraju w pewnym wymiarze może świadczyć jaki udział procentowy posiada ujemne saldo handlu zagranicznego i importu w stosunku do eksportu.

Przyjmując za wyznacznik ujemnego salda importu do eksportu jego poziom obrotów w mln USD wówczas ujemne saldo obrotów Polski można porównać do ujemnego salda obrotów Hiszpanii. Jednak należy podkreślić, iż występuje porównywalne saldo ujemne w obu krajach, przy prawie czterokrotnie mniejszym polskim eksporcie. Jedynie Portugalia posiada proporcjonalnie podobną wielkość ujemnego salda eksportu do importu, pozostałe krajem posiadające tą wielkość ujemną zachowują jej stosunek do eksportu na poziomie od 17 do 29 %. Tak niekorzystny stosunek ujemnego salda obrotów do eksportu w przypadku Polski może stanowić realne zagrożenie dla rozwoju gospodarki. Należy w tym momencie podkreślić, iż istnieją realne przesłanki na pogorszenie się tych proporcji. Ponadto gospodarka wschodzącą, jaką jest polska gospodarka, znacznie mocniej oddziaływują niekorzystne trendy wynikające z takie struktury wymiany gospodarczej i dłużej wpływają na gospodarkę niż w krajach wysokorozwiniętych. Może to przekładać się na wszelkie dziedziny życia gospodarczego, a w szczególności na te, które wymagają stosowania najnowocześniejszej technologii, wykorzystywania wysokich nakładów finansowych oraz z których otrzymuje się zwrot zainwestowanego kapitału w długiej perspektywie.

Tabela 39

Obroty handlu zagranicznego w wybranych krajach w latach 1997-1998 (1995-1996), w mln USD.

Kraj	Rok	Typ obrotu	Wysokość obrotu
Białoruś	1997	Import Eksport saldo	8689 7301 -1388
	1998	import eksport saldo	8509 7016 -1493
Czechy	1997	import eksport saldo	27167 22778 -4389
	1998	import eksport saldo	28716 26349 -2367
Litwa	1997	import eksport saldo	5644 3860 -1784
	1998	import eksport saldo	5794 3711 -2083
Niemcy	1997	import eksport saldo	436109 511290 +75181
	1998	import eksport saldo	463224 540671 +77447
Polska	1997	import eksport saldo	42308 25751 -16557
	1998	import eksport saldo	47054 28229 -18825
Ukraina	1995	import eksport saldo	16052 13167 -2885
	1996	import eksport saldo	18639 14441 -4198
Rosja	1997	import eksport saldo	73613 88326 +14713
	1998	import eksport saldo	59573 73870 +14297
Słowacja	1997	import eksport saldo	11720 9639 -2081
	1998	import eksport saldo	13034 10667 -2367
Hiszpania	1997	import eksport saldo	122710 104277 -18433
	1998	import eksport saldo	132960 109178 -23782

Grecja	1997	import eksport saldo	26034 11052 -14982
	1998	import eksport saldo	28630 11874 -1675
Portugalia	1997	import eksport saldo	33521 23136 -10385
	1998	import eksport saldo	36743 24023 -12721

Źródło: Kwartalnik statystyczny nr 4, GUS, Warszawa 1999, s. 84; Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 418-419.

Obecne oblicze polskiej gospodarki zostało ukształtowane przez okres istnienia PRL tj. w latach 1944-1989 oraz w czasie transformacji gospodarczo-społecznej od 1990 r. Polska przystępując do konkurencji na otwartych rynkach międzynarodowych była zmuszona do podjęcia działań restrukturyzacyjnych. Najważniejszymi potrzebami w tym względzie było i jest stworzenie silnych oraz trwałych podstaw prawnych dla rozwoju gospodarczego. Wymusza to dostosowanie struktur państwa do wymogów gospodarczych. Powinno to się przełożyć na przyjęcie przez państwo planu stworzenia lub wspierania kształtowania się systemu infrastruktury tj. systemu komunikacyjnego, telekomunikacyjnego oraz ekologicznego itd. Na to wszystko powinna być nałożona filozofia funkcjonowania systemu gospodarczego. Z kompilacji tych elementów będzie można wypracowywać trwałe i skuteczne rozwiązania w omawianych obszarach. Jest to determinantem zrównoważonego rozwoju gospodarczego kraju.

Polska jest państwem posiadającym potencjalnie duże możliwości dla konkurencyjnego zaistnienia w światowym systemie gospodarczym. Wskazuje na to jej powierzchnia, liczba ludności, Produkt Krajowy Brutto itp. Jednak niespełnienie postulatu dotyczącego wysokości nakładów inwestycyjnych w wysokości 25-30 % PKB w znacznym stopniu przyczynia się do spadku konkurencyjności polskiej gospodarki. Poziom zużycia środków trwałych w różnych gałęziach przemysłu, niski poziom nakładów na rolnictwo powoduje, iż nie można wygenerować na tyle silnych bodźców ekonomicznych, które dały by podstawę do trwałego rozwoju gospodarczego. Postulatem płynącym w związku z tą sytuacją jest skierowanie

środków w proporcjonalnej wysokości do pożądanych oczekiwań do wybranych dziedzinach gospodarki.

Należy przy tym zwrócić uwagę, iż duże potencjalne możliwości znajdują się w obszarze posiadanych zasobów surowców naturalnych. Szczególnie ważnym wydaje się to, iż istnieje pełne zabezpieczenie potrzeb rynku wewnętrznego w węgiel kamienny i brunatny. Przez to elektroenergetyka staje się jednym z pewniejszych obszarów z punktu widzenia bezpieczeństwa ekonomicznego kraju.

Niestety znacznie mniej korzystnie przedstawia się sytuacja w bilansowaniu potrzeb i możliwości dostarczenia z własnych zasobów w obszarze gazu ziemnego. Choć Polska posiada własne źródła tego surowca, lecz nie są one w stanie zabezpieczyć potrzeb rynku i przez to jest zależna od importu. Jednak nie można obecnie w pełni osiągnąć bezpieczeństwa ekonomicznego w tym względzie, gdyż jesteśmy praktycznie uzależnieni od jednego dostawcy, a możliwości dywersyfikacji są nadal nikłe.

Jeszcze mniej korzystna sytuacja ma miejsce odnośnie ropy naftowej. Z własnych zasobów polska może jedynie zaspokoić ułamek potrzeb, w tym także obronnych. Dlatego działania z obszaru bezpieczeństwa ekonomicznego powinny iść w kierunku dywersyfikacji kierunków dostaw, stworzenia odpowiedniego systemu rezerw i szeregu alternatywnych możliwości zaopatrzenie, szczególnie w stanach zagrożeń.

W obszarze dostaw energii elektrycznej potrzeby i możliwości bilansują się, co jest bardzo korzystnym zjawiskiem. Jednak w perspektywie 20-30 letniej mogą wystąpić zagrożenia, jeżeli nie będą czynione odpowiednie nakłady inwestycyjne na tą gałąź, a ponad to nie będą wdrażane do krajowego systemu źródła alternatywne tj. elektrownie wodne, wiatrowe.

Istnienie niekorzystnego bilansu handlowego Polski jest efektem słabości rozwiązań systemowych tj. prawnych i organizacyjnych oraz niskiej konkurencyjności gospodarki – m.in. oferowanie produktów o coraz mniejszym stopniu przetworzenia, zaawansowania technologicznego itp. Na odwrócenie tego trendu można liczyć po spełnieniu szeregu postulatów z wymienionych obszarów funkcjonowania państwa i gospodarki.

Z analizy potrzeb i możliwości kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego wynika, iż Polska posiada duży potencjał, który w znacznym stopniu jest wypełniać stawiane przed nim wymogi. Jednak bez systemowych rozwiązań, o charakterze długofalowym nie jest możliwe zbilansowanie potrzeb i możliwości na takim poziomie, aby osiągnąć pożądany stan bezpieczeństwa.

2.3. Analiza bilansu potrzeb i możliwości kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego kraju z punktu widzenia wymagań strategii obronnej

Prowadzona analiza potrzeb i możliwości kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego oraz ich wpływu na kierunki rozwoju państwa upoważnia do dokonania ich zbilansowania z punktu widzenia potrzeb zgłaszanych przez bezpieczeństwo ekonomiczne poprzez pryzmat wymagań jakie stawia temu obszarowi strategia obronna państwa. Najtrafniejszym rozwiązaniem zrealizowania tego przedsięwzięcia, będzie dokonanie na pięciu płaszczyznach:

- bytu społecznego, który obejmuje takie sfery jak: ubóstwo i bezrobocie;
- stanu aparatu wytwórczego, a w szczególności jego stopnia nowoczesności i zużycia;
- poziomu własnych zasobów naturalnych, kierunków oraz wielkości importu surowców deficytowych i strategicznych;
- poziomu zaspokojenia potrzeb wyżywieniowych społeczeństwa;
- międzynarodowych stosunków ekonomicznych.

Każdą z wymienionych płaszczyzn można ująć z punktu widzenia państw, jak i otaczającego go środowiska – czyli poprzez układ zewnętrzny i wewnętrzny. Z tym, że byt społeczny jest płaszczyzną o szczególnym zabarwieniu układu wewnętrznego, podczas gdy międzynarodowe stosunki ekonomiczne znacznie większym stopniu, niż inne płaszczyzny są ukierunkowany na układ zewnętrzny.

Waga poszczególnych płaszczyzn może być różna dla poszczególnych krajów, jest to wynikiem położenia geostrategicznego, rozwoju gospodarczego i cywilizacyjnego oraz funkcjonującego systemu politycznego. Z punktu widzenia

bezpieczeństwa ekonomicznego Polski i zachodzących korelacji na styku ze strategią obronną do najważniejszych płaszczyzn można zaliczyć w obszarze wewnętrznym bezpieczeństwo socjalne-bytowe, bezpieczeństwo energetyczne, bezpieczeństwo surowcowe, bezpieczeństwo żywnościowe oraz aparat wytwórczy. Natomiast w obszarze zewnętrznym bezpieczeństwo finansowe oraz poziom międzynarodowej wymiany handlowej.

Poprzez ujęcie tejże problematyki z perspektywy układu zewnętrznego i wewnętrznego można uzyskać obraz w jaki układają się wzajemne relacje pomiędzy bezpieczeństwem ekonomicznym i strategią obronną państwa.

Obszary zewnętrzny i wewnętrzny kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego są ze sobą skorelowane, jednak wydaje się, iż większy wpływ posiada obszar wewnętrzny. Z niego bowiem wypływają możliwości obrony państwa, a także zdolności do wykorzystywania szans płynących z obszaru zewnętrznego.

2.3.1. Bilans potrzeb i możliwości zapewnienia bezpieczeństwa socjalno-bytowego

Bezpieczeństwo socjalno-bytowe jest jednym z najważniejszych obszarów bezpieczeństwa socjalnego. Jest to jeden z najmocniej odczuwalnych obszarów bezpieczeństwa przez poszczególnych mieszkańców danego państwa. Ukazuje ono poziom i jakość warunków egzystencjalnych społeczeństwa.

Okres przebudowy systemu polityczno-gospodarczego lat dziewięćdziesiątych jest czasem bardzo specyficznym dla społeczeństwa. Na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat nastąpiła modernizacja, czy też przebudowa struktur społecznych, zaczęły obowiązywać nowe wzory postępowania. Głoszone są poglądy, iż nowo obowiązujące wzorce postępowania są niezbyt czytelne poprzez nakładanie się elementów dawnego i nowego systemu. Ponadto polskie społeczeństwo dotknęła przypadłość bezrobocia, która była nieznana do początku lat dziewięćdziesiątych - wiele grup społecznych nie potrafi sobie dać z nią rady. Nadal polska gospodarka posiada silny sektor państwowy, ponadto jest brak wykrystalizowanej w strukturze

społecznej klasy średniej, której podstawą istnienia jest odpowiednio rozwinięta własność prywatna.

Pod koniec lat dziewięćdziesiątych można powiedzieć o zaistnieniu znaczących zmian w relacjach struktur zatrudnienia. Jeżeli w 1990 r. sektorze publicznym było zatrudnionych 54,9 %[196] ogółu pracujących, to w 1998 r. już tylko 29,2 %[197] ogółu pracujących, a w 2000 26,3 %[198].

Pomimo tak dużych zmian nadal w społecznej świadomości jest zakorzeniona wizja państwa opiekuńczego, które byłoby poniekąd wzorowane na socjalistycznej idei sprawiedliwości społecznej, z takiego podejścia części grup społecznych wynikają bariery dla przemian ustrojowych i gospodarczych. Taka sytuacja jest wypadkową ukształtowanej na przestrzeni poprzednich lat (1945-1989) struktury społecznej, w której dominującą grupą społeczną byli pracownicy najemni (przeważali w tej grupie robotnicy i chłopi), przy jednoczesnym zatarciu granic pomiędzy poszczególnymi klasami społecznymi, dodatkowo było to ugruntowane egalitaryzmem płacowym.

Jednym z niekorzystnych wyników transformacji jest zaistnienie szeregu zjawisk o charakterze patologicznym, u podstaw których leżą przemiany społeczne, gdy określone grupy społeczne w wyniku tych procesów ulegają lub już uległy pauperyzacji. Obniżył się nie tylko ich status ekonomiczny, ale także społeczny, odnosi się to w szczególności do zawodów faworyzowanych w poprzednim ustroju tj. hutników, górników, stoczniowców, robotników budowlanych itd.

Niestety oprócz tych przemian transformacja niesie ze sobą niekorzystne zjawisko pauperyzacji środowisk pożądanych z punktu widzenia rozwoju kraju tj. nauczycieli, pracowników służby zdrowia itd.

Socjalistyczny system społeczny niósł w swych hasłach egalitaryzm społeczny, obecnie dominującą zasadą jest „każdy radzi sobie sam". Może to być zaczątkiem do rodzenia się niepokojów społecznych, gdyż oczekiwania części społeczeństwa są odmienne od polityki państwa w tym zakresie. Można powiedzieć, iż społeczeństwo

---

[196] Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 99.
[197] Ibidem, s. 99.
[198] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 135.

w swej masie oczekiwało pewnego połączenia socjalizmu z kapitalizmem tj. dobrobytu państw zachodnio europejskich i pewności bytu rodem z doktryny socjalizmu.

Ponadto w ostatnim dziesięcioleciu pogłębiło się zjawisko oszukiwania państwa, znalazło szerokie poparcie społeczne, osoby tego dokonujące częstokroć wznoszone są na panteonie bohaterów narodowych.

Nadal niekorzystnym zjawiskiem jest to, iż struktura polskiego społeczeństwa jest niestabilna, ponadto jej budowie nie przyświeca wspólny system wartości. Jest to wynikiem przechodzenia od przodującej klasy robotniczej na rzecz klasy przedsiębiorców, dla których w nowym układzie jest zarezerwowane miejsce klasy napędowej tak w sferze społecznej, jak i ekonomicznej. Ponadto powiązania pomiędzy elitą władzy, a elitą ekonomiczną posiadają znamiona korupcjogenne. Ta sytuacja może przyczynić się do utrwalenia w społeczeństwie zjawiska anomii[199], która w skrajnych wypadkach może przyjąć formę rozpadu społecznej zbiorowości. W odniesieniu do grupy jaką jest naród anomia społeczna może doprowadzić do jego samounicestwienia. Wiele niekorzystnych zjawisk z tego obszaru bierze swój początek w bezkrytycznym przenoszeniu rozwiązań z innych krajów na polskie warunki, przy pomijaniu faktu, iż każde społeczeństwo, każdy naród jest odmiennym tworem.

Zauważalnym problemem w Polsce na przestrzeni lat dziewięćdziesiątych jest wyraźny spadek poziomu bezpieczeństwa socjalno-bytowego. Jednym z najważniejszych jego elementów, odczuwalnym szczególnie mocno z punktu widzenia jednostki, jak i całego społeczeństwa jest poziom i jakość życia. Poziom i jakość życia jest możliwa do zobrazowania przez szereg wskaźników społecznych[200].

---

[199] Anomia (gr.) socjologiczny termin wprowadzony przez E. Durkheima na oznaczenie stanu społeczeństwa, który powstaje wtedy, kiedy normy społeczne ulegają osłabieniu lub są ze sobą sprzeczne, stając się na skutek tego niezdolne do regulowania zachowania się jednostek i utrzymywania równowagi społecznej; w skrajnym przypadku anomia prowadzi do rozkładu całego systemu norm społecznych, a w konsekwencji do rozpadu więzi społecznych. Nowa Encyklopedia Powszechna PWN T-1, PWN, Warszawa 1995, s. 173.

[200] Wskaźnik społeczny może być zdefiniowany jako statystyka będąca przedmiotem zainteresowania z powodu swojego normatywnego charakteru, która służy syntetycznej, wyczerpującej i wyważonej ocenie podstawowych aspektów społeczeństwa. Stanowi on bezpośredni miernik dobrobytu i podlega interpretacji mówiącej, iż jeśli zmienia się we właściwym kierunku, to przy pozostałych czynnikach nie zmienionych, następuje postęp lub też polepsza się sytuacja ludzi" – J. Rutkowski, Podstawowe pojęcia statystyki społecznej, w: "Wiadomości statystyczne", 1984, nr 10 i 11, s. 13.

Przystępując do przebudowy ustrojowej w Polsce społeczeństwo nie było przygotowane do tak głębokiej przebudowy funkcjonującego systemu. Nowe warunki, które spowodowały w pierwszym etapie znaczny spadek poziomu życia oraz poziomu bezpieczeństwa socjalnego objawiło się to szokiem społecznym. Przejawem spadku bezpieczeństwa socjalno-bytowego było zaistnienie nowego - czy też nieodczuwalnego - od 50 lat zjawiska, jakim jest bezrobocie oraz wyraźny wzrost inflacji. Wraz z pojawieniem się bezrobocia na rynku pracy i towarzyszącej mu hiperinflacji społeczeństwo napotkało nowe zagrożenia cywilizacyjne, w szczególności odnosi się to do znacznego poszerzenia sfery ubóstwa. W okresie PRL negowano istnienie zjawiska ubóstwa w polskim społeczeństwie. Wynikało to z założeń doktrynalnych, które nie dopuszczały istnienia takiego zjawiska w państwie socjalistycznym. Ponadto funkcjonowało przeświadczenie o kluczowej roli państwa w rozwiązywaniu tego typu problemów. Zlikwidowanie zjawiska ubóstwa, jak i zjawiska bezrobocia było jednym z głównych założeń polityki ówczesnych rządów, traktowano je jako jedne z głównych czynników społecznych hamujących tempo przemian społeczno-ekonomicznych[201].

Jeżeli w latach 1988-1989 poziom ubóstwa wahał się na poziomie 20 %[202] mieszkańców Polski, to po wprowadzeniu zmian w systemie polityczno-gospodarczym w 1990 r. nastąpiło znaczne powiększenie się sfery ubóstwa. Przyczyn takiego stanu rzeczy wielu socjologów, jak i ekonomistów doszukuje się w założeniach tzw. Reformy Balcerowicza, która główny nacisk kładła na przebudowę gospodarczą, odsuwały na dalszy plan problematykę jej bieżących efektów społecznych. Traktując kwestie społeczne jako wtórne wobec problematyki ekonomicznej i samoregulujące się pod jej wpływem. W efekcie w latach 1989 – 1994 liczba osób, które nie osiągały minimum socjalnego wzrosła prawie trzykrotnie (z 14,8 % w 1989 r. do 43,2 % w 1994 r.)[203]. Ponadto nastąpił dziesięciokrotny wzrost

---

[201] Od początku lat osiemdziesiątych poziom ubóstwa jest oceniany na podstawie dochodów gospodarstw domowych, a w szczególności na podstawie ustalonego minimum socjalnego tj. umownie ustalonemu minimalnemu poziomowi zaspokojenia potrzeby jednostki, który to poziom jest społecznie uznawany za społecznie niezbędny.

[202] Rocznik Statystyczny 1990, GUS, Warszawa 1990, s. 194-216.

[203] T. Panek, Obszar ubóstwa, w: „Rzeczypospolitej" 1997 nr 7.

osób nie osiągających minimum egzystencji tj. 70 % minimum socjalnego (z 6,6 % do 23,3 % w omawianym okresie)[204].

Tabela 40

Stopień zagrożenia ubóstwem w Polsce grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych w maju 1996 r.(podejście obiektywne)

	Stopień zagrożenia ubóstwem							
Grupa społeczno-ekonomiczna	ogółem	Dochody	Wyżywie-nie	zasobność	warunki mieszka-niowe	Ochrona zdrowia	Kształce-nie dzieci	Kultura i wypoczy-nek
Pracownicy	0,280	0,528	0,108	0,325	0,474	0,132	0,055	0,256
Rolnicy	0,350	0,694	0,100	0,572	0,515	0,184	0.046	0,198
Pracownicy użytkujący gospodarstwo rolne	0,322	0,667	0,086	0,529	0,528	0,171	0.039	0,190
Emeryci i renciści	0,343	0,573	O,126	0,501	0,428	0,227	0,072	0,257
Pracujący na własny rachunek	0,204	0,433	0,035	0,273	0,443	0,052	0,012	0,130
Utrzymujący się ze źródeł niezarobko-wych	0,443	0,875	0,254	0,538	0,532	0,295	0,072	0,371
Ogółem	0,309	0,569	0,569	0,415	0,465	0,167	0,053	0,247

Opracowanie na podstawie T. Panek, Obszar ubóstwa, w: „Rzeczypospolitej" 1997 nr 7.

W Polsce gospodarstwami domowymi, w których szczególnie często występuje zjawisko ubóstwa są gospodarstwa domowe: z 1 lub więcej bezrobotnymi, utrzymujące się ze źródeł niezarobkowych oraz rolników.

---

[204] Ibidem.

Oceniano, iż spośród gospodarstw domowych tworzonych przez rolników w 1994 r. dochody 48 % z nich nie przekraczało minimum socjalnego, a 41 % minimum egzystencji. Ponadto ubóstwem zostały zagrożone gospodarstwa emerytów i rencistów (tabela 50).

Ponadto jak wskazują przytoczone dane (tabela 50) najbardziej zagrożonymi ubóstwem są gospodarstwa domowe utrzymujące się ze źródeł niezarobkowych, gospodarstwa rolników oraz emerytów i rencistów. Schodząc z poziomu ogólnego do poszczególnych grup gospodarstw można stwierdzić, iż w obszarze dochodów największe zagrożenie ubóstwem występuje w gospodarstwach domowych utrzymujących się z niezarobkowych źródeł, rolników i pracowników użytkujących gospodarstwa rolne oraz emerytów i rencistów. W obszarze wyżywienia najbardziej zagrożonymi ubóstwem są następujące grupy: utrzymujący się z niezarobkowych źródeł, emeryci i renciści oraz pracownicy. W obszarze zasobności zagrożenie ubóstwem najbardziej dotyka rolników, utrzymujących się niezarobkowych źródeł, pracowników użytkujących gospodarstwa rolne oraz emerytów i rencistów. Pod względem warunków mieszkaniowych największe zagrożenie dotyczyło utrzymujących się z niezarobkowych źródeł, pracowników użytkujących gospodarstwa rolne oraz rolników. W pozostałych działach tj. ochronie zdrowia, kształceniu dzieci oraz kultury i wypoczynku zagrożenie ubóstwem w największym stopniu dotyczy tych samych grup społeczno ekonomicznych, jak w przypadku poprzednich działów. Można z tego wysnuć wniosek, iż istniejąca w Polsce bieda ma charakter strukturalny i środowiskowy, dla przezwyciężenia, której potrzebna jest zmiana polityki społeczno-gospodarczej państwa.

Poważny i odczuwalny spadek dochodu w większości gospodarstw domowych nastąpił na początku lat dziewięćdziesiątych, który wywołał powszechne poczucie zagrożenia biedą. Wynikało to z gwałtownego wzrost cen żywności (do 1993 r. osiemnastokrotnie) oraz innych towarów i usług (dwudziestodziewięciokrotnie)[205]. Spowodowało to konieczność skonstruowania nowego koszyka dóbr i usług w poszczególnych gospodarstwach domowych. Największe obciążenie budżetów

---

[205] Obliczenia własne na podstawie: Rocznik Statystyczny 1991, GUS, Warszawa 1991, s. 173; Rocznik Statystyczny 1995, GUS, Warszawa 1995, s. 307-320.

domowych stanowiły koszty wyżywienia i utrzymania mieszkań - pomijając koszty ich wyposażenia). Urynkowienie gospodarki mieszkaniowej i związane z tym wycofywanie się państwa z aktywnej działalności w tym obszarze spowodowało znaczny wzrost wydatków na utrzymanie mieszkań zwłaszcza w budżetach pracowniczych gospodarstw domowych. W latach 1989 –1994 ceny energii elektrycznej i gazu wzrosły 156 razy, a energii cieplnej 379 razy[206]. Ponadto wzrost kosztów związanych z ochroną zdrowia oraz innych usług związanych z codziennym funkcjonowaniem spowodował ponoszenie na nie coraz większej części dochodów. Odbiło się to zmniejszeniem nakładów na takie produkty jak: artykuły żywnościowe, ubranie itd.

Szczególnie niepożądanym zjawiskiem wynikającym z ubożenia społeczeństwa z punktu widzenia humanitaryzmu i solidaryzmu społecznego jest balansowanie szeregu gospodarstw emeryckich i osób niepełnosprawnych na granicy ubóstwa. Jednocześnie tym wszystkim zjawiskom towarzyszy rozwarstwienie ekonomiczne społeczeństwa. Warstwę społeczną o najniższych dochodach stanowią rodziny:

- ludzi posiadających wykształcenie podstawowe lub zawodowe;
- rolników;
- bezrobotnych;
- wielodzietne;
- obciążone ludźmi przewlekle chorymi i niepełnosprawnymi;
- w których jedno z rodziców samotnie wychowuje dzieci.

Często następuje nałożenie się wymienionych powyżej elementów, co przyczyniło się do powstawania rodzin o szczególnym zagrożeniu pauperyzacją społeczną.

Rozszerzającemu się zakresowi ubóstwa – zarówno w ocenach subiektywnych, jak i obiektywnych – towarzyszy poczucie zagrożenia biedą, przy czym przesądzają o takie czynniki jak:

- niski poziom dochodów nominalnych wielu grup ludności przy stałym wzroście kosztów utrzymania;

---

[206] Por.: A. Ochocki, Wskaźniki przemian warunków życia w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej w latach 1989 – 1994, GUS, Warszawa, 1994, s. 61.

- wycofywanie się państwa z pomocy w zaspokajaniu potrzeb podstawowych (praca, mieszkanie, oświata i zdrowie);
- pogłębiające się bezrobocie, które działa szokowo na ciągle nieprzystosowane jednostki;
- stałe odsuwanie się horyzontu pozytywnych zmian sytuacji materialnej i szans zaspokojenia potrzeb[207].

Skutkiem społecznym jest rosnąca grupa osób posiadająca problemy z dostosowaniem się do nowych warunków społeczno-ekonomicznych, pogarszanie się sytuacji zdrowotnej społeczeństwa, spadek autorytetu rodzicielskiego, nasilanie się konfliktów rodzinnych (na tle różnego rodzaju patologii np. alkoholizmu). Ponadto wzrasta liczba rodzin wielodzietnych i niepełnych. W ostatnich latach ponadto spadła aktywność zawodowa Polaków, w 1988 r. liczba rodzin utrzymujących się z dochodów z pracy wynosiła 68 %[208], w 1994 wynosiła 55 %[209].

Taka sytuacja przyczynia się do powstania potrzeby podjęcia przez państwo działań w celu identyfikacji sfer zagrożeń socjalnych i działań na rzecz ich ograniczenia. Po reformie administracyjnej kraju z 1999 r. znaczna cześć tych zadań została scedowana na organy samorządowe. Jednak warunkiem ich realizacji jest skierowanie przez rząd odpowiednich środków na te cele do samorządów. Pomimo przemian ustrojowo-gospodarczych wydaje się niemal dogmatem powinność zabiegania o zapewnienie obywatelom określonego poziomu życia przez organy rządowe i samorządowe.

Nieodłącznym elementem polityki społeczno-ekonomicznej rządu każdego kraju jest polityka zatrudnienia. Odnosi się ona do racjonalnego gospodarowania zasobami pracy[210]. Współczesne gospodarki kapitalistyczne pod tym pojęciem

---

[207] Por.: L. Kolarska-Bobińska, Ekonomiczny wymiar życia codziennego, Raport z Badania '92, CBOS Warszawa, 1993, s. 121.
[208] Rocznik Statystyczny 1990, GUS, Warszawa 1990, s. 187.
[209] Rocznik Statystyczny 1995, GUS, Warszawa 1995, s. 171.
[210] „W aspekcie praktycznym politykę zatrudnienia można ująć jako oddziaływanie państwa i innych podmiotów społecznych i gospodarczych w dziedzinie kształtowania procesów związanych z przygotowaniem, włączeniem do sfery pracy użytecznej, alokacją oraz racjonalnym spożytkowaniem zasobów ludzkich." E. Dolny, J. Meller, Z. Wiśniewski: Zarys polityki zatrudnienia, Warszawa, PWE 1990, s. 15.

rozumieją całokształt środków i działań państwa, skierowanych na maksymalizację poziomu zatrudnienia i uniknięcia bezrobocia lub jego zwalczania[211].

Problematykę zatrudnienia do pragmatyki działań państwa na stałe wprowadził J. M. Keynes, który w swych poglądach negował skuteczność samoregulujących mechanizmów rynkowych. Głosił, iż stabilność gospodarcza, jak i wynikające z niej pełne zatrudnienie zależy od aktywnej postawy rządów w tym obszarze. Wzrastające bezrobocie na początku lat dziewięćdziesiątych, jak i po 1997 r. w Polsce wymusza na rządzie podjęcie działań z zakresu interwencjonizmu państwowego, gdyż skutki społeczne tego zjawiska są coraz bardziej odczuwalne społecznie, jednocześnie stanowią poważne obciążenie dla rozwoju gospodarczego kraju. Wydaje się, iż walka z tym zjawiskiem współcześnie wyznacza główne kierunki polityki zatrudnienia. Na marginesie warto podkreślić, iż współcześnie coraz częściej mówi się nie o polityce zatrudnienia, a raczej o polityce przeciwdziałania bezrobociu.

Celem polityki zatrudnienia jest dążenie do pełnego i racjonalnego zatrudnienia. Warunkami racjonalnego zatrudnienia jest:

- optymalizowanie poziomu aktywności zawodowej społeczeństwa oraz przygotowaniu kadr zgodnie z potrzebami rozwojowymi gospodarki;
- kształtowanie optymalnych, działowo-gałęziowych i przestrzennych struktur zatrudnienia, z zachowaniem zgodności zatrudnienia z kwalifikacjami oraz wykorzystaniem racjonalnej ruchliwości pracowniczej (...)[212].

Podstawowym warunkiem racjonalnego zatrudnienia jest osiągnięcie pełnego zatrudnienia, takie podejście funkcjonuje w każdym systemie gospodarczym. Uważa się współcześnie, iż część zasobów pracy będzie pozostawała bez zatrudnienia. Stan ten określa się jako naturalną stopę bezrobocia. W zależności od przyjętych założeń uważa się, iż pełne zatrudnienie występuje w sytuacji, gdy bez pracy pozostaje 3 – 4 % zasobów siły roboczej (niektórzy ekonomiści dopuszczają jej poziom w wysokości 5 – 6 %[213]). Naturalna stopa bezrobocia jest wynikiem równoważenia się popytu i podaży

---

[211] A. Karpiński: Zakres interwencji państwa we współczesnych gospodarkach rynkowych, Ossolineum 1991, Wrocław, , s. 121.
[212] Z. Gontarski: Polityka zatrudnienia w procesie przemian systemowych, Ośrodek Badań Społecznych, Warszawa 1991, s. 29.
[213] Trybuna .....

siły roboczej. Można na tej podstawie wysnuć wniosek, iż w systemie rynkowym zadaniem państwa, jak organów samorządowych jest podejmowanie działań na rzecz zwalczania nadmiernego bezrobocia. Ważną rolę w tym działaniu przypisuje się pracodawcą, jak i organizacją reprezentującym pracodawców i pracobiorców.

W Polsce Ludowej na państwie spoczywał konstytucyjny obowiązek zagwarantowania każdemu obywatelowi zatrudnienia i w oparciu o przewidywaną podaż zasobów pracy planowano oraz tworzono odpowiednią liczbę miejsc pracy. Dominacja polityki nad gospodarką doprowadziło do sytuacji, w której przestał funkcjonować faktyczny rynek pracy. Można powiedzieć, iż w poprzednim ustroju politycznym funkcjonował quasi-rynek, kreowany przez założenia ustrojowe, a nie przez zasady ekonomiczne. Wówczas to występowało zjawisko utajonego bezrobocia, które było kreowane przez zatrudnienie socjalne. Zjawiskami towarzyszącymi takiej sytuacji były: marnotrawstwo siły roboczej, kwalifikacji zawodowych, niska dyscyplina pracy itd. Powodowało to w skali kraju bezzasadny wzrost pracochłonności, niską wydajność, mniejszą od oczekiwanej nowoczesność stosowanych technologii oraz innowacyjność. Powszechne zatrudnienie w PRL objawiało się zbyt niskim opłacaniem wykonanej pracy.

Pojawienie się bezrobocia stało się również wielkim wyzwaniem dla państw dokonujących przemian ustrojowych. Polska należy do tych państw byłego Boku Wschodniego, w których dynamika i charakter bezrobocia są szczególnie niepokojące. Jeszcze w roku 1989 spodziewane bezrobocie szacowano na około 400 tys. osób. Były to jednak przewidywania zbyt optymistyczne[214]. Na koniec 1990 r. w Polsce było zarejestrowanych 1,126 mln osób bez pracy[215], na koniec 1995 r. 2,753 mln[216], a w czerwcu 1998 r. 1,831 mln[217], natomiast w czerwcu 2000 r. liczba bezrobotnych wzrosła do 2,702 mln osób[218]. Jeżeli stopę bezrobocia z 1990 r. można uznać za wysoką w warunkach europejskich, to stopa bezrobocia w latach 1995-1996 należała do jednej z najwyższych. Spadek stopy bezrobocia do ok. 10 % w latach

---

[214] K. Siuprzyńska-Rudnicka: Polityka zatrudnienia wobec problemu bezrobocia w: pod. red. Z. Pisza: Zadania Społeczne, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław 1996, s.82
[215] Rocznik Statystyczny 1991, GUS, Warszawa 1991, s. 107.
[216] Rocznik Statystyczny 1996, GUS, Warszawa 1996, s. 135.
[217] Rocznik Statystyczny 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 143.
[218] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 148.

następnych można uznać za pewien sukces, jednak była ona nadal jedną z najwyższych w Europie. Zgodnie z informacjami ogłaszanymi przez GUS w 2000 r. stopa bezrobocia wzrosła do ok. 16,5 %. Poziom bezrobocia jest nadal znacząco wyższy, niż wyznaczony przez granice naturalnej stopy bezrobocia, jaką narzucają zasady funkcjonowania gospodarki rynkowej. Szacuje się, iż naturalna stopa bezrobocia w polskich warunkach nie powinna przekroczyć 400-600 tys. osób[219]. Liczba osób pozostających bez pracy na początku 2000 r. wskazuje, iż około 1,7 mln osób dotyka bezrobocie chroniczne[220]. Ponadto do tej grupy należy dodać ok. 1,2-1,4 mln osób, które przeszły na wcześniejszą emeryturę. Jeżeli nie funkcjonowałoby to rozwiązanie liczba bezrobotnych mogłaby się wahać na poziomie 4 mln osób. Do poprzednich dwóch grup należy dodać około 1 mln osób, których dotyka zjawisko i odnosi się ono głównie do obszarów wiejskich.

Tabela 41

Stopa bezrobocia w latach 1990-1998 i w czerwcu 2000 r. w Polsce, w %

Lata	**1990**	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**2000**
Stopa bezrobocia	6,3	11,8	13,6	16,4	16,0	13,1	13,2	10,2	10,4	16,2

Źródło: Rocznik Statystyczny 1991, GUS, Warszawa 1991, s. 105; Rocznik Statystyczny 1994, GUS, Warszawa 1994, s. 129; Rocznik Statystyczny 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 143; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 151.

Bezrobocie w Polsce najbardziej dotyczy ludzi młodych, w 1998 r. ludzie młodzi w wieku 15-34 stanowili 56,7 % ogółu pozostających bez pracy. Z czego co trzeci bezrobotny był z przedziału wiekowego 20-29 lat. Natomiast w 2000 w tym przedziale wiekowym pozostawało 74,4 % ogółu bezrobotnych. Jest to zjawisko bardzo niepokojące, gdyż świadczy o źle funkcjonującym systemie szkolnictwa, które nie przygotowuje absolwentów zgodnie z zapotrzebowaniem rynku pracy. Problem niedostosowania kształcenia do potrzeb rynku dotyczy przede wszystkim nauczania realizowanego

---

[219] Obliczenia własne.
[220] Obliczenia własne na podstawie: Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 151.

w technikach, liceach zawodowych i różnego rodzaju szkołach zawodowych. Z przeprowadzonych analiz wynika, iż co drugi absolwent tych szkół ma trudności ze znalezieniem zatrudnienia. Nasuwa to jednoznaczny wniosek, iż jednym z ważniejszych elementów walki z bezrobociem powinno być zreformowanie szkolnictwa zawodowego. Ludzie młodzi są szczególnie narażeni na skutki bezrobocia, bowiem zjawisko to powoduje, oprócz skutków odnoszących się do wszystkich grup wiekowych jak np. zjawiska patologii społecznej itd., także inne problemy np. opóźniony start w życie zawodowe, utrudnia i wydłuża proces usamodzielniania się tak w ujęciu ekonomicznym jak i społecznym oraz pogłębia zjawisko dekwalifikacji.

Tabela 42

Stopa bezrobocia według wieku bezrobotnych w listopadzie 1995,1997, 1998 oraz w 2000 r. w Polsce, w %

	Ogółem	Bezrobotni w wieku						
		15-19	20-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55 i więcej
1995	13,1	44,1	27,1	14,5	13,4	10,8	8,2	4,9
1997	10,2	31,7	21,2	10,6	9,9	8,9	6,5	4,0
1998	10,6	34,5	21,0	11,1	10,1	9,1	7,5	5,3
2000	13,5	41,8	32,4	16,9	15,3	13,2	11,4	8,5

Źródło: Rocznik statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 144; Roczni Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 150.

Bezrobocie szczególnie mocno dotyka osób posiadających wykształcenie ogólnokształcące, zasadnicze zawodowe i podstawowe, czy też niepełne podstawowe. Na przestrzeni lat 1995-1998 stopa bezrobocia w tych grupach utrzymuje się na podobnym poziomie, co świadczy o istnieniu w tym obszarze bezrobocia chronicznego. 23,3 % osób będących czynnymi zawodowo i posiadający wykształcenie podstawowe i niepełne podstawowe zamieszkujący miasta pozostaje bez pracy, 13,7 % osób posiadających wykształcenie zasadnicze zawodowe i ogólnokształcące zamieszkujących miasta poszukuje pracy. Są to wielkości

przekraczające średnią krajową. Natomiast w 2000 w analogicznych grupach bezrobocie wynosiło 39,4 %.

Tabela 43

Stopa bezrobocia według poziomu wykształcenia bezrobotnych w listopadzie 1995, 1997, 1998 i 2000r., w %

	Ogółem	Wykształcenie				
		Wyższe	Średnie			Podstawowe i niepełne podstawowe
			Techniczne i zawodowe	Ogólnokształcące	Zasadnicze zawodowe	
1995	13,1	3,0	11,3	15,3	16,4	14,4
1997	10,2	2,0	8,9	13,0	12,0	12,5
1998	10,6	3,0	8,6	13,5	12,5	14,4
2000	13,5	4,8	13,6	19,6	19,2	20,2

Źródło: Rocznik statystyczny 1999, GUS, Warszaw 1999, s. 145; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 151.

Analiza przyczyn bezrobocia w Polsce wskazuje na ich złożoność i różnorodność. Powszechnie uważa się, że jest ono następstwem recesji gospodarcze i spadku produkcji na początku lat dziewięćdziesiątych, procesów restrukturyzacji gospodarki i likwidacji bezrobocia ukrytego, zaniedbań rozwojowych kraju w ujęciu gałęziowym i regionalnym, niedostosowania poziomu i struktury kształcenia do potrzeb gospodarki, załamania się handlu z byłym ZSRR[221]. Ponadto można spotkać się z opiniami, iż do gwałtownego wzrostu bezrobocia i utrzymywania się go na przestrzeni lat dziewięćdziesiątych na tak wysokim poziomie jest efektem zbyt dużego otwarcia się polskiej gospodarki na import, przy jednoczesnym nie wprowadzaniu narzędzi ochronnych rynku wewnętrznego, oderwania kursu walut obcych od inflacji wewnętrznej.

Charakter bezrobocia w Polsce wskazuje, że zasadniczą jego przyczyną było „nałożenie się" nowych stosunków rynkowych na starą strukturę gospodarczą i rządzących nią mechanizmów. W kraju dominuje bezrobocie strukturalne,

[221] Por.: T. Oleksy, Bezrobocie w Polsce – przyczyny, specyfika, przeciwdziałanie w: „Studia i Materiały" z. 8, IPiSS, Warszawa 1990, s. 23.

wynikające z recesji i załamania się przemysłu o przestarzałej strukturze i technologii, nie spełniającego wymagań konkurencyjności oraz z niedostosowania posiadanych przez pracowników kwalifikacji do potrzeb reformowanej gospodarki. W grupie bezrobotnych dominują zwalniani z podupadających zakładów pracy. Są to głównie osoby legitymujący się niskim poziomem wykształcenia, z przestarzałym przygotowaniem zawodowym, których kwalifikacje są nieadekwatne do potrzeb rozwijających rynkowych jednostek gospodarczych[222].

Bezrobocie, a w szczególności jego rozmiary i długotrwałość powoduje wiele niekorzystnych następstw tak w wymiarze ekonomicznym, społecznym, jak i politycznym. W szczególności ważnymi są skutki ekonomiczne i społeczne. Najogólniej rzecz biorąc skutki ekonomiczne wynikają z kosztów jakie niesie ze sobą zjawisko bezrobocia i można je podzielić na:

- koszty bezpośrednie: czyli faktyczne wydatki, które są ponoszone w związku z bezrobociem np. świadczenia socjalne dla bezrobotnych i ich rodzin, koszty funkcjonowania instytucji działających na rzecz bezrobotnych itd.;
- koszty pośrednie: nie są bezpośrednim obciążeniem finansowym, jednak można je nazwać stratą w pojęciu ogólnogospodarczym, gdyż mogą być marnotrawstwem potencjału ludzkiego, kwalifikacji i zdolności bezrobotnych itd. (tabela 54).

Natomiast skutki społeczne są zjawiskami trudno mierzalnymi i mogą do nich należeć: rodzenie się napięć społecznych, poszerzanie się zjawisk patologicznych (tabela 54).

Do najważniejszych skutków bezrobocia w Polsce zaliczyć trzeba:

a) Istnienie nieproduktywnego potencjału ludzkiego, który jest wyłączony z produktu narodowego. Można powiedzieć, iż poziom stopy bezrobocia w gospodarkach rynkowych jest miarą ograniczenia działalności produkcyjnej i utraconych w wyniku tego korzyści;
b) Ponoszenie kosztów materialnych wynikających z obciążeń utrzymania osób pozostających bez pracy i ich rodzin oraz instytucji rządowych i samorządowych zajmujących się ich problemami i obsługą, a także koszty wynikające z tworzenia i funkcjonowania programów zwalczania bezrobocia;

---

[222] Por.: Informacja o stanie i strukturze bezrobocia, w: „Rynek Pracy" 1995 r. nr 10, s. 96.

c) Pauperyzacja bezrobotnych i ich rodzin, czego wynikiem jest częstokroć poszerzanie się kręgu ubóstwa;
d) Destrukcyjny wpływ pozostawania bez pracy na psychikę, jak i morale osób pozostających bez pracy;
e) Poszerzanie się zjawisk patologii społecznej.

Bezrobocie niesie ze sobą także, już wspomniane, skutki polityczne. Istnienie niezadowolenia społecznego, wynikajacego z tego zjawiska powoduje barierę dla reform politycznych, gospodarczych i społecznych i odnosi się to do osób będących już bezrobotnym, jak i zagrożonych tym zjawiskiem. Dodatkowym niebezpieczeństwem jest to, iż bezrobotni za zwyczaj żyją w skupiskach, które stanowią naturalne zaplecze dla wszelkich radykalnych, czy też skrajnych ruchów politycznych.

Tabela 44

Koszty i skutki bezrobocia

Koszty bezpośrednie	Negatywne skutki społeczno-psychologiczne i moralne	Koszty pośrednie
1. Wydatki z Funduszu Pracy 2. Koszty pomocy społecznej dla bezrobotnych i ich rodzin 3. Koszty wcześniejszych emerytur i świadczeń przedemerytalnych dla bezrobotnych i osób zwalnianych przez zakłady pracy 4. Koszty utrzymania instytucji w zakresie obsługi bezrobotnych	1. Pogarszanie standardu życia 2. Zagrożenie egzystencji 3. Zagrożenia w sferze psychicznej jednostki 4. Zakłócenia w życiu rodzinnym 5. Szkody moralno-etyczne 6. Zjawiska patologii społecznej 7. Napięcia i konflikty społeczne	1. Ulgi i zwolnienia fiskalne w rejonach o szczególnym zagrożeniu bezrobociem 2. Luka podatkowo-ubezpieczeniowa 3. Luka produktu narodowego brutto 4. Koszty bezrobocia w szarej strefie gospodarki

Źródło: H. Zaprychta: Skutki i koszty bezrobocia na lokalnym rynku pracy w: „Praca i zabezpieczenie społeczne" 1994 nr 6 s. 21

2.3.2. Bilans potrzeb i możliwości zapewnienia zasobów i stanu aparatu wytwórczego

Drugą płaszczyzną jest stopień zużycia i nowoczesności aparatu wytwórczego. Obok zasobów ludzkich aparat wytwórczy jest jednym z decydujących elementów o sile gospodarczej, jak i politycznej państwa. Jakość aparatu wytwórczego bezpośrednio przekłada się na konkurencyjność wytwarzanych towarów i oferowanych usług. To z kolei wpływa na wysokość produktu narodowego brutto, co w znacznym stopniu decyduje o poziomie i jakości życia. Przy tym ważnym elementem jest poziom efektywnego wykorzystania aparatu wytwórczego.

Może niejednoznaczne z punktu widzenia politycznego lata siedemdziesiąte przyniosły krajowi duży skok technologiczny i jakościowy. Bez wątpienia gospodarka narodowa została podniesiona na wyższy poziom techniczno-technologiczny. Na początku lat dziewięćdziesiątych przeciętny wiek użytkowania majątku trwałego został przedłużony do 18 lat. Jeżeli w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych stopień zużycia środków trwałych w gospodarce narodowej wzrastał, to w latach 1997-2000 można było zauważyć pewna poprawę w tym obszarze (tabela 55).

Generalnym wnioskiem wypływającym z oceny stopnia zużycia środków trwałych (tabeli 55) jest to, iż poziom nakładów na odtworzenie środków trwałych pozwala na utrzymanie poziomu zużycia środków trwałych na podobnym poziomie, w niewielkim jednak stopniu pozwala na unowocześnienie bazy produkcyjnej. W dobie otwierania polskiej gospodarki na konkurencję międzynarodową może być to przyczynkiem do „zwijania" się gospodarki narodowej, czego efektem będzie coraz większe występowanie w eksporcie produktów o niskim stopniu przetworzenia, zmniejszenie dochodu narodowego, a może nawet utrata samodzielności gospodarczej.

Tabela 45

Stopień zużycia środków trwałych w % w gospodarce narodowej w wybranych latach 1990- 2000 (stan na 31.12)

	Stopień zużycia środków trwałych w %		
	Budynki i budowle	Maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	Środki transportu
1990	37,1	72,5	67,4
1995	38,8	60,6	65,2
1996	42,7	67.3	64,6
1997	42,7	63,6	61,0
1998	42,1	60,8	58,2
2000	41,3	58,5	57,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Rocznik Statystyczny 1991, GUS, Warszawa 1991, s. 258; Rocznik Statystyczny 1996, GUS, Warszawa 1996, s. 518; Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1998, s. 496; Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 527; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 527.

Przedłużany okres użytkowania środków trwałych, który jest wymuszany kondycją finansową przedsiębiorstw będących własnością państwowa, komunalną, czy też prywatną, przekłada się na wysoki stopień ich zużycia. W 1999 r. stopień zużycia środków trwałych w całej gospodarce narodowej wyniósł 47,2 %[223], natomiast w 2000 47,1[224] Na przestrzeni drugiej połowy lat dziewięćdziesiątych jest zauważalny trend poprawy poziomu tego wskaźnika. W 1990 ogólny stopień zużycia środków trwałych wyniósł 52,8 %, w 1995 r. 44,7 %[225], w 1997 r. 49 %[226]. Porównując rok 1998 do lat poprzednich widać pewna poprawę, lecz wydaje się ona może nazbyt mało wobec oczekiwań społecznych wynikających z reformowania gospodarki. Wzrost nakładów na środki trwałe może świadczyć o utrzymywaniu się optymistycznych nastrojów

[223] Rocznik Statystyczny 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 511.
[224] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 525.
[225] Rocznik Statystyczny 1996, GUS, Warszawa 1996, s. 517.
[226] Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1998, s. 494.

wśród inwestorów krajowych i zagranicznych. Na tej podstawie można sądzić, iż mimo ujawniania się trendów kryzysowych istnieje poważna szansa ich zahamowania, jak i na dalszy rozwój gospodarczy kraju.

Z punktu widzenia kształtowania strategii obronnej kraju ważny jest poziom zużycia środków w następujących działach gospodarki: przemyśle – szczególnie w: górnictwie i kopalnictwie; produkcji artykułów spożywczych i napojów; produkcji koksu, przetworów ropy naftowej i pochodnych; produkcji chemikaliów i wyrobów chemicznych; produkcji wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych; produkcji metali; produkcji maszyn i urządzeń; produkcji pojazdów mechanicznych, przyczep i naczep; produkcji pozostałego sprzętu transportowego, zaopatrywania w energię elektryczną, gaz i wodę; budownictwie; transporcie, gospodarce magazynowej i łączność; administracji publicznej i obronie narodowej; edukacji; ochronie zdrowia i opiece socjalnej (tabela 55). Stopień nowoczesności, poziom wykorzystania i zużycia środków trwałych w tych dziedzinach w pewnym stopniu określają możliwości kreowania strategii obronnej kraju.

Z punktu widzenia strategii obronnej stopień zużycia środków trwałych można ująć w następujących grupach:

a) zabezpieczających dopływ energii, do tej grupy można zaliczyć:
   - górnictwo i kopalnictwo, w którym występuje bardzo wysoki poziom zużycia środków trwałych, a w szczególności maszyn i urządzeń technicznych oraz narzędzi na poziomie 75, % i środków transportu na poziomie 79,0 % - przy obecnym zadłużeniu i występujących trudnościach finansowych tej branży może to powodować rosnące koszty produktu finalnego, rosnące straty przy wydobyciu surowca, a w efekcie zamykanie kolejnych zakładów, które zostaną poddane zasadą gospodarki rynkowej, co bezpośrednio może zagrażać zapewnieniu odpowiedniej ilości dostaw tego surowca na potrzeby krajowe z własnych złóż;

Tabela 46

Stopień zużycia środków trwałych według grup w wybranych latach 1990-2000 w Polsce, w %

	Stopień zużycia w %								
	Budynki i budowle			Maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia			Środki transportu		
	1990	1995	2000	1990	1995	2000	1990	1995	2000
Przemysł: w tym:	37,1	36,9	42,4	72,5	66,8	61,9	67,4	69,6	60,2
Górnictwo i kopalnictwo	41,2	45,9	52,0	66,1	59,1	75,8	64,4	63,5	79,0
Produkcja artykułów spożywczych i napojów	35,8	31,2	29,3	64,9	52,9	50,6	69,0	69,2	55,5
Produkcja koksu, przetworów ropy naftowej i pochodnych	49,0	39,9	39,0	73,3	58,6	56,6	57,1	70,7	72,6
Produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych	37,8	40,0	43,3	71,9	63,6	63,5	62,8	51,8	60,8
Produkcja wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych	61,0	30,1	24,7	-	53,1	54,0	-	56,9	49,2
Produkcja metali	37,1[1]	39,5	48,6	82,1[1]	60,5	71,1	62,7[1]	68,0	77,2
Produkcja maszyn i urządzeń	28,1	35,4	39,9	72,5	77,9	74,0	70,5	67,1	58,2
Produkcja pojazdów mechanicznych, przyczep i naczep	29,8	25,1	17,3	74,9	61,4	44,0	66,5	57,3	46,8
Produkcja pozostałego sprzętu transportowego	29,8	40,0	43,5	74,9	80,4	72,4	66,5	80,2	77,5
Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	49,0	35,8	46,7	73,3	60,5	67,0	57,1	53,3	71,2
Budownictwo	28,3	33,0	22,8	79,3	63,1	43,2	75,2	63,9	41,3
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	33,4[2]	50,7	55,4	70,8[2]	54,7	44,9	63,5[2]	68,0	58,0
Administracja publiczna i obrona narodowa	-	37,4	34,1	-	53,9	56,0	-	65,0	62,9
Edukacja	-	35,4	33,9	-	70,5	69,0	-	61,0	57,7
Ochrona zdrowia i opieka socjalna	-	36,8	33,9	-	59,5	61,3	-	49,9	52,6

Opracowanie własne na podstawie Rocznik Statystyczny 1991, GUS, Warszawa 1991, s. 248; Rocznik Statystyczny 1996, GUS, Warszawa 1996, s. 518-559; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 527-528. [1] - tylko hutnictwo żelaza; [2] - tylko transport

- produkcję koksu i przetworów ropy naftowej i pochodnych, w tym dziale występuje także bardzo wysoki stopień zużycie środków trwałych, a w szczególności maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi oraz środków transportu – mając w perspektywie otwarcie rynku produkcji i sprzedaży ropy

naftowej i jej pochodnych na konkurencję zachodnioeuropejską może przekładać się to niższą jakość oferowanych produktów przy wyższym koszcie ich wytworzenia, w efekcie może się to przyczynić do przejęcie krajowych producentów przez koncerny zagraniczne lub znacznego ograniczenia tej produkcji w kraju, co nie jest zgodne z działaniami ukierunkowanymi na utrzymanie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego i w sposób znaczący (niekorzystnie) wpłynie na możliwości kształtowania strategii obronnej;

b) zabezpieczających produkcję i odpowiednią jakość produktów żywnościowych, do tej grupy można zaliczyć:
   - produkcję artykułów spożywczych i napojów: w tym dziale stopień zużycia środków trwałych jest poniżej średniej krajowej w innych działach, jednak stopień zużycia maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi oraz środków transportu jest zbliżony do 50 %, nie jest to najlepsza sytuacja, gdyż jakość produktów i stopień zaspokojenia potrzeb społecznych przez ten dział rzutuje w znaczny stopniu na kondycję zdrowotną społeczeństwa, możliwości obronne państwa itd.;

c) zapewniających produkcję i wymaganą jakość wyrobów przemysłowych, do tej grupy można zaliczyć:
   - produkcję chemikaliów i wyrobów chemicznych: stopień zużycia maszyn, urządzeń i narzędzi w tym dziale wynosi 63,5 %, co przy coraz szerzej otwieranych granicach może powodować spadek konkurencyjności oferowanych produktów, bez których trudno jest współcześnie wyobrazić sobie funkcjonowanie nowoczesnej gospodarki, pośrednio także decyduje lub też wpływa na poziom bezpieczeństwa żywnościowego, energetycznego itd.;
   - produkcję wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych: podobnie jak w innych przypadkach stopień zużycia maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi przekracza 50 % - baza produkcyjna, czyli budynki i budowle są stosunkowo nowe, gdyż ich stopień zużycia nie przekroczył 25 %, jakość oferowanych wyrobów przez ten dział w sposób znaczący wpływa na jakość produkcji zbrojeniowej;

- produkcję metali: trudno wyobrazić sobie współczesną gospodarkę bez zapewnienia jej dopływu wysokiej jakości i różnorodności wyrobów metalowych, niestety polskie zakłady produkujące wyroby metalowe posiadają wysoki stopień zużycia wykorzystywanych środków trwałych poczynając od budynków, skończywszy na środkach transportu;
- produkcję maszyn i urządzeń: podobnie jak w większości omawianych działach posiada bardzo wysoki stopień zużycia posiadanego majątku, a w szczególności maszyn, urządzeń i narzędzi, co podobnie jak w poprzednich przypadkach będzie przekładało się na obniżoną jakość i konkurencyjność oferowanych produktów;
- produkcję pojazdów mechanicznych, przyczep i naczep: mimo pewnego spowolnienia w 2000 r. rozwoju jest to jeden z najdynamiczniej rozwijających się rynków, choć do Polski weszło wiele firm zagranicznych z tej branży to jednak istnieje ponad 40 % stopień zużycia maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi, stosunkowo nowa jest baza lokalowa, gdyż stopień jej zużycia wynosi 17,3 %, można się spodziewać, jeżeli nie nastąpi zahamowanie rozwoju tego rynku dalszych nakładów w jego obszarze i znacznego unowocześnienia wykorzystywanych zasobów, ponadto nasuwa się wniosek, iż inwestorzy w małym stopniu chcą wiązać swoją działalność produkcyjną z rynkiem polskim;
- produkcję pozostałego sprzętu transportu: poziom zużycia środków trwałych w tym dziale wskazuje na konieczność poniesienia nakładów na ich odtworzenie, gdyż stopień zużycia maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi oraz środków transportu oscyluje wokół 70 %;

d) wytwarzającą infrastrukturę komunalną i komunikacyjna, do tej grupy można zaliczyć:
   - budownictwo: można powiedzieć, iż stopień zużycia środków trwałych w tym dziale jest na poziomie średniej krajowej, gdyż stopień zużycia maszyn, urządzeń technicznych i narzędzie o środków transportu oscyluje w okolicy 40 %, nie są to zbyt dobre wskaźniki zważywszy, iż budownictwo uznaje się za jedną z lokomotyw napędzających rozwój gospodarczy;

e) zabezpieczającą płynność i szybkość dostaw oraz komunikowania się, do tej grupy można zaliczyć:
   - transport, gospodarkę magazynową i łączność: działy współczesnej gospodarki zapewniające zrównoważony jej rozwój, zużycie środków trwały we wszystkich grupach kształtuje się na poziomie około 50 %, wskazuje to na zbyt niskie nakłady ponoszone w tym obszarze, co może przekładać m.in. się na niska konkurencyjność polskiej gospodarki, wobec innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej, dla inwestorów zagranicznych;

f) zapewniającą odpowiednią jakość zarządzania państwem w ujęciu ogólnym i obronnym, do tej grupy można zaliczyć:
   - administrację publiczną i obronę narodową: stanowi w pewnym sensie centrum decyzyjno-wykonawcze, poziom i jakość jego posiadanych przez ten dział środków trwałych odbija się na poziomie i jakości zarządzania państwem, możliwością właściwego rozporządzania posiadanymi zasobami, jeżeli budynki i budowle posiadają stosunkowo niewielki poziom zużycia w porównaniu do całej gospodarki to wykorzystywane maszyny, urządzenia i narzędzia posiadają 56,9 % zużycia, a środki transportu aż 62,9 %, należy podkreślić, iż jest to dział, który decyduje o poziomie fizycznego bezpieczeństwa państwa;

g) wspomagającą możliwości rozwojowe kraju, do tej grupy można zaliczyć:
   - edukację: dział, którego funkcjonowanie decyduje o perspektywach rozwojowych państw, bez odpowiednich nakładów na naukę trudno sobie wyobrazić we współczesnym świecie stworzenie konkurencyjnej gospodarki, a jest to jednym z ważniejszych elementów przyczyniających się do dynamicznego rozwoju gospodarczego, tym czasem podobnie jak w innych działach stopień zużycia środków trwałych jest na podobnym poziomie, świadczy to o zbyt niskim poziomie nakładów na edukację;

h) wspomagającą możliwości ochrony zdrowia, do tej grupy można zaliczyć:
   - ochronę zdrowia i opiekę socjalną: obok wyżywienia decyduje o poziomie zdrowia społeczeństwa, prócz budynków i budowli, które posiadają 33,9 % zużycia pozostałych środków trwałych poziom zużycia przekroczył 50 %, jest to odwzorowanie kondycji gospodarczej kraju, jednak przekłada się to na

jakość i długość życia społeczeństwa, powoduje przedwczesną umieralność osób w wieku produkcyjnym, wyższy odsetek osób z tej grupy przebywającej na rentach, czy też wydłużanie się czasu leczenia pacjentów itd. stanowi to pewne zagrożenie dla jakości „materiału reprodukcyjnego", a także jest dużym obciążeniem dla gospodarki.

Analizie danych charakteryzujących aparat wytwórczy nasuwa się wniosek, iż jego stan w Polsce nie jest najlepszy, a w szeregu dziedzinach życia gospodarczego wymaga gruntownej wymiany, czy też modernizacji. Wydaje się, iż przemian w tym obszarze nie można tylko oprzeć o zdolności rozwojowe firm krajowych, jak i inwestorów zagranicznych, ale także należałoby oczekiwać podjęcia w tym obszarze działań przez państwo. Może to spotkać się z zarzutami o zbyt duży interwencjonizm państwowy, czy też protekcjonizm. Chcąc kształtować odpowiednią politykę obronną nie można tego czynić w oderwaniu od funkcjonowania gospodarki, dlatego ważnym postulatem jest to, aby polski rząd aktywnie włączył się w odtworzenie aparatu wytwórczego. Bez posiadania nowoczesnego, odpowiadającego współczesnym standardom gospodarki światowej aparatu wytwórczego mało prawdopodobnym wydaje się realizowanie strategii obronnej, która spełniłaby wymagania geostrategicznego położenia Polski. Obecny wysoki poziom zużycia środków trwałych w działach gospodarki, jak i innych odpowiadających za funkcjonowanie i bezpieczeństwo państwa jest efektem zbyt niskich nakładów na ich odtworzenie w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, a także w wyniku narastającego w owych latach kryzysu gospodarczego pojawieniem się zjawiska „wypadania" z eksploatacji dotychczas funkcjonującego majątku trwałego oraz znacznego ograniczenia jego wykorzystania. W wyniku tych zjawisk został znacznie osłabiony potencjał gospodarczy Polski, co może prowadzić do utraty niezależności ekonomicznej kraju.

2.3.3. Bilans potrzeb i możliwości surowcowo-energetycznych

Trzecią płaszczyzną bilansu potrzeb i możliwości jest obszar surowcowo-energetyczny. Jest on jednym z podstawowych warunków rozwoju gospodarczego,

przy spełnieniu wymogów stawianych przez bezpieczeństwo ekonomiczne, jest zapewnienie ciągłości dostaw surowców, które zaspokoją podstawowe potrzeby społeczne, jak i gospodarcze. Przeprowadzone analizy dowodzą, że Polska jest krajem o średniej zasobności, a niektóre zasoby surowców lokują nasz kraj w czołówce światowej np. węgiel kamienny, siarka, rudy miedzi i cynku. Jednak zasoby innych dostępnych kopalin nie są w stanie zaspokoić potrzeb wewnętrznych. Wymusza to potrzebę poszukiwania substytutów, które występowały by w kraju, uzupełniania krajowego wydobycia importem i gromadzeniem deficytowych surowców, aby zapewnić funkcjonowanie gospodarki w chwilach nierytmicznych dostaw. Największe zagrożenie dla utrzymania bezpieczeństwa ekonomicznego stanowi uzależnienie od importu surowców energetycznych tj. ropy naftowej i gazu ziemnego, a także rud żelaza i boksytów. Z położenia geostrategicznego Polski oraz powiązań polityczno-gospodarczych powstałych po zakończeniu II Wojny Światowej rodzą się kolejne zagrożenia dla utrzymania bezpieczeństwa ekonomicznego kraju w obszarze surowcowo-energetycznym. Poważnym zagrożeniem dla Polski w tym obszarze jest uzależnienie od dostaw części surowców energetycznych tj. ropy naftowej i gazu z obszaru Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP).

Polska tradycyjnie około 98 %[227] zapotrzebowania na ropę naftową pokrywa z importu, przy jednoczesnym wzroście zapotrzebowania na ten surowiec na rynku wewnętrzny w latach 1990-1998 o około 20,6 %, zaś w latach 1998-2000 o kolejne 16,4[228]. Do 1989 r. głównym dostawcą ropy naftowej dla Polski był ZSRR. W 1997 r. Rosja pozostawała nadal głównym dostawcą ropy naftowej dla Polski, na około 14713 tys. t. importowanej ropy z tego kraju zostało zakupione około 11600 tys. t., czyli około 79 % całego importu[229]. Jednak cechą charakterystyczną eksportu rosyjskiej ropy naftowej jest to, że większość jej jest zakupywana poprzez pośredników z takich krajów jak: Cypr, Szwajcaria, Brytyjskie Wyspy Dziewicze i Bermudy (tabela 42). Bezpośrednio od producentów ropa naftowa jest sprowadzana z takich krajów jak: Wielka Brytania, Norwegia i Iran.

---

[227] Obliczenia własne na podstawie: Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1998, s. 400.
[228] Obliczenia własne na podstawie: Rocznik statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1998, s. 400; Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 387.
[229] Bilans gospodarki surowcami ..., opt. cit, s. 673.

Pozorna zmiana dostawców rosyjskiej ropy naftowej jest zapewne efektem ucieczki rosyjskich przedsiębiorstw przed płaceniem podatków w swoim kraju. Nie wpływa to w żaden sposób na zmniejszenie polskiego „uzależnienie" od jednego dostawcy. W tym miejscu należy podkreślić, iż Polska jest zależna od jednego dostawcy, z którym nie mamy najlepszych kontaktów na płaszczyźnie politycznej (pomimo podejmowanych ostatnio różnorodnych prób). W zasadzie można powiedzieć, iż ścisłe kontakty gospodarcze między obu państwami zostały ograniczone z inicjatywy strony polskiej, po objęciu władzy przez rząd T. Mazowieckiego - wynikło to z pobudek bardziej ideologicznych niż ekonomicznych, przy znacznym aplauzie państw Europy Zachodniej. Położenie Polski w dość znacznym stopniu determinuje kierunki dostaw ropy naftowej. Rosję należy traktować jako wielkie zagłębie surowcowe, bez którego trudno sobie wyobrazić rozwój gospodarczy Polski. Ponadto nakłady poczynione w systemy przesyłowe ropy naftowej, przebiegające przez Polskę, „przymuszają" przy obecnej kondycji gospodarczej do korzystania z ropy rosyjskiej. Nieprawdopodobnym wydaje się znalezienie środków finansowych na wybudowanie rurociągów lub też kolejnych terminali portowych, które zaspokoiłyby potrzeby rynku. Można jedynie nieśmiało postulować, aby uniknąć perturbacji związanych z dostawą ropy należałoby poczynić następujące ruch:

- położyć nacisk na większe, niż dotychczasowe, powiązania gospodarcze pomiędzy Polską a Rosją;
- stworzyć sprawny i odpowiednio duży system magazynowania ropy naftowej w Polsce, zważywszy, iż mimo coraz większej stabilizacji społeczno-politycznej w samej Rosji jest to obszar posiadający duży potencjał niestabilności (ujmując cały obszar WNP);
- alternatywny system zaopatrywania Polski w ropę naftową może powstać w oparciu o współpracę z UE, lecz jest to mało prawdopodobne z powodu bariery finansowej.

Tabela 47

Struktura eksportu rosyjskiej ropy naftowej w latach 1994-1997 do Polski

	1994	1995	1996	1997
Rosja	2906	201	284	23
Cypr	1655	3519	7555	8955
Szwajcaria	947	1636	1747	1241
Brytyjskie Wyspy Dziewicze	-	-	-	1031
Bermudy	197	76	394	27

Źródło: Bilans gospodarki surowcami..., opt. cit., s. 675.

Podobna sytuacja występuje w przypadku gazu ziemnego, choć jest bezpieczniejsza z punktu widzenia bilansu energetycznego kraju. Zużycie tego surowca w latach 1995-1998 utrzymywało się na poziomie około 12 mld m^3[230], zaś w 2000 r. na poziomie około 13,6 mld m^3 [231]. Zapotrzebowanie wewnętrzne jest pokrywane w około 40 % ze źródeł krajowych[232]. Ponadto istnieją pewne perspektywy na odkrycie nowych źródeł gazu ziemnego, wymaga to jednak poniesienia stosunkowo dużych nakładów[233]. Z punktu widzenia bezpieczeństwa ekonomicznego bardzo niekorzystnym jest fakt, iż 77 % importowanego gazu w 1999 r. pochodzi od jednego dostawcy tj. Rosji[234]. W najbliższych latach nie można liczyć na znaczące zmiany w tym obszarze. Pomimo podpisania umów na dostawę gazu ziemnego ze złóż Morza Północnego i związaną z tym budowę gazociągu nie należy liczyć się ze znaczącymi zmianami. Wynika to z ceny za jaką będzie oferowany gaz norweski. Ocenia się, iż będzie on droższy od gazu rosyjskiego o około 200 do 30 %. Natomiast bez żadnych wątpliwości ta inwestycja poprawi bezpieczeństwo ekonomiczne kraju, gdyż powstanie alternatywne źródło zaopatrzenia (możliwe do wykorzystywania w sytuacjach, gdy z różnych powodów będą występowały niedobory dostaw gazu rosyjskiego). Obecnie nie można liczyć, jednocześnie przy budowie gazociągu

---

[230] Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1998, s. 400-4001.
[231] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 387-388.
[232] Obliczenia własne na podstawie: Bilans gospodarki surowcami ..., op. cit., s. 247.
[233] Bilans gospodarki surowcami ..., op. cit., s. 246.
[234] Ibidem, s. 247.

z Morza Północnego, na korzystanie z dostaw gazu ziemnego drogą morską, gdyż wymagałoby to nakładów na budowę gazowców i rozprężalni o dużych mocach przeładunkowych na polskim wybrzeżu.

Tempo wzrostu zapotrzebowania na gaz ziemny będzie zależało od tempa wzrostu PKB. Jeżeli założyć średnioroczny wzrost PKB na poziomie 5 % wówczas szacuje się wzrost zapotrzebowania na gaz ziemny w 2010 r. może osiągnąć 22 mld m^3 [235]. Będzie to nadal powodowało uzależnienie w tym obszarze od dostaw z terenu Rosji, główną drogą dostaw gazu zapewne będzie Rurociąg Jamalski. Przewidywać można, iż tą drogą będzie w perspektywie nadchodzącego dziesięciolecia będzie przesyłane między 60 a 70 % importowanego gazu. Na obecnym etapie rozwiązań technologicznych nie jest możliwe wykorzystanie Rurociągu Jamalskiego do przesyłania gazu z Europy Zachodniej. Oznacza to, iż istnieje możliwość wykorzystywania go do dyktatu politycznego i ekonomicznego. Taka sytuacja wymusza wybudowanie rezerwowych podziemnych zbiorników gazu, które stanowiłyby skuteczną rezerwę na wypadek zakłóceń, czy też przerw dostawach tego surowca. Jednak będzie to jedynie półśrodek, który nie zmieni polskiego uzależnienia energetycznego od jednego dostawcy. Jedynym rozwiązaniem mogącym przeciwdziałać tej sytuacji do pewnego stopnia poprzez połączeń z zachodnioeuropejskimi systemem sieci gazociągów. Ponadto rozpoczęto budowę terminalu do regazyfikacji gazu skroplonego w porcie gdańskim[236]. Jego docelowa zdolność przeładunkowa ma wynieść około 0,3 mld m^3 gazu, skroplony gaz może być importowany z Norwegii, Algierii lub krajów Zatoki Perskiej.

Kolejnym ważnym problemem dla rozwoju gospodarczego kraju jest stan systemu energetycznego. Polskie elektrownie dysponowały w 1994 r. mocą 27,9 tys. MW[237], które ze względu na poziom wykorzystania mocy przemysłu są nie w pełni wykorzystywane, a w 2000 r. posiadały moc 32,24 tys. MW.[238] . Jednak jeżeli założyć wzrost PKB o 5 % (prognoza optymistyczna) może to oznaczać, iż aby zaspokoić

---

[235] Ibidem s. 248

[236] Inwestycję tę prowadzi spółka Gaspol (spółka polsko-holendersko-brytyjska). Por. Bilans gospodarki surowcami ..., op. cit., s. 248.

[237] Rocznik Statystyczny 1995, GUS, Warszawa 1995, s. 405.

[238] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 393.

potrzeby krajowe należałoby ponieść dodatkowe inwestycje w tym obszarze. By wyjść naprzeciw przewidywanemu zapotrzebowaniu należałoby uruchamiać dodatkowe elektrownie w tempie 400 MW rocznie w latach 2000-2004, a w latach następnych tempo przyrostu mocy nowo otwieranych elektrowni powinno być jeszcze większe w związku z przewidywanym wyłączaniem z eksploatacji starych elektrowni.

Potrzeby inwestycyjne elektroenergetyki, według Polskich Sieci Elektroenergetycznych S.A. oraz sektora elektroenergetycznego po 2000 r. odnoszą się to takich działań jak: odtworzenie i modernizacja istniejących oraz budowa nowych mocy produkcyjnych, a także inwestycje modernizacyjno-rozwojowe w zakresie przesyłania i rozdziału energii elektrycznej

2.3.4. Bilans potrzeb żywnościowych i możliwości ich zaspokojenia

Jednym z istotniejszych aspektów bezpieczeństwa ekonomicznego jest bezpieczeństwa żywnościowe. Ujmując ten problem na poziomie ogólnokrajowym można stwierdzić, iż Polska w tej skali jest krajem samowystarczalnym. Jednak rozpatrując go z punktu widzenia poszczególnych grup społecznych, czy też zawodowych można stwierdzić, iż istnieje duże zróżnicowanie spożycia żywności. W polskim społeczeństwie istnieją grupy żyjące na poziomie zagrażającym niedożywieniem. Poziom wyżywienia w społeczeństwie jest efektem zróżnicowania dochodów, a także wyrazem istniejącej skali ubóstwa i bogactwa. Szczególnie ostro zjawisko niedożywienia występuje w takich grupach zawodowych jak rolnicy (robotnicy rolni), robotnicy niewykwalifikowani, a więc w grupach zawodowych posiadających najniższe wykształcenie i najmniejsze możliwości kreatywne oraz na obszarach wysokiego bezrobocia. Efektem rozwarstwienia dochodów społeczeństwa było pojawienie się bariery popytu na artykułu żywnościowe. Ten element oraz narzucone gospodarce warunki gospodarki rynkowej spowodowały przede wszystkim, iż Polska osiągnęła poziom samowystarczalności żywnościowej. Jednak nie jest to trend o charakterze trwałym, co dowodzą analizy podstawowych wskaźników produkcji rolniczej. W sferze produkcji rolniczej wyraźnym ogranicznikiem dla jej wielkości i jakości są warunki klimatyczne – występujące susze (w latach 1992, 1994,

2000) i inne anomalia pogodowe – w odniesieniu do produkcji roślinnej. Natomiast w odniesieniu do produkcji zwierzęcej istnieją tendencje do ograniczenia hodowli bydła i trzody chlewnej, a także istnieje zjawisko do częstej zmiany charakteru produkcji w poszczególnych gospodarstwach rolnych (szczególnie w małych, które nie posiadają charakteru specjalistycznego). W obszarze produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej ujawniły się następujące bariery rozwojowe tkwiące w:

- wadliwej strukturze gospodarki żywnościowej;
- wadliwej strukturze produkcji żywnościowej, a także jej skali;
- braku środków rozwojowych;
- małej sprawność produkcji;
- niskich kwalifikacjach zawodowych.

W gospodarce żywnościowej można dostrzec zróżnicowany poziom jej poszczególnych członów na kształtowanie bezpieczeństwa żywnościowego. Decydował o tym przede wszystkim osiągnięty przez nie poziom rozwoju. Każdy z członów gospodarki żywnościowej będący zależnym od innego zakresu i skali uwarunkowań rozwojowych rodził określone bariery i zagrożenia.

Rolnictwo, jeśli oceniać je z punktu widzenia podstawowych czynników wytwórczych, należałoby określić jako zacofane, a w niektórych obszarach jako archaiczne. Ukształtowany w Polsce stan porównywalny był z sytuacją obecnie rozwiniętych gospodarczo krajów z lat przełomu XIX i XX wieku, a więc w konsekwencji wskazywał olbrzymie opóźnienie cywilizacyjne.

Największy obszar barier rozwojowych spośród poszczególnych członów gospodarki żywnościowej ujawniła baza przechowalnicza. Pozostawała ona ciągle w stanie głębokiego niedorozwoju w porównaniu z innymi częściami gospodarki żywnościowej. Jej zasadniczym mankamentem jest niedostosowanie do sezonowości produkcji rolniczej, wytwarzanej w naturalnym rytmie rozwojowym organizmów roślinnych i zwierzęcych. Miało to miejsce zwłaszcza w odniesieniu do produkcji roślinnej, którą wyznaczały naturalne cykle produkcji. Lepsza jest sytuacja w odniesieniu do produkcji zwierzęcej, bardziej równomiernie rozłożona w skali całego roku[239].

---

[239] Por.: Z. Stachowiak, Bezpieczeństwo żywnościowe ..., op. cit., s. 319.

Analiza wskaźników importowych artykułów rolno-spożywczych wskazuje na następujące tendencje:

- systematycznie rosnący import zbóż, ziemniaków, mleka (choć nadal są to wielkości marginalne w stosunku do produkcji krajowej);
- znaczne ograniczenie importu mięsa surowego;
- wzrost importu przetworzonych artykułów rolno-spożywczych.

Jednocześnie eksport artykułów rolno-spożywczych wskazuje na następujące trendy:

- spadek na przestrzeni lat 1990-1998 eksportu zbóż, ziemniaków;
- w miarę stabilny trend wzrostowy eksportu mleka;
- znaczny spadek eksportu mięsa surowego.

Porównanie wskaźników eksportowych i importowych z tego obszaru wskazują na stagnację rozwojową w polskim rolnictwie. Niski poziom importu różnego rodzaju produktów rolno-spożywczych zapewne w dużym stopniu wynika z istniejącego systemu celnego, a w mniejszym stopniu z konkurencyjności polskiego rolnictwa, które funkcjonuje z minimalnym systemem dopłat, w przeciwieństwie do rolnictwa zachodnioeuropejskiego. Niski poziom eksportu ukazuje nikłość i małą skuteczność promowania polskich produktów na rynkach międzynarodowych, a w szczególności na naturalnych rynkach zbytu np. rosyjskim. Ponadto nie spełnia swojej roli istniejący system interwencjonizmu państwowego w tym obszarze.

Taka sytuacja bardzo niekorzystnie będzie się odbijać na poziomie bezpieczeństwa ekonomicznego kraju, gdyż w perspektywie pełnego otwarcia granic na produkty rolne, a w szczególności artykuły żywnościowe z UE, może się okazać, iż poziom i zakres polskiej produkcji rolnej zostanie ze względów ekonomicznych znacznie ograniczona, czego wyrazem może być utrata samowystarczalności żywnościowej.

2.3.5. Bilans potrzeb i możliwości uczestnictwa w międzynarodowych stosunkach ekonomicznych

Innym bardzo ważnym obszarem wpływającym na poziom bezpieczeństwa ekonomicznego są międzynarodowe stosunki ekonomiczne, a w tym obszarze szczególne znaczenie posiadają następujące kwestie: zadłużenie zagraniczne oraz handel zagraniczny.

Duży wpływ na kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego w tym obszarze mają zależności kredytowo-płatnicze Polski wobec zagranicy. Pewna poprawa nastąpiła w wyniku decyzji oddłużeniowych jakie podjęły podmioty zagraniczne w latach 1992-1997. Przełożyło się to na istniejący w owych latach trend wzrostowy w gospodarce narodowej. Poziom zadłużenia zagranicznego Polski na 31.12.1998 r. wynosił 116217,7 mln zł[240]. Natomiast w do 2000 r. wzrosło ono do poziomu 120835,2 (stan na dzień 31.12.2000)[241]. Z analizy struktury zadłużenia zagranicznego wynika, iż wierzycielami Polski są międzynarodowe organizacje finansowe, rządy krajów-kredytodawców oraz banki prywatne. Z tej kwoty największe zobowiązania w 1998 bo około 75 % są wobec Klubu Paryskiego (zrzesza rządy 17 państw), około 19 % stanowią zobowiązania wynikające z emisji obligacji skarbowych na międzynarodowym rynku kapitałowym, około 5 % stanowią zobowiązania wobec Banku Światowego, a pozostałe zobowiązania dotyczą innych wierzycieli[242]. W 2000 r. struktura zadłużenia kształtował się w następujący sposób 72,5 % wobec Klubu Paryskiego (zrzesza rządy 17 państw), około 18,6 % stanowią zobowiązania wynikające z emisji obligacji skarbowych na międzynarodowym rynku kapitałowym, około 6 % stanowią zobowiązania wobec Banku Światowego[243]. Skala zadłużenia nadal utrzymuje się na wysokim poziomie, choć na przestrzeni lat 1990-1998 uległa znacznej poprawie, jeżeli poziom zadłużenia w 1990 r. był 2,44 razy większy od eksportu to w 1998 r. był 1,18 razy większy, zaś w 2000 r. już 38.[244]. Na poprawę tej

---

[240] Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 500.
[241] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 496.
[242] Obliczenia własne na podstawie: Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 500.
[243] Obliczenia własne na podstawie: Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 496.
[244] Obliczenia własne na podstawie: Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 428.

sytuacji w dużej mierze przyczyniły się znaczne redukcje zadłużenia ze strony Klubu Paryskiego i inne dwustronne porozumienia. Zmniejszenie zadłużenia zagranicznego, a co za tym idzie zmniejszeni nakładów finansowych na jego spłatę pozwala skierować więcej środków finansowych na rozwój wewnętrzny.

Ważnym elementem polityki finansowej państwa są rezerwy walutowe. Dają one szersze możliwości manewru i pozwalają reagować na pojawienie się zagrożeń w sferze wewnętrznej i zewnętrznej. Posiadanie odpowiednich rezerw umożliwia zwiększenie poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego. Według stanu na 31.12.1998 r. wysokość oficjalnych rezerw brutto wynosiły 27382 mln USD[245], natomiast w analogicznym okresie roku 2000 wynosiły one 27465 mln.[246]. Jest to poziom zadawalający, gdyż równoważy 6,8 średnio miesięczne płatności za import towarów i usług (zgodnie z literaturą przedmiotu za zadawalający uznaje się wysokość tego wskaźnika na poziomie równoważącym 6 miesięczny import). Biorąc jednak poziom zadłużenia zagranicznego i krajowego za w pełni zadawalający można uznać poziom rezerw finansowych powiększony o 1-1,5 mld USD.

Poziom zadłużenia zagranicznego oraz wysokość posiadanych rezerw finansowych wskazuje, iż Polska nie osiągnęła pożądanego poziomu bezpieczeństwa finansowego. Można stwierdzić, iż obecnie znajduje się ono nadal w głębokiej zależności od głównych wierzycieli, co może mieć niekorzystny wpływ na samodzielność polityczną i gospodarczą.

Dużym mankamentem towarzyszącym transformacji gospodarczej jest udział Polski w światowym i europejskim rynku, skala udziału w wymianie międzynarodowej nie jest odpowiednia w stosunku do rozwoju gospodarczego Polski, ani na miarę jej potrzeb. Przemiany nie spełniły na razie społecznych oczekiwań w odniesieniu do nadrobienia dystansu jaki dzieli Polskę wobec krajów rozwiniętych gospodarczo. Niekorzystne tendencje z tego obszaru potwierdzają trendy kształtujące wielkość, dynamikę, strukturę oraz jego kierunki. Analiza poszczególnych powyższych elementów nie ukazuje, aby zagrożenia wynikające z niewystarczającego udziału Polski w wymianie międzynarodowej w najbliższej przyszłości mogły być

---

[245] Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999, s. 485.
[246] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 478.

ograniczone. W eksporcie dominują tendencje stagnacyjne, czego dowodem jest jego udział w tworzeniu PKB. Polski eksport ma charakter statyczny, nie przyczynia się do zdobywania nowych rynków w warunkach ograniczonego popytu na rynku wewnętrznym. Natomiast od 1992 utrzymuje się nadwyżka importu nad eksportem i na razie trudno oczekiwać odwrócenia się tej tendencji. Dalsze utrzymywanie się takiego trendu lub jego narastanie może przekładać się na wzrost zadłużenia zagranicznego i wewnętrznego, co grozi destabilizacją finansów publicznych.

Zagrożeniem dla bezpieczeństwa ekonomiczne Polski jest również geografia powiązań polskiej gospodarki z zagranicą. W tym obszarze można dostrzec dwojaki ich charakter:

- zerwanie tradycyjnych powiązań gospodarczych, a zwłaszcza utrata rynków zbytu i pewnych źródeł zaopatrzenia;
- nadmierne uzależnienie od jednego partnera, przy jednoczesnym małym uzależnieniu tegoż partnera od wymiany gospodarczej z Polską.

Zauważalnym zjawiskiem lat 1989-2000 jest rosnące w szybkim tempie powiązanie polskiej gospodarki z gospodarkami UE. W 1998 r. około 80 % wymiany handlowej Polski przypada na kraje wysokorozwinięte, a zwłaszcza na kraje UE. Natomiast drastycznie spadł poziom wymiany z krajami byłego bloku socjalistycznego – do poziomu około 15 % po stronie importu i eksportu. Przy czym bardzo niepokojącym zjawiskiem jest brak efektywnych działań, które odbudowywałyby powiązania gospodarcze Polski z krajami Europy Środkowo-Wschodniej. Jest to niezgodne z polską racją stanu, gdyż narusza podstawy bezpieczeństwa ekonomicznego. Rynki Europy Środkowo-Wschodniej przestają być ważnym odbiorcą polskich produktów przy jednoczesnym uzależnieniu polskiej gospodarki od dostaw z ich obszarów surowców i paliw. Należy w tym miejscu podkreślić, iż są one stosunkowo łatwiejszymi rynkami zbytu, niż rynki krajów wysokorozwiniętych, które są rynkami wysoko konkurencyjnymi i wymagają dużo większych nakładów, aby można było na nich zdobyć odpowiednią pozycję rynkową i ją utrzymać.

W obecnym układzie międzynarodowych stosunków ekonomicznych dominującą rolę w wymianie handlowej Polski odgrywają Niemcy z udziałem obrotów w 1996 r. w eksporcie wysokości 34,4 % i imporcie w wysokości 24,7 %. Przy

jednoczesnym udziale Polski w obrotach Niemiec około 1 %[247]. W 2000 r. poziom pomiędzy oboma krajami kształtowała się adekwatnie 34,9 % i 1 %.[248]. Mamy w tym przypadku do czynienia z głęboką nierównowagą kontaktów gospodarczych i znaczenia dla siebie obu stron. Zerwanie stosunków gospodarczych lub ich znaczne ograniczenie miałoby dla Polski skutki trudne do przewidzenia, graniczące z pełnym załamaniem gospodarczym, podczas gdy dla Niemiec taka sytuacja byłaby prawie nieodczuwalna. Jest to tym niepokojące, iż nie pozyskuje się alternatywnych rynków zbytu. Może to skłaniać niemieckiego partnera do wykorzystywania tej sytuacji w celu dokonywania różnego rodzaju nacisków gospodarczych, jak i politycznych.

Zerwanie więzi handlowych z rynkami byłych państw socjalistycznych, otwarcie polskiego rynku na towary z krajów rozwiniętych spowodowało także zmianę struktury eksportu. Produkty wysoko przetworzone ustąpiły miejsca produktom o niskim stopniu przetworzenia tj. produktom rolniczym, wyrobom przemysłu mineralnego i metalurgii. Świadczy to o utrwalaniu się niekorzystnej surowcowo-rolnej struktury polskiego eksportu, dalsze jej utrwalanie może być przyczynkiem do pogłębiania zacofania polskiej gospodarki.

Z punktu widzenia bezpieczeństwa ekonomicznego wydaje się potrzebnym podjęcie działań, które pozwoliłyby odzyskać rynki byłych krajów socjalistycznych, a w szczególności rynek rosyjski. Wynika to z faktu, iż rynki te stwarzają szanse dla dynamicznego rozwoju polskiego eksportu, a w szczególności eksportu towarów wysokoprzetworzonych, które są produkowane przez gałęzie przemysłu decydujące o nowoczesności gospodarki.

Ponadto na nowoczesność gospodarki duży wpływ ma struktura importu, bowiem to od niej w znacznym stopniu przy coraz większej otwartości polskiej gospodarki zależą możliwości i kierunki rozwoju gospodarki. Przede wszystkim chodzi o to, aby import nosił znamiona importu inwestycyjnego wprowadzającego nowoczesne technologie, wspierające procesy restrukturyzacyjne. Natomiast ograniczeniu powinien ulegać import konsumpcyjny na rzecz produktów wytwarzanych w kraju.

---

[247] Rocznik Statystyczny 1997, GUS, Warszawa 1997, s. 426.
[248] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 428.

2.3.6. Bilans potrzeb i możliwości a produkcja specjalna

Ważkim problemem z pogranicza problematyki bezpieczeństwa ekonomicznego i obronności kraju jest produkcja przemysłu zbrojeniowego. Okres transformacji w tym obszarze wymusił zmianę podejścia. Wystąpienie Polski z UW i przystąpienie do NATO, wystąpienie z RWPG i podejmowanie kroków na rzecz przystąpienia do UE skutkują zmianami w podejściu do własnego przemysłu zbrojeniowego. Ponadto na tę problematykę nakłada się globalizacja także w obszarze tej gałęzi przemysłu oraz skurczenie się rynków zbytu dla tego typu produktów na świecie. Ta sytuacja wymaga określenia jakiego rodzaj sprzętu, wyposażenia i środki powinny być produkowane na przez własny przemysł zbrojeniowy, aby można było zapewnić bezpieczeństwo militarne, a które ze względów finansowych i technologicznych powinno się importować.

Jednocześnie należy mieć na uwadze przystępując do rozwiązań w tym obszarze, iż generuje zapotrzebowanie i współfinansuje badania i wdrożenie nowoczesnych technologii, przez co przyczynia się do postępu naukowo-technologicznego w całej gospodarce. Delikatność powiązań pomiędzy sektorem przemysłu specjalnego, a pozostałą częścią gospodarki wymaga wprowadzania bardzo dokładnie przemyślanych rozwiązań, których podstawą byłoby założenie aktywnego uczestnictwa państwa w jego rozwoju. Zauważmy, iż jest to czynione w państwach posiadających znacznie wyższy potencjał ekonomiczny i naukowy. Należy jednocześnie pamiętać o występowaniu w tym przypadku klasycznego przypadku „nożyc" tj. im mniejsze nakłady na badania naukowe i wdrażanie ich wyników tym mniejsza jest jego konkurencyjność co się wiąże ze spadkiem dochodów i jeszcze większym ograniczaniem środków na badania.

Dzisiejszy poziom bezpieczeństwa ekonomicznego, jak i w całym okresie transformacji systemowych jest daleki od oczekiwanego. Potwierdzają to przeprowadzone analizy i oceny jego składowych. Można stwierdzić, iż w ostatnim dziesięcioleciu jego poziom wbrew oczekiwaniom i potrzebą uległ znacznemu pogorszeniu. Jest to efektem skurczenia się gospodarczych podstaw bezpieczeństwa ekonomicznego, a w szczególności tych elementów, które mają decydujący wpływ na

poziomie samego bezpieczeństwa. Z punktu widzenia polityki obronnej, a w szczególności strategii obronnej należy uznać posiadany poziom bezpieczeństwa ekonomicznego za odbiegający od pożądanego. Na tej podstawie można wysnuć wniosek, iż bezpieczeństwa ekonomiczne Polski w wymiarze gospodarczym i obronnym jest zagrożone i jest możliwe do utrzymania w obecnej sytuacji w znacznej mierze dzięki korzystnej sytuacji międzynarodowej. Wynika z tego, iż jeden z głównych czynników obecnego utrzymania bezpieczeństwa ekonomicznego znajduje się poza układem narodowym, a wpływ na niego jest w znacznym stopniu ograniczony.

Wydaje się, iż Polska utraciła „płynność" w sferze bezpieczeństwa ekonomicznego, a strategia obronna do kreowana na miarę znacznie ograniczonych możliwości, a nie na miarę potencjalnych zagrożeń. Nakłada się na to także brak woli politycznej do przełamania tej niekorzystnej sytuacji. Nie jest to jednak sytuacja bez wyjścia, należałoby ją jednak postrzegać jak obszar dużego zagrożenia dla suwerennego bytu państwa.

Analiza działań w omawianym obszarze, jak i w całej sferze gospodarczo-politycznej wskazuje na potrzebę pilnego wprowadzenia rozwiązań systemowych, które w pierwszym etapie odnosiłyby się do horyzontu czasowego 10-15 lat, a ich głównym celem miałoby być ustabilizowanie sytuacji gospodarczej i społecznej Polski. Powinno to być podstawą stworzenia silnego organizmu państwowego w wymiarze gospodarczym, politycznym i militarnym w ujęciu wewnętrznym i zewnętrznym.

Strategia obronna jest przede wszystkim obszarem konsumującym dokonania innych obszarów funkcjonowania państwa. Bezpieczeństwo ekonomiczne jest m.in. nastawione na zaspakajanie-zabezpieczanie tych potrzeb. By można mówić o możliwościach spełniania wymagań stawianych przez strategię obronną należy dokonać bilansu w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego.

By zapewnić państwu bezpieczeństwo militarne należy posiadać odpowiedni potencjał ludzki. Odnosi się to do wymiaru jakościowego, jak i ilościowego tegoż potencjału. Na uwarunkowania jakościowe bezpośredni wpływ mają stabilne struktury społeczne, które są odzwierciedleniem sytuacji panującej w danym państwie.

W Polsce nie są obecnie wyraźnie ukształtowane struktury społeczne, można nadal obserwować przemiany, które trwają już ponad dziesięć lat. Jednak w dalszym ciągu nie jest jednoznacznie uwidoczniony kształt i zakres najważniejszej współcześnie klasy średniej, to bowiem od jej wielkości, mobilności i kreatywności zależy przebieg wielu procesów społecznych i gospodarczych.

Natomiast wyraźnie widzimy spadek bezpieczeństwa socjalno-bytowego, poszerzanie się sfery ubóstwa. Odbija się to niekorzystnie na poziomie zdrowia i poziomie wykształcenia społeczeństwa. Szczególnie ostro widoczne jest to wśród rolników i w rodzinach robotniczych o niższych kwalifikacjach zawodowych. To te grupy społeczne posiadają najliczniejsze potomstwo i to one są największym zapleczem zabezpieczającym potrzeby osobowe wojska. Dalsza pauperyzacja tych grup społecznych będzie powodowało, iż siły zbrojne nie będą w stanie wykorzystywać swoich potencjalnych możliwości.

Ponadto obniżanie poziomu życie w innych oprócz wymienionych grup społecznych może stać się przyczynkiem do anomii, przez co zostanie obniżony poziom bezpieczeństwa państwa. Już dzisiaj widać wzrost przestępczości, rozkład tradycyjnych struktur społecznych w środowiskach zagrożonych ubóstwem. Można doszukać się dwóch głównych przyczyn ubóstwa, pierwsza: bezrobocie, druga: zbyt duże obciążenie przedsiębiorstw kosztami związanymi z ich funkcjonowaniem, przez co obniżają płace pracownicze oraz jest ograniczany poziom zatrudnienia, a szczególnie ten oficjalny. Wydaje się, iż państwo polskie powinno podjąć kroki w celu dokonania przemian strukturalnych tak w obszarze szkolnictwa, jak i struktury uprzemysłowienia kraju, a także poziomie obciążeń funkcjonowania przedsiębiorstw. Powinno się także poczynić kroki na rzecz powstania silnej klasy średniej, należałoby to realizowane przez odpowiednio opracowaną i wdrożoną politykę zatrudnienia, a nie walki z bezrobociem – czyli walki z przyczynami, a nie skutkami choroby. Istniejąca obecnie sytuacja wynikająca z wysokiego poziomu bezrobocia i ciągle rosnącego oraz w efekcie poszerzającej się sferze ubóstwa powoduje obniżenie poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego państwa, a przez to niemożności spełnienia wymagań strategii obronnej.

W znacznym stopniu możliwości zaspokojenia potrzeb zgłaszanych w strategii obronnej jest uzależniona od poziomu nowoczesności i stopniu zużycia aparatu wytwórczego, oba te parametry idą ze sobą w parze.

Po skoku jakościowym w tym obszarze w latach siedemdziesiątych nastąpił okres konsumowania osiągnięć i obniżania nakładu na odnowienie aparatu wytwórczego. W latach dziewięćdziesiątych największe nakłady w skali całej gospodarki poniesiono na odnowienie maszyn i urządzeń oraz środków transportu, jednak ich stopień zużycia jest nadal bliski 60 %. Może to świadczyć, iż polski aparat wytwórczy nie jest w stanie zaspokoić wysokich wymagań stawianych przez strategię obronną nawet w okresie pokoju. Ten problem także dotyczy szeregu innych dziedzin jak: odpowiedzialnych za zabezpieczenie energetyczne kraju, zaspokajających potrzeby żywnościowe społeczeństwa i sił zbrojnych, dostarczających wysoko przetworzonych i niezbędnych dla przemysłu obronnego komponentów, wytwarzających materiały, maszyn i urządzenia itp., odpowiedzialnych za utrzymanie i funkcjonowanie infrastruktury państwa, a także decydujących o jakości zarządzania państwem zarówno w obszarze ogólnym, jak i obronnym, mających wpływ na możliwości rozwojowe państwa i ochronę zdrowia.

Wskazuje to na konieczność poczynienia wysokich nakładów, a szczególnie w dziedzinach ważnych z punktu widzenia bezpieczeństwa ekonomicznego. Nie musi być to realizowane ze środków państwowych, jednak aby uzyskać to ze strony inwestorów krajowych i zagranicznych należy im stworzyć przychylny klimat do prowadzenia działalności gospodarczej. Obecnie można postawić tezę, iż państwo nie jest w stanie sprostać wymaganiom technicznym, sprzętowym i jakościowym jakie stawia strategia obronna.

W obszarze możliwości zaspokojenia potrzeb surowcowo energetycznych można powiedzieć, iż jedynie w obszarze zapotrzebowania na węgiel kamienny Polska jest samowystarczalna. Natomiast jeżeli chodzi o dostawy ropy naftowej i gazu ziemnego Polska nie jest w stanie zaspokoić swoich potrzeb, a ponadto jest uzależniona od jednego dostawcy tj. Rosji. Jeżeli można dokonać dywersyfikacji dostaw ropy naftowej – posiadamy duże terminale przeładunkowe w portach morskich, istnieje możliwość dostaw transportem samochodowym i kolejowym, to

w przypadku gazu ziemnego jesteśmy uzależnieni całkowicie od dostaw z Rosji. Z punktu widzenia wymagań strategii obronnej należałoby zacieśnić współpracę gospodarczą i polityczną z Rosją, aby oddalić groźbę ewentualnego konfliktu, a jednocześnie stworzyć na terenie kraju magazyny pozwalają zaspokajać potrzeby wewnętrzne nawet przez 120 dni przy wsparciu wydobycia ze źródeł krajowych. Wydaje się, iż możliwym kierunkiem dywersyfikacji dostaw gazu byłoby stworzenie terminali do odbioru gazu skroplonego na Wybrzeżu Bałtyckim. Bilans potrzeb i możliwości w tym obszarze wypada niekorzystnie i wymaga podjęcia szeregu działań o charakterze prawno-administracyjnym i gospodarczym.

Choć Polska osiągnęła poziom samowystarczalności żywnościowej to nie zostało to uczynione na bazie silnego i nowoczesnego rolnictwa, a raczej na bazie obniżenia popytu wewnętrznego i spadku poziomu eksportu. Polska wieś wymaga wdrożenia realnego planu przebudowy jej struktur i wprowadzenia nowoczesnych metod wytwarzania. Odejście od archaicznego rolnictwa stwarza możliwości zaistnienia na rynku europejskim i światowym jako producent ekologicznej żywności. Potencjał polskiego rolnictwa pozwala mu na bycie konkurencyjnym i kreatywnym.

Jeżeli obecnie polskie rolnictwo jest w stanie zbilansować potrzeby i możliwości wynikające z bezpieczeństwa ekonomicznego, a przez to sprostać wymaganiom stawianym przez strategię obronną, to jego stan nie pozwala optymistycznie patrzeć w przyszłość.

Jednym z obszarów o potencjalnie najwyższych zagrożeniach jest obszar finansowym i związane z nim uczestnictwo w międzynarodowych stosunkach ekonomicznych. Polska posiada duży dług zagraniczny, niski poziom eksportu w stosunku do importu, a ponadto nasz eksport nie jest oparty na wysoko przetworzonych maszynach i urządzeniach, na co nie pozwala poziom zawansowania technologicznego naszego przemysłu. Utrzymywanie się takiej sytuacji może prowadzić do szeregu zjawisk kryzysowych. Polski system finansowy nie jest odporny na działanie kapitałów spekulacyjnych, a rynek w tym obszarze jest nadal płytki i chwiejny. Ponadto na początku lat dziewięćdziesiątych zostały zerwane powiązania gospodarcze, jakie były tworzone przez ponad 40 lat. Na ich miejsce nie przybyły

w wymaganej ilości nowe rynki zbytu, co jeszcze bardziej osłabiło polski system gospodarczy. Wydaje się, iż bez odbudowy powiązań gospodarczych z gospodarką rosyjską i innych państw powstałych po upadku ZSRR nie możliwym stanie się uzyskanie trwałego wzrostu gospodarczego.

Generalnie posiadamy ujemny bilans potrzeb i możliwości kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego z punktu widzenia wymagań strategii obronnej. By tę sytuację odwrócić należy wdrożyć szereg rozwiązań i działań prawnych, gospodarczych i politycznych o charakterze wewnętrznym i międzynarodowym. Dzisiaj Polska nie jest w stanie zaspokoić wymagań strategii obronnej stworzonej na realnych przesłankach, wymaga to uczynienia szeregu kompromisów, których efektem będzie utrzymanie znacznie niższego poziomu bezpieczeństwa państwa, niż wymagany.

3.OCENA UWARUNKOWAŃ KSZTAŁTOWANIA BEZPIECZEŃSTWA EKONOMICZNEGO POLSKI Z PUNKTU WIDZENIA STRATEGII OBRONNEJ

3.1. Ogólna ocena uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski

3.1.1. Ocena zewnętrznych uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski

Ład międzynarodowy, obejmujący zewnętrzne bliższe i dalsze otoczenie RP jest istotnym czynnikiem oddziaływującym pośrednio i bezpośrednio na stan bezpieczeństwa naszego kraju. W międzynarodowym otoczeniu istnieją i mogą pojawić się źródła i potencjał zagrożeń, w tym także dla bezpieczeństwa ekonomicznego Polski. Wzajemne relacje z otoczeniem międzynarodowym mogą zawierać wyzwania - w postaci sytuacji wymagających podejmowania decyzji strategicznych w celu koniecznego dostosowania się do zmieniających się warunków międzynarodowych. Można wyróżnić różne formy dostosowania, w tym takie jak:

- sprostanie nowym wymaganiom;
- wykorzystanie szans stwarzanych przez okoliczności i partnerów;
- brak reakcji na pojawiające się wyzwanie i poddanie się możliwości destrukcyjnego (obezwładniającego, zakłócającego) oddziaływania, co może prowadzić do powstania zagrożeń ze strony środowiska międzynarodowego.

Nie pretendując do przedstawienia kompletnego zestawu niekorzystnych uwarunkowań ekonomicznych, politycznych i militarnych bezpieczeństwa Polski, można podjąć próbę przedstawienia tylko niektórych, ale niosące za sobą wyzwania dla sfery gospodarczej.

W sferze politycznej współczesny system stosunków międzynarodowych określający warunki bezpieczeństwa globalnego i regionalnego charakteryzuje się niezbyt pewną stabilnością. Nowy światowy układ sił jest w trakcie powstawania, a jego przyszła struktura podmiotowa - poza dominującą pozycją USA - jest trudna do określenia.

Stany Zjednoczone są obecnie największą polityczną, gospodarczą i militarną potęgą, jedynym mocarstwem światowym prowadzącym politykę globalną. Wielkość amerykańskiego rynku wewnętrznego i jego zdolności produkcyjne, a także potencjał naukowy tego mocarstwa, zapewniają mu dominację nad pozostałymi państwami[249], lecz mimo to nie są jednak w stanie angażować się wszędzie jednakowo. Uwzględniając różne zagrożenia swoich interesów muszą dokonywać selekcji priorytetów.

Rosja jest nadal mocarstwem militarnym wywierającym wpływ nie tylko na europejskie, lecz i światowe bezpieczeństwo. Pomimo wielu zastrzeżeń, Rosja będzie jednym z głównych czynników wpływających na kształt i funkcjonowanie światowego systemu bezpieczeństwa, chociaż nie będzie to rola hegemona. Rosja jest dalej potęgą militarną – głównie nuklearną. Mimo całej złożoności stosunków między Rosją a USA, oba państwa potrzebują się wzajemnie. Wiadomo bowiem, że samych Stanów Zjednoczonych nie wystarcza aby ukształtować i utrzymać dalszy porządek światowy. Stąd Amerykanie gotowi są dzielić się z Rosją strefami wpływów, zwłaszcza w przestrzeni postradzieckiej i na jej południowych obrzeżach (tak jak dzielą się z Francją w międzyzwrotnikowych regionach Afryki). A Rosja w tym zapewne widzi swoją szansę realnego współdziałania z USA i będzie się starała szeroko ją wykorzystywać dla odbudowywania regionalnie samodzielnej i mocarstwowej pozycji.

Rosja przeżywa upokorzenie mocarstwowej dumy i gordyjski węzeł konfliktów etnicznych. Miliony Rosjan w poradzieckich republikach stały się z dnia na dzień mniejszościami narodowymi, których prawa obywatelskie są kwestionowane. Sytuacja taka owocuje frustracją i agresją. Należy nadmienić, że władze Rosji stale deklarują, że najważniejszą sferą ich interesów i oddziaływań jest przestrzeń postradziecka, w której skład włączają wszystkie państwa WNP, a także państwa bałtyckie (Litwa, Łotwa. Estonia), przy czym tę strefę rozpatrują jako domenę swoich wyłącznych wpływów.

W dłuższym okresie polityka rosyjska będzie prawdopodobnie pozostawała pod wpływem potrzeb gospodarczych. Stąd też należy sądzić, że zbliżenie Rosji

---

[249] Narodowa strategia Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, wyd. AON, Warszawa 1992 r., s. 4.

z zachodem nie ma rozsądnej alternatywy. Potrzeby kapitałowe i rosnące uzależnienie Rosji od zachodnich rynków będą wymuszały politykę zbliżenia, a nie konfrontacji. Oznacza to jednak, iż jednocześnie Rosja będzie prawdopodobnie twarda w stawianiu zachodowi wielu różnorodnych (również finansowych) warunków.

Azji Środkowej i Wschodniej dominującą pozycje zajmują Chiny i Japonia. Zawarte sojusze i rozlokowanie sił zbrojnych USA w tym regionie zapewniają stabilność. Bardzo ważny jest sojusz z Japonią.

Chiny rozporządzają stale zwiększającym się zapleczem politycznym, ekonomicznym i wojskowym. Mogą więc w przyszłości samodzielnie oddziaływać na sytuację międzynarodową, przynajmniej w skali kontynentu. Państwo to jest też stałym członkiem Rady Bezpieczeństwa ONZ i uczestniczy w rozstrzyganiu problemów o znaczeniu globalnym. Stąd też od współdziałania Chin z innymi mocarstwami w dużym stopniu zależy utrzymanie ładu międzynarodowego i rozwiązywanie globalnych problemów ludzkości[250].

Szybki rozwój ekonomiczny Japonii prowadzi do uznania jej za supermocarstwo gospodarcze. Świadczy o tym chociażby ekspansja inwestycyjna rzędu 200 mld USD, co daje drugie miejsce po Stanach Zjednoczonych. Japonia jest również wielką potęgą finansową i pierwszym kredytodawcą na świecie. Jedną z cech polityki Japonii od dłuższego już czasu jest dążenie do odgrywania większej niż dotychczas roli w stosunkach międzynarodowych „na miarę swojej potęgi ekonomicznej"[251], m.in. poprzez zwiększenie pomocy krajom regionu i rozwijającym się. W dziedzinie wydatków wojskowych Japonia zbliżyła się do 3 miejsca na świecie. Warto zaznaczyć, że redukcja sił zbrojnych i uzbrojenia w Chinach, Rosji i w innych państwach, nie wpłynęła na politykę militarną Japonii. Jej uzbrojenie to wysoka jakość, nowoczesność technologii i elektronizacja sprzętu. Godnym odnotowania jest też fakt, że od wielu lat Japonia, wraz z Niemcami, dąży do uzyskania członkostwa w Radzie Bezpieczeństwa ONZ, co zrównałoby jej status z pięcioma wielkimi mocarstwami.

Dla Europy – a zwłaszcza dla Polski - wielkim wyzwaniem jest problem

---

[250] J. Kaczmarek , A. Słowiński, Bezpieczeństwo, Świat – Europa – Polska, Warszawa 1998r., s. 72-74.
[251] W. Góralski, Japonia, działalność na rzecz osiągnięcia pozycji supermocarstwa. Warszawa 1992, s. 35.

zjednoczonych Niemiec. Niemcy dominując pod względem ekonomicznym, z czasem osiągają przewagę militarną. Struktura NATO bez militarnego zaangażowania USA traci swoje znaczenie. Francja i Wielka Brytania nie będą w stanie stworzyć równowagi w Europie Zachodniej, zagrożonej dominacją niemiecką. Szczególna rola w tym zadaniu spoczywa na USA. Pozytywne rozwiązanie tej kwestii wymaga także pełnej integracji zjednoczonych Niemiec z Zachodem oraz przyjaznych stosunków Sojuszu Północnoatlantyckiego z Rosją.

Cała historia Polski znaczona była zmaganiami o niepodległość i suwerenność z dwoma potężnymi sąsiadami - Rosją i Niemcami. Powrót do takiej sytuacji i sojusz pomiędzy tymi krajami wcześniej czy później będzie dla Polski niekorzystny. Dopóki Stany Zjednoczone będą odgrywać rolę jedynego „supermocarstwa" w świecie i będą militarnie zaangażowane w Europie powrót do wcześniejszego, niekorzystnego układu dla Polski jest mało prawdopodobny. Dlatego też, „czarny scenariusz" dla Polski, rozpoczyna się z momentem wyjścia lub wypchnięcia USA z Europy, przy czym tendencje integracyjne na naszym kontynencie załamują się. Z powyższego wynika, że polska polityka zagraniczna w kwestii bezpieczeństwa, powinna polegać na działaniach sprzyjających pozostawaniu USA w Europie, oraz wspieraniu jej tendencji integracyjnych.

Spośród wielu prognoz stosunków Polski z Rosją przeważają prognozy pomyślne. Jednakże, mimo pewnych oznak poprawy sytuacji gospodarczej, Rosja ujawnia nadal dużą podatność na zjawiska kryzysowe. Nie można zatem odrzucać np. „czarnego" scenariusza, zakładającego załamanie się istniejącego systemu polityczno - gospodarczego Rosji pod wpływem katastrofalnego stanu państwa.

Z punktu widzenia bezpieczeństwa Polski najgroźniejsze byłyby dwa, alternatywne, wynikające z tych samych przyczyn, pesymistyczne scenariusze rozwoju sytuacji w Rosji :

- rozpad struktur państwowych Rosji w wyniku utraty kontroli nad procesami politycznymi i społecznymi, w tym załamania się stabilności gospodarczej (rewolucja lub wojna domowa). Jest to możliwe wówczas, gdy nie pojawi się realna siła, zdolna do konsolidacji społeczeństwa wokół określonej idei utrzymania struktur państwowych; lub

- odrodzenie totalitarnego imperium na obszarze byłego ZSRR. Jest historyczną prawidłowością, że podatność społeczeństwa na radykalizm pojawia się w okresie frustracji oraz poczucia beznadziejności .Wówczas ludzie stają się gotowi do emocjonalnego entuzjazmu i niezadowolenia z umiarkowanych (demokratycznych) środków polityki. Wzrost napięcia społecznego sprzyja nastrojom nacjonalistycznym, bardziej postawom wojowniczym niż kooperatywnym, a także zgodzie na rządy tzw. „silnej ręki". Warunkiem jednak zaistnienia tej opcji rozwoju sytuacji jest konieczność pojawienia się siły politycznej, zdolnej do konsolidacji społeczeństwa wokół idei utrzymania struktur państwowych za pomocą tzw. „programu naprawy państwa", który może być kluczem do wprowadzenia porządku totalitarnego.

Do „czarnych" scenariuszy można zaliczyć także możliwość upadku niepodległości państw bałtyckich oraz Ukrainy[252].

Polska, mimo wejścia do NATO nie może być porównywana z Rosją i Niemcami pod względem absolutnych wielkości militarnych, oraz potencjałów gospodarczych. Nadal pozostawać będzie między dwoma wielkimi sąsiadami, narażona na rozgrywanie przez Rosję i Niemcy swoich interesów naszym kosztem.

Rozpatrując uwarunkowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski na płaszczyźnie polityczno – militarnej narzuca się wniosek, że świat po zimnej wojnie nie jest miejscem bezpiecznym. Pogłębiają się napięcia lokalne. Zakończenie zimnej wojny wyzwoliło stare, do tej pory potencjalne, konflikty regionalne wynikające z różnic etnicznych, plemiennych, religijnych i narodowych. Poszukiwanie bezpieczeństwa zewnętrznego poprzez zwiększenie zbrojeń stworzyło warunki do braku stabilizacji i do zmniejszonego bezpieczeństwa międzynarodowego.

Handel bronią oraz postępująca dyfuzja technologii broni masowej zagłady prowadzą w rezultacie końcowym do zmniejszonej autonomii zarówno kupujących, jak i sprzedających. Dla poszczególnych państw rozwijających się zakup ultranowoczesnej broni może dawać im poczucie bezpieczeństwa, ale podobna lub lepsza broń wpada w ręce ich wroga naruszając równowagę militarną. Istnieje dzisiaj

---

[252] R. Wróblewski, Przygotowanie i prowadzenie wojny obronnej przez Polskę po 2000 roku „KAPPA", Część I, AON – 1998, s. 37.

zbyt wielu dostawców, by móc wierzyć, że można utrzymać konwencjonalną przewagę. Jednocześnie pewne państwa do poszukują dostępu do broni masowej zagłady. Eksportując ogromne ilości doskonałej broni oraz technologii do jej produkcji i środków przenoszenia, kraje przemysłowo zaawansowane wzmacniają możliwości potencjalnych agresorów i organizacji terrorystycznych do stwarzania problemów i straszenia, że użyją one siły lub zaatakują słabszego sąsiada.

Nadal mamy do czynienia z krajami i regionami biednymi i bogatymi, słabo i wysoko rozwiniętymi, stabilnymi i wewnętrznie skonfliktowanymi na płaszczyźnie etnicznej, religijnej i ekonomicznej. Konflikty te mogą występować na obszarze jednego lub kilku krajów. Europa w perspektywie najbliższych lat narażona jest bardziej na lokalne konflikty zbrojne niż na konflikt o dużej skali. Przykłady potwierdzające taką tezę, też mają miejsce już dziś w południowych obszarach kontynentu (Jugosławia). W dalszej perspektywie nie można wykluczyć takich zagrożeń również w innych częściach Europy.

Obserwuje się ponadto:

- postępującą utratę kontroli nad produkcją i dystrybucją broni konwencjonalnej oraz masowej zagłady, a także nowoczesnymi technologiami jej produkowania;
- powstawanie ponadpaństwowych organizacji o charakterze politycznym lub gospodarczym, a także przestępczym bądź wyznaniowym;
- postępującą degradację środowiska naturalnego;
- brak znaczącego wzrostu świadomości (wykształcenia) ludności świata adekwatnie do postępującego rozwoju technicznego, dostępu do technologii oraz wyżu demograficznego;
- mnożenie się konfliktów i czystek etnicznych, odrodzenie ruchów nacjonalistycznych i neofaszystowskich oraz intensyfikację religijnego fundamentalizmu jako zarzewia terroryzmu;
- stosowanie wybiórczej i siłowej polityki „wymuszania pokoju" przez mocarstwa.

Powyższe zjawiska nie wyczerpują całej gamy działań (i sytuacji), które mogą wystąpić w rozpatrywanych obszarach. Współczesna polityka i ekonomia charakteryzują się wielopłaszczyznowymi powiązaniami międzynarodowymi. Ekonomia jest też doskonałym instrumentem realizacji celów przez kraje dominujące

gospodarczo w swoim otoczeniu. Spektrum celowych działań, jakie w tym obszarze mogą być podjęte, stając się narzędziem presji, faworyzowania bądź wymuszania jest bardzo szerokie i trudne do precyzyjnego zidentyfikowania. Takich działań można obawiać się zarówno ze strony najsilniejszych krajów jak i podporządkowanych im organizacji międzynarodowych.

Ekonomiczne zewnętrzne uwarunkowania bezpieczeństwa gospodarczego Polski można sprowadzić do pewnych dających się zidentyfikować obszarów. Nie pretendując do wyczerpania zagadnienia można wymienić takie jak:

1. Nasilające się procesy globalizacji życia gospodarczego i związane z tym narastanie współzależności rozwoju i funkcjonowania gospodarek narodowych;
2. Zjawiska i procesy gospodarcze w różnych regionach świata i ich wpływ na wymianę międzynarodową, koniunkturę różnych regionów, ugrupowań gospodarczych poszczególnych krajów;
3. Umiędzynarodowienie rynków finansowych i globalna kontrola przepływów pieniężnych;
4. Pogłębiające i rozszerzające się procesy regionalnej integracji gospodarczej.

Po upadku systemu dwubiegunowego stan stosunków międzynarodowych determinowany jest w większym stopniu przez czynniki natury ekonomicznej niż militarnej, a stabilizacja nie jest już osiągana wyłącznie za pomocą równowagi sił wojskowych. Nasila się rywalizacja gospodarcza o strefy wpływów, rynki zbytów i o panowanie nad źródłami bogactw naturalnych. Główne centra gospodarcze starają się kształtować stosunki polityczne i gospodarcze zgodnie ze swoimi interesami. Sama rywalizacja o bogactwa surowcowe znajdujące się na terytorium państw nie rozwiniętych nie ustała. W tym wypadku chodzi o dostęp do zasobów o znaczeniu podstawowym: wody, ziemi uprawnej, żywności, energii i wszelkich kopalin.

Handel międzynarodowy jest najstarszą i najważniejszą formą więzi ekonomicznych między państwami. Przez całe stulecia był on na równi z wojnami głównym czynnikiem kształtującym stosunki między narodami i państwami. Współczesny handel międzynarodowy jest odbiciem daleko posuniętej specjalizacji międzynarodowej, w ramach której ma miejsce wymiana części i podzespołów wchodzących w skład finalnego produktu.

Postęp technologiczny sprawił więc, że gospodarki poszczególnych państw osiągnęły niespotykany do tej pory poziom umiędzynarodowienia i wzajemnej zależności od siebie. Jednocześnie zjawiska w dobie kształtowania się społeczności międzynarodowej „trzeciej fali", z charakterystycznymi dla niej globalizacją, rewolucją informacyjną i wszechogarniającą ekspansją technologiczną, staną się najprawdopodobniej źródłem zagrożeń dla istnienia współcześnie rozumianych państw i narodów.

Pod pojęciem globalizacji często rozumie się najbardziej zaawansowaną formę umiędzynarodowienia działalności gospodarczej, realizowanej na płaszczyźnie rynków, sektorów (branż) i przedsiębiorstw. Pod pojęciem tym rozumie się często określony stan gospodarki światowej (liberalizację handlu i przepływów kapitału), jak również nasilające się procesy integracji światowej i umiędzynarodowienia życia gospodarczego. Pojęcie globalizacji oznacza także wzrost różnego rodzaju powiązań między różnymi podmiotami życia międzynarodowego oraz wzajemne, najczęściej asymetryczne oddziaływania we wszystkich sferach życia społeczeństwa, od umiędzynarodowienia rynków i kapitału po kulturę masową, migracje, finanse i zapewnienie pokoju[253].

Najbardziej widocznymi efektami globalizacji było znaczne zwiększenie handlu światowego i przepływów kapitału.

W gospodarce światowej mamy obecnie do czynienia z globalizacją rynków, która odnosi się do integracji produktu oraz z globalizacją rynków kapitałowych. Utrzymuje się natomiast nadal duża segmentacja rynków pracy, ponieważ większość państw prowadzi dosyć restrykcyjną politykę emigracyjną utrudniającą swobodne przepływy siły roboczej w skali całej gospodarki światowej a nawet w skali poszczególnych regionów.

---

[253] Por. A. Gwiazda, Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1998, s. 9 – 10.

Tabela 48

Płaszczyzny globalizacji

Globalizacja rynków
==> Globalizacja sektorów
==> Globalizacja firm
⇨ Uczestnictwo w rynku globalnym
⇨ Produkty globalne
⇨ Globalna lokalizacja działalności
⇨ Globalny marketing
⇨ Globalne posunięcia konkurencyjne

Źródło: A. Gwiazda, Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1998, s.12.

Globalizacja produkcji przemysłowej, całych gałęzi przemysłu (sektorów) i globalizacja firm - to najważniejsza zmiana w gospodarce światowej ostatnich lat związana z oddziaływaniem czynnika technologicznego. Współczesne, sterowane komputerowo procesy technologiczne umożliwiają integrację poszczególnych faz produkcji w zakładach rozmieszczonych na różnych obszarach kuli ziemskiej. Natomiast rozwój telekomunikacji i systemów informatycznych umożliwia szybkie i zintegrowane podejmowanie decyzji dotyczących oddalonych od siebie jednostek produkcyjnych, jednocześnie zmniejszając czas i koszt takich czynności. Postęp w środkach masowego komunikowania sprawił że w skali globalnej ulegają ujednoliceniu wzory zachowań, normy społeczne, moda i gusty konsumentów. Znajduje to wyraz w pojawieniu się zjawiska globalnego popytu na dany towar. Skutkiem tego jest pojawienie się możliwości eliminacji rodzimej produkcji, poprzez podaż międzynarodową (tabela 1).

Tabela 49

Zmiany globalnej konkurencji

Dekada	Warunek	Zagrożone sektory i branże w poszczególnych krajach
Lat 1960-tych	Intensywność pracy	Przemysły: tekstylny, obuwniczy,
Lat 1970-tych	Intensywność kapitału	Przemysły: samochodowy, maszynowy i chemiczny,
Lat 1980-tych	Technologia	Przemysł elektroniczny (elektronika użytkowa) i telekomunikacyjny,
Lat 1990-tych	Informacja	Sektor finansów i usług, środki masowego przekazu i globalne systemy produkcji (sieci globalne),

Źródło: J.M. Stopford i S. Strange, Rival-States, Rival Firms; Competition for Worid Market Shares, Cambridge 1991, s. 36; Za: A. Gwiazda, Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1998, s.33.

Nowa jakość tego procesu polega również na tym, że następuje integracja przez łączenie powiązań handlowych, technologicznych i finansowych pod patronatem przedsiębiorstw międzynarodowych, oplatających siecią porozumień wszystkie gospodarki narodowe w świecie. Wzrostowi znaczenia czynnika technologicznego nie towarzyszy jednakże, poza nielicznymi wyjątkami, wyrównywanie różnic w poziomie rozwoju gospodarek poszczególnych państw.

Innowacje technologiczne nie są dobrem wolnym, lecz podlegają ścisłej ochronie prawnej. Są one bowiem źródłem korzyści z międzynarodowego podziału pracy państw i przedsiębiorstw, które noszą największy wkład w ich wytwarzanie, a ponadto rywalizacji między nimi. Ich przewaga technologiczna pogłębia więc dysproporcje rozwojowe w gospodarce światowej. Jednocześnie złożoność współczesnych technologii sprawia, że kraje słabo, a nawet średnio rozwinięte nie są w stanie dokonać adaptacji tych technologii ze względu na niski poziom rozwoju (przemysł, rolnictwo, oświata, nauka i technika)[254].

[254] A i M. Toffler, Wojna i antywojna, Warszawa 1997.

Inną cechą współczesnej globalizacji jest rosnące znaczenie struktur naukowo - wdrożeniowych i najwyżej kwalifikowanych kadr pracowników, dla których miejscem pracy jest cały świat. Właśnie tylko niewielka grupa najwyżej wykwalifikowanych pracowników jest grupą najbardziej mobilną. Będzie się ona przemieszczała w zależności od atrakcyjności warunków pracy i płacy, osłabiając często możliwości i potencjał rozwojowy swoich, często względnie ubogich krajów.

Zjawisko globalizacji prowadzi do stopniowego ograniczenia autonomii poszczególnych państw, wymuszając na rządach podejmowania pewnych działań w sferze polityki podatkowej, ubezpieczeń społecznych, ochrony środowiska naturalnego, polityki wobec zagranicznych inwestorów, zgodnych z wymaganiami określonymi na globalnych rynkach towarowych i kapitałowych. Należy przy tym zauważyć, że globalizacja nie zmniejszyła jeszcze w znaczącym stopniu możliwości podejmowania suwerennych decyzji przez wielkie mocarstwa, lecz ograniczyła już takie możliwości większości państw średnich i małych.

Należy jednak podkreślić, że globalizacja jest procesem żywiołowym, w wyniku którego następują w gospodarce światowej szybkie zmiany na rynkach towarowych i kapitałowych, w sferze produkcji, handlu, zatrudnienia, a także w strukturze konsumpcji i stylu życia.

Znikają całe gałęzie produkcji i usług i na ich miejsce powstają nowe, często w innych krajach niż te, w których przestały istnieć przestarzałe już branże przemysłu. Zmusza to rządy poszczególnych państw do śledzenia tych zmian i prowadzenia elastycznej polityki przemysłowej i socjalnej, a także rozwoju oświaty i różnych form szkolenia zawodowego. Rządy państw narodowych mogą poprzez zawieranie różnych porozumień wpływać na tempo zmian, jakie powoduje globalizacja. Niestety, nie mogą całkowicie zneutralizować niektórych, negatywnych przejawów i następstw globalizacji (tabela 41).

Tabela 50

Globalizacja — zagrożenia dla państwa narodowego

Brak równowagi wewnętrznej	ze strony małych nacjonalizmów, grup etnicznych itp.;
Brak równowagi zewnętrznej	potrzeba bezpieczeństwa regionalnego i światowego;
Zależność gospodarcza	od światowych organizacji gospodarczych i finansowych;
Integracja społeczna	rozwój światowych standardów praw człowieka, kontakty zawodowe;
Integracja techniczna	zależność od światowych sieci komunikacyjnych oraz najnowszych osiągnięć technicznych zwiększa podatność na załamania;
Zależność ekologiczna	groźba skażenia środowiska, globalnego ocieplenia itp., nierozwiązywalna w ramach jednego państwa.

Źródła: T.G. Mc Grew i EG.Lewis, Global politics, Cambridge 1992 i E. Luard, The Globalization of Politics: The Changed focus of political action in the modern world, New York 1990; za: A. Gwiazda, Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1998, s.15.

Przyrost ludności w krajach biednych stwarza ogromne problemy: brakuje żywności, występuje stagnacja w systemie edukacji podstawowej i zawodowej, załamują się struktury państwowe, brakuje mieszkań, miejsc pracy oraz zaplecza socjalnego. W rezultacie niezwykle niski jest standard życia, nierównomierny podział dóbr konsumpcyjnych. Pogłębiają się konflikty na tle terytorialnym, etnicznym i religijnym. Tak duże zróżnicowanie w gospodarce światowej stwarza zagrożenia dla jej funkcjonowania i rozwoju, pogłębia zależność między gospodarkami słabo i wysoko rozwiniętymi. Pojawia się groźba masowych migracji, także na obszary krajów średnio rozwiniętych.

Wiele państw Europy postrzega zagrożenia z racji swobodnego przepływu ludności przez granice, które często prowadzą do nielegalnej migracji, przemytu, przestępczości zorganizowanej, nieefektywnej działalności policji, korupcji urzędników państwowych oraz sporów etnicznych. Tworzone są bariery aby w ten sposób zwiększyć dochody ludności danego kraju i zapewnić zatrudnienie istniejącym na obszarze tego kraju niemobilnym czynnikom produkcji. Te kwestie wymagają szerszej dyskusji społecznej i konsensusu w celu rozwiązywania tych problemów.

Ma to niewątpliwie wpływ na procesy hamowania przyjmowania nowych członków w skład Unii Europejskiej.

Współcześnie obok działalności międzynarodowej państw występuje szereg innych podmiotów. Uczestnicy stosunków międzynarodowych są zbiorowością bardzo liczną i niejednorodną. Różnią się między sobą wieloma istotnymi cechami. Okazuje się bowiem, że obok dyplomaty i żołnierza, symbolizującego tradycyjnie aktywność zewnętrzną państw, na arenie międzynarodowej działają także liczne podmioty pozapaństwowe[255]. Są wśród nich m.in. przedsiębiorstwa ponadnarodowe, osoby prywatne (np. turyści), partie polityczne, kościoły, fundacje, organizacje mniejszości narodowych, tajne związki terrorystyczne, a także bardzo zróżnicowana grupa organizacji międzynarodowych. Podmioty te niejednokrotnie w tak dużym stopniu oddziaływały na życie międzynarodowe, że bez uwzględnienia ich aktywności nie można w pełni wyjaśnić wielu zjawisk i procesów międzynarodowych.

Jednak można uważać, że najbardziej dynamicznymi uczestnikami stosunków międzynarodowych są państwa, posługującymi się najszerszym i najbogatszym zbiorem środków i metod działania. Mają one do swojej dyspozycji środki i metody polityczne, gospodarcze, wojskowe, psychospołeczne i wywiadowcze. Wykorzystują ponadto środki normatywne (normy międzynarodowe) oraz posługują się instrumentalnie innymi uczestnikami stosunków międzynarodowych, w tym obcymi rządami, organizacjami społecznymi, partiami politycznymi czy organizacjami i ruchami międzynarodowymi.

Także instytucje międzynarodowe wywierają wpływ na procesy rozwoju i funkcjonowania stosunków międzynarodowych. Pluralizm uczestników stosunków międzynarodowych komplikuje życie międzynarodowe także dlatego, że różne podmioty przenoszą na płaszczyznę międzynarodową wiele spraw i problemów wewnętrznych. W ten sposób przemieszcza się położenie wielu konfliktów, sporów, napięć, sojuszy i solidarności[256].

Proces globalizacji wywiera istotny wpływ na reformowanie gospodarek, a zwłaszcza na gospodarki przechodzące transformację ustrojową, takie jak Polska.

---

[255] J. Stefanowicz, Ład międzynarodowy, Warszawa 1996 r., s. 100.
[256] I. Popiuk - Rysińska, Uczestnicy stosunków międzynarodowych, ich interesy i oddziaływania wzajemne, Warszawa 1996 r., s. 83-98.

Rozpoczynając procesy reform gospodarczych rządy poszczególnych państw zostały z mniejszą władzą w rękach niż w okresie przed rozpoczęciem tych reform. Okazało się też, że rządy te nie mają obecnie już pełnej kontroli nad procesem reform w skali własnego kraju (ani tym bardziej nad postępującą globalizacją w skali regionalnej i całej gospodarki światowej). Staje się to często podstawą usprawiedliwiania błędów popełnianych w polityce rządu i zarządzaniu państwem nie dającym się rzekomo kontrolować procesem globalizacji, który „wymusza" na rządzie takie, czy inne kroki[257].

Schemat 3

Instytucje gospodarki światowej

Przedmioty regulacji na szczeblu rynku światowego	Działy rynku światowego	Międzynarodowe organizacje i instytucje
Towary	Handel światowy	GATT/WTO; IMF WB;UNCTAD; RIAs itp.
Kapitał produkcyjny	Instytucje bezpośrednie	Zasady ONZ/OECD i regulacje RIA
Kapitał finansowy	Międzynarodowy system finansowy	IMF; WB; BIZ Klub Londyński itp.
Praca	Międzynarodowe rynki siły roboczej	ILO; RIAs
Środowisko naturalne	Globalna gospodarka energią; Globalny handel odpadami	Konwencje z Montrealu, Bazylei, Rio itp.

WTO - Światowa Organizacja Handlu
IMF - Międzynarodowy Fundusz Walutowy
WB - Bank Światowy
RIA - Ugrupowania Regionalne
BIZ - Bank Rozrachunków Międzynarodowych
ILO - Międzynarodowa Organizacja Pracy

Źródło: E.Altvater i B.Mahnkopf, Die Grenzen der Globalizierung Munster 1996, s.143. za: A. Gwiazda, Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1998, s.14.

---

[257] A. Gwiazda, Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1998, s.18.

Globalizacja bowiem nie jest przyczyną obecnych problemów gospodarczych i społecznych krajów bogatych i biednych. Przyczyną tą jest trzecia rewolucja przemysłowa oraz wynikające z niej nowe struktury gospodarcze i organizacji pracy. Rewolucja ta prowadzi do nowego podziału bogactwa, dochodów i szans życiowych w skali całego świata, któremu towarzyszy wzrastające bezrobocie i bezsilność polityki[258]. Nie nadążają za tym zmiany polityki gospodarczej państw w warunkach coraz bardziej integrującej się gospodarki globalnej. Przykładem tego może być zachodząca szybko liberalizacja przepływów kapitałowych, czemu nie towarzyszy zjawisko aktualizacji przepisów obowiązujących branżę bankową. Innymi słowy, to nie oddziaływanie międzynarodowych sił rynkowych było przyczyną kryzysów finansowych w Azji i innych krajach świata, lecz brak odpowiednich regulacji.

Globalizacja powoduje także konieczność ponoszenia przez poszczególne kraje dodatkowe koszty procesu liberalizacji handlu, przepływów kapitału i transakcji finansowych, chociaż w różnym stopniu.

Tabela 51

Wpływ liberalizacji na budżety publiczne

	Liberalizacja handlu	**Liberalizacja inwestycji**	**Liberalizacja transakcji finansowych**
Efekty bezpośrednie:	Strata dochodów z ceł	Trudności w ściąganiu podatków od firm zagranicznych	Strata dochodów z tytułu różnych opłat, marż. Dodatkowe wydatki na zrównoważenie zaburzeń na rynku finansowym
Efekty pośrednie:	Potrzeba dodatkowych środków dla: firm (subsydia), społeczeństwa (na oświatę, zabezpieczenie społeczne, itp.)	Konkurencja podatkowa	Niższa stopa inflacji Kryzysy finansowe

Źródło: A. Gwiazda, Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1998, s.14.

[258] Tamże.

Współczesny przepływ kapitału w skali globalnej jest oderwany od rzeczywistych inwestycji i to stanowi poważne zagrożenie dla funkcjonowania gospodarki wielu państw (w tym jak się wydaje także dla Polski). Niektórzy określają ten efekt globalizacji mianem „dematerializacji" gospodarki światowej. Ekonomiczna dematerializacja polega m.in. na tym, że „niepomiernie wzrasta rola transakcji czysto finansowych. Mniej ważą w gospodarce światowej takie elementy materialne, jak grunty, surowce czy maszyny. Nabierają zaś znaczenia jej elementy nie związane z przetwarzaniem materialnego substraktu: wiedza naukowa, dostęp do informacji, reklama, cała sfera usług czy właśnie sfera finansów"[259].

Szczególnie trudna jest liberalizacja transakcji finansowych. Jednocześnie międzynarodowe transakcje finansowych, jak dotąd nie podlegają żadnym regulacjom. Bardzo duża mobilność na współczesnych rynkach finansowych powoduje, że rządom coraz trudniej przychodzi prowadzić „racjonalną" z punktu widzenia interesów ich kraju, politykę monetarną. Natomiast zwiększyło się znacznie ryzyko przeniknięcia danego kryzysu finansowego do innych krajów, co potwierdziły kryzysy w Azji. Okazuje się, że globalne rynki kapitałowe determinują w pewnym stopniu posługiwanie się stopą procentową i kursami walutowymi dla regulacji sytuacji gospodarczej w danym kraju. Polityka ta może być używana w celu regulacji gospodarki krajowej lub też w celu regulacji kursu walutowego, ale nie może ona wpłynąć na osiągnięcie obu tych celów naraz[260].

Reakcją na postępującą globalizację było nasilenie procesów regionalizacji współpracy gospodarczej. Jest to także próba dostosowania się do nowych warunków działania na rynku globalnym, jakie stwarza globalizacja, a jednocześnie próba obrony własnej tożsamości, przynależności do określonego kręgu kulturowego, tradycji i wspólnoty. Regionalizacja współpracy gospodarczej jest tendencją w dużym stopniu wymuszoną i zdominowaną przez współczesną globalizację. Stanowi też stosunkowo wygodną formę przystosowania się wielu krajów i społeczeństw do warunków życia w „erze globalizacji".

---

[259] Por. C. Porębski, O globalizacji brzydkich słówek kilkanaście, „Znak" 1998, nr 7, s. 42.
[260] A. Gwiazda, Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1998,s.25.

Rozwój społeczeństw wiąże się także z wyraźnym wzrostem zagrożeń o charakterze niemilitarnym. Są to głównie zagrożenia środowiska naturalnego spowodowane przez klęski żywiołowe i katastrofy przemysłowe lub komunikacyjne.

Te, a także nie ujęte tu uwarunkowania w istotny sposób rzutują na kształt bezpieczeństwa ogólnego i ekonomicznego Polski. Są one przedmiotem współcześnie prowadzonych ocen i analiz.

Coraz większe otwarcie polskiej gospodarki niesie ze sobą szereg zagrożeń dla dziedzin dotychczas ochranianych przez państwo. Proces ten jest powiązany z trendem globalizacji gospodarki światowej. Odnosi się to do takich obszarów jak rynek finansowy[261], hutnictwo, przemysł paliwowy, transport samochodowy i kolejowy, telekomunikacja, energetyka, rolnictwo wraz z szeroko rozumianym sektorem żywnościowym. Efektem otwarcia polskiej gospodarki jest już widoczny wzrost konkurencji na naszym rynku.

Wszelkie prognozy dotyczące przyszłego rozwoju gospodarczego Polski mogą ujawniać pewne odchylenia od rzeczywistości, co jest wynikiem tego, iż dzisiaj także perspektywy rozwojowe gospodarki światowej obarczone są dużym współczynnikiem niepewności. Jest to z jednej strony wynikiem trwałości trendu wzrostu gospodarczego w Stanach Zjednoczonych, który w znacznym stopniu jest oparty na rosnącym popycie wewnętrznym oraz zdolności państw Europy Zachodniej do przezwyciężenia tendencji stagnacyjnych w gospodarkach narodowych.

Na przyszłość gospodarki światowej znacząco rzutuje także sytuacja gospodarek państw Dalekiego Wschodu, przede wszystkim przezwyciężenie trendów kryzysowych przez gospodarkę japońską oraz utrzymanie wysokiego tempa wzrostu przez gospodarkę Chin. Kształtująca się tam sytuacja ma bezpośredni i pośredni wpływ na polską gospodarkę.

Duży wpływ na rozwój naszej gospodarki będzie miał rozwój sytuacji w krajach powstałych po rozpadzie ZSRR, ponieważ większość z krajów należących

---

[261] Obecnie już ponad 60 % sektora bankowego znajduje się w rękach zagranicznych inwestorów. Jaki będzie to miało wpływ na rozwój Polski trudno jest dzisiaj jednoznacznie powiedzieć. Przeciwnicy tak szerokiego otwarcia sektora finansowego zwracają uwagę na utratę kontroli nad nim przez polskie władze. Natomiast zwolennicy twierdzą, iż dzięki takiemu posunięciu polskie banki zostaną wzmocnione finansowo, otrzymają know how, a efektem tego będzie wzrost ich konkurencyjności.

do Wspólnoty Niepodległych Państw jest naszymi naturalnymi rynkami zbytu. Poza republikami bałtyckimi gospodarki tych państw znajdują się w stanie zapaści gospodarczej i dlatego znacznie bardziej żywiołowo reagują na wszelkiego rodzaju zachwiania. W tej sytuacji trudno obecnie oprzeć na nich trwały rozwój naszej gospodarki bez odpowiedniej interwencji państwa np. w formie wspierania eksportu poprzez udzielanie rządowych gwarancji.

Wielką niewiadomą bieżących i przyszłych uwarunkowań rozwoju gospodarczego Polski jest sytuacja na międzynarodowych rynkach finansowych. Trzeba na wstępie podkreślić, iż dotychczas nie stworzono sprawnych mechanizmów, które pozwalałyby średniemu państwu o otwartej gospodarce rynkowej na efektywne ingerowanie w te rynki. Z tych powodów Polska jest narażona na „wahnięcia gospodarcze" związane z nagłym napływem lub odpływem kapitałów. W dużej części są to kapitały spekulacyjne, na działanie których jesteśmy szczególnie narażeni, gdyż pojawienie się ich grozi destabilizacją gospodarki[262].

Sytuacja rozchwiania na międzynarodowych rynkach finansowych powoduje, iż gospodarkę światową cechuje duża niepewność. Może to skutkować niekorzystnym zachowaniem się kapitału międzynarodowego w stosunku do polskiej gospodarki.

Przede wszystkim może pogłębić się penetracja gospodarki polskiej przez międzynarodowy kapitał spekulacyjny, który może napływać i odpływać w rytm zmian sytuacji na międzynarodowych rynkach finansowych (kapitałowych). Niewątpliwym skutkiem będzie rozchwianie kursów walutowych, kursów złotego do innych walut, stopy procentowej, które będą prowadzić do destabilizacji systemu finansowego gospodarki polskiej. Ze względu na wynikającą stąd niepewność, efektem będzie ograniczenie transakcji w obrotach handlowych z zagranicą (zarówno przez eksporterów i importerów krajowych i zagranicznych).

---

[262] Gwałtowny odpływ kapitałów zagranicznych, w tym w znacznej mierze spekulacyjnych oraz ich działalność przyczyniło się do pogłębienia kryzysu rosyjskiego. Dokonało się to poprzez „wypompowanie" znacznych sum z rosyjskiego systemu gospodarczego oraz poprzez gwałtowną ucieczkę z rynków kapitałowych. Do dzisiaj widać skutki tych działań np. w trudnościach systemu bankowego. Oczywiście nie jest to jedyna przyczyna rosyjskiego kryzysu, ale mająca znaczący wpływ na jego pogłębienie i utrwalenie. Podobna sytuacja miała miejsce w 1997 r. w Brazylii, gdy odpływ kapitału spekulacyjnego spowodował duże perturbacje na rynku finansowym, m.in. miała miejsce duża utrata wartości przez miejscową walutę.

Na marginesie sytuacji na międzynarodowych rynkach finansowych należy wspomnieć, iż gospodarkę światową cechuje duża niepewność. Może to skutkować w przypadku zachwiań, zmniejszeniem bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) w takich krajach jak Polska (poza wielkimi i atrakcyjnymi prywatyzacjami). Prawdopodobnie zmusi to nasz kraj do oparcia rozwoju gospodarczego w znacznie większej mierze niż byśmy chcieli na kapitale krajowym. Jego źródeł należy poszukiwać w tworzonych w tym celu rezerwach finansowych, rosnących zyskach, czy też w odpowiedniej polityce kredytowej.

Jednym z elementów tych działań będzie zrównoważenie deficytu handlowego. Jego utrzymywanie się jest główną przyczyną deficytu obrotów bieżących handlu zagranicznego, a utrzymywania się takiej sytuacji w dłuższym okresie oznacza narastanie zadłużenia zagranicznego (życie na kredyt ze znanymi z przeszłości skutkami).

3.1.1. Ocena wewnętrznych uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski

Trwające w Polsce od dziewięciu lat procesy transformacji ustrojowej, tj. budowy demokracji i rynkowej gospodarki oprócz wieli pozytywnych zjawisk generują także zjawiska będące wyrazem wewnętrznej destabilizacji społeczno – politycznej. Zaliczyć do nich trzeba:

- ubożenie społeczeństwa, spadek płac realnych,
- utrzymujące się bezrobocie, utratę praw wcześniej nabytych,
- brak stabilnych unormowań prawnych i sprawnego wymiaru sprawiedliwości,
- wzrastającą przestępczość pospolitą i zorganizowaną,
- ograniczanie praw i swobód obywatelskich,
- złe gospodarowanie mieniem publicznym,
- recesję gospodarczą,
- wzrastające zadłużenie państwa,
- piractwo i nieposzanowanie praw autorskich,
- wzrost korupcji urzędników,

- bezkarność aferowych „rekinów" i „trucicieli" środowiska naturalnego,
- demagogiczną retorykę polityków i spadek ich wiarygodności,
- dążenia rewindykacyjne byłych właścicieli,
- klerykalizację życia społeczno - politycznego,
- próby ograniczenia tożsamości narodowej i wyznaniowej, uprzedmiotowianie społeczeństwa, arogancję władzy itp.[263]

Można więc przyjąć, iż niezadowolenie społeczeństwa zmienia się w czasie w zależności od rozwoju jego sytuacji (poczucia bezpieczeństwa egzystencjalnego). Przy czym przyzwolenie na wszelkiego rodzaju manipulacje uzdrawiające sytuację wewnętrzną maleje. Wynika to przede wszystkim z rozbieżności między realiami dnia codziennego (rzeczywistością) a oczekiwaniami wynikającymi z obietnic przedwyborczych.

Zjawiska destrukcyjne i ich objawy występują z różnym nasileniem, są bowiem funkcją „impulsów sprawczych", najczęściej wywoływanych niepopularnymi decyzjami władzy lub brakiem skutecznych decyzji. W pierwszym wypadku społeczeństwo odnosi wrażenie, iż jest traktowane instrumentalnie, w drugim - irytują go przejawy niemocy i postępującego bezprawia (anarchizacji).

Zagrożenie dla stabilności wewnętrznej państwa stanowią, oczywiście, tylko te formy niezadowolenia (protestu), które obejmują szerszy krąg społeczeństwa lub są wyrażane przez grupy zawodowe mające znaczenie strategiczne. Do tych ostatnich należą m.in.: górnicy, hutnicy, energetycy, kolejarze itp. Strajk tych grup zawodowych, podobnie jak strajk generalny, może sparaliżować cały kraj i doprowadzić do destabilizacji (sparaliżowania) życia wewnętrznego. W takiej sytuacji trudno podejmować racjonalne decyzje, a każde dyletanctwo może spowodować zaognienie sytuacji i nie kontrolowany jej rozwój.

Na podstawie dokonanej analizy czynników wpływających na stan stabilności wewnętrznej można stwierdzić, iż:

- ograniczenia w zaspokajaniu potrzeb egzystencjalnych grup zawodowych lub szerszych zbiorowości, tzw. środowiskowych grup społecznych, może być

---

[263] S. Dworecki, Od konfliktu do wojny, Wyd. BUWIK, Warszawa 1996., s. 31-33.

traktowane jako potencjalne źródło zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Można przyjąć, iż w przyszłości niezadowolenie społeczeństwa na tle poziomu zaspokajania potrzeb nie przybierze jednak charakteru konfliktotwórczego, zagrażającego stabilności wewnętrznej państwa do tego stopnia, aby skutkowało to zagrożeniem militarnym;

- na tle sprzeczności interesów grup społecznych i etnicznych lub wyznaniowych, może powstać zagrożenie stabilności wewnętrznej państwa, a w skrajnym wypadku - nawet zagrożenie militarne.
- główne partie polityczne (rządzące i opozycyjne) po wejściu Polski do NATO będą najprawdopodobniej zgodne co do strategicznych celów polityki zagranicznej (m.in. wejścia do UE). Wydaje się, że negocjacje związane z przystąpieniem do UE będą napotykały na szereg przeszkód ze strony ugrupowań politycznych preferujących narodowo - chrześcijańskie wartości. Ugrupowania te, dzisiaj nie stanowiące znaczącej siły politycznej, w przypadku załamania gospodarczego lub kryzysu społecznego, mogą w krótkim czasie pozyskać wielu zwolenników i stać się trudną do pokonania barierą na drodze Polski do UE;
- kluczowe reformy zamykające proces transformacji ustrojowej tj. reforma samorządowa, ubezpieczeń społecznych, przemysłu ciężkiego, rolnictwa, służby zdrowia i edukacji będą zapewne wdrażane. wewnętrzny opór „materii" i konieczność uwzględniania wielu sprzecznych interesów różnych środowisk najprawdopodobniej sprawi, że kształt ww. reform będzie odbiegał od oczekiwań społecznych co będzie zapewne źródłem napięć wewnętrznych;
- liberalna polityka ekonomiczna będzie jednym ze źródeł postępu gospodarczego ale będzie również prowadziła do zubożenia dużej części społeczeństwa, która może stać się zapleczem dla tych wszystkich ugrupowań, które preferują inna wizję rozwoju kraju, jak również inna wizję zjednoczonej Europy;

Źródeł zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego Polski należy doszukiwać się także w niedorozwoju gospodarczym, w stosunku do rozwiniętego świata, zarówno sfery realnej jak i sfery regulacji. Idzie tu zwłaszcza o zapóźnienia o charakterze strukturalnym, techniczno – technologicznym i organizacyjnym. Są to przede wszystkim:

- przestarzała struktura gospodarki;
- niedostateczne tempo w wytwarzania produktów technologicznie intensywnych, czy też przetworzonych artykułów rolno-spożywczych, na które popyt zagraniczny rośnie w największym stopniu;
- dość słaba dynamika procesów prywatyzacyjnych, zwłaszcza dotyczących sektorów „problemowych";
- zdominowanie polityki makroekonomicznej przez politykę duszenia inflacji, co ogranicza zastosowanie innych instrumentów wspierania produkcji i eksportu[264].

Unikając powtórzeń w kompleksowej prezentacji, wewnętrzne źródła zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego Polski[265] można pogrupować w kilku najważniejszych - jak się wydaje - obszarach wiążących się z:

- wyborem dróg rozwoju gospodarczego;
- transformacją ustrojową;
- rynkiem (rynkowym systemem funkcjonowania gospodarki);
- możliwościami reprodukcji rozszerzonej;
- problemami techniczno-organizacyjnymi i technologicznymi;
- brakiem dostatecznych środków na sferę dostarczania dóbr publicznych.

Wymienione problemy rozwoju sytuacji wewnętrznej znajdują odzwierciedlenie w potrzebie realizacji całego szeregu, takich zadań jak:

- zakończenie procesu prywatyzacyjnego;
- zakończenie procesu przekształceń strukturalnych w ważniejszych gałęziach przemysłu tj.: węglowym, hutnictwie, obronnym, naftowym;
- opracowanie i wdrożenie programu modernizacji rolnictwa;
- dokończenie transformacji systemowej;
- podniesienie nakładów na szkolnictwo i badania naukowe;

---

[264] Chodzi przede wszystkim o wysoką stopę procentową ustanowioną przez NBP, która o 10 punktów procentowych przewyższa stopę inflacji. Szerzej na ten temat w dalszej części opracowania.

[265] Por. Bariery i zagrożenia gospodarcze dla systemu obronnego Polski, „Materiały i Studia", IEO WS-0, nr 8(26), AON, Warszawa 1994.

- dojście, a następnie utrzymanie w trendzie kilku, kilkunastoletnim wzrostu gospodarczego na poziomie 6-8%;
- stworzenie dogodnych warunków dla inwestycji krajowych i zagranicznych, jako podstawowego elementu walki z bezrobociem i rozwoju kraju;
- stworzenie programu ochrony biologicznej;
- stworzenie spójnego systemu obronnego, tak w sferze doktrynalnej, jak i realizacyjnej;
- dopasowanie potencjału gospodarczo-obronnego do możliwości jego wykorzystania oraz skali zagrożeń;
- dostosowanie potencjału gospodarczo-obronnego do zasad gospodarki rynkowej;
- pełne przystosowanie struktur polskich sił zbrojnych do współdziałania z armiami sojuszniczymi;
- zwiększenie wydatków na zakup sprzętu i uzbrojenia wojskowego.

3.2. Ocena zagrożeń i barier kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski z punktu widzenia wymagań strategii obronnej

Zagrożenia i bariery kształtowania bezpieczeństwa kraju w sposób najbardziej syntetyczny znajduje odzwierciedlenie w ograniczeniach tworzenia PKB. Znajdują one swoją pierwotną przyczynę w zapóźnieniach rozwojowych polskiej gospodarki w stosunku do gospodarek krajów rozwiniętych, a wyrażają się w dysproporcjach struktury tworzenia PKB. Jako takie mogą być one jednym z istotnych **źródeł zagrożeń** bezpieczeństwa ekonomicznego Polski współtworząc **gospodarczy potencjał zagrożeń** przez który należy rozumieć skalę (poziom, rozmiary) odstępstw makrostruktury produkcji polskiej gospodarki w okresie transformacji od przyjętej za normę makrostruktury typowej dla gospodarki rynkowej[266].

---

[266] Takie stanowisko przyjmuje m. in. Adam Lipowski; zob.: A. Lipowski, Zmiany w strukturze tworzenia PKB w Polsce w okresie transformacji 1990-97/98. Analiza i ocena, w: „Ekonomista" 1999 r., nr 5, s. 565 i następne.

Istnienie dużego dystansu i zbyt powolne zbliżanie się do struktury tworzenia PKB charakterystycznej dla gospodarek rozwiniętych, a zwłaszcza krajów UE, wyczerpuje znamiona ujęte w **kryteriach identyfikacji zagrożeń** bezpieczeństwa ekonomicznego, ponieważ skutkują utratą zdolności rozwojowych (w pożądanym tempie) i pogorszeniem pozycji polskiej gospodarki w międzynarodowym podziale pracy.

Ze względu na problemy klasyfikacyjne, w prowadzonych analizach zmierzających do określenia zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego Polski wynikających ze struktury gospodarki w latach 90- tych, uwzględniane będą trzy dziedziny działalności (sekcji) PKB: rolnictwa, przemysłu oraz usług (rynkowych), a konkretnie: handlu i tzw. usług finansowo-biznesowych[267]. W nazewnictwie Europejskiej Klasyfikacji Działalności (EKD) usługi finansowo-biznesowe obejmują sekcję J „pośrednictwo finansowe" oraz sekcję K „obsługa nieruchomości i firm"[268]. Stąd też rozpatrywana struktura tworzenia PKB nie jest kompletna, gdyż zawiera tylko wybrane dziedziny działalności (sekcje)[269]. Tym niemniej daje ona wystarczający obraz skali niedopasowania struktury gospodarki do przyjętego wzorca.

Analiza obejmująca lata dziewięćdziesiąte została podzielona na dwa okresy 1990-92 (I etap transformacji) i 1993-98 (II etap transformacji). Analizę uzupełniają niektóre dane prognostyczne wyznaczające perspektywę początku XXI w.

Podział na te dwa okresy jest podyktowany różnym poziomem aktywności gospodarczej w każdym z nich. W okresie pierwszym, często zwanym „recesją transformacyjną"[270], zmalała aktywność, gospodarcza typowa dla PRL, kiedy to

---

[267] Obejmują one usługi bankowe, kapitałowe, ubezpieczeniowe oraz szeroki asortyment usług świadczonych firmom.

[268] Autor artykułu Adam Lipowski przytacza następujące dookreślenia klasyfikacyjne: Sekcja „obsługa nieruchomości i firm" zawiera również dział (73) - „prowadzenie prac badawczo-rozwojowych" (B + R), który z kolei dzieli się na badania podstawowe, badania stosowane oraz badania eksperymentalne. Badania podstawowe oraz (w dużej części) badania stosowane mają na ogół charakter nierynkowy. Z reguły rynkowe są natomiast tzw. prace wdrożeniowe, które nie są zaliczane do przyjętej przez EKD działalności B + R, a tym samym sekcji K, a ich wartość zalicza się do wartości produkcji innych sekcji. Tym samym sekcja K jest wybitnie niejednorodną, gdyż dzieli się na część typowo rynkową i nierynkową.

[269] Odrębnego potraktowania wymaga komplet pozostałych usług rynkowych (czyli poza handlem i usługami finansowo-biznesowymi, także sekcja H „hotele i restauracje", sekcja I „transport, magazynowanie i łączność" oraz sekcji O „pozostała działalność usługowa...", a także usług nierynkowych (administracja publiczna i obrona narodowa, edukacja, ochrony zdrowia i opieki socjalnej).

[270] Termin ten zaproponował J. Kornai; nie jest on właściwy, ponieważ słowo „recesja" ma konotacje związane z normalnym cyklem koniunkturalnym w gospodarce rynkowej, natomiast nie ma nic wspólnego z tym, co się działo w gospodarce Polski w I etapie transformacji.

generalnie „przeceniano" produkcję pochodzącą z aparatu wytwórczego powstałego w poprzednim systemie. Okres drugi, nazwano „okresem zdrowego wzrostu", w którym aktywność gospodarcza wykazywała już cechy odnowienia w rodzących się warunkach rynkowych, zaś zwiększającą się produkcję można było zweryfikować przez popyt (w przeciwieństwie do jej wzrostu w PRL).

Zmiany struktury wewnętrznej PKB stanowią odbicie różnic w tempie wzrostu poszczególnych jego części składowych. Badanie kierunku zmian tej struktury oznacza więc badanie relatywnych stóp wzrostu elementów składowych PKB w stosunku do stopy wzrostu PKB i w stosunku do siebie. Dlatego zmiany w strukturze wewnętrznej PKB trzeba analizować w ujęciu woluminarnym[271].

Współczesna struktura polskiej gospodarki, pomimo dokonujących się zmian, wyrosła ze struktury odziedziczonej po PRL i jest w pewnym zakresie posiada jej wady. Jednak ocena jej struktury gospodarki PRL według porównywalnych kryteriów napotyka poważne trudności metodologiczne i statystyczne. Była to typowa gospodarka ograniczona przez wielkość zasobów, pomimo istnienia dość znacznego obszaru własności prywatnej w porównaniu do innych krajów realnego socjalizmu. Do cech charakterystycznych systemu gospodarczego PRL należał brak funkcjonalnych sprzężeń między trzema kluczowymi kategoriami ekonomicznymi: preferencjami konsumentów, efektywnym popytem a podażą. Tak więc struktura rzeczowa popytu była dwojako zdeformowana: bezpośrednio w strukturze wewnętrznej popytu oraz pośrednio - wskutek nadmiernych jego rozmiarów globalnych[272]. Ponadto struktura rzeczowa podaży nie była dostosowana nawet do zniekształconej już struktury popytu efektywnego, ponieważ istniała chroniczna nierównowaga w sferze produkcji i nie było barier popytu finalnego.

Na skutek podwójnej destrukcji sprzężeń popytowo - podażowych produkcja w PRL podlegała zniekształceniom strukturalnym i w swoim wymiarze strukturalnym - była specyficzną kategorią techniczno-statystyczną[273]. Można (z pewnymi

---

[271] Niezależnie od komplikacji związanych z przyjęciem odpowiednich relacji cen jako bazowych.

[272] Zob.: A. Lipowski, Zmiany w strukturze tworzenia PKB w Polsce w okresie transformacji 1990-97/98. Analiza i ocena, w: „Ekonomista" 1999 r., nr 5, s. 568.

[273] Zob.: A. Lipowski, Zmiany w strukturze tworzenia PKB w Polsce w okresie transformacji 1990-97/98. Analiza i ocena, w: „Ekonomista" 1999 r., nr 5, s. 568.

zastrzeżeniami) powiedzieć, że jedynie eksport na rynki krajów zachodnich w przybliżeniu odpowiadał kryterium rynkowo - konkurencyjnemu[274].

Ze względu na wskazane przyczyny struktura rodzajowa produkcji PRL musiała więc odbiegać od struktury, którą kształtowałyby warunki rynkowe. Dotyczyło to zarówno struktury wewnętrznej poszczególnych elementów PKB, jak i struktury tworzenia samego PKB[275]. PKB (DN) liczony przez GUS w okresie PRL nie odpowiadał więc strukturalnie PKB krajów zachodnich[276]. Struktura tworzenia PKB tych krajów może jedynie stanowić podstawę analizy deformacji tej struktury w okresie PRL[277].

Porównywalną do gospodarek rynkowych ocenę struktury tworzenia PKB w Polsce utrudnia ponadto stosowanie do określania wyników gospodarczych w krajach realnego socjalizmu metodologii MPS. Ponadto z punktu widzenia wymaganej porównywalności bardziej miarodajne były ceny (ich relacje) z 1990 r [278], ponieważ w tym czasie już zaczął działać mechanizm rynkowej wyceny efektów działalności gospodarczej. W tej sytuacji koniecznym staje się przyjęcie metodologii i wyników uzyskanych przez odpowiednich specjalistów[279]. Ze względu na zastosowanie jednolitych kryteriów do oceny zmian struktury polskiej gospodarki przyjąć należy szacunki poczynione (tabela 43) przez A. Lipowskiego[280]. Dowodzą one deformacji struktury gospodarki i czasowych zapóźnień rozwojowych polskiej

---

[274] Piszemy „z zastrzeżeniem", ponieważ obowiązujący wówczas system kursowo - dotacyjny zniekształcał rzeczywiste wyniki eksportu dolarowego.

[275] PKB traktujemy jako miernik rozmiarów produkcji dóbr i usług, a nie jako miernik dobrobytu, dlatego pomijamy wszelkie komplikacje związane z uwzględnieniem w PKB niemierzalnych elementów działalności gospodarczej.

[276] Oczywiście, szczegółowa struktura wewnętrzna PKB poszczególnych krajów zachodnich też nie jest jednakowa, lecz różnice ujawniają się zasadniczo w analogicznym (tj. rynkowym) mechanizmie alokacji, podczas gdy w Polsce było zupełnie inaczej.

[277] Tamże, s. 569.

[278] W okresie 1986-90 ceny przemysłu rosły przeszło 2-krotnie szybciej niż ceny rolnictwa, zaś ceny sfery niematerialnej - 1,8 razy szybciej; Zob.: A. Lipowski, Zmiany...; wyd. cyt., s. 568

[279] Zasadniczy rachunek będzie obejmował udział w PKB: rolnictwa, przemysłu i handlu, a poza tym rachunkiem pozostaje łączność (telekomunikacja) oraz usługi „finansowo-biznesowe", ze względu na trudności określenia jednolitych danych. Pomijane są też usługi nierynkowe (administracja publiczna i obrona narodowa, edukacja, ochrona zdrowia i opieka socjalna).; Tamże, s. 573.

[280] Do oceny deformacji struktury gospodarki A. Lipowski przyjął określoną metodę. Jej punkt wyjścia stanowią okresy, w których kraje o gospodarce rynkowej osiągnęły poziom PKB na jednego mieszkańca równy osiągniętemu w Polsce w końcu lat osiemdziesiątych. Uśredniona struktura tworzenia PKB kilku reprezentatywnych krajów zachodnich, z tych okresów, stanowi wzorzec do którego porównywana jest struktura polskiej gospodarki (od którego oceniane są odchylenia występujące w polskiej gospodarce).

gospodarki początku lat dziewięćdziesiątych, co znajdowało wyraźne odzwierciedlenie we wpływie na rozwój polskiej gospodarki w okresie lat przełomu XX i XXI wieku.

Według obliczenia przedstawionego przez A. Lipowskiego[281], PKB według siły nabywczej na 1 mieszkańca w Polsce w końcu lat osiemdziesiątych kształtował się na poziomie ok. 6000 USD w cenach z 1990 r., albo ok. 6500 USD w cenach z 1992 r

Tabela 52

Wybrane elementy struktury tworzenia PKB w Polsce w drugiej połowie lat osiemdziesiątych (dane uśrednione)

Dziedziny działalności	Udział wartości dodanej brutto w PKB (%)	
	w cenach z 1990 r.	w cenach z 1992 r.
Rolnictwo	7,0	6,7%
Przemysł	50,0	44,8%
Handel	10,7	9,8%
Usługi „finansowo-biznesowe"	2,5	-

Źródło: A. Lipowski, Zmiany w strukturze tworzenia PKB w Polsce w okresie transformacji 1990-97/98. Analiza i ocena, w: „Ekonomista" 1999 nr 5, s. 573.

Przyjmując jako układ odniesienia makrostrukturę zachodnioeuropejską, należy stwierdzić, że jej odpowiednik statystyczny w PRL charakteryzowały:

- relatywnie skromniejszy udział produkcji rolniczej (o 6 - 7 % PKB);
- znacznie bardziej rozbudowana produkcja przemysłowa (o 12 - 16 % PKB);
- ogromnie zacofany stan sfery usług rynkowych (poza handlem)[282].

Nadmierne rozmiary udziału przemysłu i niedorozwój usług rynkowych miał swoje źródła w priorytetach inwestycyjnych w PRL, wynikających z dogmat prymatu produkcji materialnej i samowystarczalności zaopatrzeniowo-militarnej[283]. *„Można więc powiedzieć, że w makrostrukturze produkcji PRL pozostawiła po sobie z jednej strony balast w postaci przerośniętego przemysłu, a z drugiej - pustkę w postaci*

---

[281] Podstawą obliczenia bazowego PKB końca lat osiemdziesiątych była oszacowana w 1999 r. w ZBSE GUS PAN wielkość PKB na 1 mieszkańca w 1990 r. (w cenach z 1990 r. według siły nabywczej).
[282] Tamże, s. 577.
[283] [zob. np. J. Gajdar 1999]

śladowych usług rynkowych, znacznie zredukowanego rolnictwa i w pewnym stopniu handlu"[284].

Okazuje się więc, że deformacje ujawnione w poprzednim rachunku nie są wynikiem odpowiedniego doboru określonych parametrów cenowych, lecz stanowią obiektywne odzwierciedlenie dewiacji strukturalnych w ujęciu woluminamym tej gospodarki[285].

Z przeprowadzonej analizy można więc wnioskować, że w makrostrukturze produkcji gospodarki PRL było wiele paradoksów. Pod względem wielkości produkcji przemysłu w strukturze PKB wyprzedziła kraje wysoko rozwinięte (w szczytowym okresie relatywnych rozmiarów ich przemysłu), zaś pod względem stosunkowo niskiej skali rolnictwa ma ona wiele wspólnego z krajami wysoko rozwiniętymi (w późniejszym okresie ich rozwoju). Niski poziom systemu usług rynkowych w gospodarce PRL stanowił ewenement nawet wśród najniżej rozwiniętych krajów świata. Potwierdza to tezę, że gospodarka PRL (i zapewne pozostałych krajów realnego socjalizmu) stanowiła odrębną klasę gospodarki - źle rozwiniętej w stosunku do gospodarki rozwiniętej.

W I etapie transformacji w strukturze wewnętrznej PKB zaszły istotne przekształcenia. Były one wywołane zasadniczymi zmianami warunków popytu i podaży, spowodowanymi reformą deflacyjną i liberalizacyjną początkujących przekształcenia systemowe, które zmieniały logikę alokacji zasobów[286]. Dlatego I etap transformacji można określić jako okres urealnienia się podstawowych wielkości ekonomicznych pod wpływem racjonalizacji struktury rzeczowej popytu[287]. 580 W stosunku do okresu PRL poważnie zmieniła się sektorowa struktura cen. Zmalały względne ceny produkcji rolnej i przemysłu, wzrosty zaś ceny usług 581

---

[284] A. Lipowski, Zmiany w strukturze tworzenia PKB w Polsce w okresie transformacji 1990-97/98. Analiza i ocena, w: „Ekonomista" 1999 r., nr 5, s. 578.

[285] Obliczenia przeprowadzone przez zespół ZBSE pod kierunkiem L. Zienkowskiego, dotyczące wybranych elementów struktury tworzenia PKB za lata 1985-89 w cenach z 1992 r. wykazują, że w badanym okresie udział rolnictwa w PKB wynosił (średnio) 7,3% i przemysłu 41,9% oraz handlu 9,9%.; Por.: Nowy szacunek PKB... 1999.

[286] Pierwszą historycznie znaczącą reformą liberalizacyjną była ustawa o działalności gospodarczej (z 1988 r.) rządu M.F. Rakowskiego. Nie mogła ona wówczas przynieść odczuwalnych rezultatów z uwagi na inne uwarunkowania typowe dla systemu PRL.

[287] A. Lipowski przez urealnienie się wielkości ekonomicznych rozumie proces „przeceny" według urynkowionych relacji cen produkcji pochodzącej z potencjału wytwórczego zainwestowanego w okresie PRL.

Efektem programu deflacyjnego było natomiast osiągnięcie w latach 1990-91, po raz pierwszy od 40 lat, trwałego zrównoważenia rynku dóbr konsumpcyjnych, zaopatrzeniowych i inwestycyjnych, a dzięki temu wyeliminowanie chronicznych niedoborów towarów.

Reformy te w sumie oznaczały odrzucenie obowiązujących w PRL planistycznych priorytetów strukturalnych, a zwłaszcza priorytetu produkcji materialnej, priorytetu produkcji antyimportowej (z pewnym zastrzeżeniem) oraz priorytetu taniej żywności[288]. Ponadto do zmian warunków popytu przyczyniły się też czynniki zewnętrzne, w tym upadek RWPG, ZSRR i Układu Warszawskiego. Te wydarzenia przyspieszyły ostateczne zaniechanie produkcji eksportowej (cywilnej i zbrojeniowej) określonej przesłankami politycznymi.

W tym czasie zmieniła się logika kształtowania struktury gospodarki, w której o decyzjach alokacyjnych przesądzały funkcjonalne sprzężenia między preferencjami konsumentów i efektywnym popytem a podażą.

Należy zaznaczyć, że I etap reformowania systemu gospodarczego realizowano przed zasadniczą zmianą ram instytucjonalnych, kiedy to w sektorze pozarolniczym ciągle przeważały instytucje pochodzące z PRL (własność państwowo-samorządowa).

Tabela 53

Zmiany w wybranych elementach struktury tworzenia PKB w Polsce 1985/89 i 1991 (ceny stałe)

Dziedziny działalności	Udział wartości dodanej brutto w PKB (%)	
	1985/1989	1991
Rolnictwo	7,0	8,1
Przemysł	50,0	38,9
Handel	10,7	15,1
Usługi finansowo-biznesowe	2,5	4,0

Źródło: A. Lipowski, Zmiany w strukturze tworzenia PKB w Polsce w okresie transformacji 1990-97/98. Analiza i ocena, w: „Ekonomista" 1999 r., nr 5, s. 582.

[288] W sferze doktrynalnej nie zostały zanegowane całkowicie zasady samowystarczalności surowcowo-żywnościowej praktykowanej w okresie PRL [A. Lipowski 1997].

Zmiany w wybranych elementach struktury tworzenia PKB w pierwszym okresie transformacji zachodziły przy malejącym statystycznie PKB w stosunku do 1989 r. Tym samym analizowane zmiany tych makroproporcji wynikały z różnej dynamiki wzrostu wartości dodanej brutto rolnictwa, przemysłu, handlu i usług rynkowych względem dynamiki PKB. Analiza nowej struktury tworzenia PKB (tabela 44) dowodzi, że w badanym okresie:

- zwiększył się udział w PKB wartości dodanej brutto rolnictwa;
- znacznie zmniejszył się udział wartości dodanej brutto przemysłu w PKB;
- zwiększenie udziału w PKB wartości dodanej brutto handlu;
- wzrósł udział w PKB wartości dodanej brutto usług finansowo-biznesowych[289];

Oceniając odchylenia struktury tworzenia PKB od wzorca, jakim jest struktura gospodarki wybranych krajów zachodnich – w oparciu o metodę Adama Lipowskiego - PKB na l mieszkańca (w cenach z 1990 r., według siły nabywczej) w Polsce w 1991 r., wyniósł 4950 USD[290]. Taki zaś poziom „wzorcowe" rozwinięte kraje zachodnie osiągnęły pod koniec lat pięćdziesiątych, a kraje słabiej rozwinięte na początku lat siedemdziesiątych.

Tabela 54

Porównanie elementów struktury tworzenia PKB w Polsce w 1991 r. oraz w 6 krajach Europy Zachodniej w okresie porównywalnym statystycznie

Dziedziny działalności	Udział wartości dodanej brutto w PKB (%)		
	Francja (1952), Austria (1954/55), Włochy (1957/58), Hiszpania (1963), Grecja (1968/69), Portugalia (1970)	Polska (1991)	Odchylenia (Polska)
Rolnictwo	17,9	7,7	- 10,2
Przemysł	33,7	34,7	+ 1,0
Handel	11,4	13,8	+ 2,4
Usługi finansowo-biznesowe	6,6	5,5	- 1,1

Źródło: A. Lipowski, Zmiany w strukturze tworzenia PKB w Polsce w okresie transformacji 1990-97/98. Analiza i ocena, w: „Ekonomista" 1999 r., nr 5, s. 584.; Szacunek własny.

---

[289] Było to spowodowane żywiołowym rozwojem usług rynkowych w bankowości, sferze nieruchomości, informatyce, reklamie itp. (przy regresie w sferze B+R); Zob.: A. Lipowski, Zmiany w strukturze tworzenia PKB w Polsce w okresie transformacji 1990-97/98. Analiza i ocena, w: „Ekonomista" 1999 r., nr 5, s. 583.

[290] Tamże, s. 583.

Z danych zawartych w tabeli można wnioskować, że udział rolnictwa w PKB w I etapie transformacji w relacji do krajów Zachodniej Europy wykazuje spadek (w 1991 r. różnica między udziałami wyniosła przeszło 10% PKB, podczas gdy w latach 1985-89 przeszło 7,0% PKB). Do zbliżenia się struktur przemysłowych doszło przede wszystkim dzięki odrzuceniu balastu produkcji rynkowo zbytecznej. Nie była to zatem głęboka restrukturyzacja, lecz bierne dostosowanie sprzedaży do urealnionego popytu o zracjonalizowanej strukturze rzeczowej. Redukcji tej nie towarzyszyło bowiem należyte ograniczenie potencjału produkcyjnego, co umożliwiałoby początek autentycznej restrukturyzacji opartej na modernizacji majątku i nowej technologii prowadzących do wzrostu międzynarodowej konkurencyjności. W tym okresie dopiero rozpoczął się proces zakładania nowych firm przez kapitał prywatny wykorzystujący relatywnie „młode wyposażenie" techniczne.

Całkowite odwrócenie makroproporcji nastąpiło natomiast w przypadku handlu, który znacznie zwiększył swój udział w PKB i dlatego udział ten byt wyższy niż ówczesny zachodnioeuropejski. Osiągnięto to w następstwie żywiołowej ekspansji handlu detalicznego dzięki jego liberalizacji w okresie 1989-90 i małej prywatyzacji z lat 1990-91. Trudno jednoznacznie skomentować proporcje udziałów w odniesieniu do usług finansowo-biznesowych, gdyż udziały te w Europie Zachodniej były wówczas w statystykach OECD istotnie zaniżone, a dane dla Polski są jedynie własnym szacunkiem i należy je traktować jako dane przybliżone.

Wyraźne zmiany w elementach struktury tworzenia PKB w II etapie transformacji (1993-98). Po wprowadzeniu w I etapie transformacji reformy deflacyjnej i liberalizacyjnej, uwarunkowania zmian strukturalnych w II etapie określały reformy instytucjonalne, które powinny wykreować nowe, właściwe dla dojrzałej gospodarki rynkowej. Chodziło tu w szczególności o:

- prywatyzację sektora realnego i finansowego;
- rozwój sektora finansowego (system bankowy i rynek kapitałowy);
- rozwijanie przedsiębiorczości i konkurencji.

W każdej z tych sfer w latach 1993 - 98 odnotowano postęp, jednakże nie odpowiadał on potrzebom wywołanym koniecznością zwiększenia międzynarodowej konkurencyjności, zwłaszcza w perspektywie zniesienia większości ceł na wyroby przemysłowe i wejścia Polski do Unii Europejskiej. Mimo wspomnianych okoliczności, w 1993 r. niewątpliwie rozpoczął się zdrowy wzrost. Osiąganie wysokich wskaźników tego wzrostu gospodarczego w latach 1994-97 gospodarka zawdzięcza spontanicznemu rozwojowi nowego sektora prywatnego oraz coraz większemu udziałowi kapitału zagranicznego w gospodarce.

Z punktu widzenia strukturalnego zmiany w PKB musiały więc wynikać z różnic w tempie wzrostu wartości dodanej brutto poszczególnych sekcji PKB (tabela 55 i 56).

Tabela 55

Dynamika PKB w Polsce w latach 1993-97 - ceny stałe

Dziedziny działalności	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1988**
	rok poprzedni =100					
PKB	103,8	105,2	107,0	106,0	106,8	104,8
Rolnictwo	107,0	84,9	110,4	102,4	101,1	105,9
Przemysł	108,6	110,3	110,4	107,6	110,3	104,3
Handel	105,8	98,5	105,0	106,1	108,1	
Pośrednictwo finansowe	129,1	202,1	121,4	111,3	102,9	
Obsługa nieruchomości i firm	101,5	106,9	105,8	100,9	99,3	

Źródło: Rocznik Statystyczny 1998, s. 513.

Tabela 56

Zmiany w elementach struktury tworzenia PKB w Polsce w latach 1992-97 - ceny stałe

Dziedziny działalności	Udział sekcji w wartości dodanej brutto ogółem						
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1988*
Rolnictwo	8,6	8,8	7,2	7,4	7,2	6,9	4,8
Przemysł	29,6	31,1	32,7	33,8	34,4	35,6	27,6
Handel	16,5	16,9	15,9	15,8	16,2	16,2	20,3
Pośrednictwo finansowe	0,4	0,5	0,9	1,1	1,1	1,0	1,4
Obsługa nieruchomości i firm	7,8	7,7	7,8	7,6	7,4	7,3	13,1

Obliczenia własne na podstawie: Rocznik Statystyczny 1998, s. 541 Rocznik Statystyczny 1999, s. 544.

Z przytoczonych danych (tabela 46, 47) widać, że w badanym okresie:

- wyraźnie zmniejszył się udział w PKB wartości dodanej brutto rolnictwa wskutek absolutnego jej spadku (o 5,5%);
- wartość dodana brutto przemysłu wyraźnie zwiększyła swoją wagę w PKB wskutek tego, że dynamika jej wolumenu znacznie wyprzedziła dynamikę wolumenu PKB;
- wartość dodana brutto handlu wykazała spadek udziału w PKB, gdyż dynamika jej wolumenu była nieco niższa od dynamiki wolumenu PKB; wobec tego jednak, iż tendencja ta nie była znacząca, można w zasadzie mówić o stabilizacji udziału tej sekcji w PKB;
- największą dynamiką absolutną wykazała się wartość dodana brutto pośrednictwa finansowego, dzięki czemu jego waga w PKB silnie wzrosła;
- dynamika wartości dodanej brutto obsługi nieruchomości i firm pozostała poniżej dynamiki PKB, przez co obniżył się udział tej sekcji w PKB (było to skutkiem regresu w pracach naukowo-badawczych, którego nie mogły zniwelować dynamicznie rozwijające się usługi biznesowe).

Do oceny gospodarczego potencjału zagrożeń w tej dziedzinie posłuży skala odchyleń struktury tworzenia PKB w Polsce w stosunku do przyjętego wcześniej wzorca. Tym wzorcem są kierunków zmian w strukturze tworzenia PKB sześciu wybranych krajach Europy Zachodniej, w porównywalnym okresie pod względem wielkość PKB na l mieszkańca według siły nabywczej.

Wielkość PKB na l mieszkańca (w cenach z 1990 r., według siły nabywczej) w Polsce w badanym okresie kształtowała się od 5060 USD w 1992 r. do około 6660 USD w 1997 r[291]. Na podstawie danych OECD zostały określone lata, w których PKB na l mieszkańca był w wybranych krajach europejskich najbliższy poziomowi PKB w Polsce w 1992 r. i 1997 r. We Francji był to rok 1952/53 (5100 USD) i 1958 (6800 USD), w Austrii - 1955 (5140 USD) i 1960/61 (6600 USD), we Włoszech - 1958 (5080 USD) i 1962/63 (średnio 6600 USD), w Hiszpanii - 1963 (5000 USD) i 1968/69 (średnio 6570 USD), w Grecji - 1969 (5170 USD) i 1974 (6550 USD), w Portugalii - 1970 (5020 USD) i 1978 (6600 USD)[292]. Procentowy udział (w cenach stałych) badanych dziedzin w PKB w określonych latach zawiera tabela 8. Na tej podstawie można ustalić kierunki zmian w wybranych elementach struktury tworzenia PKB w badanych krajach Europy Zachodniej w ujęciu woluminarnym w okresie porównywalnym z Polską z okresu 1992-97.

Tabela 57

Zmiany w elementach struktury tworzenia PKB w 6 krajach Europy Zachodniej w okresie statystycznie porównywalnym z Polską z okresu 1992-97 - ceny stale, dane uśrednione

Dziedziny działalności	Udział wartości dodanej brutto w PKB (%)	
	Francja (1952/53-58), Austria (1955-60/61), Włochy (1958-62/63), Hiszpania (1963-68/69), Grecja (1969-74), Portugalia (1970-78)	
	rok początkowy	rok końcowy
Rolnictwo	14,4	11,9
Przemysł	30,3	33,0
Handel	10,3	10,7
Usługi finansowo-biznesowe	7,1	7,2

Źródło: A. Lipowski, Zmiany w strukturze tworzenia PKB w Polsce w okresie transformacji 1990-97/98. Analiza i ocena, w: „Ekonomista" 1999 r., nr 5, s. 588.

---

[291] Obliczone na podstawie wielkości bazowej PKB w 1990 r. i oficjalnych wskaźników dynamiki wolumenu PKB na l mieszkańca w latach 1991-97 *Rocznik Statystyczny* [1998].

[292] Zob.: A. Lipowski, Zmiany w strukturze tworzenia PKB w Polsce w okresie transformacji 1990-97/98. Analiza i ocena, w: „Ekonomista" 1999 r., nr 5, s. 587.

Tendencje zmian w strukturze PKB w Polsce są podobne do zmian w krajach zachodnich w odpowiednim czasie. Te zmiany charakteryzowała:

- dezagraryzacja - względny spadek w strukturze tworzenia PKB we wszystkich badanych krajach wartości dodanej brutto rolnictwa;
- industrializacja - względny wzrost udziału przemysłu;
- niejednoznaczne tendencje w sferze handlu i szczególnie usług rynkowych.

Tabela 58

Odchylenia elementów struktury tworzenia PKB w Polsce z okresu 1992-97 w stosunku do 6 krajów Europy Zachodniej w okresie porównywalnym statystycznie

Dziedziny działalności	Odchylenia udziału wartości dodanej brutto w PKB (%)		
	rok początkowy	rok końcowy	
	1992	1997	1988
Rolnictwo	- 5,8	- 5,0	- 7,1
Przemysł	-0,7	+ 2,6	- 2,4
Handel	+ 6,2	+ 5,5	+ 9,6
Usługi finansowo-biznesowe	+ 1,1	+ 1,1	+ 7,3

Źródło: A. Lipowski, Zmiany w strukturze tworzenia PKB w Polsce w okresie transformacji 1990-97/98. Analiza i ocena, w: „Ekonomista" 1999 r., nr 5, s. 588.

Porównując tendencje zmian zaobserwowane w Polsce i w większości badanych krajów Europy Zachodniej (na analogicznym statystycznie poziomie rozwoju gospodarczego) należy stwierdzić, że ukształtowana w naszej gospodarce struktura tworzenia PKB w 1997 r. charakteryzuje się bardziej korzystnymi proporcjami, o czym świadczą dodatnie odchylenia udziału przemysłu, handlu i usług finansowo-biznesowych. Te korzystne tendencje w 1988 r. zostały potwierdzone, pomimo kłopotów z porównywalnością wyników dla tego roku.

W 1998 r. doszło do pierwszego, poważniejszego (od 1992 r.) obniżenie tempa wzrostu PKB. To osłabienie dynamiki PKB pod koniec ubiegłego roku należy wiązać

przede wszystkim z kryzysem finansowym w Rosji, który rozpoczął się w sierpniu 1998 r., i spowodował załamanie się eksportu polskiego na tamten rynek. Świadczy o tym silna zbieżność czasowa między kryzysem rosyjskim a początkiem załamania się polskiego eksportu, zaś wtórnie - także popytu krajowego, w następstwie tego załamania[293].

W II etapie transformacji w Polsce wyraźna była dezagraryzacja i industrializacja, podobnie jak w krajach zachodnich. Trudna jest natomiast interpretacja relatywnego wzrostu usług. Ich wzrost był uwarunkowany niską podstawą wyjściową. W 1998 r. doszło do zahamowania zaobserwowanej od 1992 r. tendencji wzrostowej udziału przemysłu w PKB. Jednak istotne odchylenia dodatnie na rzecz udziału usług w tworzeniu PKB w Polsce, w porównaniu do odpowiedniego stadium rozwoju Europy Zachodniej, oznacza, że nasza gospodarka weszła na ścieżkę serwicyzacji.

Teoretyczne i empiryczne argumenty popierające tezę, iż w miarę rozwoju gospodarczego najpierw obniżają się udziały rolnictwa i rosną udziały przemysłu w gospodarce, później spadają udziały przemysłu, zwiększają się natomiast relatywnie usługi (rynkowe)[294] – zawierają prace wielu autorów[295]. Na tej podstawie powstały koncepcje tzw. społeczeństwa postindustrialnego, które wykorzystywano m.in. w formułowaniu długoterminowych prognoz rozwoju gospodarki zachodniej. Znajdują one potwierdzenie we wnioskach do jakich doszedł A. Lipowski, przy zastosowaniu przyjętej przez niego metody. W oparciu o dostępne dane OECD, które obejmują okres 1950-95, ustalił on długookresowe prawidłowości w ewolucji struktury tworzenia PKB[296]. Wskazał on, że w ciągu minionego 45 - lecia w makrostrukturze produkcyjnej badanych krajów Europy Zachodniej wystąpiły następujące zjawiska[297]:

---

[293] Problematyka szczegółowych przyczyn osłabienia dynamiki PKB, a zwłaszcza produkcji przemysłowej w IV kwartale ubiegłego roku, w tym rola tzw. chłodzenia gospodarki, wymaga odrębnej analizy.

[294] W pracy Chenery'ego i Syrquina gospodarkę dzieli się na sektor I, przemysł przetwórczy oraz usługi rynkowe i ogólnospołeczne *(social overhead).*

[295] A. Lipowski w artykule: Zmiany w strukturze tworzenia..., przywołuje dotyczące tego problemu opracowania A. Fishera [1935], J. Fourastie [1949], C. Clarka [1957], S. Kuznetza [1966] i W.W. Rostowa [1960], D. Bella [1975] i H. Cheneiy'ego i M. Syrquina [1986].

[296] Posługiwanie się cenami stałymi w ramach danych OECD (zawartych w *National Accounts)* było możliwe odrębnie w poszczególnych okresach (1950-63; 1964-91; 1983-95), gdyż w każdym z tych okresów stosowane były inne ceny (a więc i ich relacje).

[297] Zob.: A. Lipowski: Zmiany w strukturze tworzenia..., wyd. cyt., s. 589 – 590.

dezagraryzacja, industrializacja, stabilizacja udziału przemysłu w tworzeniu PKB, dezindustrializacja oraz serwicyzacja.

Dezagraryzacja dająca się zaobserwować w całym 45 – leciu stanowi uniwersalną, ponadustrojową prawidłowość strukturalną każdej gospodarki. Wynika to:

- z rolniczego charakteru każdej gospodarki w punkcie startu do rozwoju;
- z naturalnych barier ekspansji produkcji rolniczej (ziemia), która w przeciwieństwie do działów pozarolniczych może w dłuższym czasie wzrastać wyłącznie przez intensyfikację;
- w miarę wzrostu zamożności społeczeństwa - ze stopniowego przesuwania się popytu z dóbr żywnościowych na dobra przemysłowe, a następnie na usługi (rynkowe).

Industrializacja widoczna we wszystkich badanych krajach w okresie, kiedy ich PKB (w cenach z 1990 r., według siły nabywczej) na l mieszkańca zwiększał się od ok. 8000 do ok. 12 000 USD (kraje europejskie wcześniej rozwinięte - Francja, Austria, Włochy) oraz od ok. 3000 do ok. 6000 USD (kraje europejskie później rozwinięte - Hiszpania, Grecja, Portugalii). W punkcie startu każda gospodarka ma niewielki przemysł, który w przeciwieństwie do rolnictwa może ekstensywnie wzrastać[298]. Można zatem powiedzieć, że faza industrializacji oznacza wypieranie z gospodarki sektora rolniczego.

Stabilizacja udziału przemysłu w PKB, która wystąpiła w krajach wcześniej rozwiniętych, gdy PKB na l mieszkańca kształtował się w przedziale 12000 - 15000 USD, zaś w gospodarkach później rozwiniętych - w przedziale 6000 - 8000 USD. Stabilizacja ta oznacza, że gospodarka osiągnęła pułap swego nasycenia przemysłem.

Dezindustrializacja, która rozpoczęła się wtedy, gdy kraje wcześniej rozwinięte osiągnęły PKB na l mieszkańca ok. 15 000 (z wyjątkiem Włoch, gdzie udział przemysłu w PKB wzrastał nieprzerwanie w cały 45-leciu), natomiast później

---

[298] Przykładem wykorzystania ekstensywnego wzrostu przemysłu była gospodarka PRL, która nasyciła kraj przemysłem znacznie ponad rynkowe standardy zachodnioeuropejskie, to jednak z poważnym naruszeniem makroproporcji produkcyjnych.

w krajach później rozwiniętych - ok. 8000 USD. Oznacza to, że nasycenie przemysłem zaczyna się zmniejszać wtedy gdy wypierają go inne bardziej dynamicznie rozwijające się sektory (pozarolnicze)[299].

Serwicyzacja, która wystąpiła w większości badanych krajów wtedy, kiedy rozpoczął się proces dezindustrializacji (przyczyniła się do tego ekspansja usług finansowo - biznesowych, których wzrost odzwierciedla rozwój instytucjonalny infrastruktury rynkowej).

Wydaje się więc, że to właśnie serwicyzacja gospodarki spowodowała początkową stabilizację udziału przemysłu w PKB, a później jego względny spadek.

Z przedstawionych zmian strukturalnych wynika, że tendencję do dezindustrializacji i serwicyzacji gospodarki wykazały relatywnie później rozwinięte kraje Europy Zachodniej, mające stosunkowo niższy PKB na 1 mieszkańca niż kraje wcześniej rozwinięte. W związku z tym można przypuszczać, że gdyby gospodarka Polski miała dalej iść śladem krajów Europy Zachodniej w procesie przemian makrostrukturalnych, to powinna rozpocząć dezindustrializację i autentyczną serwicyzację jeszcze szybciej (pod względem poziomu PKB na 1 mieszkańca) niż później rozwinięte gospodarki zachodnioeuropejskie. Proces transformacji z istoty swej polega bowiem na przyspieszonym, w porównaniu z krajami zachodnimi, przekształceniu się gospodarki w całkowicie rynkową. O początkach tych procesów świadczą wyniki przeprowadzonej analizy.

Przytoczone spostrzeżenia skłaniają do istotnego wniosku: o **związku struktury gospodarki**, wyrażonej proporcjami udziału sektorów w tworzeniu PKB, **z poziomem rozwoju gospodarczego** (określonego poziomem PKB na 1 mieszkańca).

Relatywna dynamika przemysłu w Polsce w II etapie transformacji przebiega nieco szybciej niż kilkadziesiąt lat temu w Europie Zachodniej. Zdaje się to potwierdzać przypuszczenie, że punkt nasycenia gospodarki przemysłem na rzecz serwicyzacji może być w Polsce osiągnięty przy relatywnie niższym PKB na 1 mieszkańca niż to było w Europie Zachodniej. W tym celu musi się rozpocząć

---

[299] Proces ten jest dodatkowo pobudzany przez przerzucanie przez kraje rozwinięte części przemysłu do krajów rozwijających się.

ekspansja takich usług, jak: transport, telekomunikacja, informatyka wraz z ponowną ekspansją pośrednictwa finansowego w miarę szybkiego wzrostu PKB na 1 mieszkańca (powinno to mieć związek z rozwojem sektora funduszy emerytalnych).

Wiodącymi przyczynami dokonujących się zmian w strukturze polskiej gospodarki w analizowanym okresie, były przede wszystkim skutki reform deflacyjnej i liberalizacyjnej. Natomiast po to, ażeby widoczne były owoce zmian w postaci ekspansji produkcji konkurencyjnej w skali międzynarodowej, muszą być przyspieszone reformy instytucjonalno - systemowe. Dotychczasowe efekty produkcyjne (a w tym przekształcenia w makrostrukturze produkcji) ciągle stanowią bowiem w większym stopniu skutki historycznie pierwszych dwóch reform niż zaawansowanych reform instytucjonalno - systemowych. Te reformy powinny także przyczynić się do intensywniejszego rozwoju sfery usług **edukacyjno - naukowo-finansowo - ubezpieczeniowych, informacyjnych i telekomunikacyjnych**[300]. Może to spowodować w przyszłości ustabilizowanie udziału przemysłu, a następnie rozpoczęcie procesu dezindustrializacji. Byłby to dowód, że gospodarka Polski osiągnęła już strukturalną dojrzałość podobną do rozwiniętych krajów Europy Zachodniej.

Podsumowując rozważania dotyczące **gospodarczego potencjału zagrożeń** umiejscowionego w strukturze gospodarki, należy stwierdzić że dokonujące się w tej dziedzinie zmiany prowadzą do jego **pomniejszenia**. Ta korzystna tendencja przejawia się poprzez procesy prowadzące do upodobniania się struktury tworzenia PKB do analogicznej struktury krajów Europy Zachodniej. Bezwzględne pomniejszenie gospodarczego potencjału zagrożeń w strukturze gospodarki, **ograniczy** zagrożenia bezpieczeństwa gospodarczego Polski, polegające na możliwości **utraty zdolności gospodarki do rozwoju**.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa ekonomicznego Polski wynikają również z międzynarodowych stosunków gospodarczych, które to oprócz korzyści płynących z międzynarodowego podziału pracy i międzynarodowego obrotu gospodarczego, kreują także zewnętrzny potencjał zagrożeń gospodarczych. Może być on określany

---

[300] A. Lipowski: Zmiany w strukturze tworzenia..., wyd. cyt., s. 594.

na różnych poziomach, a także w różnych układach podmiotowych i przedmiotowych. Najbardziej ogólnym sygnałem pojawienia się źródeł i potencjału istotnych zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego Polski jest brak równowagi w wymianie gospodarczej z zagranicą (deficyt), a także jej struktura.

Przejawem powstania zewnętrznego potencjału zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego kraju jest deficyt obrotów bieżących bilansu płatniczego kraju na poziomie uznanym za niebezpieczny (czyli takim, który może wywołać negatywne skutki w gospodarce ujęte w kryteriach identyfikacji zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego). Powstanie i utrzymywanie się tego deficytu na poziomie uznanym za niebezpieczny najczęściej jest rezultatem nieodpowiedniego przebiegu wewnętrznych procesów rozwojowych i sytuacji gospodarczej, a także przejawem niewłaściwego bądź nieskutecznego kształtowania stosunków gospodarczych z zagranicą.

Przyczyny mogą tkwić także w kształtowaniu się uwarunkowań zewnętrznych, a zwłaszcza w przebiegu koniunktury gospodarczej w krajach zewnętrznego otoczenia gospodarczego a także w pojawianiu się ograniczeń i barier wymiany na rynkach zagranicznych.

Kwestie deficytu obrotów bieżących stały się przedmiotem zainteresowania współczesnej teorii ekonomii i praktyki polityki gospodarczej ze względu na skutki jakie wywołuje. Przekroczenie bezpiecznych wielkości deficytu obrotów bieżących uważa się jest za jedną z przyczyn kryzysów finansowo - walutowych[301]. Dlatego długookresowe przekroczenie bezpiecznej wielkości deficytu obrotów bieżących może być groźne dla gospodarki. Zawężając rozpatrywanie tego zjawiska tylko do obszaru finansów, to powstaje ono najczęściej na skutek braku spójności między polityką fiskalną, pieniężną i kursową.

---

[301] Kryzysy o takim charakterze wystąpiły w krajach Azji Południowo – Wschodniej, w niektórych krajach Ameryki i Rosji.

3.3. Postulowany model kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski z punktu widzenia wymagań strategii obronnej

Sformułowanie zasad funkcjonowania oraz obszaru oddziaływania postulowanego modelu kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego z punktu widzenia strategii obronnej powoduje konieczność odwołania się do szeregu procedur. Przyjęcie procedur postępowania w procesie konstruowania tegoż modelu będzie rzutować na jego zakres, relacje zachodzą wewnątrz niego oraz produkt finalny, którym będzie zbiór postulatów. Pomocnym w tym względzie powinno stać się określenie i ocena ogólnych uwarunkowań tworzenia postulatywnego modelu kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego w świetle wymagań strategii obronnej; sformułowanie wymagań bezpieczeństwa ekonomicznego, to jest potrzeb i możliwości jego kształtowania z punktu widzenia jego korelacji ze strategią obronną; oraz wypracowanie formuły wymagań strategii obronnej wobec bezpieczeństwa ekonomicznego kraju.

Konstrukcja postulowanego modelu kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego z punktu widzenia strategii obronnej jest działaniem wieloetapowym. W pierwszym etapie sprowadza się do sformułowania najważniejszych uwarunkowań wynikających z funkcjonowania istniejących systemów wewnętrznych danej organizacji (państwa, grupy państw), a także ich kształtu jakiego nabierają pod wpływem układu zewnętrznego. W drugim etapie nastąpi określenie, czy też doszukanie się realnych wymagań dla bezpieczeństwa ekonomicznego jakie będą wynikały z powiązań o charakterze gospodarczym, politycznym i społecznym ze strategią obronną. Natomiast trzeci etap budowy modelu będzie ukazywał jakie wymagania generowane przez strategię obronną będą podstawą dla prawidłowego funkcjonowania modelu i w końcu nastąpi próba sformułowania głównych założeń postulowanego modelu.

3.3.1. Ogólne uwarunkowania tworzenia postulatywnego modelu kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego w świetle wymagań strategii obronnej

Jakość i poziom obronności państwa dawno przestał być tylko efektem potrzeb zgłaszanych przez układ militarny i pozamilitarny go tworzący. Jego kształt i jakość zależy w pierwszym rzędzie od spełnienia przez gospodarkę narodową szeregu wymagań rodzących się w obszarze obronności kraju. Pierwszoplanową rolę w ich realizacji spełnia gospodarka narodowa - rozumiana jako całość - ze szczególnym uwzględnieniem tej jej części, która bezpośrednio przyczynia się do budowy zrębów gospodarczych podstaw obronności. Jednak należy przy tym podkreślić, iż możliwości gospodarki narodowej tworzącej gospodarcze podstawy obronności państwa są wypadkową kondycji pozostałych części gospodarki. Ponadto przy tworzeniu postulatywnego modelu kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego w świetle wymagań strategii obronnej należy uwzględniać wpływ zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych uwarunkowań ekonomiczno-politycznych. Czynniki te będą posiadać częstokroć rolę determinanta w kształtowaniu tegoż modelu. Bowiem to w ich obszarze będą się rodziły szanse i zagrożenia, które będzie można wykorzystać w osiąganiu określonego celu lub przeciwdziałać ich skutkom. Przyszłość obronności kraju jest zależna od spełniania przez gospodarkę narodową szeregu wymagań. Wymagania te mogą być realizowane tylko, gdy zaistnieją dwa warunki, a mianowicie gospodarka narodowa będzie się dynamicznie rozwijać oraz sfera gospodarcza będzie widzieć potrzebę łożenia świadczeń o określonej wysokości na rzecz sfery obronnej. Innymi słowami to ujmując musi zaistnieć potencjalna możliwość i wola do podjęcia określonych działań.

By można kształtować bezpieczeństwo ekonomiczne zgodnie z wymaganiami strategii obronnej należałoby w pierwszym rzędzie poznać ich charakterystykę. Poznanie charakterystyki wymagań strategii obronnej wymaga spojrzenia na tę problematykę z punktu widzenia makroorganizacji i makroekonomii. Powinno to być podejście w pełni skoordynowane, dopiero wówczas można będzie sformułować ogólne uwarunkowania stworzenia postulatywnego modelu.

Określenie uwarunkowań stworzenia postulatywnego modelu kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego z punktu widzenia strategii obronnej będzie przebiegać poprzez system zarządzania państwem do systemu gospodarczego i systemu obronnego. System zarządzania będzie wiązał poprzez swój obszar pozostałe systemy i elementy składające się na nie. Bezpieczeństwo ekonomiczne będzie wyrażane przez system gospodarczy, na który będzie się składała gospodarka narodowa wraz z podsystemem gospodarki obronnej. Strategia obronna będzie wynikała z obronności państwa wchodzącego w skład systemu obronnego. Oba te systemy będą scalane i koordynowane przez system zarządzania państwem, który będzie wypadkową modelu (formuły) zarządzania makroorganizacją, z której to z kolei będzie wynikała filozofia, czy też system zarządzania państwem. Wszystkie trzy podsystemy będą skupiały się w polityce bezpieczeństwa państwa, a całość będzie się składała na politykę bezpieczeństwa państwa .

Można więc wysnuć wniosek, iż ogólnie uwarunkowania postulatywnego modelu będą wypływać z trzech obszarów oraz wynikających pomiędzy nimi powiązań, korelacji i sprzężeń. Z tym, że system zarządzania będzie w pewnym sensie nadrzędny wobec pozostałych dwóch systemów, bowiem to z przyjętej filozofii zarządzania państwem będą wynikały implikacje dla pozostałych dwóch systemów.

Ogólne założenia postulatywnego modelu są w pierwszym rzędzie wypadkową trzech elementów:

- polityki bezpieczeństwa ekonomicznego kraju;
- polityki bezpieczeństwa państwa (wynikającej z polityki bezpieczeństwa ekonomicznego i wypływającą na nią);
- systemu zewnętrznego, który rzutuje na wszystkie elementy obszaru wewnętrznego.

Charakterystyka tych elementów jest wypadkową systemu zarządzania państwem. System zarządzania państwem jest natomiast wypadkową przyjętej formuły makroorganizacyjnej państwa. Ponadto obejmuje on gospodarkę obronnością. Istnieje on w powiązaniu z systemem gospodarczym i obronnym, których kształt jest także wypadkową tegoż systemu. Jednocześnie poprzez procesy zachodzące w nich trwa proces kształtowania (przemian) systemu zarządzania. Na zachodzące przemiany

w obrębie omawianego sytemu znaczący wpływ posiada układ zewnętrzny, a także obowiązująca polityka bezpieczeństwa państwa, a w tym polityka bezpieczeństwa ekonomicznego państwa.

W pierwszej mierze ogólne założenia postulatywnego modelu wynikają z implikacji jakie zaistniały po wygenerowaniu określonego modelu, czy też formuły makroorganizacji oraz sposobów komunikowania się (przepływu informacji), wypracowywania decyzji itd. Jego forma zależy w znacznym stopniu od panującego ustroju politycznego, stosunków społecznych, a zmiany w tych obszarach są pobudzane poprzez funkcjonowanie makroorganizacji. Z ustroju politycznego wynika forma prawna makroorganizacji oraz sposoby legislacyjno-wykonawcze realizacji wytyczonych przed nią celów. Można w tym także zauważyć, iż inaczej będzie funkcjonować ten mechanizm w państwie o ustroju autokratycznym, demokratycznym, czy też o strukturze plemiennej, czy nawet wielonarodowościowej, ponadto jeszcze inaczej będzie to przebiegało w państwie jednolitym narodowo o wysokim stopniu poczucia jedności narodowej. Stąd wypływa wniosek, iż na determinant polityczny kształtu, czy też formuły makroorganizacji duży wpływ posiada także czynnik społeczny. Ponadto w funkcjonującej makroorganizacji można doszukać się wpływu innych czynników takich jak: gospodarczy, kulturowy, religijny itd., jednak posiadają one znaczenie drugorzędne.

Dużą wagę posiadają wzajemne relacje i poziom powiązań pomiędzy trzema filarami władzy tj. ustawodawczym, wykonawczym i sądowniczym. Wzajemne relacje w tym obszarze powiązań wynikają z aktu ustrojowego, jakim jest konstytucja, która jednocześnie określa kompetencje poszczególnych organów reprezentujących te trzy filary. Jest ona uzupełniona poprzez szereg ustaw, które odnoszą się bardziej do sfery realizacyjnej.

Najważniejszymi elementami wpływającymi na kształt postulatywnego modelu są: włada ustawodawcza i wykonawcza. To w jej kompetencjach znajduje się problematyka gospodarcza i obronna, faza kreatywna i realizacyjna obu obszarów. Dlatego też potwierdza to wniosek, iż kształt postulatywnego modelu w znacznym stopniu zależy od zasad rządzących funkcjonowaniem makroorganizacji. Zapewne to omawiany model będzie się przystosowywał do formuły makroorganizacji, a dopiero

w wyniku spójnego współistnienia będzie powodował zmiany w jej formule poprzez narzucanie nowych rozwiązań działania, prognozowania itd. w obszarze bezpieczeństwa państwa. Duże znaczenie będzie posiadał w tym wypadku charakter organizacyjny makroorganizacji, a w szczególności struktura i kompetencje władzy ustawodawczej, jej możliwości wpływu na procesy gospodarcze, społeczne i legislacyjne oraz możliwości i zakres sprawowania nadzoru nad władzą wykonawczą. Znaczący wpływ będzie miał sposób organizacji władzy wykonawczej, jej zakres praw i obowiązków oraz sposób nadzoru nad nią. Ważnym elementem będą obowiązujące formuły wypracowywania decyzji i związane z nią przesyłanie informacji (pionowe, poziome lub mieszane), wynikający stąd zakres kompetencyjny poszczególnych poziomów organizacyjnych. Ważkim elementem w tym układzie będzie sposób organizacji poszczególnych szczebli władzy wykonawczej i powiązań pomiędzy różnymi jej organami. Kolejnym elementem posiadającym znaczenie dla postulatywnego modelu będzie stabilność organizacyjna i legislacyjna makroorganizacji.

W tym momencie warto się zastanowić: co będzie obszarem pierwotnym generującym określone pożądanie, a co będzie obszarem dającym odniesienie dla tegoż zjawiska. Wydaje się, iż obszarem odnoszącym się do innych obszarów współtworzących system państwa jest obszar społeczny, który to jako pierwotny projektuje określone pożądania wobec pozostałych obszarów, następnie proces projekcji pożądania przebiega od obszaru politycznego, przez obszar obronny do obszaru gospodarczego, jako posiadającego możliwości zaspokajania potrzeby. Z obszaru gospodarczego następuje zrodzenie się projekcji odniesienia, która określa – jakie potrzeby – pożądania mogą być zaspokojone i w jakim stopniu.

W naszych rozważaniach skupimy się jedynie nad elementem projekcji pożądań i projekcji odniesienia w układzie obszar obronny – obszar gospodarczy. Strategia obronna, reprezentująca obszar obronny, wobec bezpieczeństwa ekonomicznego, reprezentującego obszar gospodarczy, jest obszarem generującym potrzeby, które należałoby odczytywać jako wymagania. Obszar gospodarczy z kolei przesyła sygnał korygujący poziom wymagań, czyli staje się odniesieniem dla poziomu potrzeb. Potrzeby zgłaszane przez strategię obronną staję się źródłem wymagań wobec

mechanizmów funkcjonowania oraz rozwoju społecznego-gospodarczego. Te z kolei generują nie tylko projekcję odniesienia, ale także pobudzają powstanie wymagań współzależnych z obszaru funkcjonowania i rozwoju społeczno-gospodarczego dla obszaru bezpieczeństwa państwa, a także dla podsystemu gospodarczo-obronnego.

Analizy tych wymuszeń można dokonywać w sposób statyczny – ukazując istniejące struktury i istniejące związku z tym związane powiązania tj. kierunki przepływu informacji itd., czy też statyczno-dynamiczny poprzez ukazanie zaistniałych procesów – starając się uchwycić ich istotę i kierunki zmian oraz stan w określonym momencie czasu. Wydaje się, iż dokładniejszym i lepszym środkiem do poznania istniejących wymuszeń organizacyjnych od strony strategii obronnej wobec bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga zastosowania podejścia procesowego w ramach przeprowadzanej analizy systemów[302].Do stworzenia postulatywnego modelu wyjściowym będą modele matematyczno-ekonomiczny i informacyjny makroorganizacji. Bowiem poprzez takie podejście można uchwycić istniejące powiązania, kierunki przepływu informacji i decyzji, sposoby ich realizacji i zachodzące procesy[303].

System zarządzania państwem jest w procesie tworzenia postulatywnego modelu elementem spajającym i organizacyjnym wobec pozostałych podsystemów. Silny wpływ na ten system posiada sfera polityczna tu ukazana poprzez politykę bezpieczeństwa państwa i politykę bezpieczeństwa ekonomicznego. Ponadto duży wpływ na ten system posiada układ zewnętrzny. W skład tego systemu wchodzi podsystem gospodarki obronnej, będący wynikiem formuły makroorganizacji i polityki bezpieczeństwa oraz jej powiązań z polityką bezpieczeństwa ekonomicznego kraju.

---

[302] Por. P. Sienkiewicz, Inżynieria systemów kierowania, PWE, Warszawa 1988; P. Sienkiewicz, Modelowanie bezpieczeństwa systemów, w: „Zeszyty Naukowe" AON 1991, nr 3 i 4.

[303] Przystępując do analizy systemu można wyróżnić trzy podstawowe typy ich modeli: model prakseologiczny systemów; model informacyjne (cybernetyczne) systemów i model metematyczno-ekonomiczny systemów.„Podejście prakseologiczne w analizie identyfikacyjnej systemów polega na zastosowaniu modeli prakseologicznych, w których rzeczywistość systemową ujmuje się z punktu widzenia celów działania. Podejście cybernetyczne ...- informacyjne ... w analizie identyfikacji systemów polega na zastosowaniu modeli cybernetycznych ...(informacyjnych)... Istotą tych modeli jest aspekt informacyjno-decyzyjny modelowanych systemów. Podejście matematyczne (ekonomiczne) w analizie identyfikacyjnej systemów polega na zastosowaniu modeli ekonomiczno-matematycznych. Modele te uwzględniają aspekt ilościowy realizowanych procesów w systemach działania. W każdym z wyróżnionych typów modeli są zawarte pewne obiektywne prawa systemowe. Dzięki wykryciu tych praw jest możliwe formułowanie praktycznych zasad analizy identyfikacji systemów. Stosunkowo łatwo można wtedy wykrywać grube błędy analityczne, co ułatwia weryfikację wyników analizy identyfikacji systemów". J. Konieczny, Inżynieria systemów działania, WN-T, Warszawa 1983, s. 59.

Duży wpływ na kształt postulatywnego modelu posiada system obronny. Znajduje się on pod wpływem systemu zarządzania państwem i funkcjonuje w powiązaniu z systemem gospodarczym. W skład systemu obronnego wchodzi podsystem obronności państwa, na który składa się strategia obronna i polityka obronna oraz podległy mu podsystem militarny i niemilitarny. Kształtowany jest także pod wpływem polityki bezpieczeństwa państwa i polityki bezpieczeństwa ekonomicznego kraju oraz układu zewnętrznego, przeciw którego negatywnym postępowaniom jest skierowany. Podsystem kierowania obronnością jest elementem wspólnym z systemem kierowania państwem, w którego skład wchodzą organy administracyjne państwa (państwowe i samorządowe) stworzone z myślą o obu systemach, a także o systemie obronnym państwa.

Podsystem pozamilitarny obejmuje szereg ogniw administracyjnych organizacyjnych i gospodarczych, których działalność lub jej część jest skierowana na wsparcie systemu obronnego państwa. Należy podkreślić, iż jest to wsparcie o wymiarze rzeczowo-usługowym np. ochrona, produkcja na rzecz obronności, wsparcie organizacyjne itd. W tym obszarze znajdują się przedsiębiorstwa produkcyjne i usługowe, różne służby np. służby specjalne, policja, straż pożarna, obrona cywilna itd.

Kolejnym podsystemem jest podsystem militarny, który obejmuje siły zbrojne danego kraju. Można powiedzie, iż ten podsystem reprezentuje jedną z podgrup narzędziowych systemu obronnego, które jest uzupełniana, a także sterowana przez strategię obronną i politykę obronną państwa.

Ostatnim elementem posiadającym znaczący wpływ na ogólne uwarunkowania tworzenia postulatywnego modelu kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego w świetle wymagań strategii obronnej jest system gospodarczy. W jego obszarze znajduje się podsystem gospodarki narodowej wraz z występującą w jej obszarze cyrkulacją gospodarczą. W skład podsystemu gospodarki narodowej wchodzi gospodarka obronna. System gospodarczy znajduje się współcześnie pod silnym wpływem systemu zewnętrznego oraz coraz mniejszym wpływem systemu zarządzania państwem. Można postawić hipotezę, iż to system gospodarczy nabiera we współczesnym świecie roli dominanta wobec systemu zarządzania, iż to on staje

się obszarem pierwotnym dla pozostałych systemów. Stąd nasuwa się kolejny wniosek, iż w państwach, w których system gospodarczy stał się systemem pierwotnym znajduje się pod wpływem polityki bezpieczeństwa państwa i polityki bezpieczeństwa ekonomicznego kraju, których kształt sam wykreował.

Warto zauważyć, iż gospodarka obronna jest częścią wspólną gospodarki narodowej i systemu obronnego państwa. Przenika ona praktycznie wszystkie działy gospodarki narodowej stanowiąc ich część, nie zawsze dającą się statystycznie wyliczyć, czy wyodrębnić. Obecne uwarunkowania sprawiają, że trudno byłoby wskazać taką dziedzinę gospodarki, która w sposób bezpośredni lub pośredni nie ma związku z szeroko pojętym bezpieczeństwem i obronnością państwa.

Gospodarka narodowa jest zasadniczym źródłem zaopatrywania państwa i społeczeństwa w produkty lub usługi. Ze względu na występujące powiązania i współzależności jej potencjał determinuje możliwości tworzenia siły obronnej państwa i stwarza warunki dla zaspokojenia przyszłych potrzeb obronnych. W zależności od wielkości wysiłku obronnego, celów strategii i charakteru zagrożenia gospodarka w różnym stopniu i zakresie spełnia swoje funkcje. Zależność ta ma charakter liniowy: wzrost zagrożenia powoduje wzrost zakresu realizowanych zadań przez każdego uczestnika tego procesu, w wyniku czego gospodarka przechodzi na coraz wyższe szczeble gotowości obronnej[304]. Cały problem tkwi w tym, aby model współpracy systemu obronnego i gospodarczego nie powodował konieczności gwałtownego przystępowania do generowania dodatkowych nakładów na bezpieczeństwo militarne w momencie wystąpienia zagrożenia, bowiem jest to z reguły działanie spóźnione. Problem tkwi w tym, aby działania wynikające z postulatywnego modelu zapewniały bezpieczeństwo militarne w razie wystąpienia różnego rodzaju zagrożeń, a nie osiąganie pożądanego poziomu w sytuacjach newralgicznych.

Ponadto na ogólne uwarunkowania postulatywnego modelu nakładają się postulaty jakie zgłasza strategia obronna wobec bezpieczeństwa ekonomicznego. Można je podzielić na dwa obszary:

---

[304] Klimaszewska A., Urbański L., Kompetencje i zadania organów władzy i administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa i obronności państwa, AON -Kancelaria Prezesa RM, Warszawa 1999, s. 7.

- pierwszy obszar obejmuje wszelkiego rodzaju procedury wyboru strategii dopuszczalnych, rozpoznanie obszarów i procesów restrukturyzacji oraz identyfikację warunków kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego, można go określić jako obszar badawczo-identyfikacyjny[305];
- drugi obszar obejmuje pierwiastek nieekonomiczny i ekonomiczny badanego obiektu.

W obu tych obszarach występują procedury, mechanizmy weryfikacyjne i dostosowawcze w stosunku do poszczególnych elementów tam występujących.

Ponadto pomiędzy oboma obszarami następuje szereg powiązań, korelacji i współzależności. Postulaty wysuwane przez strategię obronną wobec bezpieczeństwa ekonomicznego narzucają potrzebę określenia, czy też zdefiniowania procedur wyboru strategii dopuszczalnych, które mogą być realizowane w oparciu o możliwości ekonomiczne i militarne. Stworzenie takich procedur pozwoli na uniknięcie szeregu błędów przy tworzeniu założeń dla strategii gospodarczych i strategii obronnych. Pozwoli to na generowanie takich strategii, które będą mogły być realizowane, gdyż ich założenia będą znajdować potwierdzenie w sferze gospodarczej, militarnej i w istnieniu woli politycznej do ich realizacji. Z tym, że wola polityczna jest najmniej mierzalnym elementem całego układu. Można zauważyć, iż często dla zaistnienia woli politycznej jest konieczne zaistnienie aprobaty społecznej, wynika to w znacznym stopniu z przyjętych systemów politycznych państwa. Dzięki zastosowaniu tego elementu zostaną lub powinny być stworzone struktury odpowiedzialne za nadzór nad stosowaniem przyjętych procedur. Może zostać to wykonane w oparciu o już istniejące organy administracyjne lub stworzenie nowych. Będzie to wynikało z zasad funkcjonowania państwa, jego możliwości organizacyjnych, intelektualnych i finansowych.

Punktem wyjścia do wskazania obszaru dopuszczalnych strategii jest polityka gospodarczo-obronna państwa. Bowiem to właśnie ona w gospodarce rynkowej określa cele rozwojowe w obszarze gospodarczo-obronnym. Ponadto polityka gospodarczo-obronna poprzez przyjęte procedury i praktykę w sposób skoordynowany

---

[305] Por. S.E. Dworecki, M. Kulisz, J. Berny, Wpływ współczesnych konfliktów zbrojnych na politykę bezpieczeństwa państwa, AON -Wyższa Szkoła Humanistyczna, Warszawa 1999, s. 23-24.

i kompletny bada wykonalność projektowanych zamierzeń w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego, czyli dopuszczalność zakładanych strategii. Poprzez ten obszar następuje selekcja strategii i określenie tych z nich, które są dopuszczalne w konkretnych warunkach. Strategie są niczym innym, niż tylko pewnym zbiorem logicznie poustawianych zasobów, pragnień i istniejących ograniczeń[306]. Rozpoznanie poszczególnych obszarów wymaga przeprowadzenia szeregu badań, analiz, wywoływania burzy mózgów, tworzenia w tym celu sztabów lub innych form spotkań ekspertów. Ponadto należy przy tym wszystkim uwzględniać problematykę akceptacji społecznej i metod jej uzyskania, odnosi się to także do uzyskania akceptacji i woli do realizacji przez sferę polityczną.

W Polsce wytworzyła się sytuacja, w której cele i metody restrukturyzacji wymagają akceptacji społecznej, aby uniknąć niepokojów społecznych lub w najlepszym razie niezadowolenia społecznego. Dlatego restrukturyzacja sektora gospodarki obronnej nie można przeprowadzić jedynie w oparciu o centralne zamierzenia, które nie uwzględniałyby problematyki lokalnej. W szczególności odnosi się to problematyki mikroekonomicznej najlepiej uwzględniającej lokalne potrzeby. Z tego powodu wydaje się, iż potrzebą chwili jest wprowadzenie zhumanizowanego podejścia do planowania rozwoju gospodarki obronnej. Takie podejście może zapewnić społeczną akceptację celów i warunków przemian w obszarze gospodarki obronnej. Jednoczesnym następstwem takiego podejścia będzie decentralizacja zarządzania przedsiębiorstwami, przy jednoczesnym koncentracji zakładów obronnych. By można przy takim podejściu określić zbiór strategii dopuszczalnych należy wprowadzić zintegrowany system analityczno-planistyczny, który obejmowałby cele systemu obronnego i gospodarczego, a także mechanizmy planowania adaptacji, czy też dostosowań do zmieniających się warunków (ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań społecznych). Jeżeli nie zostałyby wprowadzone tego typu mechanizm wówczas będzie miało miejsce dalsze wymuszanie ze strony polityki na rozwiązywanie narastających problemów,

---

[306] Por. S. Koziej, Rozważania o przyszłej strategii NATO oraz strategii bezpieczeństwa i obronności RP, AON-DSO MON, Warszawa 1999, s. 78-84. S. Koziej, F. Wołkowicz, Podstawowe założenia ..., op. cit., s. 42-46. B Karlöf, Strategia biznesu, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszaw 1992, s. 78-80.

a w szczególności społecznych, kosztem poziomu i jakości obronności, a w konsekwencji bezpieczeństwa państwa.

Charakter wymuszeń może być różny i będzie zależny od szeregu wypadkowych, mogą one posiadać charakter zarówno społeczny, polityczny, jak i gospodarczy. Szczególnie silne wymuszenia mogą powstać pod wpływem bodźców zewnętrznych, co wymaga prowadzenia konsekwentnej, spójnej i adekwatnej polityki narodowej. W innym wypadku można się spodziewać, iż dany podmiot będzie znajdował się w mniej korzystnej sytuacji wobec podmiotów (państw) posiadających spójną politykę w ujęciu regionalnym, kontynentalnym i światowym. Ponadto należałoby mieć na względzie, iż brak wypracowanej strategii obronnej lub jej praktycznego stosowania powoduje relatywne zwiększenie kosztów funkcjonowania państwa i realizowanych zadań oraz spadek ekonomicznej efektywności działań. Można się w takim wypadku spotkać z nieadekwatnością projektów mechanizmów do istniejących lub przyszłych warunków tj. społecznych, ekonomicznych, obronnych, organizacyjnych, technicznych, informacyjnych itd., na marginesie należałoby zaznaczyć, iż w polskiej gospodarce wystąpiło już takie zjawisko. Nieadekwatność mechanizmów najprościej zostaje oceniona poprzez porównanie założonego celu do osiągniętych rezultatów.

Kolejnym postulatem strategii obronnej jest rozpoznawanie obszarów i procesów restrukturyzacji. Będzie to się odnosiło zarówno do sfery gospodarczej, społecznej, jak i politycznej. Rozpoznanie obszarów, które rodzą procesy restrukturyzacyjne oraz procesy z tym związane wiąże się z rozpoznawaniem rodzących się zagrożeń oraz szans[307] dla bezpieczeństwa państwa. Należy przy tym pamiętać, iż wszelkiego rodzaju ruchy restrukturyzacyjne wiążą się w znacznym stopniu z przemianami struktur, powiązań, a co za tym idzie zasad funkcjonowania określonych systemów. Należałoby przy tym zwrócić uwagę na fakt, iż procesy restrukturyzacyjne są z zasady procesami rozwojowymi. Warunki regulacyjne i systemowe są odbiciem i jednocześnie syntezą współzależności jakie występują pomiędzy wzrostem efektywności gospodarowania a zmianami lub stagnacji struktur gospodarczych państwa. W przypadku dodatniego wzrostu efektywności gospodarki

---

[307] Por. J.A.F. Stoner, Ch. Wankel, Kierowanie ..., op. cit., s. 112-115.

ważnym elementem dla utrzymania trendu wzrostowego jest odpowiednie działanie mechanizmów i rozwiązań prawnych, które odpowiednio stymulowałyby mechanizmy rozwojowe. Jednocześnie ukierunkowując je na rzecz realizacji obranych celów przez przyjęte założenia polityczno-gospodarcze. Szczególnie ważne staje się to w momencie dokonywania weryfikacji przyjętych założeń z osiągniętymi efektami, czego wyrazem będzie z kolei akceptacja społeczna lub jej brak – jest to bardzo ważne na obecnym etapie rozwoju społeczno-gospodarczego Polski.

By proces restrukturyzacji przynosił zamierzony efekt koniecznym staje się wprowadzenie następujących narzędzi:

- skutecznej i stałej koordynacji procesów planowania;
- skutecznej i stałej koordynacji procesów organizowania;
- doskonalenia zawodowego;
- nadzoru i koordynacji przebiegu całego założonego procesu;
- elastyczności planów.

Elastyczność planów posiada szczególną rolę w okresie transformacji społeczno-gospodarczej tj. restrukturyzacji struktur państwa i społeczeństwa, gdyż dynamika i wynikająca z przebiegających procesów zmienność powoduje konieczność kreowania nowych, częstokroć przejściowych zachowań i ich podstaw teoretyczno-metodycznych. Stąd można określić szereg ogólnych warunków dla właściwego przebiegu procesów restrukturyzacyjnych. Podjęcie procesu restrukturyzacji gospodarki narodowej warunkuje zaistnienie stabilizacji i wzrostu gospodarczego, a także wzrostu efektywności wykorzystania nakładów publicznych. Stabilizacja i wzrost gospodarczy oraz większa efektywność wykorzystania nakładów publicznych jest podstawowym warunkiem stabilizacji systemu gospodarczo-obronnego oraz utrwalenia pro efektywnościowej alokacji kapitałów publicznych. Osiągnięcie stabilizacji systemu gospodarczo-obronnego, a także pro efektywnościowej alokacji kapitałów publicznych jest jedną z podstaw do wykreowania stabilizacji wewnętrznej i stworzenia pro efektywnościowych kierunków rozwoju systemu obronnego państwa oraz stabilizacji podstaw bezpieczeństwa zewnętrznego i współpracy międzynarodowej. Osiągnięcie tych elementów jest warunkiem niezbędnym dla stabilizacji systemu politycznego, a także stabilizacji

i standaryzacji oraz podniesienia efektywności systemu kierowania. Stabilizacja systemu politycznego i idąca za tym stabilizacja systemu kierowania określają podstawowe techniczno-organizacyjne warunki zarządzania obszarem obronności państwa oraz sprawności systemów kierowania państwa. Efektem przebiegu tego procesu powinno być osiągnięcie stabilnego i zrównoważonego rozwoju gospodarczo-obronnego państwa.

Bez identyfikacji warunków kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego trudno jest oczekiwać, aby mogło zaistnieć bezpieczeństwo ekonomiczne państwa. Niezidentyfikowanie warunków kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego będzie uniemożliwiał korelowanie celów gospodarczych i obronnych oraz celów wynikłych z tych obszarów z celami politycznymi i społecznymi, co będzie się przekładało na trudności w prowadzeniu spójnej polityki wewnętrznej i zewnętrznej oraz niemożliwość przyjmowania wymaganych rozwojem sytuacji wewnętrznej i zewnętrznej strategii gospodarczych i obronnych.

Drugi blok współtworzący postulaty jakie zgłasza strategia obronna wobec bezpieczeństwa ekonomicznego obejmuje dwa podstawowe elementy: nieekonomiczne i ekonomiczne.

Obszar nieekonomiczny składa się z podobszaru regulacji prawno-legislacyjnych oraz organizatorskiego. Z tychże obszarów wynikają warunki funkcjonowania gospodarczych podstaw obronności kraju, szczegółowe uwarunkowania kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego, a także warunki kształtowania strategii obronnej. W nim to będą zawarte wszelkie powiązania organizacyjne i wynikające z nich obowiązki i prawa w układzie międzynarodowym oraz uwarunkowania wewnętrzne tj. polityczne, prawne i organizatorskie, które decydują o funkcjonowaniu całego systemu. Posiadają one, tak w wymiarze zewnętrznym jak i zewnętrznym, duży wpływ na poziom procesów rozwojowych, czy też rozwojowo-restrukturyzacyjnych w obszarze gospodarki obronnej kraju i strategii obronnej oraz stabilizacji podstaw systemu obronnego gospodarki rynkowej.

Tabela 59

Uwarunkowania nieekonomiczne współzależności warunków i mechanizmów rozwoju

Uwarunkowania międzynarodowe	**Warunki geopolityczne**				
	Mecha-nizmy	**Warunki społeczno-gospodarcze**			
		Ogółem	**Polityczne**	**Gospodarcze**	**Obronne**
KBWE Układ Europejski	Funkcjono-wanie demokracji parlamen-tarnej	Warunki funkcjonowa-nia rozwoju demokracji jako władzy społeczeństwa	Ustawodawstw o polityczne i ordynacja wyborcza	Struktura władzy - kierowanie	Sojusze i pakty oraz zagrożenia
Układ Europejski i porozumienia z BŚ, MFW i innymi organizacjami finansowymi	Funkcjo-nowanie rozwoju gospodarki	Funkcjono-wanie rozwoju gospodarki	Ustawodaw-stwo gospodarcze	Strategia gospodarcza	Elastyczność gospodarcza + gotowość obronna
NATO Układ Europejski ONZ	Bezpie-czeństwo narodowe	Warunki funkcjonowa-nia i rozwoju obronności	Ustawodaw-stwo obronne (bezpieczeń-stwo narodowe)	Strategia lub polityka gospodarczo-obronna	Strategia obronna + potencjał obronny i jego gotowość
KBWE Układ Europejski ONZ	Rozwoju społeczno-gospodar-czy	Konstytucja i interesy narodowe	Interesy polityczne (strategia organizacyjna)	Strategia lub polityka gospodarcza	Doktryna obronna

Dotychczasowe badania wskazywały na dominujące znaczenie identyfikacji teoretycznych współzależności pomiędzy warunkami a mechanizmami funkcjonowania i rozwoju, które są zbudowane wokół modelu równowagi ogólnej polityki bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii (tabela 58).

Natomiast w kolejnym etapie badań powinna zostać przeprowadzona próba oceny stopnia zaawansowania procesów restrukturyzacyjno-rozwojowych w obszarze gospodarki obronnej i strategii obronnej oraz stabilizacji systemu obronnego gospodarki rynkowej. Zgodnie z poprzednimi analizami problemu ocena warunków o podstawowym znaczeniu dla bezpieczeństwa ekonomicznego wymagała przede wszystkim dokonania analizy poziomej nieekonomicznego bezpieczeństwa narodowego, a zwłaszcza dokonanie oceny, pod kątem oszacowania całego systemu obronnego, dla którego gospodarka obronnie zorientowana stanowi podsystem. Przed przystąpieniem do analizy gospodarki obronnej z punktu widzenia efektywności gospodarowania o gotowości obronnej można wykorzystać dostępne oceny obecnego stanu potencjału obronnego i jego gotowości do realizacji zadań. Mogą być wykorzystane w tym celu oceny ilościowe i jakościowe. Ponadto przy dokonywaniu oceny stanu gospodarki obronnej można dokonać to w ujęciu rzeczowym i procesowym. Jednak istotą na jaką można oprzeć oceny w tym obszarze jest uzależnienie przebudowy systemu obronnego Polski od realnych nakładów finansowych na modernizację techniczną Sił Zbrojnych RP.

Ponadto w tym układzie dokonywana jest ocena systemu kierowania państwem, a w szczególności zarządzania w dziedzinie gospodarki obronnej. Ocena skuteczności działania układu kierowania w tym obszarze jest jednak niska. Dokonywane oceny potencjału obronnego Polski, tak oficjalne, jak i nieoficjalne określają jego stan jako krytyczny, przy zaznaczeniu, iż kryzys finansów publicznych jest groźniejszy niż kryzys gospodarki obronnej. Taka ocena wynika z następujących faktów:

- jakość uzbrojenia i sprzętu technicznego będąca na wyposażeniu SZ RP odbiega w wielu wypadkach od przeciętnych norm obowiązujących w poszczególnych państwach członkowskich NATO;
- struktura głównych rodzajów uzbrojenia i sprzętu wojskowego jest asymetryczna w stosunku do państw sojuszniczych, a zmiany w tym obszarze są bardzo kosztowne;
- zarządzanie w dziedzinie obrony, zwłaszcza organizacji SZ RP są uwarunkowane panującym kryzysem finansów publicznych państwa, czego konsekwencją jest ograniczanie wydatków na obronę narodową;

- infrastruktura systemu obronnego nadal nie jest dostosowana do nowego geopolitycznego otoczenia Polski, a jego dostosowanie w krótkim czasie przekracza możliwości finansowe państwa;
- poziom przydzielanych środków finansowych w poszczególnych latach dla MON nie dają możliwości dokonania odpowiednio do potrzeb modernizacji SZ RP.

Przeprowadzając diagnozę obecnego stanu i porównując go do stanu pożądanego tworzy się obraz różnic. Stąd wypływa konieczność przeprowadzenia analizy wielowariantowej decyzji rozwojowych. Poprzez takie działanie można zbudować strukturę istotnych celów rozwojowych i w oparciu o to można dokonać restrukturyzacji gospodarki narodowej, przy zaangażowaniu własnego potencjału naukowego. Jednak wymaga to podkreślenia, iż przy obecnym stanie gospodarki obronnej nie jest wykonalne zorientowanie jej na modernizację bez dodatkowych nakładów publicznych, przy czym wzrost nakładów na techniczne wyposażenie może być dokonywane kosztem zmniejszania stanów osobowych i majątku trwałego będącego własnością siła zbrojnych. Ponadto wydaje się, iż ważnym jest wytworzenie przychylnej atmosfery w społeczeństwie dla ponoszenia nakładów na restrukturyzację systemu obronnego. Można przy tym wprowadzić pewne opcje decentralizacji finansowania systemu obronnego oraz wykorzystywać inne formy finansowania bieżących potrzeb sił zbrojnych np. obligacje obronne (państwowe).

Obszar nieekonomiczny można analizować w ujęciu systemowo-programowym (analiza pozioma) oraz w analizie pionowej, która będzie analizą uzupełniającą. Analiza pionowa obejmie procesy wpływu warunków obronnych na decyzje polityczne, a zwłaszcza na doktrynę i strategię obronną. Centralnym punktem tej analizy stanowi państwowy mechanizm bezpieczeństwa narodowego, a w szczególności stopień zintegrowania systemu politycznego wokół problemów bezpieczeństwa narodowego.

Niestety niski stopień zintegrowania systemu politycznego opóźnia w polskich warunkach procesy dostosowawcze do współcześnie istniejących warunków polityczno-ekonomicznych, przez co zostają powiększone społeczne koszty reform gospodarki obronnej. Stopień zintegrowania systemu politycznego wokół problemów bezpieczeństwa narodowego w Polsce charakteryzuje prowadzenie sporów na temat

podziału kompetencji pomiędzy poszczególne organy państwa. Rozbieżności kompetencyjne, które się utrzymują w polskim systemie politycznym znacznie spowalniają procesy restrukturyzacyjne i rozwojowe w gospodarce obronnej, a także w całym systemie obronnym kraju, gdyż utrudniają koordynację procesów przygotowawczych do mobilizacji gospodarczej, cywilnej i wojskowo-militarnej w przypadku wystąpienia zagrożenia wojennego, czy też wojny. Istniejące sytuacje konfliktowe i rozwiązania systemowe, które w swej istocie są konfliktogenne w ramach systemu obronnego zwiększają jednocześnie społeczne koszty restrukturyzacji, a także uniemożliwiają wprowadzanie kompleksowych rozwiązań w tym obszarze.

Ponadto niski stopień zintegrowania systemu zarządzania w dziedzinie obronności, a w szczególności koordynacji działań, przyczynia się do niskiej skuteczności, czy wręcz nieskuteczności przetwarzania diagnostycznych ocen strategicznych na decyzje strategiczne.

Można stwierdzić, iż przy obecnym stanie rzeczy strategia obronna jest spychana na dalszy plan przez strategię gospodarczą, przez co nie można w pełni realizować założeń strategii obronnej, a m.in. z tego powodu gospodarka obronna nie jest w stanie samodzielnie opracować i wdrożyć własnego programu restrukturyzacji i rozwoju.

Drugim obszarem są uwarunkowania ekonomiczne, które decydują o kształtowaniu gospodarczych podstaw obronności. Kształtowanie gospodarczych podstaw obronności odbywa się poprzez procesy przebiegające w trzech podsystemach, a mianowicie:

- systemie kierowania gospodarczymi podstawami obronności;
- systemie gospodarki obronnej;
- systemie logistyki obronnej[308].

Wyraźnie widać, iż dotykają one swoim zakresem większości obszarów funkcjonowania państwa. System kierowania gospodarczymi podstawami obronności jest wypadkową systemu organizacji państwa, który obejmuje takie elementy jak: sposób organizacji państwa, ludzi i środki go współtworzące. Te elementy spełniają

---

[308] Por. Europejska ekonomika bezpieczeństwa, Kryptonim „Euro", część 1 – Identyfikacja problemu, pod red. Z. Stachowiaka, AON, Warszawa 1999, s. 17.

bardzo ważne funkcje, gdyż to od nich zależy wielowymiarowy system organizacyjny państwa, poziom i zakres realizowanych przez niego zadań itd. System gospodarki obronnej ukazuje pragmatykę realizacji zadań z obszaru gospodarczych podstaw bezpieczeństwa. System logistyki obronnej jest praktyczną metodą redystrybucji środków, materiałów itd. na rzecz systemu bezpieczeństwa.

System kierowania gospodarczymi podstawami obronności swym zakresem obejmuje:

a) podsystem kierowania gospodarką obronną[309];
b) podsystem mobilizacji gospodarczej[310],
c) podsystem dostosowywania potrzeb obronności kraju do możliwości gospodarki materiałowej.

Podsystem kierowania gospodarką obronną można ująć dwojako:

a) podmiotowo, rozumiejąc ją jako zbiór centralnych organów władzy i administracji państwowej, urzędy wojewódzkiej oraz organy samorządowe, a także podmioty gospodarcze (bez względu na ich formę własności);
b) przedmiotowo, rozumiejąc ją jako system podejmowania decyzji o kształcie:

- programów strategicznych oraz średniookresowych;
- założeń polityki bezpieczeństwa narodowego i obrony kraju;
- planów rozwoju sił zbrojnych;
- planów przygotowań obronnych w gospodarce;
- ustawy budżetowej – tj. budżetu państwa oraz budżetów samorządowych.

Podsystem kierowania gospodarką obronną jest wypracowywany w czasie pokoju, jego głównym zadaniem jest przygotowanie struktur państwa do funkcjonowania w czasach zagrożenia dla bezpieczeństwa kraju w przypadku wystąpienia kryzysu polityczno-militarnego, czy też wojny.

Realizacja kierowania gospodarką obronną jest dokonywana na wszystkich szczeblach struktur państwowych i samorządowych oraz w obszarze gospodarczym,

---

[309] Gospodarka obronna - część gospodarki narodowej zabezpieczająca potrzeby obronne państwa. Obejmuje zasoby osobowe, rzeczowe i finansowe oraz ich użycie, zgodnie z zasadami gospodarności. w: Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, pod red. B. Balcerowicza, AON, Warszawa 1996, s.23.

[310] Mobilizacja gospodarcza część mobilizacji ogólnej (narodowej), obejmującej zespół działań związanych z przystosowaniem gospodarki do przejścia i funkcjonowania w warunkach wojennych (przestawianie gospodarki pokojowej na gospodarkę wojenną). Ibidem s.38.

na poziomie podmiotów gospodarczych. Jest to wykonywane w ramach kompetencji posiadanych przez poszczególne szczeble. Kompetencje poszczególnych organów i podmiotów wynikając z ustalonych ram prawnych. Organa wykonujące zadania z tego obszaru są powiązane ze sobą informacyjnie.

Naczelnymi organami władzy wykonawczej w tym obszarze są:

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, który wykonuje swoje zadania w oparciu o Konstytucje RP i inne uchwały, jego kompetencje wynikają z przypisanych obowiązków tj. stania na straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa oraz nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium, w tym zakresie jest wspierany przez organ doradczy tj. Radę Bezpieczeństwa Narodowego, ponadto jest Najwyższym Zwierzchnikiem Sił Zbrojnych RP[311].
2. Rada Ministrów[312], która także wykonuje swoje zadania w oparciu o Konstytucję i inne uchwały, w jej kompetencjach znajduje się prowadzenie polityki wewnętrznej i zagranicznej RP, zapewnia jej bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne oraz sprawuje ogólne kierownictwo w dziedzinie obronności, kieruje obronnością kraju w czasie pokoju współdziałając z Prezydentem RP. Organem doradczym w tym obszarze jest Komitet Spraw Obronnych Rady Ministrów, w razie konieczności mogą być tworzone dodatkowe struktury (komitety, zespoły, pełnomocnicy itd.) oraz mogą być wprowadzane dodatkowe procedury[313].

Celem funkcjonowania podsystemu kierowania gospodarką obronną jest przygotowanie gospodarki narodowej do realizacji określonych zadań w okresach zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa, a w szczególności w okresach zagrożeń militarnych. Powinno to być realizowane w oparciu o istniejący system prawny.

Stąd wynika, iż podsystem kierowania gospodarką obronną jest w pierwszym rzędzie wypadkową zapisów zawartych w Konstytucji RP dotyczących bezpieczeństwa, następnie przyjętej doktryny obronnej oraz innych ustaw poruszających tę problematykę. Te uwarunkowania narzucają kierunki działań dla władzy ustawodawczej i wykonawczej.

---

[311] Konstytucja RP z dnia 2.04.1997, Rozdział V art. 126 ust. 1-2.
[312] A. Klimaszewska, L. Urbański, Kompetencje i zadania organów władzy administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa i obronności państwa, AON -Kancelaria PRM, Warszawa 1999, s. 16-17.
[313] Konstytucja ..., op. cit., art. 146 ust. 4,7,8,11, art. 136 ust. 1-6, art. 135, art. 136, art. 141.

Narzuca to odgórnie następującą strukturę podsystemu kierowania gospodarką obronną, nad całością jego funkcjonowania pieczę posiada: Parlament, Prezydent i Premier (jako kierujący rządem), w tym trójkącie następuje wypracowanie decyzji, ukierunkowanie działań i nadzór ich realizacji w układzie militarnym i pozamilitarnym. Prezydent posiada bezpośredni wpływ na układ militarny (jako Najwyższy Zwierzchnik SZ RP) oraz pośredni poprzez Premiera i Radę Ministrów na układ pozamilitarny. W skład układu militarnego wchodzi Minister Obrony (będący elementem także układu pozamilitarnego)[314], Sztab Generalny oraz Dowództwa Rodzajów Sił Zbrojnych, a w czasie wojny Naczelny Dowódca Sił Zbrojnych RP (wyznaczany przez Prezydenta na wniosek Prezesa Rady Ministrów). Do układu pozamilitarnego kierowania gospodarką obronną przede wszystkim wchodzą Minister Gospodarki, Minister Finansów, Minister Spraw Zagranicznych, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, Minister Obrony Narodowej oraz inni Ministrowie zgodnie ze zleconymi zadaniami z tego obszaru[315]. Z wzajemnych relacji i udzielanych kompetencji wyłania się podsystem kierowania gospodarką obronną

Zadania dla podsystemu kierowania gospodarką obronną wypływają z funkcji państwa, jaką jest zapewnienie bezpieczeństwa narodowego. Obejmują one kierowanie bieżącym funkcjonowaniem państwa oraz rozwojem gospodarki obronnej, stosownie do potrzeb obronnych państwa. Są one realizowane niezależnie od konkretnych rozwiązań ustrojowych, ponieważ zmieniają się jedynie sposoby realizacji tych zadań[316]. Zadania te są realizowane przy oddziaływaniu mechanizmów rynkowych i ostatecznym formowaniu się ustroju społeczno-gospodarczego.

Podsystem kierowania gospodarką obronną jest wypadkową trzech funkcji państwa:

- publicznej sprowadza się do: „zapewnienie bezpieczeństwa narodowego", która obejmuje następujące zadania: kierowanie bieżącym funkcjonowaniem gospodarki

---

[314] Por. E. Przewodzki, P. Górski, Wybrane problemy planowania strategiczno-obronnego w warunkach członkostwa RP w Sojuszu Północnoatlantyckim, AON-DSO MON, Warszawa 1999, s. 59.
[315] Por. Ibidem, s. 72.
[316] M. Sułek, System gospodarki obronnej RP, w: Ekonomika obronny, Pod red. W. Stankiewicza, AON, Warszawa 1994, s. 48.

obronnej, kierowanie rozwojem gospodarki obronnej, kierowanie samo adaptacją systemu kierowania;

- kształtowania infrastruktury rynkowej w gospodarce obronnej;
- interwencjonizmu państwowego[317].

Poprzez wypełnianie tych funkcji przez państwo będzie następowało kształtowanie procesów gospodarczych i ukierunkowywanie działań podmiotów gospodarczych w obszarze gospodarczo-obronnym. Należy podkreślić w odniesieniu do pierwszej funkcji, iż kierowanie bieżącym funkcjonowaniem gospodarki obronnej odnosi się do jej systemu wykonawczego, kierowanie jej rozwojem przekłada się na kształtowanie systemu wykonawczego, jak i wdrożenie do pragmatyki samo adaptacyjnej cechy systemu kierowania. Druga funkcja jest w praktyce najtrudniejsza do realizacji, gdyż wymaga odpowiedzenia na pytanie: ile może być wolności gospodarczej w sferze kształtującej bezpieczeństwo państwa w obszarze odpowiedzialnym za przeciwdziałanie zagrożeniom militarnym, politycznym itd.? Trzecia funkcja jest powiązana z dwoma pierwszymi i dotyczy podejmowania działań przez państwo łagodzących negatywne skutki procesów gospodarczych.

By podsystem kierowania gospodarką obronną posiadał odpowiedni poziom skuteczności i efektywności powinien być wewnętrznie spójny. Można to osiągnąć poprzez wprowadzenie procesów koordynacji działań. Koordynacja w tym ujęciu powinna być rozumiana jako pewien proces polegający na integrowaniu zadań i działań szeregu odrębnych organizacyjnie podmiotów w celu osiągania celów nadrzędnych.

Podstawą koordynacji działań jest stworzenie sprawnego systemu przepływu informacji. Koordynacja to w istocie rzeczy sprawny system przepływu i przetwarzania informacji. Wydaje się, iż dla osiągnięcia celów stawianych przed koordynacją istnieje potrzeba stworzenia systemu przesyłania informacji w pionie i poziomie, co spowoduje usprawnienie podsystemu kierowania.

Ponadto system kierowania gospodarką obronną powinien uwzględniać specyfikę funkcjonowania gospodarki obronnej w trzech stanach gotowości obronnej:

---

[317] Por. G. Mikielewicz, Kierowanie gospodarką obronną RP, w: Materiały z konferencji naukowej nt. Kierowanie obronnością państwa, odbytej w WSO AON w dniach 25-26.11.1993 r., AON, Warszawa 1993, s. 376.

- pierwszy – stan stałej gotowości obronnej – temu stanowi odpowiada gospodarka narodowa okresu pokojowego. Wówczas to procesy planistyczne i realizacja zamierzeń na rzecz obronności w sferze gospodarczo-politycznej, przekłada się na następujące działania:

• zaspokajanie bieżących potrzeb sił zbrojnych;
• przygotowanie obronne wybranych elementów infrastruktury państwa;
• gromadzenie rezerw państwowych;
• organizowanie systemów obronny cywilnej[318].

- drugi – stan podwyższonej gotowości obronnej – temu stanowi odpowiada gospodarka zagrożenia wojennego. Podejmowane są wówczas działania organizacyjno-rzeczowe, które mają zaspokajać zwiększone potrzeby sfery obronnej przy jednoczesnej realizacji zadań odpowiadających stałej gotowości bojowej, ewentualnie wprowadzane są ograniczenia popytu, mogą one obejmować:

• zaspokajanie bieżących potrzeb sił zbrojnych (jw.);
• zaspokajanie mobilizacyjnych i wojennych potrzeb sił zbrojnych;
• przygotowanie obronne wybranych elementów infrastruktury państwa (jw.);
• obronne wykorzystywanie infrastruktury państwa;
• gromadzenie rezerw państwowych (jw.);
• wykorzystywanie rezerw państwowych dla potrzeb obronnych państwa;
• organizowanie systemów obronny cywilnej (jw.);
• wykorzystywanie systemów obrony cywilnej;
• reglamentacja towarów i wyrobów[319].

- trzeci - stan pełnej gotowości obronnej – temu stanowi odpowiada gospodarka wojenna. Wówczas jest wprowadzany nakazowo-rozdzielczy system zarządzania gospodarką narodową, odgórnie ogranicza się popyt na rynku wewnętrznym, braki są uzupełniane z rezerw państwowych. Kontynuowane są następujące działania w sferze gospodarczej:

• zaspokajanie mobilizacyjnych i wojennych potrzeb sił zbrojnych;

---

[318] Por. T. Kuźma, Kierowanie systemem gospodarczo-obronnym państwa, CUP, Warszawa 1994, materiał nie publikowany.
[319] Ibidem.

- obronne wykorzystanie infrastruktury państwa;
- wykorzystanie rezerw państwowych dla potrzeb obronnych państwa;
- wykorzystanie systemów obronny cywilnej;
- reglamentacja towarów i wyrobów[320].

Ważną kwestią dla skuteczności działań z obszaru kierowania gospodarką obronną jest ustalenie w perspektywie długookresowej tj. min. 10-15 lat poziomu nakładów na obronność. Prognozowane plany finansowe powinny określać procentowo poziom udziału wskaźnika nakładów na obronność w produkcie krajowym brutto. Można taki wskaźnik ustalić także w stosunku do budżetu państwa. Jednak należałoby go obłożyć dodatkowymi rygorami, które niwelowałyby realne spadki nakładów na tę sferę tj. uwzględniające inflację, realnej spadek wartości waluty itd. Chodzi o to, aby przyjęte plany kształtowania polityki obronnej kraju posiadały zabezpieczenie finansowe dla osiągnięcia założonych celów.

Kolejnym elementem systemu kierowania gospodarczymi podstawami obronności jest podsystem mobilizacji gospodarczej. Podsystem mobilizacji gospodarczej powinien charakteryzować się cechami: elastycznością gospodarki narodowej, niepodzielnością czynników produkcji, adekwatność zasobów będących w dyspozycji, żywotność gospodarki narodowej

Elastycznością gospodarki narodowej[321], jej zdolność do osiągania kolejnych szczebli gotowości w czasie. Polega to na możliwościach dokonywania zmian w wymiarze organizacyjnym, technicznym itd. zgodnie z zaistniałym zagrożeniem. Duże znaczenie na poziom elastyczności gospodarki narodowej mają powiązania gospodarcze z innymi rynkami. Może się to przekładać na zmniejszenie lub zwiększenie elastyczności, ten fakt może wynikać z przyjętego charakteru gospodarki narodowej tj. specjalizacji, uzależnienia od importu określonych artykułów, surowców, czy też usług, co przy utrudnieniach w wymianie międzynarodowej będzie skutkowało malejącą elastycznością gospodarki. W takim wypadku na utrzymanie potrzebnego poziomu elastyczności będą miały duży wpływ rezerwy państwowe. Są one tworzone w dwóch postaciach: rzeczowej i wartościowej. Z natury rzeczy rezerwy

---

[320] Ibidem.
[321] Por. M. Sułek, Proces mobilizacji ..., op. cit., s. 235.

wartościowe (waluty innych państw, kruszec np. złoto, srebro) wpływają na zwiększenie elastyczności. Jednak na specyfikę współczesnej dynamiki zmian, nie byłoby racjonalne stworzenie rezerw tylko w tej postaci. Bowiem więcej czasu wymaga transformacja tego typu rezerw na konkretne dobra, niż uruchomienie posiadanych rezerw rzeczowych. Stosunek utrzymywanych rezerw rzeczowych do rezerw wartościowych powinien wynikać z charakteru przewidywanych zagrożeń i związanych z nimi zagrożeniami. Ponadto na elastyczność znaczny wpływ posiada struktura podmiotowa i własnościowa gospodarki. Wynikają one z realizowanej polityki gospodarczo-obronnej, która może sprzyjać rozwojowi gałęzi przemysłu niezbędnych dla utrzymania gospodarczych podstaw obronności kraju. Przejście od gospodarki nakazowo-rozdzielczej do gospodarki rynkowej w znacznym stopniu wpłynęło na zmniejszenie się elastyczności gospodarki. Poprzedni system umożliwiał dokonywanie szybkiej mobilizacji gospodarczej poprzez jednolity system zarządzania i praktycznie jednolitą strukturę własności. Obecnie osiągnięcie podobnego stopnia elastyczności gospodarki narodowej wymagałoby wprowadzenia szeregu rozwiązań prawnych, które nakładałyby na podmioty gospodarcze (bez względu na formę własności) określone obowiązki. Ostatnim czynnikiem wpływającym na poziom elastyczności, choć niezbyt docenionym, jest czynniki psychospołeczny. Decyduje on o poziomie gotowości społeczeństwa na dokonywanie poświęceń na rzecz obronności. Wymaga to działań ze strony państwa w sferze zakorzenienia w społeczeństwie poczucia niezbędności ponoszenia nakładów na obronność, jako jednego z filarów bezpiecznego i stabilnego rozwoju kraju.

Duży wpływ na elastyczność posiada **niepodzielność czynników produkcji**[322] w gospodarce narodowej. Należałoby go traktować jako samodzielny czynnik, o dużym wpływie na podsystem mobilizacji gospodarczej. Problemem, który w tym wypadku należy brać pod uwagę jest stopień podzielności poszczególnych czynników produkcji oraz fizyczno-produkcyjna niepodzielność środków produkcji, a także wynikające z tego zjawisko odroczonego efektu, które przynosi dodatkowe koszty społeczne.

---

[322] Por. Ibidem, s. 236.

Adekwatność zasobów będących w dyspozycji gospodarki narodowej[323], która także jest bezpośrednio powiązana z elastycznością, w znacznym stopniu decyduje o poziomie i strukturze zaspokojenia potrzeb obronnych. Od jej poziomu zależą możliwości zaspakajania potrzeb obronnych w stanach zagrożeń dla bezpieczeństwa kraju.

Żywotność gospodarki narodowej[324], jest także określana jako odporność gospodarki na oddziaływanie przeciwnika, a także jako zdolność do przezwyciężania wynikłych z zagrożeń trudności. Czynnik ten decyduje o stopniu zaspokojenia potrzeb obronnych w trakcie trwania konfliktu.

Podsystem mobilizacji gospodarczej składa się z trzech następujących elementów:

- mobilizacji zasobów ludzkich;
- mobilizacji aparatu wytwórczego;
- wykorzystanie rezerw i zasobów mobilizacyjnych[325].

Mobilizacja zasobów ludzkich[326] na rzecz obronności kraju będzie przebiegała dwukierunkowo, część zasobów zostanie skierowana na potrzeby fizycznej obrony, pozostała część będzie wykorzystywana gospodarki wojennej, czy też gospodarki pogotowia wojennego. Efektem tego będzie zmiana proporcji pomiędzy strukturą zatrudnienia, a zaangażowaniem na rzecz sił zbrojnych. Ponadto będzie temu towarzyszyć uaktywnienie ludności dotychczas biernej zawodowo np. szersze wykorzystanie kobiet. Poziom mobilizacji zasobów ludzkich będzie zależał od takich czynników jak: skala zagrożenia, prędkość rozwoju sytuacji, długotrwałości konfliktu. Na możliwości mobilizacyjne w tym obszarze duży wpływ będzie miała mobilność siły roboczej. Należy ją postrzegać dwojako, jako zdolność do podjęcia określonej pracy i skłonność do przenoszenia się przestrzennego. Jeżeli w gospodarce czasu pokojowego istnieją silne ograniczenia dla skłonności przenoszenia się przestrzennego, wynikające ze specyfiki polskich uwarunkowań społeczno-

---

[323] Por. Ibidem, s. 238.
[324] Por. Ibidem, s. 238.
[325] Por. Ibidem, s. 240-248.
[326] Por. W. Stankiewicz, System gospodarki obronnej RP, w: pod. Red. W. Stankiewicza, Ekonomika .., op. cit., s. 41.

ekonomicznych, to w warunkach gospodarki wojennej zostaną one w znacznym stopniu ograniczone, jednak nie wyeliminowane.

Możliwości mobilizacji zasobów ludzkich będą dodatkowo ograniczane w znacznym stopniu takimi cechami jak przydatność gospodarcza poszczególnych grup zawodowych oraz możliwą przez nie zapewnienia wydajnością produkcji. Zapewnienie pożądanego poziomu mobilizacji zasobów ludzkich będzie wymagało wprowadzenia szeregu rozwiązań w sferze prawnej tj.:

- powszechnego obowiązku pracy;
- ograniczenia praw pracowniczych np. wydłużenie czasu pracy, ograniczenie praw do urlopu, zakaz strajków itd.;
- stworzenia planowego systemu zatrudnienia.

Mobilizacja aparatu wytwórczego[327] to wykorzystywanie maszyn, urządzeń, instalacji itd. na rzecz obronności, które do tego momentu były wykorzystywane w sferze pozamilitarnej gospodarki. Z tego punktu widzenia aparat wytwórczy posiada następującą cechę – różny poziom przydatności dla gospodarki obronnej. Wynika to z dwóch aspektów:

- poziomu technologicznego i technicznego aparatu wytwórczego, jego struktury przedmiotowej i przestrzennej;
- charakteru konfliktu.

Szczególną rolę w tym obszarze posiada przemysł zbrojeniowy, gdyż to dla jego produktów „wzrasta chłonność rynku". Ponadto jako pierwszy jest w stanie zaspokajać rosnące potrzeby obronne, poprzez intensyfikacje produkcji. Powiększenie mocy produkcyjnych w pierwszej kolejności zostanie uzyskany kosztem ograniczonej lub całkowicie wyeliminowanej produkcji cywilnej. Ponadto stanowi zaplecze wyspecjalizowanej kadry dla zakładów przechodzących z produkcji cywilnej na produkcję wojenną. Może być także przygotowany do udzielenia pomocy technicznej dla innych zakładów podejmujących produkcję na rzecz wojska. Z doświadczeń poprzednich konfliktów wynika, iż przestawienie produkcji w zakładach z cywilnej na produkcję o charakterze wojskowym jest procesem skomplikowanym i przesuniętym w czasie, wahał się on w granicach od 1 roku do 3

---

[327] Por. Ibidem, s. 41-42.

lat[328]. Przewidywana dynamika współczesnych konfliktów zbrojnych wskazuje, iż potrzeby obronne będą głównie mogły być zaspokajane z trzech źródeł: istniejącego potencjału rodzimego przemysłu zbrojeniowego, importu i posiadanych rezerw.

Wykorzystanie rezerw i zapasów mobilizacyjnych jest ważnym elementem w gospodarce obronnej. W Polsce, podobnie jak w innych krajach z ogółu posiadanych zasobów można wyróżnić dwa jego elementy: zasoby wykorzystywane i nie wykorzystywane. Jeżeli pojęcie zasobów wykorzystywanych jest jednoznaczne, to przyczyn niewykorzystywania można dopatrywać się w różnych źródła. Może to wynikać ze świadomej działalności, kiedy pozostawia się część zasobów w rezerwie na wypadek wystąpienia określonych zagrożeń lub jest to wymuszone sytuacją rynkową. Część zasobów jest nie wykorzystywana nieświadomie, wynika to w znacznym stopniu z wadliwej organizacji podmiotów gospodarczych. Pojęcie zasobów może być różnie definiowane, wynika to z wielorakiego spojrzenia na tę problematykę. Wydaje się, iż przez zasoby należy rozumieć całość środków będących w dyspozycji państwa i znajdujących się w obrębie kraju, jak i poza nim (np. lokaty zagraniczne NBP, kopalnie miedzi eksploatowane przez KGHM Polska miedź S.A. w Kongo), do których jest pełen lub ograniczony dostęp, jak i te uświadomione i nieuświadomione. W wyniku świadomej działalności z zasobów wyodrębnione są rezerwy państwowe, na które składają się rezerwy gospodarcze i obronne[329]. Stanowią one bardzo ważny i jednocześnie bardzo mobilny czynnik zaspokajania potrzeb obronnych. Ponadto można dopatrywać się z punktu widzenia obronności istnienia rezerw potencjalnych tj. rezerw, które zostały stworzone z myślą o zabezpieczeniu różnych funkcji państwa i jednocześnie są podwójnego zastosowania (gospodarczo-obronnego). Współcześnie zauważalnym trendem jest dawanie priorytetu rezerwom gospodarczym, jednak w krajach wysokorozwiniętych dużą uwagę także poświęca się rezerwom obronnym. Wydaje się, iż różnice pomiędzy rezerwami obronnymi o gospodarczymi w obecnej dobie będą się zacierały w wielu obszarach, jedyne różnice pozostaną w artykułach posiadających wyraźną specjalizację.

---

[328] Por. J. Wróbel, Przemysł obronny, w: pod red. W. Stankiewicz, Ekonomika ..., op. cit., s. 137.
[329] Por. Z. Bolkowska, C, Skowronek, Rezerwy państwowe. Funkcje, organizacja, ekonomika, Warszawa 1997.

Ponadto duży wpływ na kształt rezerw będą miały rezerwy domowe, w szczególności w stanach zagrożenia wojennego oraz krótkotrwałych konfliktach[330]. Wielkość oraz różnorodność rezerw domowych będzie się przekładać na:

- ograniczenie wzrostu cen dóbr konsumpcyjnych;
- zwiększenie odporności społeczeństwa na trudności spowodowane konfliktem;
- ułatwienie konwersji gospodarki czasu pokoju na gospodarkę wojenną;
- zmniejszenie „parcia" społecznego na dostępność rezerw kosztem obronności.

Zasoby i rezerwy będące w dyspozycji państwa decydują o jego możliwościach przetrwania, reorganizacji w okresie konfliktu i odbudowy oraz rozwoju po jego zakończeniu. Bezpośrednio przekładają się na możliwości obronne, a także w znacznym stopniu rzutują na możliwości podsystemu mobilizacji gospodarczej.

Kolejnym elementem tego podsystemu jest podsystem dostosowania potrzeb obronności kraju do możliwości gospodarki materiałowej. Na niego składa się szereg instytucji funkcjonujących w obszarze obronnym, gospodarczym i na pograniczu obu obszarów, a także wchodzący w ich skład ludzie i urządzenia. Jest to element planistyczno kontrolny całego systemu, którego zadaniem jest zapobieganie powstawaniu wektorów sił o przeciwstawnych kierunkach, które wywodziłyby się z systemu obronnego i gospodarczego. Wyważenie pożądanego poziomu potrzeb obronnych do faktycznych możliwości systemu gospodarczego wymaga skorelowania działań szeregu instytucji, w tym pozarządowych. Bowiem nie realizowanie potrzeb obronności kraju na określonym wymogami bezpieczeństwa poziomie powoduje, iż zaległości w tym obszarze nie nadrobi się w krótkim okresie czasu tj. roku, dwóch, czy trzech. Przy czym należy pamiętać, iż trudno jest nawet we współczesnym świecie przewidzieć każdy możliwy do zaistnienia konflikt nawet w perspektywie roku, dwóch, czy trzech. Natomiast z drugiej strony ujmując ten problem zauważalne staje się nadmierne obciążanie systemu gospodarczego powinnościami na rzecz obronności. Będzie to się zawsze niekorzystnie odbijało w pewnej perspektywie na poziomie rozwoju gospodarczego, jego dynamice, czy stanie finansów publicznych. Może to nawet czasem stać w sprzeczności z krótkookresowymi celami społecznymi. Dlatego ten system choć może najmniej sformalizowany w całym podsystemie jest jednym

---

[330] Por. Ibidem, s. 46-47.

z jego najważniejszych elementów, gdyż to on powinien wyważać potrzeby obronności kraju w stosunku do możliwości jakie istnieją, jednocześnie poprzez sprawowanie nadzoru powodować jak najlepsze dysponowanie dostępnymi środkami.

System gospodarki wojennej w znacznej mierze decyduje o sile, odporności, mobilności gospodarki obronnej oraz o możliwościach zaspokojenia potrzeb obronnych państwa. W skład tego systemu wchodzą takie elementy gospodarki narodowej jak: przemysł obronny, infrastruktura gospodarczo-obronna, rezerwy gospodarczo-obronne, postęp naukowo-techniczny oraz międzynarodowa współpraca gospodarczo-obronna.

Kształt przemysłu obronnego powinien być uzależniony od wyzwań militarnych stojących przed państwem, międzynarodowych powiązań gospodarczo-politycznych, a także możliwości technologicznych gospodarki narodowej[331].

Współcześnie asortyment dóbr wykorzystywanych dla potrzeb obronności kraju jest bardo szeroki, można powiedzie, one wytwarzane praktycznie przez prawie wszystkie gałęzie przemysłu. Należy przy tym zaznaczyć, iż część z nich nie jest wytwarzana z myślą o potrzebach militarnych, ale posiadają duże znaczenie dla systemu obronnego państwa. Dlatego w celu wyróżnienia zakładów zajmujących się produkcją o charakterze obronnym używa się wobec nich określenia – zakłady przemysłu obronnego.

Dla rozważań na temat przemysłu obronnego w systemie gospodarki obronnej można przyjąć następujący podział przedsiębiorstw realizujących zadania w tym obszarze :

- typu A: produkujące artykuły mające zastosowanie w sferze gospodarczej i obronnej;
- typu B: produkujące artykuły mające zastosowanie wyłącznie w sferze obronnej[332].

Wydaje się, iż główną uwagę należałoby skoncentrować na przedsiębiorstwach typu B, gdyż to przed nimi stoją poważne wyzwania gospodarcze wynikające z zachodzących przemian w Siłach Zbrojnych RP i restrukturyzacji całego sektora zbrojeniowego.

---

[331] Por. J. Wróbel, Przemysł ..., op. cit., s. 134.
[332] Por. Ibidem, s.137.

Na przełomie lat 2000-2001 polski przemysł zbrojeniowy oczekuje nadal na decyzję co do jego przyszłości. Do 1989 r. był integralną częścią systemu przemysłu obronnego Układu Warszawskiego, jego kształt był w znacznej mierze narzucany przez ówczesnego partnera strategicznego Polski tj. ZSRR. W ramach Układu Warszawskiego Związek Radziecki narzucał poszczególnym państwom jakie rodzaje uzbrojenia należy produkować. Część sprzętu musiała być wytwarzana w oparciu o licencje radzieckie. Wielkość i zakres produkcji był podporządkowany ustaleniom wypracowanym w ramach układu. Taki stan rzeczy doprowadził do specjalizacji poszczególnych państwa w wytwarzaniu określonych rodzajów broni i uzbrojenia. Stało się to przyczyną nadmiernego rozbudowania mocy produkcyjnych w niektórych rodzajach produkcji[333]. Ponadto część mocy produkcyjnych była skierowana na produkcję podzespołów na radzieckiego przemysłu zbrojeniowego[334]. Dodatkowo istniały narzucone przez ZSRR ograniczenia swobody w dziedzinie prac naukowo badawczych.

Uwarunkowania te spowodowały ogromne trudności w tym obszarze po rozpadzie Układu Warszawskiego. Przemysł zbrojeniowy odziedziczony po PRL stał się czynnikiem hamującym rozwój gospodarczy, a nie jak w krajach rozwiniętych czynnikiem rozwoju gospodarczego i technologicznego.

W latach siedemdziesiątych przemysł obejmował około 400 przedsiębiorstw, do początku lat dziewięćdziesiątych ich liczbę ograniczono do około 128, z których 82[335] posiadały status przedsiębiorstwa obronnego[336].

Wraz z zapoczątkowaniem w Polsce przemian społeczno-gospodarczych następowała zmiana sytuacji międzynarodowej. Trudności gospodarcze na rynku wewnętrznym, restrukturyzacja Sił Zbrojnych polegająca na ich zmniejszaniu, spadek zapotrzebowania na tego typu sprzęt na rynkach międzynarodowych, zerwanie więzi kooperacyjnych z dotychczasowymi sojusznikami spowodowało konieczność dokonania zmian w koncepcji funkcjonowania polskiego przemysłu zbrojeniowego.

---

[333] Por. Ibidem, s. 137.
[334] Por. Ibidem, s. 138.
[335] Ibidem, s. 139.
[336] Status przedsiębiorstwa obronnego dawał szereg preferencji min. priorytety w zaopatrzeniu materiałowo-technicznym, niskooprocentowane kredyty, ulgi w podatkach.

Ponadto widocznym trendem w gospodarce światowej jest ograniczanie specjalizacji i zaniku specjalistycznych zakładów zbrojeniowych, produkcja obronna staje się integralną częścią ogólnej produkcji.

Od początku lat dziewięćdziesiątych powstało szereg programów restrukturyzacji przemysłu zbrojeniowego, jedynym pewnikiem ostatniej dekady jest tylko pogarszanie się kondycji gospodarczej przedsiębiorstw z tej branży.

Od jesieni 1998 r. pozostaje jedynie 31 przedsiębiorstw przemysłu obronnego, które zatrudniały około 66,5 tys. osób[337]. Dla większości z nich produkcja specjalna ma charakter uboczny i stanowi średnio 24 %[338] całości produkcji. Tylko w nielicznych z tych przedsiębiorstw produkcja specjalna stanowi ponad 50 % np. Stołeczne Przemysłowe Centrum Optyki, Radwar, PZL-Warszawa II, Bumar Łabędy[339]. Ponadto do końca września 1998 r. przedsiębiorstwa z tego segmentu osiągnęły dochody o 8,7 % niższe niż w analogicznym okresie roku poprzedniego, przy dynamice kosztów wyższej od dynamiki dochodów - 96,7 % do 91,3 %[340]. Straty spółek w analogicznym okresie wzrosły o rekordową wartość 45,8 mln PLN i osiągnęły poziom 149 mln PLN[341]. Zyski z pośród 31 spółek odnotowano jedynie w 12. Kolejnym niekorzystnym wskaźnikiem był spadek rentowności brutto z poziomu 1,1 % w 1997 r. do -2,8 % w 1998 r., a rentowności netto z 0,3 % do -3,3 %. Jednocześnie utrzymywał się wysoki stan zapasów w przedsiębiorstwach i utrzymywał się na poziomie 55 % majątku obrotowego[342]. Zadłużenie sektora wzrosło o 5 % w 1998 r. osiągając poziom 1,994 mld. PLN[343]. Było to efektem utrzymującej się większej dynamiki zadłużenia niż dynamiki przychodów i dynamiki wzrostu majątku obrotowego, przekładało to się na spadek płynności finansowej oraz utratę zdolności kredytowych. Głównymi wierzycielami przedsiębiorstw sektora zbrojeniowego byli: ZUS, urzędy skarbowe, banki oraz dostawcy. Można powiedzieć, iż cały sektor stanął na krawędzi bankructwa.

---

[337] W. Łuczak, Koło ratunkowe dla zbrojeniówki, w: Raport 12/1998, s. 4.
[338] Ibidem, s. 4.
[339] Ibidem, s. 4.
[340] Ibidem, s. 4.
[341] Ibidem, s. 4.
[342] Ibidem, s. 4-5.
[343] Ibidem, s. 5.

W podejściu do problematyki polskiego przemysłu obronnego w ostatnim dziesięcioleciu widać szereg wad. Nie został stworzony przejrzysty program restrukturyzacji Sił Zbrojnych RP, z którego wynikałoby czego oczekuje się od przemysłu obronnego w zakresie dostaw na rynek wewnętrzny. Przemysł obronny nie otrzymał ze strony państwa pomocy, która umożliwiłaby mu osiągnięcia odpowiedniego poziomu konkurencyjności w wybranych międzynarodowych rynkach asortymentowych. Ponadto niekorzystnym zjawiskiem dla przyszłości polskie przemysłu obronnego jest utrzymywanie się nadwyżki importu nad eksportem w wymianie zagranicznej w zakresie sprzętu specjalnego (tabela 59).

Praktycznie we wszystkich rodzajach wymiany zagranicznej sprzętu specjalnego istnieje nadwyżka importu nad eksportem, oprócz wymiany w obszarze materiałów wybuchowy. Potwierdza to, iż nie został w Polsce stworzona spójna polityka państwa wobec tego sektora.

Do dzisiaj nie istnieje program jego restrukturyzacji, który określałby jaki winien przybrać kształt, jaki asortyment powinien być jego domeną, a który powinien być importowany i czym jest to podyktowane tj. czy to ze względu na brak możliwości technologicznych, ilościowego zapotrzebowania na rynku wewnętrznym itd. i związanej z tym nieopłacalności produkcji, ile osób powinien zatrudniać, na jaką skalę pomocy mógłby oczekiwać ze strony państwa.

Tabela 60

Struktura wymiany zagranicznej sprzętu specjalnego w 1998 r. w Polsce, w mln PLN

Rodzaj sprzętu	Eksport	Import
Lotniczy	19,5	40,7
Pancerny	23,3	21,8
Morski	0,8	1,9
Elektroniczny	26,6	51,4
Broń strzelecka	2,0	4,8
Materiały wybuchowe	16,3	13,8
Amunicja	3,8	29,7
Inne	3,0	12,8
Razem	95,2	177,3

Źródło: T. Hypki, Program zwolnień i wyprzedaży, w: Raport 1999, nr 3, s. 6.

Należy pamiętać, iż jest to sektor przemysłu, który w żadnym rozwiniętym państwie nie został w pełni poddany pełnym prawom wolnego rynku. Wszelkie przemiany w jego obszarze dokonywane są pod ścisłym nadzorem państwa. W tym momencie należy ponownie podkreślić, iż jest on jednym z najważniejszych elementów w systemie obronnym państwa przed zagrożeniami militarnymi i nie mogą go w pełni zastąpić żadne umowy międzynarodowe oraz powiązania gospodarcze. To od określenia dzisiejszych jego możliwości zależą na wiele lat do przodu możliwości obronne państwa w sytuacja wystąpienia zagrożeń militarnych. Oczywiści nie sposób się nie zgodzić z poglądem, iż jego kondycja jest wypadkową ogólnej kondycji gospodarczej państwa. Jednak zapewnienie bezpieczeństwa jest jedną z nadrzędnych funkcji państwa, dlatego powinno się dążyć do osiągnięcia pożądanego poziomu równowagi w tym obszarze pomiędzy możliwościami, a potrzebami. Dalsze czynienie oszczędności wobec przemysłu obronnego będzie prowadzić do zmniejszania się elastyczności bezpieczeństwa w tym obszarze. Pomimo ewidentnej dominacji we współczesnym świecie elementów gospodarczych w tworzeniu potęgi państwa, to jednak nadal nie wyobrażalnym jest wyeliminowanie pierwiastka militarnego w całym systemie bezpieczeństwa państwa.

Ponadto można spojrzeć na przemysł obronny jako element obciążający system gospodarczy lub element wspierający jego rozwój. Jeżeli podejdzie się do tego obszaru w sposób statyczny, czyli kreowanie przemysłu obronnego głównie z myślą o zaspokojeniu własnych potrzeb obronnych będzie tworzyło jedynie obciążenie dla systemu gospodarki narodowej. Natomiast, jeżeli spojrzeć na przemysł obronny jako kompilację produkcji specjalnej i cywilnej, który w swych działaniach będzie wspierany przez państwo szczególnie w działaniach eksportowych w pierwszym obszarze produkcji może się to przekładać na stworzenie silnej gałęzi przemysłowej o dużym znaczeniu dla rozwoju gospodarczego kraju. Silny przemysł obronny może być, podobnie jak w gospodarce amerykańskiej, francuskiej i niemieckiej, motorem postępu naukowego i technologicznego dla przemysłu krajowego[344]. Inaczej mówiąc ten sektor gospodarki może być nie tylko konsumentem środków rzeczowych i finansowych, ale także jej elementem kreatywnym. Szczególnie spójnym z tym

[344] Por. W. Łuczak, Koło ratunkowe ..., op. cit.; T. Hypki, Program zwolnień ..., op. cit.

stwierdzeniem jest postęp naukowo-techniczny, bez którego nie można zabezpieczyć potrzeb obronnych. Wymagania na tym styku są skierowane w kierunku teoretycznym tj. nauki i praktycznym tj. praktycznemu wdrażaniu naukowych osiągnięć. Z czasem rozwiązania z obszaru przemysłu obronnego są stosowane w obszarze pozamilitarnym, czyli mamy tu do czynienia z podwójnym wykorzystaniem poniesionych nakładów. Ponadto należałoby rozpatrzyć problematykę utrzymywania potencjału wytwórczego przemysłu zbrojeniowego z punktu widzenia oczekiwań społecznych. Takie podejście oznacza uzyskanie odpowiedzi na następujące pytanie: czy lepszym jest likwidacja nierentownych miejsc pracy, których istnienie jest dyktowane potrzebami posiadania określonego potencjału obronnego w oparciu o rodzime zasoby, czy też lepszym byłoby ponoszenie ciężarów przez państwo nakładów na utrzymanie zwolnionych zasobów ludzkich, przy jednoczesnym spowolnieniu rozwoju regionalnego i spadku realnego potencjału obronnego? Analizując to na podstawie rozwiązań przyjmowanych w krajach UE, nie tylko w przemyśle zbrojeniowym, zauważalnym jest trend ponoszenia nakładów na utrzymanie takich miejsc pracy ze względów społecznych, obronnych i zrównoważonego rozwoju gospodarczego kraju.

Infrastruktura gospodarczo-obronna jest wypadkową będących w dyspozycji urządzeń, systemów oraz funkcjonujących w państwie instytucji. składają się na nią następujące podsystemy:

- podsystem kierowania państwem;
- podsystem przepływu informacji;
- podsystem infrastruktury gospodarczej.

Podsystem kierowania państwem jest odwzorowaniem filozofii jego zarządzania, która wynika z istniejącego systemu politycznego, a także sytuacji międzynarodowej i wewnętrznej kraju. Przez ten podsystem należy rozumieć instytucje reprezentujące, czy też realizujące interesy państwa, a są nimi instytucje centralne, terenowe administracji rządowej oraz instytucje samorządowe oraz system współpracy pomiędzy nimi, a także innymi podmiotami życia gospodarczego i państwowego. To od przyjętej filozofii zarządzania państwem zależy, czy będzie to system scentralizowany, czy też zdecentralizowany i jaki będzie zakres swobody w podejmowaniu decyzji na poszczególnych jego szczeblach. Ponadto będzie z niego

wynikał sposób i zakres przekazywania kompetencji w różnych obszarach funkcjonowania państwem (szkolnictwie, ochronie zdrowia, pomocy społecznej, przeciwdziałaniu bezrobociu, obronie cywilnej itd.), co będzie warunkować sposób realizacji zadań z zakresu bezpieczeństwa w ujęciu gospodarczym, jak i obronnym. Podsystem kierowania państwem narzuca sposoby przypływu i formy przepływu informacji w pionie i w poziomie, formy organizowania się samorządów różnych szczebli, a także sposób współpracy pomiędzy organami samorządowymi i rządowymi.

Podsystem funkcjonowania państwem w Polsce przeszedł, czy też nadal przechodzi ewolucyjnie od systemu centralistycznego do systemu zdecentralizowanego. Coraz więcej kompetencji jest przekazywane na niższe szczeble zarządzania państwem. Następuje silna integracja struktur państwowych w poziomie, szczególnie odnosi się to do struktur samorządowych, przy zachowaniu wystarczających powiązań w pionie. Dużym problemem wydaje się nadmierny rozrost administracji rządowej i samorządowej, która wymaga na swoje funkcjonowanie coraz większych nakładów finansowych, a przy tym staje się coraz bardziej w swych działaniach skostniała tj. wydłużane są i komplikowane są sposoby podejmowania decyzji, brakuje jednoosobowej odpowiedzialności za podejmowane decyzje, a wręcz widoczne jest unikanie jej, za decyzję ponosi jedynie odpowiedzialność urząd, a nie ją podejmujący. Jednak ten problem nie leży w głównym nurcie naszych rozważań, bowiem jest nim zakres kompetencji poszczególnych jednostek tworzących ten podsystem, sposoby realizacji zadań i cedowania ich na niższe szczeble, a także możliwości ich egzekwowania. Ponadto na możliwości realizacji zadań przez ten podsystem nakładają się możliwości pozostałych dwóch systemów z tego obszaru tj. przepływu informacji – rozumianego jako posiadane możliwości techniczne przesyłania informacji w obszarze państwa, jak i poza niego oraz infrastrukturę gospodarczą – która jest w znacznym stopniu wypadkową dwu pierwszych. Po pierwsze poziom rozwoju infrastruktury gospodarczo-obronnej decyduje o poziomie zainteresowania całym obszarem państwa lub jego częścią przez inwestorów krajowych i zagranicznych. Po drugie infrastruktura gospodarczo-obronna to przede wszystkim infrastruktura gospodarcza, z której obszaru może być generowana

infrastruktura obronna, czyli od rozwoju struktur gospodarczych zależy poziom i jakość struktur obronnych. Dlatego współcześnie wydaje się bardzo ważnym tworzenie takiej infrastruktury, która konstruowana z myślą o potrzebach gospodarczych realizowałaby także potrzeby obronne. Z tych powodów wydaje się także ważne stworzenie spójnego podejścia do tej problematyki poprzez podsystem kierowania państwem. Jednako ważnym z punktu widzenia sfery gospodarczej, jak i obronnej jest zapewnienie funkcjonowania następujących obszarów:

- łączności: w tym łączności stacjonarnej, komórkowej, internetu, a także nowości na tym rynku UMTS;
- sieci drogowej: w tym sieci dróg lokalnych, ekspresowych i autostrad;
- sieci połączeń kolejowych;
- sieci innych połączeń będących uzupełnieniem dla sieci drogowej i kolejowej;
- infrastruktury proekologicznej tj. oczyszczalni ścieków, nowoczesnych zwałowisk śmieci itd.

Bezpośredni wpływ na realizację procesów w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego posiadają uwarunkowania infrastrukturalne. Wpływają one na kształtowanie się ich jego, w następujących wymiarach:

- w wymiarze ekonomicznym - koncentrując się na problemie niepodzielności nakładów w skali zaangażowania poszczególnych rodzajów kapitału, pracochłonności i kapitałochłonności przedsięwzięć, a także na kwestie zmian jakościowych;
- w wymiarze społecznym – koncentrując się na działaniach administracji państwowej i samorządowej na rzecz zapewnienia pożądanej sytuacji prawno-ekonomicznej społeczeństwa;
- w wymiarze techniczno – organizacyjnym są odpowiedzialne za realizację zarządzania i koordynowania procesów kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego, a także kształtowanie cech niezbędnych do realizacji tych przedsięwzięć tj. dużej mobilności, żywotności przestrzennej, jedności funkcjonalnej itd.

Uwarunkowania infrastrukturalne winny zapewniać takie rozwiązania, które sprzyjałyby rozwojowi poziomu bezpieczeństwa jednostki, podmiotów gospodarczych, gałęzi przemysłu, aż do bezpieczeństwa państwa.

Niekorzystnym zjawiskiem występującym w Polsce w ostatniej dekadzie w obszarze infrastruktury jest kurczenie się sieci komunikacyjnej. Pomimo starań kolejnych rządów do końca 1999 r. nie został wdrożony plan budowy autostrad oraz dróg ekspresowych, które stanowią jeden z podstawowych elementów krwioobiegu współczesnej gospodarki. Rok 2000 to raczej czas działań o charakterze rachitycznym w tym obszarze, co zmniejsza szansę na płynny i stabilny rozwój gospodarczy. Poziom i jakość połączeń drogowych decyduje o możliwościach zaspokojenia potrzeb z obszaru gospodarczego i obronnego. Odnawianie systemu drogowego, jak i tworzenie nowych połączeń powinno uwzględniać nie tylko potrzeby gospodarczo-społeczne, ale także potrzeby obronne. Połączenia drogowe, a w tym te najbardziej newralgiczne jak mosty, tunele, przepusty itd., które powinny spełniać także wymogi sprzętu i uzbrojenia wojskowego. Ponadto sieć kolejowa powinna być także przygotowywana do wspierania zadań obronnych na kierunkach zagrożeń w celu zabezpieczenia wzmożonego ruchu dostaw na rzecz wojska, w tym uwzględniając element odpornościowy na oddziaływanie nieprzyjaciela. Tworzenie nowoczesnego systemu połączeń drogowych będzie nie tylko przyczynkiem do rozwoju gospodarczego kraju w ujęciu lokalnym i ogólnokrajowym, ale także będzie elementem poprawy poziomu bezpieczeństwa militarnego (prędkość przemieszczania się wojsk, zaopatrzenia itd.).

Połączenia kolejowe są bardzo ważnym elementem infrastruktury gospodarczo-obronnej. Z punktu widzenia gospodarki są to połączenia tańsze, bardziej proekologiczne, dające bodziec do rozwoju regionalnego. Z punktu widzenia obronnego stanowią one uzupełnienie dla systemu drogowego.

Ważnym dla zrównoważonego rozwoju poszczególnych regionów kraju może być także rozwój połączeń wodnych, a w szczególności połączeń śródlądowych. Jest to obecnie najtańsza i najbardziej proekologiczna forma transportu. Z szerokim jej stosowaniem wiąże się regulacja dróg wodnych. Ma to nie tylko duże znaczenie

gospodarcze, ale także obronne[345]. Dlatego wydaje się, iż przy planowaniu szerszego wykorzystania połączeń wodnych w gospodarce narodowej powinno się je tworzyć z uwzględnieniem potrzeb obronnych.

We wszystkich obszarach sieci komunikacyjnej zauważalne jest jej kurczenie, jedynie pewien wzrost został odnotowany w obszarze dróg publicznych o nawierzchni utwardzonej oraz rurociągach przesyłających ropę naftową.

Jednym z najważniejszych działów polskiej gospodarki z punktu widzenia infrastruktury gospodarczo-obronnej jest łączność telefoniczna – stacjonarna i przenośna. Zapóźnienie wobec czołówki światowej w tej dziedzinie wynosi jedynie ok. 1-2 lat. Oznacza to, iż Polska w tej dziedzinie znajduje się w światowej czołówce. Na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat wyraźnie jest widoczny postęp technologiczny i ilościowy w telefonii stacjonarnej i komórkowej, choć nadal są regiony, w których jest utrudniony dostęp do telefonów stacjonarnych.

Tworząc system łączności kraju należy brać także pod uwagę jaki będzie posiadał udział w tworzeniu systemu łączności w sytuacjach zagrożenia militarnego. Czyli dzisiaj tworzony, czy też rozbudowywany system łączności powinien zabezpieczać zarówno obecne potrzeby gospodarcze, jak i prognozowane potrzeby obronne.

Rezerwy gospodarczo-obronne są w Polsce, tak jak w innych krajach Unii Europejskiej, częścią rezerw państwowych, a ich funkcjonowanie jest odwzorowaniem filozofii zarządzania państwem.

Bez względu na ustrój polityczny, system gospodarczy, rozwój gospodarczy, czy też położenie geograficzne, każde państwo jest narażone na różnego rodzaju zakłócenia. U podstaw tychże zakłóceń mogą leżeć przyczyny naturalne, polityczne, militarne, czy też gospodarcze. Zakłócenia polityczne mogą posiadać wymiar pokojowy, jak i zbrojny. Zakłócenia polityczne leżą u podstaw narodzin zakłóceń militarnych. Jeżeli pewne etapy, czy też rodzaje wojny gospodarczej można jeszcze zaliczyć do zakłóceń politycznych, to wynikłe z prowadzonej polityki przez dane państwo lub grupę państw działania, których efektem stają się podwyższone stany

[345] Najlepszym przykładem dla zastosowań obronnych tych rozwiązań ma koncepcja obronna Niemiec, w której duże znaczenie ma istnienie szeregu kanałów, śluz i zapór wodnych, jako naturalnych przeszkód dla prowadzenia działań zbrojnych.

gotowości bojowej, czy też podejmowane działania zbrojne są już zakłóceniami militarnymi. Zakłócenia militarne stawiają wysokie wymagania wobec państwa, bowiem powodują konieczność dostarczania zwiększonych dostaw nakładów rzeczowych tj. różnego rodzajów paliw, sprzętu, żywności itd.[346] W obecnej sytuacji militarno-gospodarczej najbardziej realne wydaje się możliwe zaspokojenie tych potrzeb przez dostawy z wcześniej zgromadzonych zasobów i rezerw, gdyż przewidywana dynamika działań na współczesnym polu walki nie pozwoli na pełne ich zaspokojenie w wyniku zakupów zagranicznych (przy założeniu, iż państwo posiada wystarczającą wysokości środki finansowe), czy poprzez kierowanie bieżącej produkcji na potrzeby działań wojennych (produkcja czasu pokoju i czasu wojny pod wieloma względami różni się i dostosowanie jej do nowych wymagań wymaga określonego czasu). Zakłócenia gospodarcze, tak dobrze znane polskiemu społeczeństwu, mogą wynikać z niewydolności systemu gospodarczego, jak i mogą być pochodną zakłóceń naturalnych, politycznych, czy militarnych[347]. Tego typu zakłócenia są często skutkiem zmiennych trendów w gospodarce narodowej i światowej. By zjawiska tego typu miały jak najmniejszy wpływ na gospodarkę powinno się ubezpieczać procesy gospodarcze. Wszelkiego rodzaju wahania koniunkturalne mogą być ograniczane poprzez uruchamianie lub powiększanie rezerw tj. skup lub sprzedaż artykułów.

Istnienie potencjalnego i realnego zagrożenia dla funkcjonowania państwa powoduje, iż w systemie gospodarczym poszczególnych krajów są tworzone rezerwy rzeczowe i finansowe. W tym momencie rodzi się pytanie: co należy rozumieć pod pojęciem rezerwa w świetle funkcjonowania państwa? Rezerwy są to celowo tworzone zapasy środków produkcji, konsumpcji, walut w celu zapewnienia ciągłości produkcji i zaopatrzenia ludności w sytuacjach zagrożenia[348]. Jednak z punktu widzenia potrzeb obronnych przez rezerwy należy rozumieć tę część potencjału wojenno-ekonomicznego, która aktualnie nie jest wykorzystywana do celów obronnych[349].

---

[346] Por. Z. Bolkowska, C. Skowronek, Rezerwy ..., op. cit., s. 13.
[347] Por. Ibidem, s. 10.
[348] Por. Rezerwy, konflikty, obrona; Pod. red. Z. Kołodziejaka, AE w Poznaniu, WAP, WSOSK, Poznań 1989, s. 11.
[349] Ibidem s. 46.

Ogólnie można uznać, iż rezerwy są to przede wszystkim celowo gromadzone środki rzeczowe i finansowe z myślą o zaspakajaniu potrzeb ludności, gospodarki, systemu obronnego państwa w sytuacjach zagrożenia, ale także mogą się stać nimi nieświadomie niewykorzystywane zasoby, czy też pozostające „odłogiem" w wyniku zaistniałej sytuacji gospodarczej, politycznej itd. Ich wielkość i różnorodność zależy od kondycji gospodarczej danego kraju. Rezerwy rzeczowe obejmują:

- rezerwy gospodarki żywnościowej (podstawowe konsumowane w danym regionie zboża i ich pochodne oraz inne podstawowe produkty żywnościowe tj. mięsa, tłuszcze itd.);
- rezerwy paliw płynnych (ropa naftowa i produkty ropopochodne);
- rezerwy metali (nieżelaznych, szlachetnych i rzadkich);
- rezerwy środków sanitarnych (krew, osocze, antybiotyki);
- rezerwy innych surowców i urządzeń, które mają strategiczne znaczenie dla gospodarki (pompy wodne, agregaty prądotwórcze, kauczuk)[350].

Do praktyki gospodarczej Polski zostało wprowadzone nowe pojęcie – zapasów obowiązkowych. Należy je rozumieć jako majątek wybranych podmiotów gospodarczych, na które został nałożony obowiązek utrzymywania zapasów na rzecz państwa[351].

Rezerw pełnią dwie ważne funkcje:

- podstawową, która wyraża się tworzeniem i funkcjonowaniem rezerw i obejmuje swym zakresem wspomaganie realizacji zadań obronnych eliminację zakłóceń w funkcjonowaniu gospodarki;
- pomocniczą, którą wyrażają działania wspomagające i uzupełniające.

Zgodnie z literaturą przedmiotu podstawową funkcją rezerw jest zapewnienie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa państwa, w szczególności rozumianego jako wspomaganie działań mających na celu przeciwdziałanie zagrożeniom militarnym. Stąd wypływa wniosek, iż rezerwy gromadzone w tym celu posiadają bezpośredni związek z polityka obronną (obejmują swym zakresem wojsko, policję i inne służby).

---

[350] Ustawa z dn. 30.05.1996 r., O rezerwach państwowych oraz zapasach obowiązkowych paliw, rozdz. 2 art. 2.2.
[351] Ibidem, rozdział 4 art. 15.1.

Można wyróżnić następujące kategorie rezerw tworzonych z myślą o potrzebach obronnych państwa:

- gromadzone z myślą o zaspokojeniu bezpośrednich potrzeb armii tj. sprzęt, paliwa, materiały;
- gromadzone z myślą o zaspokojeniu produkcji na rzecz wojska i wówczas obejmują one także określony sprzęt, materiały, paliwa i surowce;
- artykuły spożywcze.

W innym ujęciu mogą wystąpić następujące kategorie rezerw: osobowe, materiałowe, mocy produkcyjnych oraz wyrobów gotowych (ogrywają coraz większą rolę wśród wszystkich kategorii rezerw gromadzonych z myślą o prowadzeniu działań zbrojnych).

Kolejną podstawową funkcją rezerw jest przeciwdziałanie niekorzystnym skutkom przerw w produkcji przemysłowej, czyli przeciwdziałanie ewentualnym zagrożeniom dla prawidłowego funkcjonowania rynku i zaspokajanie potrzeb materialnych ludności.

Wielkość rezerw, ich relacje do poziomu konsumpcji są zależne od możliwości i specyfiki danej gospodarki. Należy w tym miejscu wspomnieć, iż rezerwy finansowe gromadzone przez państwo we współczesnej gospodarce nie tylko służą zaspokojeniu potrzeb powstałych w wyniku zaistnienia różnego rodzaju zakłóceń, ale także mogą wspierać aktywne uczestnictwo państwa na rynkach finansowych (giełda, kurs waluty itd.).

Jednym z ważniejszych elementów w odniesieniu do rezerw jest ustalenie ich poziom. W literaturze przedmiotu proponuje się rozumie tego pojęcia jako relację bezwzględnej wielkości rezerw do innej wielkości (odniesienia), która może wyrażać: popyt krajowy, zużycie produkcyjne określonego produktu, potrzeby sektora (np. wojska, przemysłu, transportu) itp. Poziom rezerw może być ustalany w procentowej wielkości odniesienia np. rocznego zużycia lub w dniach (najczęściej określa się w dniach). Należy dodać, że dyrektywy Unii Europejskiej ustalają normy zapasów strategicznych w dniach popytu rocznego np. dla paliw ciekłych normy te wynoszą ok. 90 dni[352]. Ustalenie poziomu rezerw jest determinowane poprzez ich

[352] Z. Bolkowska, C. Skowronek, Rezerwy..., op. cit., s. 22.

strukturę asortymentową, którą ustala się na podstawie analizy jakościowej, uwzględniając w jej trakcie takie przesłanki jak:

- założenia polityki gospodarczej;
- założenia polityki obronnej;
- struktura podaży – produkcja krajowa, kierunki i wielkości importu;
- struktura i wielkość popytu;
- przeznaczenie rezerw;
- stopień wrażliwości rezerw tj. możliwości przechowywania rezerw w czasie;
- możliwości finansowe państwa w zakresie tworzenia i utrzymywania rezerw.

Przesłanki te znajdują swoje odbicie w polityce rezerw realizowanej przez państwo. Proces kształtowania rezerw wymaga przeprowadzenia szeregu badań i analiz, których wyniki są podstawą wyjściową do określenia ich struktury asortymentowej. Pomimo podejmowania tego typu działań decyzje w tym obszarze są realizowane w warunkach niepewności, gdyż odnoszą się poziomu zużycia danego produktu w przyszłości, która nie jest znana. W związku z tym należy mieć na uwadze to, iż wykorzystywane prognozy zawsze są obarczone pewnym błędem, aby go zminimalizowania stosuje się różne metody tj.:

- metody porównań: w ustalaniu konkretnych wielkości rezerw posługujemy się pewnymi odniesieniami do przeszłości lub do innych krajów np. Unii Europejskiej;
- metody oceny ekspertów: wykorzystuje się tutaj opinie ekspertów, którzy znając warunki funkcjonowania gospodarki oraz funkcje obronne potrafią oceniać pożądana wielkość rezerw i ich poziom;
- metody ekonometryczne: oparte na typowych modelach prognozowania przyszłych wielkości danych zmiennych[353].

W praktyce korzysta się z kilku metod jednocześnie w celu zminimalizowania różnicy pomiędzy przewidywaniami a rzeczywistością. To jednak nie zwalnia z ciągłego monitorowania otoczenia przez instytucje odpowiedzialne za kształtowanie polityki rezerw i reagowania w ciągu okresu pomiędzy kolejnymi opracowaniami na zmieniające się uwarunkowania.

---

[353] Ibidem, s. 23.

Należy nadmienić, iż polityka rezerw jest elementem polityki gospodarczej, jednak nie można jej zakwalifikować do jednej z jej części. Wynika to z faktu, iż jest wypadkową wielu obszarów działalności państwa. Duży wpływ na politykę rezerw posiadają takie płaszczyzny funkcjonowania państwa jak: polityka zagraniczna, polityka obronna, polityka społeczna, polityka rolna, czy też polityka przemysłowa. Podstawami polityki rezerw (w ujęciu syntetycznym) są:

- państwo, które nie może funkcjonować bez określonych rezerw rzeczowych – a więc zawsze musi je tworzyć i utrzymywać, choć różne mogą być formy rozwiązywania wiążących się z tym problemów ekonomicznych i technicznych;
- skuteczna realizacja polityki rezerw, co oznacza, iż państwo musi dysponować strukturami organizacyjnymi wyposażonymi w odpowiednie kompetencje i instrumenty działania;
- rezerwy rzeczowe będące składnikiem majątku Skarbu Państwa, co oznacza, iż ich tworzenie i utrzymywanie wymaga zaangażowania środków publicznych-budżetowych[354].

Sformułowanie prawidłowej polityki rezerw wymaga udzielenia odpowiedzi na następujące pytania:

- kto jest odpowiedzialny za podejmowanie decyzji w tym obszarze?
- jaka struktura rezerw odpowiada specyfice funkcjonowania państwa?
- jaka powinna być wielkość rezerw?
- kto powinien ponosić koszty gromadzenia i utrzymania rezerw?
- jaki poziom rezerw w danym asortymencie można przyjąć za minimalny?
- jak powinny być rozmieszczone rezerwy w terenie?

Odpowiedzi na przywołane pytania są uwarunkowane następującymi przesłankami:

- oceną sytuacji na rynku wewnętrznym wobec produktów, które będą utrzymywane w rezerwach państwowych;
- oceną sytuacji na rynkach światowych w odniesieniu do artykułów, które zamierza się gromadzić w rezerwach państwowych;

---

[354] Ibidem, s. 29.

- oceną poziomu bezpieczeństwa wewnętrznego oraz zagrożeń wypływających z otoczenia międzynarodowego;
- relacją zachodzącą pomiędzy pożądanym poziome rezerw a zapasami utrzymywanymi przez jednostki gospodarcze;
- metodami obliczania poziomu rezerw.

Odpowiedzi udzielone na wskazane pytania umożliwią ustalenie struktury oraz wielkości rezerw rzeczowych. Jednak, aby struktura odpowiadała jak najbardziej rzeczywistym potrzebą należy wziąć pod uwagę następujące aspekty:

- gromadzony asortyment powinien być rozpatrywany w trzech zasadniczych grupach: rezerwy gromadzone na rzecz obronności, bezpieczeństwa wewnętrznego i bezpieczeństwa energetycznego;
- ustalając poziom rezerw powinno się brać pod uwagę nie tylko potrzeby kraju, ale przyjęte zobowiązania międzynarodowe np. przynależność Polski do NATO;
- przyjmowane rozwiązania powinny mieć możliwość realizacji tzn. muszą posiadać odzwierciedlenie w możliwościach finansowych, jak i organizacyjno-technicznych, w innym wypadku nie będzie możliwe wykonanie zadań wynikających z przyjętych planów[355].

Na obecnym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego wydaje się zasadnym utrzymanie dotychczasowego rozwiązania, czyli pozostawienie odpowiedzialności za zarządzanie rezerwami państwu, które w systemie gospodarki rynkowej swe działania opierałoby na podmiotach gospodarczych o różnej formie własności.

W tym momencie nasuwa się kolejny problem, w odniesieniu do jakich produktów, należy ustalać minimalny poziom rezerw. Wydaje się, iż nie jest potrzebnym ustalanie takiego poziomu dla całości asortymentu, a jedynie dla tych artykułów, które posiadają związek z następującymi obszarami: obronnością kraju, bezpieczeństwem energetycznym, zapewniających pokrycie potrzeb żywnościowych ludności w razie wystąpienia klęsk żywiołowych lub zagrożeń militarnych[356].

Bardzo ważkim problemem we współczesnej gospodarce jest określenie: na czyj koszt mają być gromadzone i utrzymywane rezerwy państwowe? Przystępując do

---

[355] Ibidem, s. 32.
[356] Por. Ibidem, s. 32.

jego rozwiązania należy dokonać podziału tych kosztów na koszty gromadzenia i funkcjonowania rezerw. W związku z tym można wygenerować następujące rozwiązania:

1. Całość kosztów związanych z funkcjonowaniem rezerw jest pokrywane przez budżet państwa, a ich zarządzanie odbywa się poprzez istniejące organy administracji państwowej lub przez specjalnie powołane do tego typu zadań podmioty np. agencje.
2. Budżet państwa pokrywa koszty zakupów artykułów, które stanowią przedmiot rezerw, natomiast koszty utrzymania zostają przerzucone na podmioty gospodarcze, które ze względu na profil swojej działalności przechowują je, takie rozwiązanie wymaga wprowadzenia odpowiednich uwarunkowań prawnych; należy jednak zauważyć, iż tego typu rozwiązanie narusza jedną z podstawowych zasad wolnego rynku, jaką jest swoboda działania podmiotów.
3. Obciążenie wszystkimi kosztami wynikającymi z funkcjonowania rezerw podmiotów gospodarczych, które działają w newralgicznych sektorach gospodarki, poprzez ustawowe zobowiązanie ich do utrzymywania ściśle określonych poziomów zapasów danych produktów; byłyby to nadwyżki przekraczające ich potrzeby i pozostawałyby w dyspozycji ogniw administracji rządowej, które decydowałyby o ich użyciu[357].

Kolejnym problemem jest sposób rozmieszczenia rezerw w terenie, rozwiązanie jego powinno uwzględniać w swej istocie takie elementy jak:

- potencjał infrastruktury rezerw;
- koszty magazynowania rezerw;
- lokalizację rezerw przy uwzględnieniu wymogów bezpieczeństwa.

Przyjęte w tym obszarze rozwiązania są nie tylko wynikiem możliwości lub ograniczeń ze strony uwarunkowań ekonomicznych, ale także wypadkową takich elementów jak: ustrój polityczny, system organizacji gospodarki narodowej, panujących poglądów na temat zakresu interwencjonizmu państwowego i wykorzystywanych w tym celu instrumentów.

---

[357] Por. Ibidem, s. 33.

Rezerwy państwowe spełniają bardzo ważną rolę w polityce państwa, wykorzystywane są do realizacji celów gospodarczych, politycznych i społecznych. Rezerwy są tworzone przez państwo, gdyż niemożliwym jest zapewnienie stabilnej sytuacji gospodarczej i bezpieczeństwa państwa bez posiadania rezerw rzeczowych i finansowych. Z tego wynika, iż aby je stworzyć należy do tego zaangażować środki wydzielone z budżetu państwa oraz stworzyć pewne wyodrębnione struktury wyposażone w odpowiednie kompetencje i instrumenty, które będą nimi zarządzać. Poprzez takie ujęcie rezerw państwowych rodzi się kolejna ich funkcja z punktu widzenia funkcjonowania współczesnej gospodarki, a mianowicie interwencjonizm na rynku towarowym. Jego zakres zależy od przyjętych założeń oraz istniejącej sytuacji gospodarczej państwa np. w Polsce mieliśmy przykład takiego działania w postaci interwencyjnego skupu mięsa wieprzowego przez Agencje Rynku Rolnego w pierwszym półroczu 1999 r. Przekłada się to na funkcję zapewnienia równowagi rynkowej, czyli równowagi pomiędzy popytem a podażom. Stan równowagi pomiędzy popytem i podażą jest do pewnego stopnia odwzorowaniem sytuacji gospodarczej kraju i może się przekładać na poziom stabilizacji gospodarczej kraju. Jednak stan równowagi rynkowej w rzeczywistości występuje bardzo rzadko, gdyż rynek charakteryzuje się bardzo zmiennymi i dynamicznymi przekształceniami. Z tego powodu mamy do czynienia w przeważającej liczbie przypadków z falowaniem pomiędzy przewagą popytu lub podaży. Stan równowagi w takiej sytuacji zależy od szybkości reakcji podmiotów tworzących rynek, czyli nabywców i sprzedawców[358]. Jak wykazały dotychczasowe doświadczenia najlepiej reaguje na te falowania możliwie najmniej „zarządzany" przez państwo rynek. Przy jednoczesnym założeniu, iż rząd spełnia rolę „subtelnego uczestnika", który reaguje w skrajnych sytuacjach, jakie mogą wystąpić na rynku.

Równowagę rynkową determinuje cena przedmiotu wymiany i to od niej w znacznym stopniu zależy jej poziom. Ponadto wpływ na nią posiadają takie czynniki jak: poziom podaży produkcji krajowej i zagranicznej, poziom i struktura zapasów utrzymywanych przez dostawców i odbiorców, a także inne ograniczenia

---

[358] Por. H.R. Varian, Mikroekonomia, PWN, Warszawa 1997, s. 31-49.

i preferencje[359]. Rolę państwa w tym obszarze można dostrzegać w reagowaniu na nadmierną podaż krajową poprzez powiększanie rezerw, na nadmierny popyt poprzez zmniejszanie zapasów, a w wypadku niekorzystnej podaży produktów zagranicznych można uruchamiać także inne instrumenty np. cło. Można powiedzieć, iż istnieje potrzeba wydzielenia części rezerw (w tym środków finansowych), które mogłyby być rezerwami operacyjnym (byłaby to rezerwa na zaspakajanie bieżących potrzeb rynku).

W Polsce używa się określenia rezerwy państwowe, co sugeruje, iż głównym podmiotem odpowiedzialnym za ich tworzenie i utrzymanie są organy państwowe. W krajach, które posiadają gospodarkę rynkową najczęściej stosuje się dla rezerw nazwę rezerwy strategiczne, jednak w brew pewnym skojarzeniom wynikającym z ich nazewnictwa są tworzone głównie z myślą o zaspokojeniu potrzeb sfery cywilnej, a dopiero w następnej kolejności sfery militarnej.

Następną przebudowę systemu funkcjonowania rezerw państwowych dokonano w 1996 r. wprowadzając Ustawą o rezerwach państwowych[360], która obowiązuje do dzisiaj. Stanowi ona nową i nowoczesną regulację w tym obszarze, jest to pierwszy akt tej rangi regulujący tę problematykę. W ten sposób dokonano odejścia od rozwiązywania tak ważkiej dla funkcjonowania państwa problematyki za pomocą aktów niższej rangi, które nie mogły we współczesnych uwarunkowaniach zapewnić realizowania zadań, jakie stoją przed rezerwami państwowymi. Ustawa jednoznacznie precyzuje takie pojęcia i problemy jak: co się rozumie pod pojęciem rezerw, jakie posiadają one funkcje, ich zakres przedmiotowy, precyzuje zadania organów państwowych w przedmiocie tworzenia i zarządzania rezerwami, a także określa źródła finansowania rezerw. Ponadto powołuje odpowiednie organizacje, których przedmiotem działania jest zarządzanie określonym asortymentem rezerw, nakłada obowiązek utrzymywania rezerw państwowych przez podmioty gospodarcze a także określa wysokość i tryb nakładania kar pieniężnych na podmioty nie wywiązujące się z nałożonych obowiązków. Obecnie rezerwy państwowe obejmują następujący asortyment: surowce, materiały, paliwa, maszyny, urządzenia, produkty rolne

---

[359] Por. D. Beg, S. Fischer, R. Dornbusch, Ekonomia, PWE, Warszawa 1992, s. 82-102.
[360] Por. Ustawa z 30.05.1996 r. o rezerwach państwowych oraz zapasach obowiązkowych paliw, Dz. U. 1996, nr 90, poz. 404.

i żywnościowe, a także leki, materiały sanitarne i medyczne. Obowiązuje następująca ich klasyfikacja:

- rezerwy mobilizacyjne (gromadzone w celu realizacji zadań związanych z obronnością i bezpieczeństwem narodowym);
- rezerwy gospodarcze (gromadzone w celu zaspokajania podstawowych potrzeb surowcowych, materiałowych i paliwowych gospodarki narodowej oraz w celu zaopatrywania ludności w podstawowe produkty żywnościowe, leki, artykuły sanitarne);
- zapasy obowiązkowe (obejmują podstawowe nośniki energii tj. paliwa ciekłe, węgiel kamienny i gaz ziemny, są szczególnym uzupełnieniem rezerw gospodarczych i mobilizacyjnych, stanowią one majątek wybranych podmiotów gospodarczych, na które został nałożony obowiązek ich utrzymania)[361].

Rezerwy państwowe stanowią wyodrębniony majątek Skarbu Państwa i nie są gromadzone w celu zaspokajania bieżących potrzeb gospodarki, czy też ludności, gdy państwo funkcjonuje w normalnych warunkach gospodarczo-politycznych. Zgodnie z ideą ich gromadzenia służą zaspokajaniu potrzeb gospodarczych, socjalnych itd. w warunkach szczególnych, kiedy powstaje zagrożenie bezpieczeństwa państwa, następują zakłócenia w funkcjonowaniu gospodarki. We współczesnym świecie jest to bardzo ważny instrument realizacji funkcji obronnych, gospodarczych i społecznych spoczywających na państwie.

Choć w systemie rezerw gospodarczych zostały wyodrębnione rezerwy mobilizacyjne (obronne), to należy podkreślić, iż stanowią one wspólny system, który w zależności od sytuacji może się wzajemnie uzupełniać.

Za gromadzenie i utrzymanie rezerw państwowych są odpowiedzialne:

1. Ministerstwo Gospodarki poprzez Agencję Rezerw Materiałowych, która jest odpowiedzialna za utrzymanie rezerw surowców, materiałów i paliw;
2. Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej poprzez Agencję Rezerw Artykułów Sanitarnych, która odpowiada za utrzymanie rezerw leków, materiałów medycznych oraz artykułów sanitarnych;

---

[361] Z. Bolkowska, C. Skowronek, Rezerwy ..., op. cit..

3. Agencja Rynku Rolnego w zakresie utrzymania rezerw żywności i produktów rolnych;
4. Producenci i importerzy paliw ciekłych, których produkcja lub import przekracza 200 tys. ton paliw ciekłych mają obowiązek gromadzenia zapasów obowiązkowych;

Ustawa zawiera delegację, która uprawnia Radę Ministrów do nakładania w drodze rozporządzenia obowiązku na innych ministrów i wojewodów tworzenia rezerw gospodarczych[362].

Do czasu reformy centrum administracyjnego koordynowanie zadań w dziedzinie rezerw państwowych tzn. tworzenie zbiorczych planów rzeczowych i finansowych rezerw, inicjowanie przedsięwzięć inwestycyjnych na potrzeby rezerw, przedstawianie Radzie Ministrów informacji o stanie i wykorzystaniu rezerw itd. leżało w kompetencjach ministra–kierownika CUP, natomiast obecnie podlega ministrowi gospodarki. Do podstawowych zadań organu koordynującego problematykę rezerw należy:

- sporządzanie zbiorczych projektów, planów rzeczowych i finansowych;
- przedkładanie ww. dokumentów do zatwierdzenia przez Radę Ministrów;
- sprawowanie funkcji kontrolnej w stosunku do organów bezpośrednio odpowiedzialnych za tworzenie rezerw;
- przedkładanie informacji Radzie Ministrów dotyczących stanu rezerw, ich poziomu wykorzystania[363].

W zamyśle twórców ustawy wyraźnie jest widoczna intencja stworzenia jednolitej i spójnej polityki państwa w stosunku do problematyki rezerw. Rozwiązania przyjęte w ustawie mają pozwolić na optymalne zarządzanie rezerwami państwowymi.

Ustawa precyzyjnie określa źródła finansowania rezerw państwowych, zakłada w swej istocie, iż środki budżetowe będą pokrywać wydatki związane z: tworzeniem rezerw, nakładami inwestycyjnymi wynikającymi z potrzeb budowy i modernizacji infrastruktury rezerw. Przez takie rozumienie wydatków tworzy się nowe wartości, które przekładają się na powiększanie majątku Skarbu Państwa,

---

[362] Por. Ustawa z 30.05.1996 r. O rezerwach państwowych ..., op. cit., art. 4.
[363] Por. Ustawa z 30.05.1996 r. O rezerwach państwowych ..., op. cit., art. 6.

przez co zyskują charakter kapitałowy. Jest to pierwsza grupa wydatków związana z funkcjonowaniem rezerw państwowych. Druga grupa wydatków obejmuje koszty wynikające z bieżącego funkcjonowania całego systemu rezerw, dotyczy to zachowania wymaganej wartości użytkowej zgromadzonych rezerw poprzez magazynowanie i odświeżanie ich[364].

Na przeszkodzie stworzenia pożądanego z punktu widzenia gospodarki i obronności kraju, systemu gospodarowania rezerwami stoi sytuacja gospodarcza Polski. Z problematyką tworzenia i utrzymania rezerw są związane określone koszty tych działań. W układzie rodzajowym koszty utrzymania rezerw można ująć w następujących grupach: amortyzacja (odzwierciedla zużycie rzeczowych środków trwałych i przedmiotów trwałego zaangażowania w utrzymanie rezerw tj. budynki, budowle magazynowe, środki transportu, maszyny itd.), zużycie materiałów, paliw, energii (są związane z kosztem ogrzewania, oświetlania, użytkowania urządzeń magazynowych itd.), usługi obce (to remonty, transport itd.), wynagrodzenia (obejmują wydatki płacowe dla personelu itd.), narzuty na wynagrodzenia (obejmują ubezpieczenia społeczne, świadczenia socjalne itd.) i inne koszty (są to podatki od nieruchomości, środków transportu itd.). Można przyjąć jeszcze inne podziały kosztów np. ze względu na miejsce ich utrzymania. Dotychczasowe koszty utrzymania rezerw wahały się na poziomie około5 % ich wartości[365].

Całkowity koszt utrzymania rezerw państwowych spoczywa na budżecie państwa, dlatego ich poziom będzie stanowił odbicie sytuacji gospodarczej kraju. Tworzy to pewną paradoksalną sytuację, im gospodarka jest słabsza, bardziej wrażliwa na szereg zagrożeń, tym bardziej potrzebuje oparcia w rezerwach. Jednak jej słabość powoduje, iż nie jest w stanie stworzyć wymaganego poziomu rezerw i odbija się to na skutecznym przezwyciężaniu sytuacji kryzysowych. Wydaje się, że problem w tym przepadku polega na znalezieniu takiego poziomu rezerw państwowych i zapasów obowiązkowych paliw, który najlepiej równoważyłby potrzeby wynikające z założeń bezpieczeństwa państwa i jego możliwości ekonomicznych. Jednak przy niedostatecznych funduszach będących w dyspozycji budżetu państwa rodzi się

---

[364] Por. Ustawa z 30.05.1996 r. O rezerwach państwowych ..., op. cit., art. 7.
[365] Z. Bolkowska, C. Skowronek, Rezerwy ..., op. cit., s. 97.

problem: jaką strukturę asortymentową rezerw należy przyjąć, aby zaspokoić potrzeby powstające pod wpływem sytuacji kryzysowych? Zapewne nie ma możliwości zgromadzenia rezerw, których struktura zaspokajałaby wszelkie potrzeby sytuacji nadzwyczajnych. Należałoby zapewnić zaspokojenie dwóch najbardziej newralgicznych obszarów tj. obronnego i podstawowych potrzeb ludności. W takiej sytuacji najbardziej pożądanym wydaje się gromadzenie rezerw tych artykułów, na które zapotrzebowanie okresów zagrożenia militarnego, czy też ekonomicznego nie mogą być w pełni pokryte ani z bieżącej krajowej produkcji, ani z importu oraz dla tych, dla których nie istnieją łatwo dostępne substytuty.

Polska jest krajem będącym nadal „na dorobku" i dlatego trudno jest oczekiwać, aby istniejący system rezerw państwowych był w stanie zaspokoić potrzeby rodzące się pod wpływem różnego rodzaju zagrożeń. Z tego powodu wydaje się, iż główny nacisk powinien być położony na rezerwy artykułów, od których zależy poziom obronności kraju i zaspokojenia potrzeb społecznych. Przekłada to się na gromadzenie takich artykułów jak: ropa naftowa i jej pochodne, artykuły żywnościowe, artykuły sanitarne oraz środki finansowe. Można przypuszczać, iż współcześnie duże znaczenie będą posiadały środki finansowe biorąc w szczególności pod uwagę likwidację, czy też zminimalizowanie skutków niekorzystnych zjawisk np. klęsk żywiołowych.

Przy niedoborze rezerw ważnym elementem jest właściwa ich dyslokacja, co umożliwi ich najpełniejsze wykorzystanie, przy jednoczesnym obniżeniu kosztów związanych z ich transportem[366].

Ponadto mając w perspektywie wstąpienie Polski do Unii Europejskiej należy przygotować rezerwy państwowe do funkcjonowania w nowym systemie militarno-ekonomicznym tj. do współdziałania z systemem rezerw obronnych i gospodarczych państw Europy Zachodniej, przy jednoczesnym zachowaniu ich „powinności" i charakteru narodowego. Bowiem w pierwszej kolejności mają zaspakajać rodzące się potrzeby wewnętrzne, a dopiero w następnej kolejności potrzeby wynikające ze zobowiązań międzynarodowych.

---

[366] Por. Ibidem, s. 32.

Stąd wypływają pewne kierunki przeobrażeń dla struktury i poziomu rezerw państwowych. Wydaje się, iż będą one w znacznie większym stopniu dotyczyły działań praktycznych, niż sfery rozwiązań teoretycznych (tj. rozwiązań systemowych, jakim jest wspomniana Ustawa). Przede wszystkim należy się zastanowić: czy właściwym byłoby utworzenie i utrzymywanie rezerw państwowych o bardzo szerokim asortymencie artykułów? Czyli utworzenie i utrzymywanie rezerw państwowych podobnych do tych, które istniały w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Wydaje się, iż współcześnie jest to niemożliwe, wynika to z następujących faktów. Po pierwsze stan finansów publicznych uniemożliwia tak szerokie inwestowanie środków finansowych w gromadzone rezerwy. Ponadto w wyniku reformy ustrojowej dokonała się zmiana systemu gospodarczego kraju, w poprzednim układzie przeważająca większość przedsiębiorstw było własnością Skarbu Państwa lub była własnością spółdzielczą (także podlegającą zarządowi państwa). W ówczesnym systemie logicznym wydawało się centralne gromadzenie rezerw, jako bardzie sprawnej formy i zmniejszającej koszty w skali państwa. Obecnie większość przedsiębiorstw została poddana przekształceniom własnościowym, z tego powodu wydaje się słusznym odejście od gromadzenia rezerw dla różnorakiej działalności gospodarczej na rzecz gromadzenia rezerw dla gałęzi, czy też wybranych rodzajów przedsiębiorstw, których produkcja ma znaczenie dla bezpieczeństwa państwa w wymiarze gospodarczym, obronnym i społecznym. Stąd wypływa wniosek, iż dzisiejszy system rezerw państwowych powinien obejmować rezerw rzeczowe, które są niezbędne z punktu widzenia funkcjonowania państwa. Odnosi się to do takich grup artykułów, których posiadanie zapewni Polsce szeroko rozumiane bezpieczeństwo ekonomiczne - w ujęciu cząstkowym bezpieczeństwo energetyczne, żywnościowe, surowcowe i finansowe, bezpieczeństwo socjalne oraz bezpieczeństwo w obszarze obronnym. Jak widać, są to obszary bezpieczeństwa, które swym zakresem zachodzą na siebie. Problem rezerw w gałęziach gospodarki narodowej o mniejszym znaczeniu dla funkcjonowania państwa w sytuacjach zagrożeń powinien zostać scedowany na przedsiębiorstwa, które będą samodzielnie rozwiązywać problemy w tym obszarze. Stąd wynika, iż rezerwy państwowe powinny być ściśle ukierunkowane i odpowiadać faktycznym potrzebą gospodarczym, obronnym

i społecznym. Ponadto funkcjonowanie rezerw państwowych należałoby wesprzeć sprawnym systemem zarządzania, który umożliwi zmniejszenie kosztów wynikających z ich funkcjonowania oraz pełniejsze ich wykorzystanie w stanach zagrożeń. Należy ponadto nadmienić, iż bez względu na formę ich finansowania (przez państwo, czy też przedsiębiorstwa) kosztami ich utrzymania zostanie obciążone społeczeństwo, jako ich finalny odbiorca będzie to dokonane bądź to przez system podatkowy, bądź też przez podniesienie ceny wyrobów finalnych. Dlatego tak ważnym wydaje się problem obniżania kosztów funkcjonowania rezerw.

Obecnie istniejący system rezerw państwowych nie jest w stanie wypełniać stawianych przed nim wymagań, dlatego wydaje się koniecznym stworzenie planu stopniowego dochodzenia do wymaganych struktur (zarówno organizacyjnych, jak i asortymentowych) i wielkości. Mogłoby to nastąpić w horyzoncie czasowym wynoszącym minimum dziesięciu lat, wynika to z obwarowań ekonomicznych.

W pierwszej kolejności, wykorzystując korzystną sytuację w stosunkach międzynarodowych, powinno się stworzyć rezerwy państwowe, które łagodziłyby następstwa klęsk żywiołowych i wahnięć gospodarczych. Dopiero w następnej kolejności można tworzyć rezerwy w pełni odpowiadające potrzebą obronnym. Dlaczego należałoby preferować takie rozwiązanie? Musimy sobie zdawać sprawę z tego, iż współcześnie o sile państwa, a w szczególności państwa średniej wielkości, decyduje jego gospodarka, a dopiero potem siła militarna. Jeżeli przeszczepić na polski grunt filozofię zarządzania rezerw w państwach UE, to okazuje się, iż ich podstawową ich funkcją jest przede wszystkim wspieranie gospodarki narodowej w stanach zagrożeń niemilitarnych, a dopiero potem sfery obronnej.

Ponadto nieuniknionym wydaje się wprowadzeniem do rezerw państwowych, wspomnianego już elementu, rezerw operacyjnych. Były by one tworzone z myślą ograniczenia niekorzystnych skutków występujących w bieżących procesach gospodarczych i obejmowały by one rezerwy rzeczowe i finansowe. Z takiego podejścia będzie wynikało poszerzenie się funkcji rezerw w gospodarce narodowej.

Postęp naukowo-techniczny jest to chyba pięta achillesowa całego systemu gospodarki obronnej. Podobnie się ma w całej gospodarce, w której spadają relatywne nakłady na

naukę i badania[367]. Postęp naukowo-techniczny w obszarze obronności jest niezwykle ważnym elementem. Decyduje o jakości uzbrojenia, sprzętu i wyposażenia sił zbrojnych, przekłada się także na postęp w obszarze niemilitarnym, który korzysta z nowoczesnych rozwiązań stworzonych z myślą o obronności np. internet. Poziom prac rozwojowych w wybranych dziedzinach powinien dorównywać standardom światowym. W tym momencie rodzi się pytanie: dlaczego w wybranych dziedzinach? Polska jest krajem o średniej wielkości pod względem szeregu wyznaczników: ekonomicznych, militarnych, demograficznych itd. To nasuwa wniosek, iż przy tak dużym wyrafinowaniu sprzętu wyposażenia będących współcześnie na wyposażeniu sił zbrojnych jest niemożliwym, aby państwo wielkości Polski i przy jego poziomie rozwoju ekonomicznego mogło samodzielnie zaspakajać wszystkie potrzeby w tym obszarze. Obecnie państwa będące na znacznie wyższym poziomie rozwoju gospodarczego np.: Francja, Niemcy, Wielka Brytania, Szwecja odchodzą od samodzielnego opracowywania całości skomplikowanych i drogich systemów uzbrojenia jak np. samoloty. W obszarach wymagających dużych nakładów finansowych i intelektualnych istnieje współpraca i specjalizacja. Z tych powodów wydaje się, iż Polska także powinna poddać się specjalizacji w wybranych dziedzinach produkcji zbrojeniowej w oparciu o rodzimą myśl techniczna oraz w oparciu o międzynarodową współpracę naukową. Specjalizacja polskiego przemysłu zbrojeniowego będzie wypadkową następujących elementów:

- prognozowanych potrzeb sił zbrojnych;
- określenia priorytetów w obszarze prac badawczych wynikających z potrzeb sił zbrojnych;
- prognozowanych możliwości eksportowych (polityki proeksportowej państwa);
- nakładów państwa na sektor przemysłu zbrojeniowego i ośrodki naukowo-badawcze działające na jego rzecz;
- podziału pracy w ramach prognozowanej współpracy międzynarodowej w przemyśle zbrojeniowym.

Ze specjalizacji narzuconej przez politykę państwa przemysłowi obronnemu będzie wynikał zakres potrzebnych prac naukowo-badawczych realizowanych przez polskie

---

[367] Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001.

ośrodki naukowe - to określi obszar dociekań naukowych dla polskich naukowców. Współczesny świat wymaga wysokich specjalizacji, aby móc dorównać czołówce. Dlatego wydaje się prawie pewnikiem, iż w najbliższym okresie zmiany strukturalne dotkną ośrodków prowadzących badania na rzecz przemysłu obronnego, jak i programów modernizacyjnych na potrzeby sił zbrojnych. Trudno jest jeszcze dzisiaj dokładnie wyrokować co do ich kierunku i zakresu. Będą one zapewne wypadkową powyżej wymienionych uwarunkowań, a także poziomu skoordynowania wdrażanych planów z niezbędnymi na ich realizację nakładami finansowymi. Wydaje się, iż główna przyczyna problemów w tym obszarze wynika ze zbyt małych nakładów finansowych ze strony odbiorców nowych rozwiązań tj. przemysłu zbrojeniowego i sił zbrojnych, a także międzynarodowych korporacji zajmujących się poszukiwaniem rozwiązań w obszarze wysokich technologii. Ponadto struktura istniejących ośrodków naukowo-badawczych nie odpowiada faktycznym potrzebom. Można powiedzieć, iż wina tkwi po stronie rządowej, która w ostatnim dziesięcioleciu nie potrafiła wdrożyć tak oczekiwanego planu dostosowawczego. Dlatego jeszcze raz należy podkreślić, iż kierunki działań w tym obszarze będą wypadkową przyjętej polityki obronnej na szczeblu państwa.

Polska gospodarka, w szczególności w wymiarze obronnym, przechodzi długą i trudną drogę transformacji od zerwania większości powiązań kooperacyjnych z państwami należącymi do UW (RWPG) do procesu tworzenia powiązań gospodarczych i obronnych z państwami należącymi do NATO, UE i innych organizacji międzynarodowych kreujących wymianę międzynarodową. Na to wszystko nakładają się coraz szybciej przebiegające procesy globalizacyjne w gospodarce światowej.

Niewydolność polskiego systemu gospodarczego, aby w pełni zaspokajać potrzeby zgłaszane przez siły zbrojne, wynikająca z przemian i z procesów globalizacyjnych oraz konieczność specjalizacji się w określonych działach produkcji obronnej wymusza nawiązywanie coraz szerszej międzynarodowej współpracy gospodarczo-obronnej. Współpraca ta zapewne będzie przebiegać zarówno w obszarze prac badawczych, produkcji, jak i wzajemnego wspierania się w międzynarodowej wymianie handlowej. Można przypuszczać, iż przyszłość rynku zbrojeniowego będzie

należała do wielkich korporacji przemysłowo-handlowych i zrzeszeń mniejszych producentów, którzy w taki sposób będą mogły walczyć o utrzymanie się na rynkach – przy silnym wsparciu ze strony państwa. Scalanie, jak i współpraca będzie przebiegać zarówno w obszarze jednego kraju, jak i w układzie międzynarodowym Wydaje się, iż współcześnie będą się tworzyć zrzeszenia, korporacje, czy też holdingi międzynarodowe, które będą grupowały zakłady przemysłowe posiadające różną specjalizacje, przez co ich produkcja będzie się wzajemnie uzupełniać.

Ponadto występujący na rynkach międzynarodowych trend spadkowy na zakupy produktów przemysłu zbrojeniowego może się nadal utrzymywać. Przy czym istnieje duże prawdopodobieństwo utrzymania się tego trendu w obszarze tradycyjnych systemów uzbrojenia i zaistnienie przeciwstawnego trendu dla najnowocześniejszych systemów tj. broni antyrakietowej, rozpoznania satelitarnego, czy też broni precyzyjnych. Będzie to wymuszało podejmowanie wspólnych działań proeksportowych na linii przedsiębiorstwa produkcyjne a państwo. Należy związku z tym przyjąć założenie, iż będzie to obszar nie w pełni poddany prawom rynkowym, a raczej będzie rynkiem o wysokim poziomie interwencjonizmu państwowego, czyli będziemy mieli do czynienia z przeniesieniem konkurencji na poziom doktryn i filozofii zarządzania państwem.

Jeżeli Polska chce uczestniczyć w tej wymianie jako producent wymagane jest, podobnie jak w innych obszarach ekonomiki bezpieczeństwa, stworzenie spójnej polityki w tym obszarze. Określenie w jakich działach wymiany międzynarodowej polski przemysł może uczestniczyć samodzielnie, a w jakich wymaga powiązań z kontrahentami zagranicznym jest dzisiaj priorytetem gospodarczym. Będzie to zapewne wypadkową zapotrzebowania rynku wewnętrznego, który będzie jednocześnie głównym magnesem przyciągającym inwestorów zagranicznych. Wydaje się, iż od zamówień rynku wewnętrznego w pierwszym etapie będą zależały kierunki ekspansji międzynarodowej i nawiązywane kontakty kooperacyjne.

System logistyki obronnej może być ujęty z punktu widzenia realizowanych zadań (logistyka sił zbrojnych, logistyka układu pozamilitarnego, logistyka systemu kierowania obronnością) lub ze względu na strumienie zasilania (logistyka zasilania rzeczowego, świadczeniowego, finansowego i informacyjnego).

W przyjętym w dociekaniach schemacie system logistyki obronnej składa się z następujących systemów i podsystemów[368]:

- system zaspokajania materialnych potrzeb obronnych państwa:
  - podsystem zaspokajania potrzeb sił zbrojnych;
  - podsystem zaspokajania świadczeń rzeczowych dla ludności;
- system świadczenia na rzecz obronności;
- system wsparcia logistycznego sojuszniczych wojsk NATO na obszarze Polski (HNS).

Jednym z najważniejszych podsystemów systemu logistyki obronnej jest zaspokajanie materialnych potrzeb obronnych państwa. Można go dla celów badawczych sprowadzić do zaspokajania niezbędnych potrzeb obronnych, które obejmują dostawy rzeczowe sprzętu i wyposażenia specjalnego oraz innych środków niezbędnych do prowadzenia działań przez siły zbrojne i układ pozamilitarny pracujący na rzecz obronności i zaspokojenia potrzeb ludności. Działania w tym obszarze będą się koncentrowały w pierwszej kolejności na dostarczaniu siłom zbrojnym wskazanych elementów z uwzględnieniem następujących wymogów: ilościowych i jakościowych oraz asortymentowego, a dopiero potem przy uwzględnieniu takich samych wymogów obszarowi pracującego na rzecz obronności. Ponadto będzie obowiązywał wymóg realizacji dostaw na wszystkie szczeble zgodnie z wymogiem czasowym.

Realizacja materialnych potrzeb obronnych państwa będzie przede wszystkim realizowane z nagromadzonych rezerw i zapasów, a dopiero w miarę rozwoju konfliktu (w ujęciu czasowy, jak i skali) z dostaw zewnętrznych wynikających z zawartych sojuszy, powiązań gospodarczo-obronnych itd. Ponadto zaspokojenie tych potrzeb będzie realizowane w znacznym stopniu, czy też powinno być realizowane przez dostawy produktów rodzimego przemysłu obronnego. Skala jego produkcji, różnorodność dostarczanego asortymentu będzie efektem posiadanego potencjału przemysłowego, w pierwszym rzędzie będzie pochodzić z istniejących mocy produkcyjnych przed powstaniem konfliktu oraz tej części przemysłu, który będzie mógł się przestawić z produkcji cywilnej na produkcję obronną.

---

[368] Por. Europejska.... op. cit., s. 17.

Z tego wynika, iż jakość oraz różnorodność zaspokajania potrzeb obronnych będzie wypadkową wcześniejszych założeń polityki obronnej państwa. Polityka obronna państwa określa poziomy i zakres rezerw, kształt i zakres produkcji obronnej, czy też gotowości do niej. Potwierdza to, iż ten dział gospodarki nie może być poddany pełnym mechanizmom gry rynkowej.

Świadczenia na rzecz obronności to podsystem systemu logistyki obronnej. Można powiedzieć, iż bez tego elementu trudno jest sobie wyobrazić istnienie sprawnego systemu obronnego. Wynika to z faktu, iż żaden system obronny, bez względu na poziom rozwoju gospodarczego, technologicznego, czy też cywilizacyjnego danego kraju nie jest w stanie pokryć w pełni własnego zapotrzebowania na środki, materiały, pracę itd. Poziom samozaspokojenia zależy od poziomu zagrożenia jakiemu ma się przeciwstawić system obronny, im wyższy tym większego będzie wymagał uzupełnienia.

W przypadku świadczeń na rzecz obronności można mówić o istnieniu zasilania systemu obronnego przez strumień świadczeniowy. Będzie on generowany w obszarze gospodarki cywilnej poprzez skierowanie zasobów będących w jej posiadaniu na rzecz potrzeb obronnych.

W tym momencie rodzi się pytanie: z jakiego faktu wynika istnienie tego typu świadczeń i jaki powinny one obejmować zakres?

Łożenie tego typu świadczeń przez sferę cywilną na rzecz obronności jest efektem wypracowanej koncepcji powszechnej obrony państwa i wynikających z niej przyjętych rozwiązań prawnych. W warunkach gospodarki rynkowej wydaje się, iż dokument narzucający tego typu ciężary powinien być ustawą, z której powinny wynikać przepisy niższej rangi.

Świadczenia na rzecz obronności mogą obejmować: świadczenia osobiste, rzeczowe oraz szczególne.

Świadczenia osobiste polegają na narzuceniu przez rozwiązania prawne możliwości wzywania obywateli państwa do udziału w różnego rodzaju pracach, które wynikają z potrzeb mobilizacyjnych systemu obronnego.

Świadczenia rzeczowe polegają na możliwości wykorzystywania środków transportu, narzędzi, urządzeń, surowców, materiałów, budynków itd. dla potrzeb

wynikających z zaistniałych potrzeb obronnych. Są one zajmowane na czas określony lub nieokreślony. Obowiązek ten może być nałożony na urzędy, instytucje, podmioty gospodarcze o różnej formie własności, osoby prawne i fizyczne. Prawo żądania tego typu świadczeń powinno być nadane określonym organom administracji państwowej lub samorządowej i należy je wykonywać, podobnie jak w przypadku świadczeń osobistych, w formie wezwania imiennego.

Świadczenia szczególne polegają na możliwości nakładania specyficznych obowiązków lub zadań na osoby fizyczne, prawne organa administracji rządowej i samorządowej, których realizacja jest niezbędna z punktu widzenia realizacji zadań z obszaru bezpieczeństwa państwa.

Przejrzyste określenie zakresu oraz sposobów ich egzekwowania może być podstawą do zaspokajania potrzeb obronnych przez sferę cywilną.

Podsystem wsparcia logistycznego sojuszniczych wojsk NATO na obszarze Polski (HNS) jest stosunkowo nowym elementem systemu logistyki obronnej[369]. Wydaje się jednak, iż polski system obronny posiada pewne doświadczenia w tym zakresie wynikające z przynależności do UW. Oczywiście system wsparcia koalicyjnego inaczej wyglądał w UW niż NATO, jednak analiza zobowiązań wynikających z poprzedniego układu polityczno-militarnego może być pomocna w tworzeniu tego podsystemu.

Przynależność Polski do NATO i wynikająca z tego rola państwa-gospodarza stawia w pierwszej kolejności dokonania bilansu zobowiązań i korzyści wynikających z tego faktu. Wynikające z położenia geograficznego Polski miano kraju frontowego, przyjęte zobowiązania sojusznicze oraz umowy dwu i wielostronne z poszczególnymi partnerami z koalicji powodują konieczność rozstrzygnięcia szeregu dylematów o charakterze politycznym, ekonomicznym, militarnym i społecznym.

Prognozowane zagrożenia dla bezpieczeństwa Polski, jak i innych państwa należących do NATO zakładają konieczność rozmieszczenia na jej terytorium wojsk sojuszniczych lub przemieszczania się ich. Rodzi to potrzebę dokonywania prognoz odnośnie ilości i czasu w realizowaniu powyższych działań. Udzielenie odpowiedzi na

---

[369] Por. E. Przewodzki, P. Górski, Wybrane problemy planowania ..., op. cit., s. 40-42.

następujące pytania pozwoli dostosować infrastrukturę gospodarczo-obronną polski do wypełniania roli państwa-gospodarcza:

- jakie i o jakiej skali są przewidywane zagrożenia militarne dla Polski i Sojuszu, które będą wymagały wykorzystania terytorium naszego kraju?;
- jakiego zaangażowania sił sojuszniczych będą wymagały przewidywane konflikty?;
- jakie będą przewidywane potrzeby zaangażowanych sił zbrojnych?

Rozstrzygnięcie wskazanych dylematów może nastąpić w tym obszarze w wyniku ścisłej współpracy pomiędzy Polską i jej koalicjantami. Będą zapewne wypadkową obowiązujących w NATO procedur planistycznych.

Ponadto rozstrzygnięcie problemów wynikających z funkcji państwa-gospodarza nie można rozpatrywać jedynie z punktu widzenia bezpieczeństwa militarnego, bowiem konieczność poniesienia nakładów na stworzenie odpowiednie infrastruktury będzie się także przekładało sferę gospodarczą, która w wielu dziedzinach będzie aktywnie uczestniczyć w jej tworzeniu. Może to mieć także korzystny wpływ na rozwój szeregu regionów Polski.

3.3.2. Model bezpieczeństwa ekonomicznego kraju z punktu widzenia jego korelacji ze strategią obronną

Bezpieczeństwo ekonomiczne można traktować jako określony stan, jako narzędzie niezbędne do osiągnięcia danych celów, czy jako weryfikator dla innych obszarów działalności państwa. W tym wypadku bezpieczeństwo ekonomiczne jest traktowane jako narzędzie i weryfikator.

W pierwszej kolejności należy zadać sobie pytanie wobec jakich obszarów wysuwa bezpieczeństwo ekonomiczne postulaty podejmowania określonych działań, utrzymywania danego stanu itd.? Dla celów prowadzonej analizy można wyodrębnić następujące obszary, które powinny realizować zadania na rzecz bezpieczeństwa ekonomicznego pozostającego w korelacji ze strategią obronną i funkcjonującą na jego rzecz. Są nimi obszary nieekonomiczny, w których kreowane

są zadania polityczne, społeczne, naukowe oraz obszar ekonomiczny obejmujący gospodarkę narodową, wymianę międzynarodową, finanse publiczne oraz infrastrukturę gospodarczą.

Bezpieczeństwo ekonomiczne kieruje do obu obszarów innego rodzaju postulatywne wymagania. Do obszaru nieekonomicznego wysyłany jest postulatywny sygnał pożądania poparcia dla realizacji, czy też osiągania określonych celów na rzecz strategii obronnej. Natomiast wobec obszaru ekonomicznego wysuwane są postulatywne wymagania zaspakajania określonych potrzeb w formie zasilania rzeczowego i finansowego. Należy zaznaczyć, iż oba obszary zachodzą na siebie wytwarzając wspólną przestrzeń, której „zabarwienie" zależy od przeważania danego obszaru. Ukazuje nam ona, czy sfera nieekonomiczna, czy też ekonomiczna uzyskuje rolę dominującą na danym etapie rozwoju państwa-społeczeństwa-gospodarki. Współcześnie wydaje się, iż dominantom w tym układzie jest sfera ekonomiczna, gdyż to ona determinuje kierunki rozwoju nie tylko gospodarczego, ale także kulturowego we współczesnym świecie.

Co to oznacza dla bezpieczeństwa ekonomicznego? Pierwotnym obszarem, który będzie decydował o poziomie zaspokojenia postulatywnych potrzeb zgłaszanych przez bezpieczeństwo ekonomiczne będzie obszar ekonomiczny, który decyduje o kształcie politycznym, społecznym, kulturowy i kierunkach rozwoju nauki. To od zrozumienia celowości postulowanych wymagań stawianych przez obszar ekonomiczny w znacznej mierze zależy poziom ich zaspokojenia. Należy przy tym zaznaczyć, iż nie jest to proces jednolity w skali systemu gospodarczo-politycznego świata. Widoczna jest zależność od poziomu rozwoju gospodarczego i dynamiki wzrostu gospodarczego. Im kraj wyżej rozwinięty, a także utrzymujący dynamikę na poziomie zapewniającym oddalenie groźby recesji gospodarczej tym większe znaczenie i wpływ sfery gospodarczej na funkcjonowanie państwa. Im mniej rozwiniętej gospodarki, tym więcej polityki w życiu gospodarczym. Oczywiście jest to założenie modelowe i nie można go w pełni odnieść do tzw. trzeciej drogi rozwojowej.

Odnosząc ten problem do warunków polskich zauważalnym elementem determinującym wszelkie poczynania jest transformacja systemowej. Widoczne są różnice pomiędzy systemem politycznym i gospodarczym na początku lat

dziewięćdziesiątych i przełomie wieków, jednak nadal jest to proces nie zakończony. Jeżeli przyjąć, iż system polityczny w Polsce już przyjął ogólne docelowe kształty, czy też ramy funkcjonowania, to proces kształtowania systemu gospodarczego nie można uznać za zakończony. Powoduje to spowalnianie procesów formowania się grup społecznych.

Polska znajduje się na wpół drogi pomiędzy przewagą elementu nieekonomicznego a ekonomicznego. Poprzedni ustrój polityczno-gospodarczy preferował element nieekonomiczny jako zarządzający państwem. Natomiast współcześnie widoczna jest tendencja do przekazania tej roli elementowi ekonomicznemu. Wpływa na ten trend wiele czynników między innymi:

- przejście od gospodarki centralnie zarządzanej do gospodarki rynkowej;
- gospodarcze otwarcie się kraju;
- naciski zewnętrzne wynikające z coraz większego powiązania gospodarki narodowej z gospodarką światową;
- istnienie silnego podobnego trendu w światowym systemie gospodarczo-politycznym;
- członkostwo lub dążenie do członkostwa w organizacjach międzynarodowych popierających ten model np. OECD, MFW, UE itd.

Oznacza to, iż wola i naciski generowane z obszaru ekonomicznego będą decydowały o kierunku działań polityki, kierunkach rozwoju nauki, a w sposób pośredni na społeczeństwo, jego wolę i poziom akceptacji dla postulatów stawianych przez bezpieczeństwo ekonomiczne wynikające z korelacji ze strategią obronną.

Choć omawiany model jest zdeterminowany przez stronę ekonomiczną, to nie bez znaczenia jest sfera nieekonomiczna. Bezpieczeństwo ekonomiczne zgłasza wobec tego obszaru wymagane racją stanu sygnały o poziomie zapotrzebowania na przepływ od obszaru gospodarczego do obszaru obronnego (szeroko rozumianego – nie tylko wojskowego) zasobów rzeczowych i finansowych. Pierwszym elementem odbierającym te sygnały jest podsystem polityczny, wówczas postulatywne pożądanie, czy też zapotrzebowanie rodzi określony proces analityczny weryfikujący sygnały kierowane z obszaru bezpieczeństwa ekonomicznego. Dla pozytywnego rozpatrywania

postulatywnego pożądania wymagane jest, aby podsystem polityczny wykazał zrozumienie i wolę do realizacji tych potrzeb.

W tym momencie powstaje szereg komplikacji, gdyż podsystem polityczny posiada dwa obszary zasilania, które z kolei rodzą dwa główne strumienie zasilania, a ich poziomy zależą od stopnia integralności celów. Pierwszym obszarem i jednocześnie podsystemem obszaru nieekonomicznego jest społeczeństwo. To od poziomu akceptacji społecznej dla podsystemu politycznego zależy jego trwanie i forma. Poziom akceptacji społecznej decyduje o poziomie możliwych wyrzeczeń lub przyzwolenia na realizowanie planów akceptowalnych przez podsystem polityczny. Czyli poziom realizacji postulatywnych pożądań zgłaszanych przez bezpieczeństwo ekonomiczne zależy od poziomu spójności pomiędzy podsystemem politycznym i społecznym. Odnosi się to do systemów politycznych, w których brany jest pod uwagę „głos ludu" – bez rozstrzygania z jakich powodów jest to czynione.

Na poziom akceptowalności społecznej nakładają się dwa wyodrębnione w modelu elementy tj. kultura i nauka. Trendy kulturowe występujące w danym społeczeństwie posiadają niepośledni wpływ na poziom skłonności społecznej i politycznej do akceptacji szeregu postulowanych działań z obszaru obronności, podnoszenia poziomu bezpieczeństwa narodowego w ujęciu wieloaspektowym, a nie tylko w sensie bytu ekonomicznego. Ten aspekt posiada także bezpośrednie przełożenie na sferę polityczną, która jest przecież wyłoniona ze społeczeństwa. Ponadto element nazwany naukowym posiada ujęcie wielowymiarowe poczynając od poziomu i obszaru nauczania skończywszy na postępie techniczny. Choć są one ze sobą powiązane to jednak mówią o nakładach na szkolnictwo i jego dostępność i nakładach na postęp techniczny, w pewnym sensie one są odwzorowaniem poziomu rozwoju przemysłowego państwa. Posiadają one wpływ na poziom intelektualnego, kulturowego i ekonomicznego rozwoju społeczeństwa, a przez to decydują o skłonnościach sfery społecznej, a także politycznej do podejmowania i zrozumienia sensu działań w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego.

Ze wzajemnych powiązań poszczególnych elementów obszaru nieekonomicznego, a można powiedzieć, iż w ich wyniku rodzi się określona wola i potrzeba do podejmowania działań na rzecz wspierania pozyskiwania środków ze

sfery ekonomicznej na rzecz utrzymywania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego z punktu widzenia jego powiązań ze strategią obronną. Działania i skłonności, które są w tym celu wykorzystywane przez sferę nieekonomiczną składają się na obszar wspólny tworzony z obszarem ekonomicznym.

Obszar ekonomiczny posiada kilka głównych składowych, do którego są kierowane wymagania ze strony bezpieczeństwa ekonomicznego, a w szczególności z punktu widzenia jego funkcjonowania na rzecz strategii obronnej.

Wytworzenie, czy też wygenerowanie woli do skierowania części zasobów rzeczowych na rzecz sfery obronnej, a nie na pomnażanie kapitału odtowrzeniowo-inwestycyjnego przebiega w pierwszym rzędzie pośrednio tzn. poprzez obszar nieekonomiczny. Można ten proces nazwać racjonalnym zrezygnowaniem z zysków o wymiarze jedynie w ujęciu ekonomicznym na rzecz zysków o wymiarze znacznie szerszym, a wymiernym w długich okresach tj. 10-20 lat i posiadających charakter ekonomiczny, społeczny i militarny oraz polityczny. Jednak we współczesnym świecie trudnym do przekonania jest w krajach będących na dorobku o słuszności takich działań. Wynika to z faktu, iż w gospodarkach tego typu istnieje brak środków rzeczowych i finansowych na zaspokojenie potrzeb rozwojowych gospodarki, a w domyśle podniesienie stopy życia w społeczeństwie, czyli zwiększenia konsumpcji indywidualnej. Jest to jeden z głównych nacisków, który ogranicza i będzie ograniczał poziom postulowanych żądań generowanych przez bezpieczeństwo ekonomiczne. Można nazwać to zjawisko swoistym rodzajem nacisku, który mówi albo będziemy czynili maksymalnie wysokie nakłady na rozwój gospodarczy kosztem innych dziedzin, albo ograniczymy je kosztem tychże dziedzin wydłużając drogę do zaspokojenia potrzeb konsumenckich, w domyśle znajduje się możliwość nadrobienia niedociągnięć w innych dziedzinach w późniejszych okresach – po osiągnięciu odpowiednio wysokiej stopy rozwojowej. Jednak powstaje w tym momencie pytanie: czy kiedykolwiek zostanie osiągnięta ta wymarzona stopa rozwoju gospodarczego – a może jest to droga bez końca? Oczywiście należy się liczyć z tym, że im niższy poziom rozwoju gospodarczego i niższa dynamika tego procesu tym większa siła przeciwstawna do postulowanych potrzeb przez bezpieczeństwo ekonomiczne. Bowiem potrzeby zgłaszane przez społeczeństwo oraz

różnego rodzaju naciski ze strony konkurencji zewnętrznej powodują pragnienie czynienia odpowiednich nakładów na sferę gospodarczą, która jest pierwotna dla wymiany międzynarodowej, finansów publicznych i infrastruktury gospodarczej. Im będzie występował większy „poziom głodu" w sferze gospodarczej na nakłady rzeczowe i finansowe, tym większe będą wysyłane sygnały o możliwości przesunięcia nakładów z innych obszarów funkcjonowania państwa, które będą uznawane za nieprodukcyjne. Sygnały te będą wzmacniane poprzez słabość finansów publicznych, które dla społeczeństw przyzwyczajonych do określonego poziomu opieki, czy też pomocy ze strony państwa będzie wskazywało na utrzymanie ich na dotychczasowym poziomie kosztem sfer wskazywanych przez obszar bezpieczeństwa ekonomicznego. Szczególnie mocno odnosi się to do państwa posiadające poziom rozwoju gospodarczego podobny do poziomu rozwoju Polski, które przechodzą transformację ustrojową. Społeczeństwo polskie jest „spragnione" dobrobytu, a przy tym dobrze pamięta zakres osłon proponowanych przez państwo socjalistyczne. Kondycja finansów publicznych w krajach przeobrażających system gospodarczy jest słaba przy jednocześnie istniejących dużych potrzebach czynienia wysokich nakładów na infrastrukturę gospodarczą kraju, jej bowiem wymagają inwestorzy chętni do podjęcia działalności na terenie Polski. Bez udziału bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) system gospodarczy wykazuje brak odpowiednio wysokich własnych nakładów inwestycyjnych, które mogłyby stworzyć konkurencyjny system gospodarczy na arenie międzynarodowej, a przede wszystkim w ujęciu regionalnym. Niestety potrzebę istnienia elementu bezpieczeństwa można dostrzec wyraziście w wymianie handlowej przy założeniu aktywnego uczestnictwa państwa w tym podsystemie. W polskim systemie gospodarczym także podsystem wymiany międzynarodowej został pozostawiony prawu „niewidzialnej ręki rynku", państwo znacznie ograniczało swój udział w spieraniu międzynarodowej wymiany gospodarczej czynionej przez rodzime podmioty gospodarczej. Był to jeden z powodów, z których przychylił się do tego, aby system gospodarczy utracił w dużym stopniu sens wspierania we wszelkich wymiarach postulatów zgłaszanych przez bezpieczeństwo ekonomiczne, które wynikałyby z jego powiązań ze strategią obronną. W polityce reprezentowanej przez kolejne rządy praktycznie nie zaistniał nurt, który wspierałby działania gospodarcze

poprzez działania polityczne oparte na silnych podstawach bezpieczeństwa ekonomicznego i bezpieczeństwa militarnego. Jeżeli nie starano się wykorzystywać tego typu narzędzi w działaniach na rzecz sfery gospodarczej, wyjaśnia to niechęć czynienia nakładów na obszary bierne i kosztowne w utrzymaniu.

W tym momencie wykreowała się kolejna funkcja polityki wobec sfery bezpieczeństwa ekonomicznego i militarnego, a mianowicie właściwe ich wykorzystanie dla potrzeb wielowymiarowego rozwoju kraju. Jeżeli ta funkcja nie jest wykorzystywana ukazuje ona jedynie bezcelowość dokonywania nakładów na coś co nie może spełniać swoich najważniejszych funkcji. Poprzez takie podejście sfera ekonomiczna staje się weryfikatorem działań sfery nieekonomicznej i funkcjonowania państwa w różnych wymiarach.

Symptomatycznym jest, iż w sferze ekonomicznej powstają najbardziej realne oceny przebiegających zjawisk w większości wymiarów funkcjonowania państwa. Z nich wywodzi się określona wola i generowanie nacisków na inne obszary, to te elementy tworzą podzbiór wspólny, który decyduje o kształcie bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii obronnej, a także poziomie zaspokojenia postulowanych potrzeb tak rzeczowych, jak i finansowych. Stąd można wyprowadzić krąg wzajemnych powiązań, który ukazuje nam kierunki tego zjawiska. W zależności od uznania za obszar pierwotny gospodarki lub polityki procesy będą posiadały przeciwstawne wektor oddziaływania.

Jeżeli pierwotnym obszarem będzie polityka wówczas wektory ukazujące kierunki oddziaływania będą przebiegały od polityki poprzez strategię obronną, bezpieczeństwo ekonomiczne do gospodarki. Natomiast, gdy obszarem pierwotnym stanie się gospodarka wektor będzie miał przeciwstawny kierunek do sytuacji poprzedniej. Powstaje w tym momencie pytanie: dlaczego tak się dzieje? Wynika to z faktu określenia determinanta danego procesu, jeżeli będzie nim polityka to w tym momencie wyznaczanie celów, które należałoby osiągnąć będą generowane poprzez perspektywę działań doraźnych potrzeb i sukcesów. Wówczas to obszar polityczny będzie kreował w dużym stopniu rzeczywistość gospodarczą.

Natomiast w wypadku, gdy dominantom będzie gospodarka wektory przebiegających procesów będą miały kierunek od gospodarki poprzez

bezpieczeństwo ekonomiczne, strategię obronną do polityki. Można powiedzieć, iż ustalanie procedur, celów i mechanizmów działania w państwie będzie formułowane poprzez perspektywy szans, możliwości i woli wynikającej z części gospodarczej. Wola obszaru gospodarczego będzie realizowana poprzez narzucanie możliwości i zakresu działania na coraz wyższych szczeblach poczynając od najbardziej zależnych od gospodarki do zależnych jedynie w pewnym sensie pośrednio.

W obu przypadkach będzie przychodził sygnał zwrotny, czy to od sfery gospodarczej, czy to od sfery politycznej, ale będzie posiadał zawsze kierunek zgodny z całym procesem zachodzącym w państwie. Należałoby zauważyć jeszcze jeden element tych procesów, a mianowicie wynikające z nich i zachodzące jednocześnie sprzężenia zwrotne pomiędzy poszczególnymi elementami tegoż zjawiska. Siła tych sprzężeń zależy od wielu aspektów, które będą zależne i niezależne od nich. Zależne będą przede wszystkim te aspekty, których kształt, czy też forma będzie wynikała z zasad wynikający z wewnętrznych rozwiązań poszczególnych elementów np. poziom rezerw państwowych, zdolność do przeciwstawienia się powstałym zagrożeniom, system prawny itd. Duży wpływ na poziom zależności posiada czynnik zewnętrzny, który może wpływać na poszczególne elementy wewnętrznego systemu państw i przez to decydować o wielu rozwiązań w sferze politycznej, gospodarczej, czy też społecznej. Poziom odporności na oddziaływanie zewnętrzne wynika z jakości zachodzących sprzężeń pomiędzy poszczególnymi elementami całego układu i ich prędkości.

Z tych rozważań można wysnuć wniosek, że jeżeli spojrzeć na bezpieczeństwo ekonomiczne, którego kształt jest determinowane poprzez jego powiązania ze strategią obronną to następuje jego uzależnienie od celów i kierunków narzucanych przez sferę polityczną. To w tym obszarze w takim wypadku następuje starcie pomiędzy celami narzucanymi przez sferę polityczną a wolą i możliwościami do ich realizacji przez sferę gospodarczą. Można przypuszczać, iż w wielu przypadkach o dominacji jednych celów na innymi będą decydowały efekty rozstrzygnięć w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego.

W każdym z omawianych wypadków tj. przewagi obszaru politycznego lub gospodarczego wymagania bezpieczeństwa ekonomicznego z punktu widzenia jego

powiązań ze strategią obronną będą się koncentrowały na wymuszeniu na sferze gospodarczej zapewnienia dopływu zasilania rzeczowego dla potrzeb wynikłych z założeń tejże strategii i pośrednio od niej zasilania finansowego. Natomiast na sferę polityczną wymuszenia zostaną skierowane na wytworzenie zrozumienia i woli dla zapewnienia przez państwo możliwie najlepszej strategii obronnej i prowadzenia, jak najbardziej efektywnych działań na rzecz szeroko rozumianego bezpieczeństwa ekonomicznego państwa Korelacja działań w obu obszarach jest konieczne, gdyż zasilanie finansowe jest generowane z dwóch obszarów jednocześnie, w pierwszej kolejności wytwarza je obszar gospodarczy, a w następnej część z nich jest alokowana przez sferę polityczną. Czyli część energii wymuszenia w tym ujęciu jest także skierowana na obie sfery, a jej wielkość jest zależna od roli pierwiastka politycznego i gospodarczego w systemie państwowym.

Ponadto bezpieczeństwo ekonomiczne w swej istocie kierunkuje swoje działania na zapewnienie bezpieczeństwa państwa. Skoro strategia obronna jest jednym z elementów bezpieczeństwa militarnego, które współtworzy cały systemu bezpieczeństwa państwa to bezpieczeństwo ekonomiczne jakby ze swej natury staje się jednym z jego komponentów. Stąd wynika, iż w sprawnie działającym systemie wymagania bezpieczeństwa ekonomiczne samoistnie zostają poszerzone o elementy zapewniające bezpieczeństwo militarne państwa. Można w związku z tym przyjąć, iż obszar bezpieczeństwa ekonomicznego powinien być weryfikatorem potrzeb obronnych i możliwości ich spełnienia. Natomiast poziom zaspokojenia pożądań bezpieczeństwa ekonomicznego dla zapewnienia jego odpowiedniego poziomu bezie jednocześnie wskaźnikiem poziomu zabezpieczenia potrzeb wynikających z przyjętej strategii obronnej.

3.3.3. Formuła postulatów wynikająca z uwarunkowań nieekonomicznych

Uwarunkowania nieekonomiczne dostrzegać trzeba przede wszystkim na płaszczyźnie regulacji prawno-legislacyjnych i organizacyjnych z punktu widzenia procesów transformacji restrukturyzacyjnych, różnych stanów bezpieczeństwa

państwa oraz realizacji programów i zadań dostosowawczych, wynikających z procesów integracyjnych.

Kreśląc formułę przyszłościowych organizacyjnych i legislacyjno-prawnych warunków funkcjonowania gospodarczych podstaw obronności kraju, zasadnicza uwaga skoncentrowana zostanie na problemie ogólnych i szczegółowych uwarunkowań bezpieczeństwa ekonomicznego oraz na warunkach kształtowania strategii bezpieczeństwa państwa.

W analizie ogólnych warunków funkcjonowania gospodarki obronnej, przyjmuje się założenie, że pożądany model warunków organizacyjnych i prawno-legislacyjnych może być rozumiany jako teoretyczny wzorzec idealny lub jako wzorzec teoretyczno-pragmatyczny zbliżony do wzorca przewidywanego w ustaleniach Układu Europejskiego. Drugim kryterium, stosowanym kontekstowo, będzie dodatkowo społeczna akceptacja reform i zmian systemowych. Założymy ponadto, że ramy dialogu politycznego wynikające z podpisania przez Polskę Układu Europejskiego nie są obecnie sprzeczne z zasadami programów szczegółowych i innych umów międzynarodowych.

Ponieważ w dotychczasowych badaniach dominujące znaczenie ma przede wszystkim identyfikacja teoretycznych współzależności między warunkami a mechanizmami funkcjonowania i rozwoju zbudowanych wokół modelu równowagi ogólnej polityki bezpieczeństwa ekonomiki i obrony (tabela 60), to w kolejnym etapie badań przeprowadzona musi zostać próba oceny przede wszystkim tych warunków, które mają podstawowe znaczenie dla oceny stopnia zaawansowania procesów restrukturyzacyjno-rozwojowych w zakresie gospodarki obronnej państwa i strategii bezpieczeństwa oraz stabilizacji podstaw systemu obronnego gospodarki rynkowej.

Ocena warunków o podstawowym znaczeniu funkcjonalnym dla bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga przede wszystkim analizy poziomej ogólnego nieekonomicznego bezpieczeństwa państwa – w tym zwłaszcza wstępnego oszacowania wynikowych ocen generalnych całego systemu obronnego, dla którego gospodarka obronnie zorientowana stanowi podsystem (obejmujący także logistykę).

Tabela 61

Uwarunkowania współzależności warunków i mechanizmów rozwoju

Uwarunkowania	**Warunki geopolityczne**				
Międzynarodowe	**Mechanizmy**	**Warunki społeczno-gospodarcze**			
		Ogółem	**polityczne**	**gospodarcze**	**Obronne**
OBWE Układ Europejski	Funkcjono-wania demokracji parlamen-tarnej	Warunki funkcjo-nowania rozwoju demokra-cji jako władzy społeczeń-stwa	Ustawo-dawstwo polityczne i ordynacja wyborcza	struktura władzy - kierowania	Sojusze i pakty oraz zagrożenia
Układ Europejski i porozumienia z MFW, BŚ i innymi organizacjami finansowymi	Funkcjono-wania rozwoju gospodarki	Funkcjono-wanie rozwoju gospodarki	Ustawo-dawstwo gospodar-cze	strategia gospodarcza	Elastyczność gospodaro-wania + gotowość obronna
Partnerstwo dla Pokoju Układ Europejski ONZ	Bezpieczeń-stwa narodowego	warunki funkcjono-wania i rozwoju obronności	Ustawo-dawstwo obronne (bezpie-czeństwa narodoweg)	strategia lub polityka gospodarczo-obronna	Strategia obronna + potencjał obronny i jego gotowość
OBWE Układ Europejski ONZ	rozwoju społeczno-gospodarczego	konstytucja i interesy narodowe (warunki istnienia wizji lub strategii rozwoju)	interesy polityczne (strategia organiza-cyjna)	strategia lub polityka gospodarcza	Doktryna obronna (wojenna)

Przed analizą gospodarki obronnej z punktu widzenia efektywności gospodarowania i gotowości obronnej można wykorzystać dostępne, oficjalne oceny obecnego stanu (potencjału obronnego i jego gotowości zarówno ilościowe, jak i jakościowe) oraz zarysować stan obecny w ujęciu rzeczowym i procesowym. Istotą tych ocen jest uzależnienie przebudowy systemu obronnego naszego kraju od finansowania modernizacji technicznej Sił Zbrojnych RP.

Z analizy całego systemu społeczno-gospodarczego wynika, że kryzys finansów publicznych jest groźniejszy niż kryzys w obszarze gospodarki obronnej.

A analizach procesowych – mimo nakładania się problemów interpretacyjnych – można jednak ocenić zarówno skuteczność kierowania, jak i zarządzania w dziedzinie gospodarki obronnej. Skuteczność ogólna, jak już wcześniej podkreślano, jest niska – stan ten potwierdza także rządowe przedłożenie sejmowe.

Oceny generalne gospodarki obronnej prezentowane są zarówno nieoficjalnie, jak i oficjalnie, przy czym w zakresie oficjalnych ocen istnieje daleko idąca zgodność wniosków i ich interpretacji między głównymi uczestnikami zarządzania w dziedzinie obrony. W ocenach generalnych podkreśla się w szczególności, że obecnie potencjał obronny naszego kraju i jego składowa gospodarczo-obronna są w stanie krytycznym, gdyż:

- jakość uzbrojenia i sprzętu technicznego należącą do uzbrojenia Sił Zbrojnych RP odbiega od przeciętnych norm obowiązujących w NATO lub od tzw. standardów europejskich;
- struktura głównych rodzajów uzbrojenia i sprzętu wojskowego jest asymetryczna w stosunku do państw NATO, natomiast jej zmiana bardzo kosztowna (m.in. wymaga intensywnego rozwinięcia systemu obrony powietrznej kraju);
- zarządzanie w dziedzinie obrony, zwłaszcza reorganizacja Sił Zbrojnych RP, są nadal uwarunkowane kryzysem finansów publicznych państwa i w konsekwencji ograniczaniem wydatków na obronę narodową;
- infrastruktura systemu obrony jest niedostosowana do nowego, geopolitycznego otoczenia Polski, natomiast jej dostosowanie w krótkim okresie przekracza obecne możliwości budżetowe państwa;
- upoważnienia budżetowe dla MON nie zapewniają odpowiednich do wymagań modernizacji technicznej Sił Zbrojnych, zakupów uzbrojenia i sprzętu wojskowego.

Diagnoza stanu obecnego, w porównaniu ze stanem docelowym (pożądanym), tworzy obraz różnic, który następnie wymaga analiz wariantów decyzji rozwojowych, zbudowania systemu istotnych celów rozwoju, dokonanie restrukturyzacji gospodarki narodowej w ten sposób, aby możliwe stało się zbudowanie w oparciu o polski potencjał naukowy systemu obronnego suwerennego państwa polskiego. Należy w tym miejscu podkreślić, że:

- przy obecnym stanie gospodarki obronnie zorientowanej przyspieszenie modernizacji bez dodatkowych nakładów publicznych jest niewykonalne;
- strategia wzrostu nakładów publicznych na techniczne wyposażenie armii może być zrealizowana w obecnych warunkach jedynie kosztem zmniejszenia stanów osobowych i majątkowych Sił Zbrojnych RP.

Analiza funkcjonalna warunków funkcjonowania jest niepełna – zwłaszcza w okresie transformacji – bez analizy pionowej. Wskazane wnioski z analizy systemowo-programowej (poziomej) wymagają zatem uzupełnienia wnioskami z oceny pionowej warunków funkcjonowania i rozwoju gospodarki obronnej.

Analiza pionowa obejmuje proces wpływu warunków obronnych na decyzje polityczne, zwłaszcza na strategię bezpieczeństwa i strategię obronności państwa. Centralnym przedmiotem oceny jest w ramach tej analizy państwowy mechanizm bezpieczeństwa państwa. Nisko stopień zintegrowania systemu politycznego opóźnia procesy dostosowawcze i zwiększa społeczne koszty reform gospodarki obronnej.

Stopień zintegrowania systemu politycznego wokół problemów bezpieczeństwa państwa w naszym kraju charakteryzują przede wszystkim spory wokół podziału kompetencji organów państwa. Utrzymywanie rozbieżności kompetencyjnych nie tylko nie sprzyja procesowi restrukturyzacyjno-rozwojowym w gospodarce obronnej, ale także utrudnia bieżącą koordynację procesów przygotowawczych do mobilizacji gospodarczej, cywilnej i wojskowo-militarnej dla okresów zagrożenia wojennego i wojny.

Niski stopień zintegrowania kierowania i koordynacji w dziedzinie obronnej powoduje ponadto nieskuteczność przetwarzania diagnostycznych ocen strategicznych na decyzje strategiczne. Przykładowo, jeżeli stan obecny potencjału obronnego i jego gotowości jest ogólnie oceniany krytycznie, to nie jest to równoznaczne z uznaniem przez system faktyczny konieczności zintegrowanego przeciwdziałania dla poprawy tego stanu. Strategia bezpieczeństwa jest zatem obecnie bezsilna wobec finansów publicznych, które nie tylko preferują strategię gospodarczą, ale uniemożliwiają realizację strategii bezpieczeństwa, natomiast gospodarka obronna nie jest sama zdolna do opanowania własnego programu restrukturyzacji i rozwoju.

 ok. 327

1.3.4. Formuła postulatów wynikająca z uwarunkowań ekonomicznych

Proces przemian gospodarczo-politycznych, jakie się dokonały w ostatnich latach w Polsce w znacznym stopniu ograniczyły naszą niezależność gospodarczo-polityczną, a w konsekwencji osłabienie bezpieczeństwa ekonomicznego kraju. Wpływ na ten stan rzeczy miały z jednej strony słabość systemu gospodarczego Polski, z drugiej zaś podjęte kierunki przemian. Przy tym wszystkim Polska została włączona do nurtu globalizacji gospodarczej, jaki zaistniał we współczesnym świecie u schyłku XX wieku. Oznacza to, iż w polskim systemie pierwiastek ekonomiczny zdobył rolę dominującą. Bezpieczeństwu ekonomicznemu coraz częściej przypisuje się rolę „super cenzora" działalności sfery politycznej i militarnej. Oznacza to także, iż poczucie jego zapewnienia przekłada się na szeroko rozumiane bezpieczeństwo państwa, a także na pewne zagrożenia dla niego. Taka sytuacja stawia nowe wyzwania przed systemem gospodarczo-politycznym, który musi dostosować zasady postępowania do nowych wyzwań. Stąd też wypływają wymagania jakie stawia strategia obronna bezpieczeństwu ekonomicznemu, poczynając od problematyki zasilania rzeczowego, a skończywszy na postulowaniu i wymuszaniu na sferze gospodarczej postawy pro obronnej. Są to wymagania określone na wysokim poziomie abstrakcyjności. Natomiast sprowadzając wywody bliżej realiów gospodarczo-społecznym można wyodrębnić dwa obszary wpływające na poziom wymagań i możliwości ich realizacji. Pierwszym jest obszar zewnętrzny wynikający z kontaktów utrzymywanych przez Polskę, drugim zaś obszarem jest obszar wewnętrzny i wynikające stąd uwarunkowania rozwoju gospodarczego.

Z punktu widzenia przeprowadzonych dociekań istotnym problemem są powiązania i wynikające z nich współzależności rozwoju gospodarczego kraju i bezpieczeństwa państwa. Jest to pochodną tego, iż współcześnie potrzeby bezpieczeństwa państwa coraz silniej oddziaływają na płynność procesów rozwojowych. Dlatego też formułując wymagania ze strony strategii obronnej wobec bezpieczeństwa ekonomicznego kraju i uwarunkowań jego kształtowania należy przywołać przesłanki, które określają potrzeby obronne kraju i wynikające z nich potrzeby i możliwości rozwoju gospodarczego. Ponadto powinny być one

rozpatrywane z punktu widzenia potrzeby obronne i zdolności ich zaspokojenia w różnych stanach zagrożenia państwa.

Pierwszym założeniem przy konstruowaniu (uchwyceniu) tego modelu jest to, iż gospodarka narodowa jest podstawowym źródłem siły obronnej państwa, gdyż to ona dostarcza poszczególnym jego elementom różnego rodzaju źródła i świadczy na jego rzecz różnego rodzaju usługi. Przy taki ujęciu należy traktować składowe gospodarki narodowej pod względem stopnia przydatności dla zaspokojenia potrzeb obronnych. Na tej podstawie zostały wydzielone w gospodarce narodowej trzy obszary:

1. Obszar A jest niedostępny dla zaspokojenia potrzeb związanych z bezpieczeństwem, a w szczególności potrzeb Systemu Obrony Państwa (SOP), można powiedzieć, że głównym celem jego istnienia jest zaspokajanie potrzeb rozwojowych gospodarki;
2. Obszar B jest obszarem podwójnego zastosowania, stopień wykorzystania go na rzecz potrzeb rozwojowych gospodarki, bądź też potrzeb obronnych zależy od uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, które decydują o stopniu zagrożenia bezpieczeństwa państwa;
3. Obszar C z punktu widzenia potrzeb rozwojowych gospodarki jest niedostępny i stanowi źródło obciążenia dla gospodarki narodowej, można to obciążenie nazwać kosztem alternatywnym bezpieczeństwa wobec innych potrzeb, rozmiar tego obszaru obrazuje skalę obciążenia gospodarki narodowej świadczeniami na rzecz bezpieczeństwa, mogą to być następujące elementy:
   - przemysł zbrojeniowy;
   - infrastruktura obronna;
   - zwiększenie poziomu rezerw o wielkości większe niż wymaga tego zabezpieczenie funkcjonowania systemu gospodarczego;
   - koszty utrzymania sił zbrojnych;
   - koszty utrzymania innych elementów SOP.

Obszary B i C łącznie tworzą gospodarcze podstawy bezpieczeństwa (GPB) państwa[370]. Taki układu umożliwia sformułowanie następujących postulatów rozwojowych dla gospodarki narodowej:

1. Najważniejszym postulatem jest szybki wzrost gospodarczy, którego efektem byłoby powiększenie rozmiarów gospodarki. Dzięki temu procesowi będą mogły maleć relatywnie obciążenia gospodarki narodowej świadczeniami na rzecz bezpieczeństwa państwa, a w szczególności na rzecz SOP, przy jednoczesnym utrzymywaniu na podobnym poziomie lub nawet powiększając te na kłady.
2. Kolejnym niezmiernie ważnym postulatem jest mobilność. Odnosi się on do obszaru podwójnego zastosowania, chodzi o zapewnienie zdolności do płynnej metamorfozy części zasobów i strumieni zasilania w sytuacjach narastania potrzeb ze strony SOP. Przy jednoczesnym zastrzeżeniu, iż powinien to być proces płynny, który byłby realizowany w wymaganym czasie i o pożądanej wielkości. Postulat mobilności odnosi się do procesu mobilizacji gospodarki.
3. Postulat zgodności struktury gospodarki z cywilnymi i militarnymi celami gospodarowania. Wdrożenie tego postulatu do pragmatyki gospodarczej dla zdolność do zmiennego zaspokajania potrzeb gospodarki obronnej, potrzeb rozwojowych oraz potrzeb konsumpcyjnych.
4. Postulat wydzielenia w obszarze gospodarki wojennej sił i środków niezbędnych dla przetrwania społeczeństwa oraz funkcjonowania wybranych elementów państwa.

Strategia obronna wysuwa sformalizowane postulaty monitorowania stanu gospodarki obronnej w odniesieniu do zgłaszanych wobec niej potrzeb, aby ta drogą ujawniać istniejące dysproporcje. Obecnie dokonując takiego porównania na podstawie dostępnych danych można wysnuć następujące wnioski:

- poziom nakładów na sferę obronną uniemożliwia powstrzymanie procesów degradacji w wymiarze rzeczowym i infrastrukturalnym, co ponadto uniemożliwia rozpoczęcie efektywnych procesów modernizacyjnych w tym obszarze;

---

[370] Por. S. Kurek, Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa, w: Ekonomika bezpieczeństwa państwa średniej wielkości. Teoria i praktyka, pod red. M. Krča, S. Kurini, Warszawa-Brno 2000, s. 47.

- istnienie niedopasowania pomiędzy strukturą i zdolnościami wytwórczymi gospodarki obronnej a popytem i przyszłymi potrzebami systemu obronnego;
- niedoboru zdolności produkcyjnych do sprostania zwiększonym potrzebą okresów zagrożenia i wojny;
- zapóźnienia i wadliwe działanie infrastruktury gospodarczo-obronnej kraju;
- niski poziom na prace badawczo rozwojowe na rzecz gospodarki obronnej.

Jeżeli zostaną połączone dwa elementy tj. obszar gospodarki przydatnej dla obronności i jej kondycję wówczas wyłonią się różnice jakie występują pomiędzy potrzebami obronnymi wynikającymi z przyjętej strategii obronnej a możliwościami ich zaspokojenia. Wydaje się, iż właśnie ten element determinuje wymogi jakie stawia strategia obronna bezpieczeństwu ekonomicznemu.

358 Wymogi stawiane bezpieczeństwu ekonomicznemu przez strategię obronną posiadają różnorodny charakter i zakres, lecz można je ująć w następujących kategoriach zabezpieczającej, sygnalizującej, koordynującej oraz wymuszającej. Jeżeli zostaje uwidoczniony niedowład ze strony gospodarki obronnej, która nie jest w stanie zapewnić odpowiednich dostaw rzeczowych na rzecz systemu obronnego, które to są wypadkową narzuconych zadań ze strony obowiązującą strategię - ograniczenia te wynikają z istniejących uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych - wówczas znaczną część ciężaru w sytuacjach zagrożeń, w których będzie konieczność stosowania elementu militarnego (w sensie środka odstraszającego lub fizycznego jego użycia) zostanie przerzucona na sferę odpowiedzialną za kształt i poziom ogólnego bezpieczeństwa państwa. Inaczej mówiąc im gorszy stan tej części gospodarki mogącej wytwarzać na rzecz sfery obronnej tym bardziej rosną wymagania wobec bezpieczeństwa ekonomicznego, które ze swej natury i zgodnie z oczekiwaniami zabezpiecza funkcjonowanie państwa zarówno w wymiarze gospodarczym, jak i obronnym. Strategia obronna oczekuje od bezpieczeństwa ekonomicznego zapewnienia potencjału, który byłby w stanie zabezpieczać różnego rodzaju procesy przebiegające w różnych stanach zagrożenia militarnego państwa. Im większe prawdopodobieństwo wystąpienia określonego zagrożenia i jednocześnie niska kondycja gospodarki obronnej wówczas rosną oczekiwania wobec sfery bezpieczeństwa ekonomicznego, jako elementu zabezpieczającego. Jednocześnie

należy zaznaczyć, iż poziom bezpieczeństwa ekonomicznego jest funkcją kondycji państwa, odbiciem stanu gospodarki, struktur społecznych, systemu politycznego. Powoduje to, iż pierwsze symptomy narastania sytuacji kryzysowych rodzących się w państwie można odnaleźć właśnie w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego, stąd rodzi się kolejny wymóg wobec niego. Chodzi o sprawowanie swoistego rodzaju sygnalizatora powstawania, czy też narastania sytuacji kryzysowych w państwie – różnych jego wymiarach.

Ponadto w tym obszarze skupiającym działania z różnych dziedzin życia gospodarczo-politycznego następuje koordynowanie działań, określanie priorytetów i ważenie pomiędzy nakładami na bezpieczeństwo w wymiarze gospodarczym i obronnym. Jest to znacząca rola, gdyż to od niej zależy efektywność wykorzystania dostępnych środków, ich koncentracja i alokacja.

Kolejnym wymogiem jest możliwość ukierunkowania działań – możliwe, że pod wpływem presji - w określonych obszarach bytu państwowego na rzecz danego wymiaru bezpieczeństwa. Nie jest to czynione w sensie przymusu fizycznego, ale na zasadzie przymusu psychicznego. Sygnalizując nieustannie kierunek, poziom, czy też narastanie zagrożenia co przyczynia się do „stworzenia" potrzeby przeciwdziałania temu zjawisku zgodnie z odwieczną potrzebą posiadania bezpieczeństwa. Zauważalną problematyką w omawianym obszarze są postulaty kierowane poprzez bezpieczeństwo ekonomiczne w stosunku do poziomu i kierunków rozwoju gospodarki, od czego to w istocie rzeczy zależy stan gospodarki obronnej, a w rezultacie możliwości konstruowania i realizowania strategii obronnej zgodnej z wymogami interesu narodowego. Patrząc perspektywicznie na ten problem wyłaniają się wymagania odnoszące się do utrzymania odpowiedniego do zagrożeń tępa postępu naukowo-technicznego, a zwłaszcza w tym obszarze, który decyduje o poziomie nowoczesności wyposażenia armii. W tym aspekcie decydują wymogi współczesnych konfliktów zbrojnych. Jednocześnie należałoby zauważać elementy determinujące pokojowy rozwój gospodarki obronnej:

- obowiązujące porozumienia rozbrojeniowe, czy też odnoszące się do stanów liczbowych sprzętu wojskowego układy międzynarodowe dwu i wielostronne;

359

- zobowiązania wynikające z przynależności do sojuszów wojskowych i politycznych.

Z tych przesłanek można wnioskować jakie będą prawdopodobne progi graniczne dla zaangażowania się gospodarki w tworzenie podstaw obronności państwa. W rzeczywistości jest to bardzo trudne zadanie, gdyż dzisiaj można jedynie przewidywać jaki będzie miał charakter przyszły konflikt. Z reguły najbliższe prawdzie są przewidywania agresora, w każdym razie pierwsza faza podjętych przez niego działań[371]. Dlatego można stwierdzić, iż najkorzystniejszym jest stworzenie odpowiednio wysokiego potencjału obronnego, który odpowiadałby potencjałom obronnym państw będących zagrożeniem dla stabilizacji. Wynika to z faktu, iż jest on najbardziej mobilny z punktu widzenia konfliktu, czyli tworzenia strategii obronnej. Jego rozmiary powinny zależeć od obecnego oraz od przewidywanego zagrożenia. Gospodarka narodowa powinna w związku z niskim prawdopodobieństwem wystąpienia konfliktu zbrojnego w perspektywie 20-30 lat wydaje się ewolucyjne przystosowanie możliwości zaspokajania potrzeb obronnych do niżej wymienionych poziomów zagrożenia:

- w okresie pokoju: zadaniem gospodarki narodowej jest dostarczanie niezbędnych środków, których wymaga obronność zgodnie z doktryną obronną oraz przygotowania podstaw do zaangażowania innych segmentów gospodarki w przypadku wystąpienia wyższych poziomów zagrożenia;
- w okresie narastania zagrożeń, a w szczególności zagrożeń o charakterze militarnym, najważniejszym zadaniem staje się zmiana celu gospodarowania, struktury wytwarzania oraz uruchamianie, zgodnie z zaistniałymi potrzebami, rezerw i zapasów nagromadzonych w okresach poprzednich;
- w okresie wojny priorytetowym zadaniem staje się dostarczanie w pożądanej wysokości jakości dóbr i usług na rzecz systemu obronnego tj. wojsk walczących z przeciwnikiem i jego szeroko rozumianego zaplecza.

Ogólnie można sprowadzić wymagania sfery obronnej wobec gospodarki narodowej do dwóch ujęć: 360

[371] Do takiego wniosku można dojść porównując działania wojenne np. w wojnie francusko-niemieckie w 1871 r., I i II Wojnie Światowej, czy też konflikcie wietnamskim.

- zasobowego tj. zdolności do wytworzenia określonych dóbr i świadczenia pożądanych usług zgodnie z potrzebami wynikającymi z utrzymaniem danego poziomu bezpieczeństwa;
- funkcjonalnego tj. zdolności do przekształcania wyżej wymienionych dóbr i usług w strumienie produkcji oraz dostawy dokonywane w pożądanym czasie.

W związku z istnieniem konfliktu wynikającym ze szczupłości dostępnych środków, które można przeznaczyć na realizację potrzeb rozwojowych gospodarki narodowej i gospodarki obronnej, należy określić priorytety rozwojowe. Owe priorytety powinny stanowić równocześnie (w miarę możliwości) nośniki rozwojowe dla gospodarki narodowej i obronnej. Rozpatrując ten problem z punktu widzenia polskich realiów takimi nośnikami mogą być:

- zasoby siły roboczej i związane z tym jej kondycja zdrowotna, wielkość przyrostu, poziom kwalifikacji, mobilność;
- wyselekcjonowanie gałęzie przemysłu np.: maszynowy, elektroniczny, elektrotechniczny, chemiczny, petrochemiczny, energetyczny, spożywczy czy budownictwo;
- rolnictwo wraz związaną z nim infrastrukturą gospodarczą;
- infrastruktura transportowa i telekomunikacyjna kraju.

Jeżeli przyjmiemy, iż wybrane ze wskazanych elementów systemu gospodarczego będą stanowiły motory napędowe rozwoju gospodarki narodowej w polskich warunkach gospodarczych i politycznych to jednocześnie zauważamy, iż są ważnymi elementami tworzenia bezpieczeństwa państwa. Dlatego wydaje się, iż ważnym jest odpowiednie stymulowanie rozwoju tych działów gospodarki narodowej przez państwo, czyli po raz kolejny napotyka się w tym momencie na znany i nierozstrzygnięty problem tj. ile państwa w gospodarce?

Rozwój tych obszarów, podobnie jak innych, jest zależny od poziomu inwestycji. Z kolei poziom inwestycji wynika z ilości środków możliwych do przeznaczenia na ten cel. Mogą to być środki pochodzące z procesów akumulacji dokonywanych przez same podmioty gospodarcze, jak i ze źródeł zewnętrznych – pożyczek komercyjnych, państwowych, subsydiów itd. Poziom akumulacji środków własnych przedsiębiorstw, a także dostępność do środków zewnętrznych zależy od

prowadzonej przez państwo polityki gospodarczej – a w szczególności polityki podatkowej, polityki społecznej (system emrytalno-rentowy i ubezpieczeniowy), polityki monetarnej itd.. Ponadto poziom inwestycji w wysokości pożądanej z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa zależy w znacznym stopniu od angażowania się w proce inwestycyjny przez państwo poprzez pomoc bezpośrednią i pośrednią dla przedsiębiorstw, a także angażowanie się bezpośrednie w inwestycje niezbędne z punktu widzenia rozwoju gospodarczego oraz bezpieczeństwa będące jednocześnie inwestycjami mającymi znaczenie dla procesów reinwestycyjnych w innych dziedzinach np. energetyka, telekomunikacja, czy też będące inwestycjami kapitałochłonnymi, czy też o długiej stopie zwrotu np. hutnictwo, górnictwo, zakłady chemiczne itd., a także inwestycjami mogącymi posiadać wymiar społeczny i obronny np. metro.

Bardzo ważną kwestią jest dopuszczenie do obszaru inwestycji ważnych pod względem gospodarczym i obronnym kapitału zagranicznego. Rodzi się jednak w tym momencie problem sposobu wprowadzenia kontroli tegoż kapitału w obszarze tychże dziedzin gospodarki. Ponadto zakres i głębokość inwestycji zagranicznych w tych obszarach powinien być wynikiem planowanych działań państwa, które stwarza korzystne warunki dla zaistnienia kapitału zagranicznego w określonych branżach[372]. Celem tych działań jest uzyskanie przez ważne dla bezpieczeństwa państwa i gospodarki narodowe działy, gałęzie i branże tempa wzrostu wyprzedzające wskaźniki rozwojowe całej gospodarki. Jeżeli nie to występowało w całym okresie objętym planowanie, to powinno wystąpić w pewnym przedziale czasowym, umożliwiającym zaistnienie trwałego bodźca rozwojowego w całej gospodarce. Oznacza to, iż powinien to być początkowy okres poprzedzający rozwój całej gospodarki.

Przekładając to na warunki polskie oznacza potrzebę utrzymania tempa inwestycji w telekomunikację i łączność na obecnym poziomie. Choć przedwczesny przetarg na UMTS może spowodować spadek inwestycji w dotychczasowe rodzaje

1361

[372] Bardzo restrykcyjną politykę w tym obszarze prowadzono w II RP, przy tym należy zaznaczyć, iż względy obronne posiadały priorytet wobec gospodarczych. Por. M. Jabłonowski, Wobec zagrożeń wojną. Wojsko a gospodarka II RP w latach 1935-1939, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001, s. 129-165.

łączności, a tym samym zwiększyć niedużą różnice w poziomie rozwoju pomiędzy tymi dziedzinami w Polsce a czołówką światową.

Infrastruktura gospodarcza wymaga konsekwentnej, długofalowej polityki inwestycyjnej, która zapewniałaby rozbudowę istniejącej sieci gazociągów, budowę rozprężalni gazu w portach i stopniowe zwiększanie ich mocy przerobowych oraz budowy zbiorników gazu ziemnego zapewniających rezerwy w wysokości dziewięćdziesięciu dni zapotrzebowania ze strony gospodarki narodowej i społeczeństwa. Przystąpienia do modernizacji istniejącej sieci drogowej oraz budowy dróg szybkiego ruchu i autostrad, a także dokonywania modernizacji sieci kolejowej. Łożenia odpowiednich środków na modernizację sieci elektroenergetycznej kraju, ale nie tylko poprzez ich prywatyzację.

Z punktu widzenia gospodarki narodowej oraz gospodarki obronnej wymagane jest wspomaganie rozwoju gałęzi przemysłu decydujących o ich poziomie. Odnosi się to w szczególności do przemysłu budowlanego, elektronicznego, elektromaszynowego, precyzyjnego, optycznego i chemicznego. Ich poziom rozwoju decyduje o poziomie rozwoju technicznego i dynamice wzrostu gospodarczego kraju. Zakres samowystarczalności w wytwarzaniu półproduktów i produktów decydujących o poziomie nowoczesności innych gałęzi przemysłu, a tym samym poziomie nowoczesności składowych systemu obronnego. Ponadto nakładów wymaga przemysł petrochemiczny, gdyż we współczesnych warunkach prowadzenia działań zbrojnych jest narażony na duże zniszczenia. Stąd wynika potrzeba zwiększenia jego mocy przerobowych oraz rozbudowa systemu rezerw paliw zgodnie ze standardami UE. Przy obecnym poziomie posiadanych rezerw, możliwości przerobowych i niskiej odporności na zniszczenia, w sytuacjach kryzysowych może nie zapewnić zaspokojenia potrzeb obronnych, gospodarczych i społecznych choćby na minimalnym poziomie.

Jednym z ważniejszych zadań gospodarki obronnej jest zapewnienie dostaw żywności na potrzeby frontu i zaplecza w wypadku wystąpienia zagrożenia

wojennego, wojny lub prób izolacji kraju. Stąd rodzące się potrzeby rozbudowy przemysłu spożywczego, a w szczególności przechowalnictwa[373].

Szacując potrzeby rozwojowe tych gałęzi zarówno z punktu rozwiązań systemowych oraz potrzebnych do ich zrealizowania nakładów finansowych wydaje się, iż jest to zadania długofalowe, wymagające koordynacji sfery gospodarczej i politycznej. Przypuszczalnie przy założeniu skoordynowanych działań w tym obszarze osiągnięci takiego stanu tj. bliskiego równowadze pomiędzy możliwościami wymienionych gałęzi przemysłu a potrzebami rozwojowymi gospodarki narodowej i obronnej jest możliwe do osiągnięcia nie wcześniej niż w perspektywie 2020 roku. Jeżeli dokonano by tego w nadchodzącym dwudziestoleciu wówczas można mówić o sukcesie polityki gospodarczej i obronnej w skali kraju.

363 Stan taki pozwoli na zaspokajanie potrzeb obronnych kraju, a tym samym realizowanie założeń wynikających ze strategii obronnej. W sposób naturalny zostałby ukazany kształt modelu działania i współdziałania gospodarki i obronności. Funkcjonowanie prezentowanego modelu kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego z punktu widzenia strategii obronnej odbywa się na zasadzie sprzężeń zwrotnych jakie zachodziłyby pomiędzy poszczególnymi jego elementami w czasie i przestrzeni. Sprzężenia te mogą zachodzić równocześnie, jak i w różnym czasie – w tych samych obszarach, jak i w różnych obszarach. Pierwotnym źródłem generującym sprzężenia pomiędzy elementami modelu są sygnały wysyłane przez poszczególne jego obszary. Pod takimi sygnałami kryją się pożądane kierunki rozwoju, określone wstępnie potrzeby wynikłe z przewidywania, czy też prognozowania przyszłości, a także potrzeby narzucone przez różnego rodzaju przyjęte zobowiązania wobec otoczenia. Można je przyrównać do procesów wymiany informacji o różnym natężeniu i znaczeniu przepływających danych. To pod ich wpływem będzie dochodziło do wspomnianych już sprzężeń, które w istocie rzeczy będą właściwymi dla realizacji procesów wynikających z potrzeb i możliwości realizacyjnych poszczególnych obszarów.

Bezpieczeństwo ekonomiczne będzie w takim modelu postrzegane trójwymiarowo:

---

[373] Obecny poziom rozwoju rolnictwa i przemysłu przetwórczego nie jest w stanie zaspokoić potrzeb obronnych RP. Por. S. Stachowiak, Bezpieczeństwo żywnościowe ..., op. cit., s. 285-294. Podobna sytuacja występowała w II RP. Por. M. Jabłonowski, Wobec zagrożenia ..., op. cit., s. 75-97.

- jako stan: będzie się wówczas rozumiane jako element określający poziom rozwoju gospodarki narodowej i efektów prowadzonej polityki przez państwo;
- jako proces: będzie wówczas odwzorowywało procesy zachodzące w obszarze gospodarczym i politycznym w państwie;
- jako narzędzie (z punktu widzenia obronności): będzie postrzegane jako narzędzie realizacji założeń wynikających ze strategii obronnej.

Strategia obronna będzie w tym modelu postrzegana jako narzędzie realizacji założeń politycznych kształtowania bezpieczeństwa państwa i jako element procesu kształtowania tychże założeń.

Polityka występuje jako jeden z dwóch elementów pierwotnych tegoż modelu, który decyduje o niematerialnych składowych wejściowych bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii obronnej, a także posiadająca duży wpływ na składowe materialne tychże elementów.

Gospodarka jest drugim elementem pierwotnym tegoż modelu, który decyduje o ilości i jakości materialnych składowych bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii obronnej, a ponadto jest do pewnego stopnia weryfikatorem założeń tworzonych w obszarze polityki.

Ponadto elementami determinującymi model kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego zgodnie z wymaganiami stawianymi przez strategię obronną jest układ zewnętrzny i wewnętrzny. Pomiędzy którymi i poszczególnymi elementami oraz obszarami modelu zachodzą sprzężenia zwrotne i wymiana sygnałów. Posiada to duże znaczenie dla samego kształtu modelu, jak i obu układów. Im większą siłę może wygenerować model tym większy wpływ na formowanie się układów.

Należy zaznaczyć, iż model celowo pomija problem przeważania określonego obszaru pierwotnego, gdyż będzie się to ujawniało w składowych wejściowych bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii obronnej. Uzmysłowienie sobie istnienia pokazanych w modelu powiązań, ich głębokości, siły i wynikających stąd współzależności egzystencjalnych decyduje o podstawach a w efekcie o poziomie bezpieczeństwa państwa w ujęciu wielowymiarowym. Nie dostrzeganie tej problematyki może prowadzić do zachwiania równowagi, jakie te elementy i obszary starają się wypracować tj. uważają za naturalne. Rezultatem tego może być sztuczne

osłabienia powiązań pomiędzy nimi oraz zerwania pomiędzy realiami gospodarczymi a potrzebami innych obszarów. Będzie to mogło odbywać się kosztem tempa wzrostu gospodarczego, poziomu bezpieczeństwa, znaczenia na arenie międzynarodowej w ujęciu gospodarczym i politycznym.

Postulowany model kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego w świetle wymagań strategii obronnej okazał się w wyniku przeprowadzonych dociekań w istocie rzeczy istniejącymi i faktycznie funkcjonującymi powiązaniami, sprzężeniami i zależnościami. Uzmysłowienie tego pozwala na wykorzystanie naturalnie istniejącego układu dla potrzeb szeroko rozumianego bezpieczeństwa państwa. Wydaje się, iż dodatkowo pokazuje potrzebę odkrywania i wykorzystywania istniejących i towarzyszących nam zjawisk.

Strategia bezpieczeństwa Polski, jeśli formułować wobec niej postulaty ze strony polityki gospodarczo-obronnej postrzegane z punktu widzenia wymogów funkcjonowania gospodarki obronnej państwa zdeterminowane są szeregiem czynników, które można zgrupować w trzech zbiorach a mianowicie: nieekonomicznych, ekonomicznych oraz polityki bezpieczeństwa. Każda z nich zarówno ze względu na jego kształtowanie, jak i na powstawanie zagrożeń dla tego stanu ujawnia wymiar zewnętrzny i wewnętrzny. W wymiarze zewnętrznym dostrzegać trzeba jej poprzez globalne tendencje rozwojowe współczesnego świata i skutki z nich wynikające. W wymiarze zaś wewnętrznym – poprzez kryteria ogólnego poziomu cywilizacyjnego odniesionego do warstwy naukowo-technicznej, organizacyjnej, politycznej, społecznej, militarno-obronnej, ekonomicznej itd.

Zapewnienie bezpieczeństwa Polski w przyszłości rodzi cały szereg dyrektyw wobec gospodarczych podstaw obronności kraju podlegających ścisłym wpływom budowanej w naszym kraju gospodarki rynkowej. Obok dyrektyw płynących z zależności zewnętrznych kontaktów naszego kraju, istotną grupę stanowią te, które wiążą się z dyrektywami wynikającymi z wewnętrznego rozwoju kraju[374].

---

[374] Por. Strategia finansów publicznych i rozwoju gospodarczego, Polska 2000-2010, Rada Ministrów Ministerstwo Finansów, Warszawa marzec 1999; Polska 2025. Długookresowa strategia trwałego zrównoważonego rozwoju, RzCSS-RM, Warszawa czerwiec 2000 r.

Tę ostatnią grupę sprowadzić można do trzech warstw: - pierwszej formułującej ogólne wymagania obronności wobec systemu kierowania gospodarczymi podstawami obronności, skoncentrowanej na: kierowaniu gospodarką obronną, dostosowaniu potrzeb obronności kraju do gospodarki narodowej, mobilizacji gospodarczej, militaryzacji gospodarki i zbrojeniach. Drugiej, obejmującej system gospodarki obronnej i koncentrującej uwagę na: przemyśle obronnym, rezerwach gospodarczych, infrastrukturze gospodarczo-obronnej, postępie naukowo-technicznym oraz międzynarodowej współpracy gospodarczej. Trzeciej, tworzącej system logistyki obronnej i koncentrującej uwagę na: zaspokojeniu materialnych potrzeb obronnych państwa oraz świadczeniach na rzecz obronności oraz zobowiązaniach sojuszniczych wynikających z pełnienia roli Państwa-Gospodarza.

Współzależności bezpieczeństwa i rozwoju gospodarczego kraju oraz związki tych problemów z obronnością kraju są powszechnie zaakceptowane. Potrzeby bezpieczeństwa coraz bardziej oddziaływują na przebieg procesów rozwojowych. Dlatego też, konstruując model kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego, ze względu na wymagania strategii bezpieczeństwa, poszukiwać należy przesłanek określających potrzeby obronne państwa, a na ich podstawie pożądanych kierunków i proporcji rozwoju gospodarczego. Rozważania te dotyczyć muszą potrzeb obronnych i zdolności ich zaspokajania w różnych stanach bezpieczeństwa państwa.

Gospodarka narodowa jest źródłem siły obronnej państwa, dostarczając elementom systemu obronnego państwa potrzebne dobra i usługi. Ogólne zależności pomiędzy stanem gospodarki narodowej a możliwościami zaspokajania potrzeb związanych z bezpieczeństwem pokazują, że gospodarkę narodową rozpatrywać trzeba z jednej strony z punktu widzenia zdolności do zaspokojenia potrzeb związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa państwa, a patrząc od strony potrzeb rozwojowych gospodarki bez uwzględniania wymogów bezpieczeństwa. Otrzymane w wyniku tego podziału obszary nie będą się ze sobą pokrywały, tworząc różne obszary. Stad też z punktu widzenia potrzeb rozwojowych, zaspokojenie potrzeb związanych z bezpieczeństwem jest dla gospodarki obciążeniem alternatywnym bezpieczeństwa w stosunku do innych potrzeb. Rozmiary tego obszaru „C" obejmują

skalę obciążenia gospodarki narodowej świadczeniami na rzecz bezpieczeństwa. Specyficzne elementy służące bezpieczeństwu to przykładowo:

- przemysł zbrojeniowy i infrastruktura obronna;
- zapasy i rezerwy w rozmiarach większych niż wymagają tego procesy techniczno-produkcyjne;
- utrzymywanie sił zbrojnych, pozamilitarnych elementów SOP, itd.

Na tej podstawie można sformułować listę postulatów rozwojowych[375]:

1. **Postulat szybkiego rozwoju ekonomicznego**. Wzrost gospodarczy powiększa ogólne rozmiary gospodarki, w tym także jej części tworzącej gospodarcze podstawy bezpieczeństwa. Dzięki temu może maleć relatywne obciążenie gospodarki świadczeniami na rzecz bezpieczeństwa (bez szkody dla SOP), a także rosną możliwości zaspokajania potrzeb obronnych w sytuacji kryzysowej.
2. **Postulat mobilności**. Odnosi się on do obszaru „podwójnego zastosowania". Ogólnie rzecz biorąc, chodzi o zapewnienie zdolności do zmiany celu zastosowania (przeznaczenia) części zasobów i strumieni produktów w warunkach narastania potrzeb SOP w pożądanym czasie i wielkości (proces mobilizacji).
3. **Postulat zgodności struktury gospodarki z cywilnymi i militarnymi celami gospodarowania**. Wypełnieniem tego wymogu będzie zdolność do zamiennego zaspokojenia potrzeb gospodarki obronnej albo konsumpcyjnych i rozwojowych potrzeb gospodarki.
4. **Postulat wydzielenia w gospodarce wojennej części niezbędnej do przetrwania społeczeństwa** (np. dzieci, chorzy, dobra kultury) i funkcjonowanie państwa (np. administracja).

Z punktu widzenia bezpieczeństwa najważniejszą funkcją gospodarki narodowej jest tworzenie potencjału obronnego. Dlatego rozwój gospodarczy powinien być skorelowany z tworzeniem ekonomicznych warunków do efektywnego zaspokojenia potrzeb obronnych w zależności od intensywności zagrożeń bezpieczeństwa państwa.

---

[375] Ibidem, s.374.

3.3.5. Formuła postulatów wynikające z polityki bezpieczeństwa państwa i polityki gospodarczo-obronnej

Zakładając aktualność dyrektyw polityki bezpieczeństwa Polski, jej przyszłościowe uwarunkowania – tak w bliższym, jak i dalszym horyzoncie – zasadzają się wzmacnianiu opcji politycznych, militarnych, gospodarczych kulturalno-cywilizacyjnych powiązań naszego kraju ze światem euroatlantyckim. Stąd też ideą przewodnią polskiej polityki bezpieczeństwa państwa będą dążenia do trwałego wkomponowania Polski w system instytucji i powiązań zachodnich (zwłaszcza gospodarczych w ramach Unii Europejskiej), tak aby stać się funkcjonalnym i niezbędnym składnikiem tego systemu.

Politykę bezpieczeństwa Polski przełomu XX i XXI wieku trzeba dostrzegać w wymiarze polityczno-militarnym, gospodarczym i cywilizacyjnym. Pierwszy z nich mimo założeń, iż nie ma obecnie zagrożeń wskazujących na możliwość zaistnienia napaści zbrojnej, musi zakładać możliwość ujawnienia się nacisków i presji o charakterze politycznym i gospodarczym – równie niebezpiecznych dla suwerenności i niepodległości naszego kraju. Drugi zaś gospodarczy kryje w sobie przede wszystkim imperatyw integracji kontynentalnej i regionalnej. Ściśle z nimi wiąże się wymiar cywilizacyjny sprowadzający się do swobodnego przepływu myśli, idei i informacji jako podstawy upowszechniania współczesnej myśli naukowej, kultury technicznej, nowoczesnego zarządzania i innych nośników postępu cywilizacyjnego.

Ważną stroną związków między polityką gospodarczo-obronną a strategią bezpieczeństwa państwa jest problem gospodarczych podstaw obronności kraju.

Problemy kształtowania gospodarczych podstaw obronności kraju należą do tych, na których będzie skupiona w przyszłości zasadnicza uwaga polityki gospodarczo-obronnej państwa. Oznacza to w istocie rzeczy kontynuowanie dotychczasowego podejścia, chociaż bardziej uwzględniającego zmienność uwarunkowań rozwojowych kraju. Podobnie jak dotychczas, do spraw najważniejszych, wymagających koncentracji sił i środków, należeć będą:

wzmacnianie kondycji przemysłu zbrojeniowego, zwiększenie rezerw państwowych, postęp naukowo-techniczny oraz zaspakajanie materialnych podstaw obronności.

Ważnym kierunkiem polityki gospodarczo-obronnej państwa jest wzmacnianie kondycji rodzimego przemysłu obronnego. Podniesienie konkurencyjności i innowacyjności produkcji specjalnej wymaga jednak jego gruntownej restrukturyzacji i oddłużenia. Koniecznym w związku z tym jest:

- przekształcenie państwowych przedsiębiorstw przemysłu obronnego w jednoosobowe spółki Skarbu Państwa;
- dostosowanie zdolności produkcyjnych poszczególnych zakładów do aktualnych i przewidywanych potrzeb odbiorców krajowych i zagranicznych;
- unowocześnienie rodzajów uzbrojenia poprzez pełniejsze wykorzystanie rodzimej myśli naukowo-technicznej oraz technologii zagranicznych;
- aktywizację działań proeksportowych;
- dotowanie wybranych gałęzi przemysłu obronnego, tak aby utrzymać jego potencjał na poziomie umożliwiającym zaspokojenie zwiększonych potrzeb sił zbrojnych w przypadku wojny;
- wdrażanie do produkcji krajowych elementów kooperacyjnych uniezależniających wytwarzanie uzbrojenia i sprzętu wojskowego od dostaw importowych.

Oznacza to, że polski przemysł zbrojeniowy w perspektywie najbliższych lat będzie musiał przejść wiele zmian. Ich podjęciu i realizacji sprzyjać mają działania wspomagające ze strony państw NATO w ramach rozwoju współpracy wojskowej i gospodarczej.

Aktualny stan rezerw państwowych rodzi poważne zagrożenia dla systemu obronnego kraju, najbliższej przyszłości powinny zostać wypracowane koncepcje, a w ślad za nimi również dokonane zmiany systemu rezerw państwowych i gospodarowania nimi. W szczególności muszą zostać rozwiązane problemy dotyczące tworzenia i utrzymywania rezerw żywnościowych i paliw płynnych. Rezerwy przeznaczone na realizację potrzeb obronnych będą finansowane z budżetu państwa, zaś na potrzeby ogólnogospodarcze w systemie pozabudżetowym.

W związku ze wzrostem wymagań współczesnego pola walki rosnąć będą również wymagania wobec poziomu technicznego systemów uzbrojenia, zmuszając do

wykorzystania zaawansowanych technologii. Pozyskanie ich będzie możliwe poprzez prowadzenie wspólnych badań oraz podejmowanie produkcji przez przedsiębiorstwa zainteresowane udziałem w programach zbrojeniowych.

Zakłada się, że uzyskanie wysokiej efektywności produkcji zbrojeniowej będzie możliwe dzięki wsparciu instytutów badawczych, funkcjonujących w ramach przedsiębiorstw i wyższych uczelni, którym za pośrednictwem KBN państwo zlecać będzie dodatkowe opracowania ważnych dla obronności projektów zbrojeniowych, w oparciu o efekty przetargowe.

Budowa przyszłościowego, a podjętego obecnie, systemu obrony państwa wymaga zaspokojenia jego potrzeb we wszystkich jego elementach funkcjonalnych. W układzie militarnym proces ten zostanie skoncentrowany na zachowaniu gotowości bojowej i sprawności armii, co wymagać będzie ciągłego zasilania w nowoczesne uzbrojenie i sprzęt wojskowy, odtwarzania zapasów materiałowych, przeprowadzenia modernizacji sprzętu i uzbrojenia, intensyfikacji prac naukowo-badawczych oraz dokonania zmian w dyslokacji wojsk. Identycznymi być muszą zamierzenia dotyczące układu pozamilitarnego i systemu kierowania obronnością. Całość tych przedsięwzięć ściśle uwarunkowana będzie rzeczywistym poziomem nakładów na armię.

Zaspokojenie potrzeb SZ RP w najbliższych latach musi zostać podporządkowana technicznej modernizacji armii, w celu dostosowania wyposażenia uzbrojenia i sprzętu wojskowego do możliwości prowadzenia obrony w wymiarze lądowo-powietrznym na dowolnym kierunku operacyjnym.

Dalszemu doskonaleniu wymaga także system kierowania gospodarką obronną. Skoncentrowane musi zostać ono w pierwszej kolejności na przedsięwzięciach legislacyjnych i organizacyjnych.

Wyznaczając postulaty polityki gospodarczo-obronnej wobec strategii bezpieczeństwa na najbliższe lata nieodzownym przedsięwzięciem staje się wypracowanie i przyjęcie „ustawy o powszechnym obowiązku obrony kraju". Obecnie obowiązująca nie przystaje do funkcjonującego ustroju społeczno-gospodarczego i nie stwarza warunków do sprawnego funkcjonowania systemu obronnego państwa. Nieodzowną sprawą jest także jak najszybsze, wyraźne określenie kompetencji

naczelnych organów władzy państwowej w zakresie kierowania gospodarką obronna państwa.

Polityka gospodarczo-obronna jest częścią polityki państwa związaną z tworzeniem warunków i wykorzystaniem potencjału gospodarczego zgodnego ze strategią bezpieczeństwa państwa, traktowaną jako wypadkowa ogólnej strategii obronności państwa oraz strategii rozwoju gospodarczego kraju.

Polityka gospodarczo-obronna mając wymiar polityki bezpieczeństwa państwa realizowana jest w trzech obszarach: politycznym, militarnym i gospodarczym. Dwa pierwsze decydują bezpośrednio o zdolności obronnej państwa natomiast trzeci tworzy materialne podstawy obronności.

Podstawą kształtowania rozwiązań w tych płaszczyznach i ich realizacji musi być obowiązująca strategia bezpieczeństwa państwa. Wypracowana w oparciu o aktualną sytuację społeczno-polityczną, stan gospodarki oraz wielkość potencjału obronnego kraju, a także wewnętrzne i zewnętrzne ich uwarunkowania. Oznacza to, iż polem zainteresowania polityki gospodarczo-obronnej państwa jest obszar gospodarki narodowej pełniący funkcję na rzecz bezpieczeństwa państwa.

Podstawowym zadaniem tej polityki jest kształtowanie gospodarczych podstaw obronności kraju, które realizują ogniwa gospodarczo-obronne funkcjonujące w ramach układu pozamilitarnego systemu obronnego państwa.

Rozpatrując problematykę bezpieczeństwa państwa należy stwierdzić, że jest ono kategorią wielowymiarową i dlatego nie może być realizowane tylko na jednej płaszczyźnie. Z tego powodu współcześnie obszar pojęcia bezpieczeństwa państwa rozszerzony jest poza tradycyjną sferę polityczno-militarną. Szerszy jest bowiem zakres wartości podlegających ochronie. Najważniejsze z nich mieszczą się w sferach:

- politycznej;
- militarnej;
- ekonomicznej.

Są to najczęściej wymieniane sfery bezpieczeństwa państwa. Stąd można przyjąć, że polityka gospodarczo-obronna i strategia bezpieczeństwa państwa realizowana jest na tych samych płaszczyznach.

Podmiot, którym jest społeczeństwo zorganizowane w państwo, chroni zestaw wartości[376] wyrażonych racja stanu, interesami – przypisanych różnym sferom bytu narodowo-państwowego. Istnienie warunków ich realizacji oznacza, że państwo nie jest zagrożone, czyli jest bezpieczne.

Współczesne rozumienie bezpieczeństwa państwa stanowi szerokie spektrum wartości obejmujące[377]:

- trwanie samego państwa w systemie międzynarodowym bez uszczerbku dla jego pozycji w różnych aspektach;
- realizację różnorodnych interesów (wartości egzystencjonalnych, rozwojowych i wyższego rzędu) społeczeństwa zorganizowanego w państwo.

Można je sprowadzić do dwóch poziomów:

- pewne minimum, którym jest fizyczne istnienie państwa i przetrwanie narodu (bezpieczeństwo jako zaspokojenie podstawowych potrzeb egzystencjonalnych – takich jak żywność i okrycie dla pojedynczych ludzi, którym odpowiada pojęcie dóbr podstawowych);
- ochronę już istniejącego stanu i możliwości rozwoju, które mogą być włączane po ich zaspokojeniu potrzeb podstawowych mogą inne potrzeby (np. rozwój, prestiż, dominacja, którym odpowiada pojęcie dóbr wyższego rzędu).

Bezpieczeństwo ekonomiczne wspólnie z bezpieczeństwem politycznym i militarnym stanowi część składową racji stanu państwa. Racja stanu nie jest ani jednoznacznie określona ani stabilna. Jest ona bowiem definiowana przez różne siły polityczne w zależności od oceny sytuacji międzynarodowej, stanu gospodarki, nastrojów społecznych, własnego systemu wartości.

Racja stanu wymaga zagwarantowania bezpieczeństwa politycznego, militarnego i ekonomicznego lub podjęcia działań i użycia środków mających zapewnić lub przywrócić pożądany stan.

---

[376] Wartości do których odwołuje się definiowanie bezpieczeństwa, wyprowadzone są z potrzeb ludzi, społeczeństw. Znajdują one swój wyraz w dążeniach a te z kolei są formułowane w postaci naczelnych wartości interesów.

[377] Wartości podlegające ochronie wymienia wielu autorów, ale różnie je porządkują, np. A.D. Rotfeld., Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi, Warszawa 1990, s. 18.

Polityka bezpieczeństwa państwa to wskazywanie długofalowych celów zapewniających bezpieczeństwo państwa. Droga wytyczona do określonych celów to strategia bezpieczeństwa państwa, która jest opracowaniem mniej lub bardziej skonkretyzowanych programów działania we wspomnianych obszarach ukierunkowanych na bezpieczeństwo państwa.

Rola polityki gospodarczo-obronnej w systemie bezpieczeństwa państwa wymaga wspierania jej ustawicznie aktualizowanymi analizami wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań bezpieczeństwa państwa. Szczególnie odnosi się to do wymiaru politycznego, gospodarczego i militarnego bezpieczeństwa oraz aspektów, które nabrały w ostatnich latach znaczenia we współczesnym świecie tj. ekologicznego, społecznego i prawno-legislacyjnego.

Realne uwarunkowania kształtowania polityki gospodarczo-obronnej, rozpoznawane w wymiarze zewnętrznym i wewnętrznym. W istocie rzeczy zagrożeń, szans i możliwości rozwojowych generowanych przez oba te obszary.

W wymiarze zewnętrznym polityka gospodarczo-obronna Polski jest determinowana przez dwa wymiary, których postać wymaga podejmowania decyzji strategicznych, aby dostosować się o sytuacji międzynarodowej i wewnętrznej. Wyraża się to wykorzystaniem rodzących się szans i możliwości, które są tworzone przez inne podmioty środowiska międzynarodowego oraz przeciwdziałaniu zagrożeniom o charakterze gospodarczym, militarnym i politycznym. Prowadzona polityka gospodarczo-obronna powinna poddawać analizie zagrożenia kryzysowe z obszaru ekonomii i obronności, mające charakter regionalnych i ponadregionalnych zagrożeń o charakterze militarnym lub pozamilitarnym które mogą wystąpić w bliskim, jak i dalszym otoczeniu naszego kraju i bezpośrednio odnosić się do naszego państwa. Wynika stąd, że polityka gospodarczo-obronna posiada wpływ na kształt strategii bezpieczeństwa w części dotyczącej wykorzystania potencjału gospodarczo-obronnego oraz występujących zagrożeń w sferze ekonomicznej. Utrzymanie, restrukturyzacja i modernizacja narodowego przemysłu obronnego stanowi ważną przesłankę realizacji strategii bezpieczeństwa RP. Zgodnie z Ustawą o wspieraniu restrukturyzacji przemysłowego potencjału obronnego i modernizacji technicznej Sił Zbrojnych RP „Strategia...” określa, że państwo jest zdecydowane

utrzymywać potencjał polskiego przemysłu obronnego na poziomie gwarantującym bezpieczeństwo państwa. Podjęte zostaną działania mające na celu zapewnienie warunków do stabilnego rozwoju narodowego potencjału obronnego oraz dostosowanie jego wielkości i struktury do aktywnych i przewidywanych potrzeb w zakresie uzbrojenia i sprzętu wojskowego ze strony Sił Zbrojnych RP oraz możliwości eksportowych.

W zakresie zagrożenia ekonomicznego w „Strategii" stwierdza się, że w dobie globalizacji, charakteryzującej się dużym stopniem wzajemnych powiązań ekonomicznych, gospodarka w coraz większym stopniu wpływa na kwestie związane z bezpieczeństwem państwa. Odnosi się to zarówno do potencjału gospodarczego państwa, jego stabilności makroekonomicznej i finansowej, jak i ilości środków przeznaczonych na obronność oraz do zdolności przemysłu obronnego. Zagwarantowanie świadczeń obronnych ze strony prywatnych przedsiębiorców prowadzących swoją działalność na terytorium Polski jest konieczna jako czynnik stanowiący między innymi o zapleczu logistycznym operacji wojskowych prowadzonych przez stronę polską.

Przeprowadzone rozważania upoważniają do stwierdzenia, że polityka gospodarczo-obronna i strategia bezpieczeństwa państwa posiadają wspólne obszary zainteresowania.

Istniejące zależności i związki występujące w strategii bezpieczeństwa RP wyraźnie wskazują na rolę polityki gospodarczo-obronnej państwa w procesach kształtowania tego stanu. Ma ona charakter proceduralny tak na etapie jej kształtowania, jak i realizacji. Politykę gospodarczo-obronną należy traktować więc zarówno jako wyraz dociekań uogólniających sprowadzających się do określenia celów, środków, metod i narzędzi realizacji przedsięwzięć państwa zmierzających do kształtowania, umacniania i utrzymywania bezpieczeństwa państwa, jak również praktycznej realizacji tych celów przy wykorzystaniu w praktyce, w określonych warunkach, konkretnych jej środków, metod i narzędzi.

Zainteresowania – bezpośrednie i pośrednie – tak rozumianej polityki gospodarczo-obronnej państwa koncentrują się na całości gospodarki narodowej, ze szczególnym jednak zwróceniem uwagi na tę część, która tworzy gospodarcze

podstawy obronności kraju, to znaczy na potencjale ekonomiczno-obronnym państwa pod kątem uwarunkowań (czynników, barier i zagrożeń) jego kształtowania oraz wymagań (odporności, żywności, wrażliwości) jakie powinien on spełniać ze względu na bezpieczeństwo państwa.

W centrum uwagi polityki gospodarczo-obronnej znajdują się procesy zachodzące w gospodarce obronnej ze szczególnym zwróceniem uwagi na:

a) określenie kierunków rozwoju gospodarczego z uwzględnieniem ogólnie określonych potrzeb obronnych; stosunków własności w sektorze obronnym gospodarki; zasad funkcjonowania przemysłu obronnego (wielkości, struktury, rozmieszczenia przestrzennego); zasad stosunków gospodarczych z zagranicą, zwłaszcza zaś w produkcji zbrojeniowej, wielkości, struktury i dyslokacji rezerw mobilizacyjnych; sposobów finansowania poszczególnych elementów systemu obronnego (sił zbrojnych rezerw mobilizacyjnych, infrastruktury obronnej itp.);
b) sterowanie poziomem mobilizacyjnej gospodarki obronnej;
c) inicjowanie i sterowanie: koordynacja prac naukowo-badawczych oraz przygotowanie kadr dla potrzeb obronnych.

Polityka gospodarczo-obronna państwa – jak wspomniano poprzednio - posiada wymiar polityki bezpieczeństwa państwa i jest realizowana na trzech wzajemnie powiązanych ze sobą obszarach: politycznym, militarnym i gospodarczym.

Podstawą kształtowania rozwiązań w tych obszarach i ich realizacji jest obowiązująca strategia bezpieczeństwa państwa wypracowana w oparciu o aktualny stan społeczno-polityczny, gospodarczy i militarny kraju oraz wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania jego kształtowania. Oznacza jednocześnie, że polityka gospodarczo-obronna posiada wpływ na wyraźnie wyodrębniony obszar gospodarki narodowej pełniący różne funkcje na rzecz bezpieczeństwa państwa, suwerenności i nienaruszalności terytorialnej.

Istniejące związki i zależności w obszarze bezpieczeństwa państwa wyraźnie wskazują na rolę polityki gospodarczo-obronnej państwa w procesach kształtowania jak i realizacji strategii bezpieczeństwa państwa.

Politykę gospodarczo-obronną należy traktować więc zarówno jako wyraz dociekań uogólniających, sprowadzających się do określenia celów, środków, metod

i narzędzi realizacji przedsięwzięć państwa zmierzających do kształtowania, umacniania i utrzymania bezpieczeństwa państwa, jak również praktycznej realizacji tych celów przy wykorzystaniu w praktyce, w określonych warunkach, konkretnych jej środków, metod i narzędzi.

Strategia bezpieczeństwa państwa określa cele ustrojowo-systemowe i polityczne dla polityki gospodarczo-obronnej. Z tych celów wynikają zadania mające zapewnić respektowanie podstawowych wartości dla każdego narodu. Stanowi je zbiór działań na rzecz:

- zapewnienia suwerenności narodowej;
- zapewnienia bezpieczeństwa państwa i jego obrony przez zagrożeniami zewnętrznymi.

Z celów ekonomicznych wynikają między innymi następujące zadania:

- pomnażanie bogactwa kraju przez optymalne wykorzystanie zasobów narodowych;
- powiększanie materialnych podstaw dobrobytu społeczeństwa.

Wskazane zadania są tożsame ze strategicznymi celami polskiej polityki bezpieczeństwa zawartymi w strategii bezpieczeństwa państwa.

ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzone w pracy rozważania upoważniają do sformułowania szeregu wniosków i propozycji w kwestii związków i zależności występujących między kształtowaniem bezpieczeństwa ekonomicznego Polski a narodową i sojusznicza strategią obronną.

Pierwszy. Pomiędzy kształtowaniem bezpieczeństwa ekonomicznego kraju a strategią obronną istnieje wiele związków i zależności. Uwidoczniły się one na płaszczyźnie gospodarczej, jak i na płaszczyźnie militarnej. Mimo tych związków i zależności problematyka bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii obronnej jest ciągle niedostatecznie rozpoznana z punktu widzenia funkcjonalnych związków i zależności między nimi. Łączne ich postrzeganie ujawnia jednak pola nierozpoznanych uwarunkowań. Wpływ na ten stan rzeczy ma to, iż obu tym kategoriom przypisuje się wielorakie i wieloaspektowe konotacje. Oba te pojęcia, a jednocześnie problemy które one opisują mieszczą się w ogólnej problematyce bezpieczeństwa i są ściśle podporządkowane problematyce suwerenności państwowej oraz interesowi narodowo-państwowemu. Jako takie współtworzą one sferę działalności politycznej (system polityczny), sferę działalności gospodarczej (system ekonomiczny) oraz sferę działalności obronnej (system obronny).

Drugi. Strategia (z greckiego strategia = dowództwo) rozumiana jako dowództwo, dział sztuki wojennej obejmującej przygotowania i prowadzenie wojny jako całości poszczególnych kampanii i bitew, wskazuje, iż obszar pojęciowy związany ze strategią wyrósł i u swego zarania był ściśle powiązany z wojskiem, teorią i sztuką wojenną. Było to wypadkową wielu czynników. Jednym z nich był inny sposób postrzegania świata, otaczającego ówczesnych ludzi środowiska. Przez wiele stuleci strategia była jedną z płaszczyzn filozofii. Było to wynikiem, iż tworzący jej zręby myślicie i filozofowie, podobnie jak w „czystej" filozofii, dochodzili do wniosków poprzez domysły i spekulacje, nie wykorzystując do tego doświadczenia, czy też obserwacji. Wraz z dorobkiem pokoleń filozofów i praktyków, strategia wyodrębniła się z filozofii

i stała się samodzielną dyscypliną nauki. Strategia jest obecnie jedną z dynamiczniej rozwijających się dyscyplin. Dyscypliną, której korzenie sięgają początków naszej cywilizacji – była tworzona przez starożytnych myślicieli wiele wieków przed narodzinami Chrystusa, na obszarze Dalekiego Wschodu, Indii, Starożytnej Grecji i Rzymu. Jednym z pierwszych traktatów z zakresu strategii była praca Sun Tzu pt. „Sztuka wojny". W najstarszych opracowaniach strategia była określana w sposób pragmatyczny. Jej celem było tworzenie, czy też formułowanie zasad przygotowania armii, organizacji marszów, określenie sposobów prowadzenia starć zbrojnych decydujących o losach wojen. Strategia była pojmowana jako sztuka dowodzenia, w przeciwieństwie do taktyki rozumianej jako sztuka szykowania oddziałów Pierwotnie więc strategia oznaczała kierowanie wojskami, zwłaszcza z pozycji naczelnego wodza. W odniesieniu do strategii można było wyróżnić dwa podejścia: pierwsze nazwane praktycyzmem i drugie określone mianem krytycyzmu.

Trzeci. Strategia obronna odnosi się do teorii i praktyki funkcjonowania państwa (grupy państw) skierowanej na realizację zadań określonych przez potrzeby obronne, takie jak: przeciwdziałanie zagrożeniom militarnym; funkcjonowanie państwa w różnych stanach zagrożeń; realizowanie zadań mających na celu przygotowanie i wykorzystanie potencjału obronnego państwa, które umożliwiłyby skuteczne przeciwdziałanie zagrożeniom militarnym. Na kształt strategii obronnej największy i bezpośredni wpływ posiada polityka obronna państwa, która jest częścią polityki bezpieczeństwa państwa. Polityka obronna państwa jest definiowana poprzez różne spojrzenia, np. można ją rozumieć jako zespół działań informacyjno-propagandowych, prowadzonych przez państwo w celu przeciwstawienia się zagrożeniom wojennym i ich skutkom. Zaś pojęcie strategii obronnej jest definiowane w dwojaki sposób, bowiem jako teoria i praktyka działania państwa (sojuszu, koalicji itp.), ukierunkowanego na osiąganie celów założonych w dziedzinie obronności; lub jako dziedzina strategii bezpieczeństwa, obejmującą tworzenie, rozwój, przygotowanie i wykorzystanie potencjału obronnego państwa (wszelkich sił, środków i sposobów z różnych dziedzin) do przeciwdziałania zagrożeniom militarnym bezpieczeństwa narodowego. Strategia obronności kraju z punktu widzenia założeń i realizacji polityki

kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego państwa – w tym polityki gospodarczo-obronnej państwa odbiega dalece od stanu, który można byłoby uznać za odpowiadający wymaganiom rzeczywistości. Sytuacja ta w znacznym stopniu jest wynikiem przyjętych koncepcji i polityki gospodarczej i obronnej państwa oraz ich realizacji. Rzeczywistość współczesnego świata charakteryzując się daleko idącą niepewnością i nieprzewidywalnością sytuacji. Dowodzi to potrzeby dostrzegania tej problematyki i jej praktycznego urzeczywistniania.

Czwarty. Na kształt strategii obronnej znaczący wpływ wywierają uwarunkowania. Ich zbiór ze względu na kształtowaną wielkość czynników je stanowiących, najtrafniej daje się ująć w czterech grupach, a mianowicie jako: społeczno-polityczne, ekonomiczne, militarne oraz położenie geostrategiczne. Ujawniają one na różnych płaszczyznach związki pomiędzy ekonomią, a możliwościami obronnymi kraju. Stąd tez spośród tej grupy uwarunkowań, ekonomiczne są tymi które decydowały i decydują sile militarnej państwa. Oznacza to także, że z jednej strony poziom rozwoju gospodarczego określa zdolność państwa do sprostowania wymogom potencjalnego konfliktu, z drugiej strony zaś podstawą polityki obronnej jest doktryna obronna państwa, która określa cele i charakter przewidywanego konfliktu i tym samym narzuca wielkość i strukturę potrzeb, którym powinna sprostać gospodarka obronna. Ważny wpływ na strategię obronną mają uwarunkowania geostrategiczne. Składają się bowiem na nie takie czynniki jak: położenie geograficzne; fizyczne ukształtowanie terenu; powierzchnia kraju; liczba ludności i gęstość zaludnienie; strategiczne położenie względem sąsiadów; oraz posiadane surowce i zasoby naturalne. W koncepcjach strategii obronnej państwa – we wszystkich jej wymiarach jak i w praktycznej jej realizacji – wymagania strategii bezpieczeństwa państwa są w ograniczonym stopniu uwzględnione w kształtowaniu bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Sytuacja ta ma miejsce mimo wiązania tej problematyki z realizacją interesów narodowych. Jest ona w dużej mierze wynikiem niedostatecznego rozwiązania wewnętrznych sprzeczności systemowych, między systemem politycznym, gospodarczym i obronnym oraz niedostatecznego uwzględniania ograniczeń wynikających z zobowiązań sojuszniczych.

Piąty. Identyfikacja i analiza uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego kraju dowodzi, że jej formowanie jest zadaniem o charakterze ciągłym. Wymaga ona wspierania ustawicznie aktualizowanymi analizami wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań bezpieczeństwa państwa postrzeganych w wymiarze politycznym, gospodarczym, militarnym oraz ekologicznym, społecznym i prawno-legislacyjnym, które w swej istocie generują zarówno zagrożenia, jak i możliwości rozwojowe. Dlatego też strategia obronna państwa powinna postrzegać zagadnienia z obszaru ekonomii i bezpieczeństwa mające charakter regionalny i ponadregionalny; pozamilitarny lub też militarny; dotyczące bezpośrednio kraju, jak i jego bliższego i dalszego otoczenia. Wszystkie wskazane uwarunkowania strategii obronnej państwa są zjawiskami o dużej dynamice i niosą ze sobą liczne zagrożenia. Biorąc pod uwagę perspektywy kształtowania strategii obronnej Polski ma najbliższe lata, nieodzownym przedsięwzięciem staje się legislacyjne wsparcie tych działań. Część z obecnie obowiązujących rozwiązań prawnych nie przystaje bowiem do funkcjonującego ustroju społeczno-gospodarczego i nie stwarza warunków do sprawnego funkcjonowania systemu obronnego państwa. Nie spełnia ona także wymogów ratyfikowanych przez Polskę postanowień konwersji międzynarodowych. Nakazem w tej sytuacji jest dokonanie zmian regulacji prawnych, jednak nie na drodze częściowych zmian lub przypadkowych korekt w obowiązujących przepisach prawnych dotyczących obronności, lecz na zasadzie zmian systemowych.

Szósty. Ujawniona istota interesu narodowego (państwowego) oraz suwerenności bezpieczeństwa państwa sprowadzona także do płaszczyzny strategii bezpieczeństwa państwa wskazała jednocześnie miejsce tych problemów w obszarze ogólnej problematyki bytu narodu i państwa. Miejsce bezpieczeństwa państwa i strategii bezpieczeństwa państwa wyznaczają ich obszary funkcjonalne, nakładające się w praktyce na wszystkie sfery działalności państwa. Dostrzegać trzeba je zarówno w kwestiach strategii państwa oraz interesu państwowego w ścisłym dowiązaniu do polityki państwa. Opis kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego kraju z punktu widzenia narodowej i sojuszniczej strategii obronnej wymaga wskazania zbioru jego wyznaczników, które pozwalają identyfikować określoną cechę zależności

funkcjonowania konkretnej części obszaru życia społeczeństwa, będącą pochodną efektów lub zależności funkcjonowania poszczególnych czynników w sferze wytwórczej i konsumpcyjnej gospodarki narodowej, a także w obszarach występujących pomiędzy tymi sferami. Są one elementami które mogą być równie dobrze wykorzystywane do stwierdzenia stanu i opisania jego poziomu. Mogą wskazać zarówno możliwości jak i bariery rozwojowe gospodarki kraju. Postrzegając bezpieczeństwo ekonomiczne kraju jako bilans potrzeb i możliwości ich zaspokojenia, można wyróżnić cztery sfery funkcjonowania wyznaczników: pierwszą - możliwości rozwojowych; drugą - potrzeb rozwojowych; trzecią - infrastrukturalną; czwartą - bilansową. Przedstawienie obrazu gospodarki narodowej w oparciu o te wyznaczniki wymaga przywołania odpowiedniego zbioru mierników i wskaźników o charakterze ilościowym, wartościowym oraz czasowym. Mogą mieć one postać: syntetyczną i analityczną, o charakterze ogólnym lub progowym.

Siódmy. Historyczne zmiany, jakie dokonały się w dekadach przełomu XX i XXI wieku w Polsce oraz w jej międzynarodowym otoczeniu wywarły znaczący wpływ na problematykę bezpieczeństwa kraju, w tym na kształt bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Z punktu widzenia bezpieczeństwa ekonomicznego kraju oraz strategii obronnej (tak narodowej jak i sojuszniczej)koniecznym staje się prowadzenie analiz wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań bezpieczeństwa państwa. Szczególnie odnosi się to do wymiaru politycznego, gospodarczego i militarnego oraz aspektów, które nabrały w ostatnich latach znaczenia we współczesnym świecie tj. ekologicznego, społecznego i prawno-legislacyjnego. Uwarunkowania kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego kraju z punktu widzenia przyszłościowych interesów Polski oraz narodowej i sojuszniczej strategii obronnej, zauważyć trzeba, że dylematem naszego kraju pozostanie nie tylko zmiana wewnętrznych wzorów funkcjonowania, ale również rozpoznawanie i odpowiednie wykorzystanie doświadczeń zewnętrznych rozwiązań gospodarczych. Realizacja tych zamierzeń w wymiarze zewnętrznym wyznaczona nadal będzie przez procesy globalizacji i regionalizacji rozwojowej, powodującej konieczność poszukiwania przez nasz kraj

dalszych możliwości włączenia się do głównego nurtu cywilizacji przy udziale naszych dalszych i bliższych sąsiadów.

Ósmy. Polska, tak jak na początku lat dziewięćdziesiątych, również na przełomie XX i XXI wieku stanęła przed ogromnymi zagrożeniami wobec zrównoważonego rozwoju gospodarczego kraju. Mimo ogromnego wysiłku całego społeczeństwa w okresie poprzedniej dekady polska gospodarka nie stworzyła podstaw do podjęcia równorzędnej walki, choćby w wybranych dziedzinach życia gospodarczego, z wysoce konkurencyjnymi gospodarkami krajów rozwiniętych. Przez całą dekadę lat dziewięćdziesiątych liczono, iż prywatyzacja i „niewidzialna ręka rynku" rozwiążą wszelkie bolączki polskiej gospodarki. Państwo w coraz to większym stopniu odżegnywało się od wszelkich form interwencjonizmu państwowego. Jednak jak dowodzi rzeczywistość nasza gospodarka posiada jeszcze nazbyt słabe podstawy, aby poradzić sobie samodzielnie, bez intensywnego wsparcia ze strony instytucji państwowych, z wymogami stawianymi przez wolny rynek. Wydaje się, iż jest potrzebnym określenie przez państwo kierunków rozwoju polskiej gospodarki, a co z tym jest związane określenie dziedzin, które będą motorem napędowym rozwoju gospodarczego kraju. To z kolei wymusza podjęcie kolejnych wyzwań, których realizacja jest niezbędna dla dynamicznego i płynnego rozwoju kraju. Chodzi o stworzenie w pierwszej kolejności stabilnych ram prawnych dla działalności gospodarczej, zgodnych z normami międzynarodowymi.

Dziewiąty. Procesy transformacji ustrojowej, trwające w Polsce od dziewięciu lat, koncentrując swoją uwagę na budowie demokracji i gospodarki rynkowej oprócz wielu pozytywnych zjawisk generują także zjawiska będące wyrazem wewnętrznej destabilizacji społeczno – politycznej. Zaliczyć do nich trzeba: ubożenie społeczeństwa, spadek płac realnych, utrzymujące się bezrobocie, utratę praw wcześniej nabytych, brak stabilnych unormowań prawnych i sprawnego wymiaru sprawiedliwości, wzrastającą przestępczość pospolitą i zorganizowaną, ograniczanie praw i swobód obywatelskich, złe gospodarowanie mieniem publicznym, recesję gospodarczą, wzrastające zadłużenie państwa, piractwo i nieposzanowanie praw

autorskich, wzrost korupcji urzędników, bezkarność aferowych „rekinów" i „trucicieli" środowiska naturalnego, demagogiczną retorykę polityków i spadek ich wiarygodności, dążenia rewindykacyjne byłych właścicieli, klerykalizację życia społeczno - politycznego, próby ograniczenia tożsamości narodowej i wyznaniowej, uprzedmiotowianie społeczeństwa, oraz często arogancję władzy .

Dziesiąty. Sformułowanie zasad funkcjonowania oraz obszaru oddziaływania postulowanego modelu kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego z punktu widzenia strategii obronnej powoduje konieczność odwołania się do szeregu procedur. Przyjęcie procedur postępowania w procesie konstruowania tegoż modelu będzie rzutować na jego zakres, relacje zachodzą wewnątrz niego oraz produkt finalny, którym będzie zbiór postulatów. Pomocnym w tym względzie powinno stać się określenie i ocena ogólnych uwarunkowań tworzenia postulatywnego modelu kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego w świetle wymagań strategii obronnej; sformułowanie wymagań bezpieczeństwa ekonomicznego, to jest potrzeb i możliwości jego kształtowania z punktu widzenia jego korelacji ze strategią obronną; oraz wypracowanie formuły wymagań strategii obronnej wobec bezpieczeństwa ekonomicznego kraju. Konstrukcja postulowanego modelu kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego z punktu widzenia strategii obronnej jest działaniem wieloetapowym. W pierwszym etapie sprowadza się do sformułowania najważniejszych uwarunkowań wynikających z funkcjonowania istniejących systemów wewnętrznych danej organizacji (państwa, grupy państw), a także ich kształtu jakiego nabierają pod wpływem układu zewnętrznego. W drugim etapie nastąpić powinno określenie, czy też doszukanie się realnych wymagań dla bezpieczeństwa ekonomicznego jakie będą wynikały z powiązań o charakterze gospodarczym, politycznym i społecznym ze strategią obronną. Natomiast trzeci etap budowy modelu będzie ukazywał jakie wymagania generowane przez strategię obronną będą podstawą dla prawidłowego funkcjonowania modelu i w końcu nastąpi próba sformułowania głównych założeń postulowanego modelu.

BIBLIOGRAFIA

A. Pozycje zwarte

1. Altvater E., B.Mahnkopf B., , Die Grenzen der Globalizierung Munster 1996

2. Balcerowicz B., Obronność państwa średniego, Bellona, Warszawa 1997

3. Balcerowicz B., Wybrane problemy obronności państwa, Warszawa 1997

4. Bariery i zagrożenia gospodarcze dla systemu obronnego Polski, „Materiały i Studia", IEO WS-0, nr 8(26), AON, Warszawa 1994

5. Beaufre A., Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia, MON, Warszawa 1968

6. Beg D., Fischer S., Dornbusch R., Ekonomia, PWE, Warszawa 1992

7. Bilans gospodarki surowcami mineralnymi w Polsce na tle gospodarki światowej 1993-1997, Ministerstwo Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Ministerstwo Przemysłu i Handlu, Centrum Podstawowych Problemów Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN Zakład Polityki Surowcowej i Energetycznej, Kraków 1999

8. Bolesta –Kukułka K., Gra o władzę a gospodarka 1944-1991, Warszawa

9. Bolkowska Z., Skowronek C., Rezerwy państwowe. Funkcje, organizacja, ekonomika, Warszawa 1997

10. Clausewitz C., O wojnie, MON, Warszawa 1958

11. Dolny E., Meller J., Wiśniewski Z.,: Zarys polityki zatrudnienia, Warszawa, PWE 1990

12. Dworecki S., Od konfliktu do wojny, Wyd. BUWIK, Warszawa 1996

13. Dworecki S., Zagrożenia bezpieczeństwa państwa, Warszawa 1994

14. Dworecki S.E., Kulisz M., Berny J., Wpływ współczesnych konfliktów zbrojnych na politykę bezpieczeństwa państwa, AON -Wyższa Szkoła Humanistyczna, Warszawa 1999

15. Encyklopedia PWN w trzech tomach, t. 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999

16. Europejska ekonomika bezpieczeństwa, Kryptonim „Euro", część 1 – Identyfikacja problemu, pod red. Z. Stachowiaka, AON, Warszawa 1999

17. Glikman P., , M.Kabaj, M., T.Muszkiet T., , Ciągłość i transformacja gospodarki. Zasoby kapitału, pracy, energii i ich wykorzystania do 2000-2010, Key Tex, Warszawa 1997

18. Gontarski Z.,: Polityka zatrudnienia w procesie przemian systemowych, Ośrodek Badań Społecznych, Warszawa 1991

19. Góralski W., Japonia, działalność na rzecz osiągnięcia pozycji supermocarstwa. Warszawa 1992

20. Gwiazda A., , Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1998

21. Haliżak E., Bezpieczeństwo narodowe Polski, geopolityczne, geoekonomiczne uwarunkowania, wyd. A. Marszałek, Toruń 1995

22. Haliżaka E., R. Zięby Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku, Fundacja Stosunków Międzynarodowych, Warszawa 1997

23. Jabłonowski M., Wobec zagrożeń wojną. Wojsko a gospodarka II RP w latach 1935-1939, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001

24. Kaczmarek J. , Słowiński A., Bezpieczeństwo, Świat – Europa – Polska, Warszawa 1998

25. Karlöf B., Strategia biznesu, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszaw 1992

26. Karpiński A.,: Zakres interwencji państwa we współczesnych gospodarkach rynkowych, Ossolineum 1991, Wrocław 1991

27. Klimaszewska A., Urbański L., Kompetencje i zadania organów władzy i administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa i obronności państwa, AON - Kancelaria Prezesa RM, Warszawa 1999

28. Koziej S., F. Wołkowicz, Podstawowe założenia polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej, AON DSO MON, Warszawa 1998

29. Koziej S., Podstawowe problemy strategii i systemy obronności na przełomie XX i XXI wieku, AON. Warszawa 2001

30. Koziej S., Rozważania o przyszłej strategii NATO oraz strategii bezpieczeństwa i obronności RP, AON DSO, Warszawa 1999

31. Kucowski J.,, Laudyna D.,, Przekwasa M., Energetyka a ochrona środowiska, Warszawa 1997

32. Kukułka J., Problemy standardów międzynarodowych, Warszawa 1978

33. Kukułka J., Problemy teorii stosunków międzynarodowych, PAN, Warszawa 1979

34. Kukułka J., R. Zięba, Polityka państwa, UW, Warszawa 1992

35. Kuźma T., Kierowanie systemem gospodarczo-obronnym państwa, CUP, Warszawa 1994, materiał nie publikowany

36. La Defense, Organizacja ogólna obrony, S6DN; Dyrekcja Dzienników Urzędowych, Paryż Cedex 1993

37. Mc Grew T.G., i Lewis E.G., Global politics, Cambridge 1992 i E. Luard, The Globalization of Politics: The Changed focus of political action in the modern world, New York 1990

38. Misztal J., Surowce strategiczne, MON, Warszawa 1974

39. NATO, Vademecum, Warszawa, Bellona 1999

40. Nowa encyklopedia PW, t.4, Wydawnictwa PWN, Warszawa 1996

41. Penc J., Strategia zarządzania, cz. 1, Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa 1994

42. Penc-Pietrzak J., Strategie biznesu i marketingu, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 1998

43. Piasecki B., Rogut A., Stawosz E., Johnson S., Smallbone D., Warunki prowadzenia działalności gospodarczej przez MSP w Polsce i krajach Unii Europejskiej, Polska Fundacja Promocji i Rozwoju MSP, Warszawa 1998

44. Platon, Państwo, t. 1 i 2, PWN, Warszawa 1958

45. Polarczyk K., Gospodarka i bilans militarny. Polska na tle krajów NATO i Europy. BSE, Warszawa 1997

46. Polarczyk K., NATO w świecie. Polska w NATO. Porównanie międzynarodowe sytuacji społeczno-gospodarczej i militarnej, KS-BSiE, Raport nr 159, Warszawa czerwiec 1999

47. Polarczyk K.,, Gospodarka i bilans militarny. Polska na tle krajów NATO i Europy, BSE, Warszawa listopad 1997

48. Polish Market Reviev, 1999 nr 2(24)

49. Polityka gospodarczo-obronna „PGO" część II

50. Polska gospodarka . Tendencje-Oceny-Prognozy 2002 nr 3

51. Popiuk – Rysińska I., Uczestnicy stosunków międzynarodowych, ich interesy i oddziaływania wzajemne, Warszawa 1996

52. Przewodzki E., P. Górski, Wybrane problemy planowania strategiczno-obronnego w warunkach członkostwa RP w Sojuszu Północnoatlantyckim, AON-DSO MON, Warszawa 1999

53. Ramses 99, IFRI

54. Rezerwy, konflikty, obrona; Pod. red. Z. Kołodziejaka, AE w Poznaniu, WAP, WSOSK, Poznań 1989

55. Rotfeld A.D., Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi, Warszawa 1990

56. Sabak Z., J.Królikowski J., Ocena zagrożeń bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, AON, Warszawa 2000

57. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON Warszawa 2001

58. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, pod red. B. Balcerowicza, AON, Warszawa 1996

59. Słownik wyrazów obcych, PWN, Warszawa 1988

60. Stachowiak Z., Bezpieczeństwo żywnościowe Rzeczypospolitej Polskiej na przełomie XX i XXI wieku. Aspekt obronno-ekonomiczny i społeczny, AON, Warszawa, 1995

61. Stankiewicz W., Historia myśli ekonomicznej, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1998

62. Stańczuk J., Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa, Warszawa 1996

63. Stefanowicz J., Ład międzynarodowy, Warszawa 1996

64. Stoner J.A.F., Ch. Wankel, Kierowanie, PWE, Warszawa 1992

65. Stopford J.M., i Strange S., , Rival-States, Rival Firms; Competition for Worid Market Shares, Cambridge 1991

66. Sun Tzu, Sztuka wojny, Przedświt, Warszawa 1994

67. Świniarski Z., O naturze bezpieczeństwa, Ulmak, Warszawa-Pruszków 1992

68. The Military Balance 1999-2000

69. Toffler A i M., Wojna i antywojna, Warszawa 1997

70. Varian H.R., Mikroekonomia, PWN, Warszawa 1997

71. World Investment Report 1999 Foreign Divert Investment and the Challenge of Development, Untied Nations, New York and Geneva 1999

72. Wróblewski R., Podstawowe pojęcia z dziedziny polityki bezpieczeństwa strategii i sztuki wojennej, AON, Warszawa 1993

73. Wróblewski R., Przygotowanie i prowadzenie wojny obronnej przez Polskę po 2000 roku „KAPPA", Część I, AON – 1998

74. Wróblewski R., Wprowadzenie do strategii wojskowej, BUWIK, Warszawa

75. Wyszczelski L., Historia myśli wojskowej, Bellona, Warszawa 2000

76. Zięba R., Kategorie bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych, pod red. D. Bobrowa.

B. Artykuły

1. Dmochowska H., Podstawowe tendencje w gospodarce 1997 roku w świetle badań GUS, w: „Wiadomości statystyczne" 1998 nr 3

2. Goetel W., Cywilizacja współczesna pożera surowce, w: Wiedza i życie, nr 9, 1959

3. Hypki T., Program zwolnień i wyprzedaży, w: Raport 1999, nr 3

4. Informacja o stanie i strukturze bezrobocia, w: „Rynek Pracy" 1995 r. nr 10

5. Kolarska-Bobińska L., Ekonomiczny wymiar życia codziennego, Raport z Badania '92, CBOS Warszawa, 1993

6. Kołodziejak Z., Bezpieczeństwo ekonomiczne – geneza, uwarunkowania, zakres pojęciowy, aktualności, w: E. Frejtag Mika, Z. Kołodziejak, W. Putkiewicz, Bezpieczeństwo ekonomiczne we współczesnym świecie, Radom 1996 r., Monografie 25

7. Kołodziejak Z., Bezpieczeństwo ekonomiczne, geneza, uwarunkowania obronne, w: Bezpieczeństwo ekonomiczne teoria i praktyka pod red. Z. Kołodziejaka, Instytut Ekonomii Politycznej, Łódź 1986

8. Komunikat prasowy PAIZ z 18 lutego 1999

9. Kukułka J., Zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie konfliktów w stosunkach międzynarodowych, w: Stosunki międzynarodowe, UMCS, Warszawa 1994

10. Kurek S., Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa, w: Ekonomika bezpieczeństwa państwa średniej wielkości. Teoria i praktyka, pod red. M. Krča, S. Kurini, Warszawa-Brno 2000

11. Lipowski A. Zmiany w strukturze tworzenia PKB w Polsce w okresie transformacji 1990-97/98. Analiza i ocena, w: „Ekonomista" 1999 r., nr 5

12. Lista Największych Inwestorów Zagranicznych w Polsce (stan na 30 czerwca 1999 r.), PAIZ, Warszawa 1999 rok: M. Pokujska, Eksportować aby przeżyć, w: „Życie Gospodarcze" 1998 nr 2

13. Łuczak W., Koło ratunkowe dla zbrojeniówki, w: Raport 12/1998

14. Michałowski S., Współzależność ekonomiczna w stosunkach Wschód – Zachód, w: Sprawy Międzynarodowe 1984

15. Michna W., B.Gulbicha B., Wyżywienie – poziom zróżnicowania, w: Analiza sytuacji produkcyjno-ekonomicznej rolnictwa polskiego w roku 1993, IERiGZ, Warszawa 1994

16. Mikielewicz G., Kierowanie gospodarką obronną RP, w: Materiały z konferencji naukowej nt. Kierowanie obronnością państwa, odbytej w WSO AON w dniach 25-26.11.1993 r., AON, Warszawa 1993

17. Ochocki A., Wskaźniki przemian warunków życia w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej w latach 1989 – 1994, GUS, Warszawa, 1994

18. Oleksy T., Bezrobocie w Polsce – przyczyny, specyfika, przeciwdziałanie w: „Studia i Materiały" z. 8, IPiSS, Warszawa 1990

19. Panek T., , Obszar ubóstwa, w: „Rzeczypospolitej" 1997 nr 7

20. Panek T., Obszary ubóstwa, w: „Rzeczypospolita" 1997 nr 1

21. Parzymies S., ESDI – Europejska tożsamość bezpieczeństwa i obrony: mit czy rzeczywistość, w: „Sprawy Międzynarodowe" 1999 nr 2

22. Porębski C., O globalizacji brzydkich słówek kilkanaście, „Znak" 1998, nr 7

23. Raport o inwestycjach zagranicznych w Polsce, w: „Rzeczpospolita" 1998 nr 157

24. Rutkowski J., Podstawowe pojęcia statystyki społecznej, w: "Wiadomości statystyczne", 1984, nr 10 i 11

25. Sienkiewicz P., Inżynieria systemów kierowania, PWE, Warszawa 1988; P. Sienkiewicz, Modelowanie bezpieczeństwa systemów, w: „Zeszyty Naukowe" AON 1991

26. Siuprzyńska-Rudnicka K.,: Polityka zatrudnienia wobec problemu bezrobocia w: pod. red. Z. Pisza: Zadania Społeczne, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław 1996

27. Stachowiak Z., Bezpieczeństwo ekonomiczne, (w:) Ekonomika Obrony,Pod red. W.Stankiewicza, AON, Warszawa 1994

28. Stankiewicz W., Podmiot i język ekonomiki obrony, w: Ekonomika obrony, Pod red. W Stankiewicza, AON, Warszawa 1994

29. Sułek M., System gospodarki obronnej RP, w: Ekonomika obronny, Pod red. W. Stankiewicza, AON, Warszawa 1994

30. Zaprychta H., : Skutki i koszty bezrobocia na lokalnym rynku pracy w: „Praca i zabezpieczenie społeczne" 1994 nr 6

31. Żurawski J., , Stan bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce (na podstawie informacji PAIZ (w: Inwestycje zagraniczne w Polsce, IKiCHZ, Warszawa 1999

C. Dokumenty

1. Czerwińska E., Zmiany strukturalne w polskiej gospodarce, Informacja nr 778, Kancelaria Sejmu – Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa kwiecień 2001

2. Dziubińska-Michalewicz M., Minimum egzystencji a minimum socjalne, Informacja nr 778, Kancelaria Sejmu – Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa kwiecień 2001

3. Konstytucja RP z dnia 2.04.1997, Rozdział V art. 126 ust. 1-2

4. Lista największych inwestorów zagranicznych w Polsce, PAIZ, Warszawa 1998

5. Narodowa strategia Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, wyd. AON, Warszawa 1992

6. Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej. KOK, Warszawa 2.11.1992

7. Polska 2025. Długookresowa strategia trwałego zrównoważonego rozwoju, RzCSS-RM, Warszawa czerwiec 2000

8. Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej (przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 4.01.2000 roku).

9. Strategia finansów publicznych i rozwoju gospodarczego, Polska 2000-2010, Rada Ministrów Ministerstwo Finansów, Warszawa marzec 1999

10. Strategia obronności Rzeczypospolitej (przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 23 maja 2000 roku).

11. Strzelecka J., Fundusz Pracy – źródła finansowania i przeznaczenie środków, Informacja nr 780, Kancelaria Sejmu – Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa marzec 2001

12. Ustawa z 30.05.1996 r. o rezerwach państwowych oraz zapasach obowiązkowych paliw, Dz. U. 1996, nr 90, poz. 404

13. Ustawa z dn. 30.05.1996 r., O rezerwach państwowych oraz zapasach obowiązkowych paliw, rozdz. 2 art. 2.2.

14. Wołodkiewicz-Donimirski Z., Bezpośrednie inwestycje krajów Unii Europejskiej w Polsce, Kancelaria Sejmu – Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa październik 2001

15. Wołodkiewicz-Donimirski Z., Inwestycje zagraniczne w Polsce w latach 1999-2000, Informacja nr 779, Kancelaria Sejmu – Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa marzec 2001

16. Wołodkiewicz-Donimirski Z.,, Bezpośrednie inwestycje krajów Unii Europejskiej w Polsce, Kancelaria Sejmu – Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa październik 2001

17. Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa. Prezydent RP, Warszawa 2.11.1992

D. Materiały statystyczne

1. Charting the Progress of Populations, United Nations, New York 2000

2. International Financial Statistics, International Monetary Fund, Washington 2000

3. Kwartalnik Statystyczny nr 4, GUS, Warszawa 1999

4. Mały Rocznik Statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999

5. Międzynarodowy Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001

6. Nowa Encyklopedia Powszechna PWN T-1, PWN, Warszawa 1995

7. Rocznik Statystyczny 1989, GUS, Warszawa 1989

8. Rocznik Statystyczny 1990, GUS, Warszawa 1990

9. Rocznik Statystyczny 1991, GUS, Warszawa 1991

10. Rocznik Statystyczny 1994, GUS, Warszawa 1994

11. Rocznik Statystyczny 1995, GUS, Warszawa 1995

12. Rocznik Statystyczny 1996, GUS, Warszawa 1996

13. Rocznik statystyczny 1997, GUS, Warszawa 1997

14. Rocznik Statystyczny 1998, GUS, Warszawa 1998

15. Rocznik statystyczny 1999, GUS, Warszawa 1999

16. Rocznik Statystyczny 2000, GUS, Warszawa 2000

17. Rocznik Statystyczny 2001, GUS, Warszawa 2001

18. Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego GUS 1999, Warszawa 1999

19. Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000, GUS, Warszawa 2000

20. Wybrane wskaźniki sytuacji społeczno-gospodarczej kraju w latach 1990-1999, w: Polska Statystyka Publiczna (internet)

21. World Development Indicators database, World Bank, 07 July 2001, Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000, GUS, Warszawa 2000.

WYKAZ SCHEMATÓW I TABEL

A. SCHEMATY

SCHEMAT 1 Idea rozwiązania problemu „ Podstawy, mechanizmy i procedury kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski z punktu widzenia narodowej i sojuszniczej strategii obronnej"

SCHEMAT 2 Idea rozwiązania problemu „Diagnoza uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski w świetle wymagań narodowej i sojuszniczej strategii obronnej"

SCHEMAT 3 Instytucje gospodarki światowej

B. TABELE

TABELA 1 Podstawowe wielkości i relacje geofizyczne krajów NATO oraz bezpośredniego otoczenia Polski w 2000 roku

TABELA 2 Produkt krajowy brutto wybranych krajów w 2000 roku

TABELA 3 Produkt krajowy brutto w Polsce

TABELA 4 Syntetyczny wskaźnik znaczenia gospodarczego Polski w 1995 roku na tle innych krajów

TABELA 5 Syntetyczny wskaźnik poziomu gospodarczego Polski w 1995 roku na tle innych krajów

TABELA 6 Bilans wybranych surowców energetycznych w latach 1996-2010

TABELA 7 Obroty handlu zagranicznego Polski z krajami NATO i krajów NATO z Polską

TABELA 8 Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce według kraju pochodzenia

TABELA 9 Wielkość bezpośrednich inwestycji zagranicznych w gospodarce krajów NATO w 1998 roku (w mld USD)

TABELA 10 Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce w latach 1989-2000 (w mln USD)

TABELA 11 Realne i oczekiwane nakłady inwestycyjne w Polsce w wybranych latach 1990-2001 w porównaniu do PKB, w mld PLN

TABELA 12 Dynamika nakładów inwestycyjnych w wybranych latach 1990-2000, rok poprzedni oznacza 100 % (ceny stałe)

TABELA 13 Dynamika przyrostu wartości środków trwałych w Polsce, w latach 1990-2001

TABELA 14 Stopień zużycia środków trwałych w polskiej gospodarce, w wybranych latach 1990-2001

TABELA 15 Powierzchnia wybranych krajów w tys. km² i relacje związane z tą wielkością

TABELA 16 Liczba ludności w tys. i gęstość zaludnienia w wybranych krajach oraz relacje związane z tą wielkością

TABELA 17 Produkt krajowy brutto w wybranych krajach w mln USD i per capita w 1998 r.

TABELA 18 Dynamika PKB w cenach stałych, w wybranych krajach w latach 1992-1999, rok poprzedni=100,w %

TABELA 19 Dynamika produkcji przemysłowej (w cenach stałych) w wybranych krajach w latach 1992-1998

TABELA 20 Wydobycie węgla kamiennego i brunatnego w latach 1990-2001 (w mln t.)

TABELA 21 Przetworzenie węgla kamiennego w Polsce na inne nośniki energii oraz eksport w wybranych latach 1990-2000, w mln ton

TABELA 22 Produkcja ropy naftowej (tys. ton) i gazu ziemnego (hm³) w Polsce w wybranych latach 1990-2000

TABELA 23 Bilans energii elektrycznej w wybranych latach 1990-2000, w gigawatogodzinach

TABELA 24 Moc zainstalowanych elektrowni i elektrociepłowni zawodowych opalanych węglem kamiennym oraz wytworzona przez nie energia elektryczna brutto w wybranych latach 1970-1994 w Polsce

TABELA 25 Dynamika produkcji budowlanej w Polsce w wybranych latach 1990-2000, w cenach stałych, rok poprzedni=100

TABELA 26 Budynki mieszkalne oddane do użytku w Polsce w wybranych latach 1990-2001

TABELA 27 Sieć komunikacyjna w Polsce w wybranych latach 1990-2001

TABELA 28 Przewozy ładunków i pasażerów w Polsce w wybranych latach 1990-2000

TABELA 29 Liczba środków transportu w Polsce w wybranych latach 1990-2001

TABELA 30 Rozwój telefonii przewodowej i komórkowej w Polsce w wybranych latach 1990-2000

TABELA 31 Dynamika produkcji rolniczej w Polsce, w wybranych latach 1992-2000, w cenach stałych, rok poprzedni = 100

TABELA 32 Dynamika produkcji rolniczej w wybranych krajach, w latach 1992-2000, w cenach stałych, rok poprzedni = 100

TABELA 33 Grunty użytkowe w Polsce w 1998 r. (w tys. ha)

TABELA 34 Zbiory wybranych ziemiopłodów w Polsce w wybranych latach 1995-2000 w tys. ton oraz wydajność z ha w dt. w 2000 r.

TABELA 35 Zbiory buraków cukrowych w Polsce w wybranych latach 1990-2000, w tys. ton oraz wydajność z ha w dt.

TABELA 36 Ilości hodowanego w Polsce bydła, trzody chlewnej i drobiu w wybranych latach 1990-2000, w tys. szt.

TABELA 37 Dynamika eksportu w Polsce oraz w wybranych krajach i w wybranych latach 1992-2000

TABELA 38 Dynamika importu w Polsce oraz w wybranych krajach, w wybranych latach 1992-1998, rok poprzedni = 100

TABELA 39 Obroty handlu zagranicznego w wybranych krajach w latach 1997-1998 (1995-1996), w mln USD

TABELA 40 Stopień zagrożenia ubóstwem w Polsce grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych w maju 1996 r. (podejście obiektywne)

TABELA 41 Stopa bezrobocia w latach 1990-1998 i w czerwcu 2000 r. w Polsce, w %

TABELA 42 Stopa bezrobocia według wieku bezrobotnych w listopadzie 1995,1997, 1998 oraz w 2000 r. w Polsce, w %

TABELA 43 Stopa bezrobocia według poziomu wykształcenia bezrobotnych w listopadzie 1995, 1997, 1998 i 2000r., w %

TABELA 44 Stopień zużycia środków trwałych w % w gospodarce narodowej w wybranych latach 1990- 2000 (stan na 31.12)

TABELA 45 Stopień zużycia środków trwałych według grup w wybranych latach 1990-2000 w Polsce, w %

TABELA 46 Koszty i skutki bezrobocia

TABELA 47 Struktura eksportu rosyjskiej ropy naftowej w latach 1994-1997 do Polski

TABELA 48 Płaszczyzny globalizacji

TABELA 48 Zmiany globalnej konkurencji

TABELA 50 Globalizacja — zagrożenia dla państwa narodowego

TABELA 51 Wpływ liberalizacji na budżety publiczne

TABELA 52 Wybrane elementy struktury tworzenia PKB w Polsce w drugiej połowie lat osiemdziesiątych (dane uśrednione)

TABELA 53 Zmiany w wybranych elementach struktury tworzenia PKB w Polsce 1985/89 i 1991 (ceny stałe)

TABELA 54 Porównanie elementów struktury tworzenia PKB w Polsce w 1991 r. oraz w 6 krajach Europy Zachodniej w okresie porównywalnym statystycznie

TABELA 55 Dynamika PKB w Polsce w latach 1993-97 - ceny stałe

TABELA 56 Zmiany w elementach struktury tworzenia PKB w Polsce w latach 1992-97 - ceny stałe

TABELA 57 Zmiany w elementach struktury tworzenia PKB w 6 krajach Europy Zachodniej w okresie statystycznie porównywalnym z Polską z okresu 1992-97 - ceny stale, dane uśrednione

TABELA 58 Odchylenia elementów struktury tworzenia PKB w Polsce z okresu 1992-97 w stosunku do 6 krajów Europy Zachodniej w okresie porównywalnym statystycznie

TABELA 59 Uwarunkowania nieekonomiczne współzależności warunków i mechanizmów rozwoju

TABELA 60 Struktura wymiany zagranicznej sprzętu specjalnego w 1998 r. w Polsce, w mln PLN

TABELA 61 Uwarunkowania współzależności warunków i mechanizmów rozwoju